KRIJGSKUNDIGE MENGELINGEN,

MEERENDEELS

BIJEENGEBRAGT UIT DE VROEGERE JAARGANGEN

VAN DEN

MILITAIRE-SPECTATOR,

TIJDSCHRIFT VOOR HET NEDERLANDSCHE LEGER.

VIERDE DEEL.

TE BREDA,
BIJ BROESE & COMP.
1859.

INHOUD.

Schetsen, Beelden, Portretten, Waarheid en Phantasie..... Blz. 1.

I. Necrologie der slobkousen, door A. W. P. Weitzel..... » 3.

II. De politieken, door A. W. P. Weitzel..... » 11.

III De Nederlandsche soldaat, door A. W. P. Weitzel..... » 21.

IV. De Schildwacht, door A. W. P. Weitzel..... » 33.

V. De Zoetelaarster, door A. W. P. Weitzel..... » 44.

VI. De Instructeur der rekruten, door Lodewijk..... » 52.

VII. Proeven van militaire litteratuur..... » 61.

De leger- en korpsbevelhebbers in den jongsten oorlog tusschen Oostenrijk, Frankrijk en Sardinie..... » 99.

I. *De Oostenrijksche bevelhebbers.*

a.) Hendrik baron von Hesz..... » 101.

b.) De veldtuigmeester graaf von Gyulay..... » 107.

c.) Lodewijk von Benedek..... » 110.

d.) De generaal von Schlick..... » 113.

e.) Eduard graaf Clam Gallas..... » 117.

f.) Frans Joseph Karel I, regerende Keizer van Oostenrijk. » 121.

g.) Frederik Rudolf Albert, Aartshertog van Oostenrijk.. » 125.

h.) Baron Zobel..... » 127.

i.) Graaf von Degenfeld..... » 128.

II. *De Fransche bevelhebbers.*

a.) De maarschalk Vaillant, chef van den staf..... » 130.

b.) De maarschalk Baraguay d'Hilliers, bevelhebber van het eerste legerkorps..... » 132.

c.) De maarschalk Mac-Mahon, bevelhebber van het tweede legerkorps..... » 136.

d.) De maarschalk Canrobert, bevelhebber van het derde legerkorps..... » 140.

e.) De maarschalk Niel, bevelhebber van het vierde legerkorps..... » 145.

f.) De maarschalk Regnaud de St.-Jean d'Angely, bevelhebber der Keizerlijke garde..... » 148.

g.) De generaal Forey, bevelhebber der eerste divisie van het eerste legerkorps..... » 151.

III. *De Sardinische bevelhebbers.*

a.) Victor Emmanuel II, Koning van Sardinië..... » 154.

b.) De luitenant-generaal Della Marmora..... » 159.

c.) Joseph Garibaldi..... » 162.

Cherburg, als oorlogshaven..... » 167.

SCHETSEN, BEELDEN, PORTRETTEN, WAARHEID EN PHANTASIE.

DOOR

A. W. P. WEITZEL.

SCHETSEN, BEELDEN, PORTRETTEN, WAARHEID EN PHANTASIE.

I. NECROLOGIE DER SLOBKOUSEN.

> Da droben in den Wolken schwebt
> Ein Eichkranz, ewig jung belaubt,
> Den setzt die Nachtwelt ihm auf 's Haupt.
> GOETHE.

Hij is niet meer die arme slobkous (1)! — Vermoeid, afgetobd en des levens zat, heeft hij het hoofd ter nedergebogen, en is heengegaan dáár — van waar ook zelfs geen slobkous wederkeert.

O, wanneer er slechts een enkel vonkje dichterlijk gevoel in mijn binnenste sluimerde, dan had het door deze mare in helderen gloed moeten opvlammen, om in een onuitdoofbare stralenkroon, over het graf der slobkousen, te lichten; maar de lier zal in mijne hand nooit iets dan wanklanken voortbrengen, anders had ik thans eene SLOBKOUSIADE moeten dichten, waarbij de *Illyade* met de *Odyssée*, ja zelfs de *Jobsiade*, in het niet zonken.

Doch, al kan ik niet juichen zoo als anderen, ik zal daarom niet nutteloos weeklagen over zijne afreize naar het Walhalla der uitrustingen van vroeger dagen; mijne weeklagt zou hem niet terugbrengen, al was dit ook mijn wensch. Het pleit is beslist en het vonnis gewezen; derhalve zal ik noch voor, noch tegen, maar wel over den slobkous spreken.

Ik volg hierin gedeeltelijk het voorbeeld van een zeker lid van een veelvermogend ligchaam, die onlangs goedvond om, in de vergadering, noch voor, noch tegen, maar wel over een zeer bekend onderwerp te keuvelen,

(1) Het woord slobkous is in dit stuk doorloopend mannelijk gebezigd. — Bij de ontwikkeling van het denkbeeld dat bij mij op den voorgrond stond, was dit volstrekt noodzakelijk, wilde ik niet in tallooze dubbelzinnigheden en onduidelijkheden vervallen.

hoewel het pleit toen nog volstrekt *niet* beslist was. Velen nu waren van oordeel dat dat lid zulks behoorde uit te stellen, tot hij zich in de societeit of aan het dessert bevond, maar er was niemand onbeleefd genoeg om het hem te zeggen. Ik verwacht dan van mijne lezers dezelfde inschikkelijkheid die de vergaderde Heeren onlangs aan hun waardig medelid betoonden; vooraf belovende dat mijn onderwerp althans met niet minder kennis van zaken zal behandeld worden, dan het orerende lid ten opzigte van het zijne ten toon spreidde.

De slobkous behoort wat geboorte en opvoeding betreft, tot de zoogenaamde geringere standen der maatschappij. Ik zal mij de dichterlijke vrijheid veroorlooven, hem voor een oogenblik te beschouwen als persoon, als denkend en handelend wezen; of om duidelijk te spreken, ik zal hem noemen in de plaats dergenen die hem tot kleeding verstrekte, en dan stelt hij, naar mijne wijze van zien, de type voor van den zoon des volks, van den Proletariër. Inderdaad, nimmer had een slobkous iets uitstaan met *gala-* of *bal-costuum*, en zelden betrad hij de mollige tapijten van een prachtig salon. Langs den grooten weg, op het land, in het veld of op het slecht plaveisel der afgelegene wijken eener groote stad, dáár was zijne plaats.

In zijne jeugd stapte ons luchthartig volkskind onbezorgd door dik en door dun, niet vreezende of hij zou zijn weg wel vinden, en als gevoelde hij dat het zijne bestemming was om groote zaken te zien en groote zaken te verrigten.

Reeds vroeg had hij kennis gemaakt met den lakkeij J. J. Rousseau, en door den omgang met dezen, ontstonden er denkbeelden en gewaarwordingen bij hem, die anders welligt niet in zijn binnenste zouden zijn opgerezen. Jean Jacques echter, was wat stroef van aard, en veel te hoogdravend voor zijne eenvoudige vrolijkheid, zoodat hij hem weldra verliet, maar niet zonder een innig gevoel van erkentelijkheid, en met eene bijzondere opgewektheid voor wijsgeerige bespiegelingen.

In die dagen sprak men nog al over den philosoof van Sans-Souci, en alzoo besloot hij derwaarts te reizen, om *en passant* kennis te maken met zijne Pruissische broederen. Dáár beviel het hem echter volstrekt niet; hij wist reeds dat er weleer een zekere philosoof bestaan had, ook een zoon der armoede Epictetes genaamd, die menigmaal *Stockprügel* had moeten verduren, maar van philosofen die *Stockprügel* uitdeelden, had hij een afschuw. Hij begreep daarenboven dat het nog lang zou aanloopen eer zijne kameraden van Potsdam hem verstonden, en alzoo pakte hij zijne biezen en ging naar Holland.

Hier was hij op zijn terrein; hij droeg in de burgersocieteiten brokken voor uit het *Contrat social* van zijnen vriend JEAN JACQUES; hij greep goed aan in de genootschappen van wapenhandel; hij vloekte tegen Keizer JOZEF en de Engelschen; stak zijn tong uit tegen den Hertog van Brunswijk, en maakte het in één woord zoo gortig, dat een andere Brunswijk met een duizend of wat Pruissische slobkousen hem onzacht op zijne plaats kwam zetten.

Dit verdroot hem; hij trok er uit en ging naar Parijs. Daar werd hij weldra dikke vrienden met den lakkeij FIGARO, en te zamen lachten zij volgaarne met den Graaf VAN ALMA VIVA. Als deze voorbij ging, zette hij menigmaal den duim van zijne regter hand op den neus, strekte de vijf vingers uit, plaatste vervolgens den duim der linker weder tegen den pink der regter hand, om zoodoende het geestigste gebaar van uitjouwing te maken wat ooit een straatjongen bedenken kan.

Men bemerkt dat hij in weerwil van zijne philosophie, los en vrolijk daarheen leefde. Dit duurde zoolang tot er eindelijk een hevig onweder losbrak; hij keek naar de lucht, vervolgens rondom zich en zei: »ik ben er buiten." Zijne opmerking was juist, want het zwakke riet buigt zich voor den storm, maar heft zich weder op. Hij ontwaarde evenwel dat er vreemde dingen gebeurden en begreep dat het zaak was om de handen uit de mouw te steken. Hij ontmoette den Hertog van Brunswijk nogmaals op zijnen weg en nam eene schitterende *revenge;* om kort te gaan, de slobkous ROUSSEAU, FIGARO, of hoe hij heeten moge, kreeg eindelijk den boventoon en nu begon hij van groote zaken te droomen.

Geen wonder, want om tot den werkelijken slobkous terug te keeren, uit dien van den sergeant HOCHE groeide in twee jaren tijds een bewonderd held, wiens naam onsterfelijk zal wezen; uit die van JUNOT, van AUGEREAU, van BERNADOTTE, van MASSENA, enz., enz., kwamen prinsen en hertogen voort; de slobkous was een ware hoorn des overvloeds voor krijgstalenten, maar ook voor adellijke titels; hij leverde graven, barons en ridders, ja zelfs Koningen en Vorsten. Inderdaad, dit had hij niet gedroomd in de dagen van FIGARO, toen hij nog den draak stak met den graaf VAN ALMA VIVA. Zijn geweten begon soms te knagen, het was als had hij gezegd: *ôte toi de là, afin que je m'y mette.*

Bij dit alles bleef hij nederig en bescheiden, zelfs kenmerkte zich zijn doen en laten door eene zelfsverloochening zonder voorbeeld; want naauwelijks had hij zijne gunstelingen gelegenheid gegeven om fortuin te maken, of, den afstand begrijpende die er voortaan tusschen hen bestond, liet hij ze varen en deed als had hij ze nimmer gezien.

Ook over Nederland stortte de slobkous zijne gaven uit, en het register van den Nederlandschen adel kan bewijzen, dat de Nederlandsche slobkous wel verdient heeft dat hem deze geringe hulde gebragt wordt in een Nederlandsch militair tijdschrift. Wien zal het dan ook bevreemden dat onze militaire notabiliteiten er zoo lang aan gehecht bleven; hunne verpligting jegens hem was groot; dat zij die erkenden doet hun hart eer aan.

Op eene buitengewoon groote inspanning en krachtsontwikkeling, volgt meestal eene nog grootere afmatting. Deze waarheid zag de slobkous aan zijnen persoon in de ruimste mate bevestigd; want vooral sedert 1815 gevoelde hij zich zoo uitgeput, dat hij overtuigd was, zijn einde met rassche schreden te gemoet te gaan. Maar hij troostte zich met het bewustzijn, dat hij op een onbesproken en roemvol verleden kon wijzen, en dat hij eenen naam zou nalaten waar de tand des tijds vruchteloos aan zou knagen.

In het jaar 1830 waagde hij nog eene laatste poging om zijnen vorigen luister te herwinnen; maar te vergeefs; hij kwijnde nog eenigen tijd voort, en juist zestig jaren na zijne eerste kennismaking met den Hertog van Brunswijk, gaf de Nederlandsche slobkous den geest. Één troost had hij echter, hij behoefde niet uit te roepen gelijk Caesar: »Ook gij Brutus!" want het was geen zijner beschermelingen bij voorkeur, geen infanterist die hem den genadeslag toebragt, het was — een voormalig rijdend artillerist.

Na den slobkous in zijn politiek leven gevolgd te hebben, zullen wij nog eenen blik werpen op zijn physiek bestaan.

Reeds bij Fontenoy was hij onder de wapenen en vocht dapper mede, althans de geschiedenis leert ons dat de Franschen er geschoten hebben met slobkousenknoopjes en ander boos tuig, waarvan men zich in den oorlog niet bedient. In dien tijd was de slobkous goed uit de kluiten gewassen en had eene flinke taille. Hij reikte tot over de knie en om hem op te houden, bezigde men den derden sluitriem of kousenband, die den ongelukkigen soldaat onder het kniegewricht werd aangelegd. Arme infanteristen van die dagen; waarlijk, het was wel noodig om den tegennatuurlijken gewonen pas voor u uit te vinden. Losheid en ongedwongenheid kon men moeijelijk van u vorderen, dus trachtte men de stijfheid aan regelen te onderwerpen, en zoo ziet men dat de eene domheid bestendig de andere ten gevolge heeft.

Hoe trotsch de slobkous zich in den aanvang ook verhief, zoo was hij evenwel genoodzaakt zich te onderwerpen aan de wisselvalligheden der fortuin. Men kortte hem in tot beneden de knie, en in dezen toestand beleefde hij nog schoone dagen; later reikte hij slechts tot halfweg het scheenbeen, en om de bittere pil, die men hem liet slikken, te vergulden, werd hij ver-

sierd met biesjes, kwastjes of blinkende knoopen, en men gaf zijn bovenëinde van voren de gedaante van een hart, of men liet het opgaan in een punt. Dit alles echter belette niet dat hij zich ten slotte bescheiden moest verbergen onder zijnen doodvijand, de pantalon.

Dit griefde hem, maar hij zweeg; hij had te lang gediend om niet te weten, dat wel knappere lieden dan hij, dikwerf door *Pántalons* en hanswortsten overschaduwd worden.

Kommervol rekte hij nu zijn duister aanzijn en hoopte op betere tijden, maar te vergeefs. De pantalon won van dag tot dag aan invloed, hij werd geliefkoosd, ja vertroeteld; Parijsche kleermakers gaven hem allerlei gedaanten en afmetingen; hij werd opgeschikt met passementwerk en galons; hij daalde sierlijk en net op zwartblinkende laarzen neder, kwam aan de gebrekkige vormen van een mismaakt been te hulp en verkorte in niets de regten van eenen welgevormden voet. De arme slobkous werd angstig, hij zag het maar al te duidelijk: zijn oude bondgenoot de korte broek, met wie hij vroeger één en onafscheidelijk was, moest het onderspit delven; wat zou er nu van hem worden?

De korte broek was gedurende eene lange loopbaan ook al aan velerlei wederwaardigheden onderworpen geweest. Beschuldigd van aristocratische beginselen, moest hij zich eenen geruimen tijd schuil houden, terwijl het sansculottisme zich op eene zorgbarende wijze deed gelden. Kalmer dagen, die men vooral aan de slobkous te danken had, gaven hem eindelijk de rust en veiligheid weder. In weerwil van dit alles, deed de korte broek hooger eischen gelden dan de slobkous; de laatste was vreemd aan alle aanmatiging en bleef bescheiden aan de deur staan, dáár waar de eerste in het volle besef harer waarde binnentrad.

De Nederlandsche slobkous begreep zeer goed, dat er voor hem, in den strijd tusschen de lange en korte broek, aan geene lijdelijke neutraliteit te denken viel. Dit verkeerde begrip had hij-zelf aan de Saksers, Venetianen, Pruissen, enz. duur helpen betalen, en hij was derhalve ten hoogste verwonderd, nog in zijne laatste levensdagen te hooren prediken, dat zijn vaderland eigentlijk bijna geen mobiel leger noodig had, dewijl men zich toch gemakkelijk buiten schot zou kunnen houden. Zijn slobkousen-verstand zei hem, dat eene dergelijke handelwijze steeds aanleiding gaf tot beschuldigingen van dubbelhartigheid, en dat eene neutraliteit als deze, niet langer geëerbiedigd werd dan met de belangen der oorlogvoerende magten strookte; vooral wanneer de schender dezer onzijdigheid slechts eene ouderwetsche passive defensie te wachten had. Hij besloot derhalve om wakker partij te kiezen voor de korte broek, want deze was zijn natuurlijke bondgenoot, en

zoo ziet men dat ook een' slobkous geestkracht kan toonen, al diende hij nimmer bij den Generalen staf en al bleef hij bestendig uitgesloten van alle ridderschappen en hooge collegiën.

De betrekking tusschen hem en zijne oude kennis was echter aanmerkelijk verflaauwd; hij wist reeds dat de korte broek vroom was geworden en zich bijna uitsluitend aan de kerk had gewijd, en aldus nam hij zich voor, om eerst te onderzoeken wat de krachten van deze nog zouden vermogen. Eene gunstige gelegenheid bood zich daartoe aan: er was een bal ten hove, en dáár was het dat de korte broek weleer al haren luister scheen ten toon te spreiden. Een fiksgebouwde grenadier nam hem met zich op de eerewacht, en in de marmeren gangen van het paleis, stond hij onbewegelijk op den uitkijk, de ooren gesloten houdende voor eene verleidelijke muzijk, die hem uit de verte tegenklonk; hij moest zijne gedachten bij elkander houden en mogt zich door geene zinnelijke aanvechtingen laten verstrooijen.

Ik behoef u niet te zeggen, hoe hij van zijne verkenning terugkwam, geheel ter nedergeslagen — kapot. Geen enkele korte broek had hij gezien dan aan de beenen der lakkeijen, en deze rekels, in plaats van hem met kameraadschappelijke welwillendheid te bejegenen, gelijk weleer Figaro deed, zagen met onbeschofte verachting op hem neder. Hij merkte het duidelijk: de korte broek was nog meer in verdrukking dan hij, op die viel derhalve niet meer te rekenen; hij werd radeloos.

Kort daarop stond hij aan de hoofdwacht voor het geweer; het was op eenen Zondag en het regende dat het goot. De tijd viel hem lang, want het is niet vermakelijk om twee uren in een schilderhuis te staan, juist in de horizontale projectie der lijn welke twee togtige kijkgaten vereenigt. Hij werd daarenboven droefgeestig, want hoezeer hij ook zijn best had gedaan om zich droog te houden, het was hem onmogelijk geweest, dewijl de infanterist wiens beenen hij dekte, telkens bij het doen van eerbewijzing — in eenen grooten plas trad, die zich twee passen regts van het schilderhuis bevond. De soldaat nu, wanneer hij weder in zijn schuilhoek kwam, keek aanhoudend naar zijne voeten en bromde: »Vervlokte sliklappen, ik wou dat je verr...." Waarlijk, eene dergelijke toespraak was niet bemoedigend voor den armen slobkous; maar hij vermande zich; wat baat het treuren, dacht hij, en in eene opwelling van jeugdige loszinnigheid, besloot hij tijdverdrijf te gaan zoeken in het bespieden der nette voetjes en fraai gevormde enkels der jonge dames, die schuins tegenover hem uit de kerk kwamen; een tijdverdrijf dat wel anderen dan hij, zich bij regenachtig weder gegund hebben. Maar o verbazing, o smart! Niets zag hij dan

hagelwitte pantalons, de een' al rijker met kant omboord dan de andere; nu bestond er geen twijfel meer, de overwinning der pantalons was volkomen, want zelfs vrouwen, jonge bevallige vrouwen, die er voor zouden blozen om te toonen dat zij de broek aan hadden, vonden het natuurlijk dat men haar met dit kleedingstuk zag. — De slobkous maakte zijn testament.

Testament van den slobkous

»Ik maak mijn ligchaam aan het Koninklijk museum te 's Hage. Gedurende mijn leven heb ik te groote daden verrigt, dan dat mijn naam aan het nageslacht onbekend kan blijven. Daar Ambert echter de *galeus* of helm der Romeinen voor een soort van parapluie aanziet, zou men mij ligtelijk voor eene inpermeable waterschoen kunnen houden. Aan mij-zelven wenschte ik dien hoon, en aan het nageslacht die twijfeling te besparen. Ik verzoek dus dat men mij, op *liquor*, in gemeld museum plaatse, doch, niet in de Chinesche of Japansche zalen; dit zou de verwarring slechts bevorderen, maar bijv. tusschen een zeker merkwaardig melkkannetje, dat het beleg der citadel van Antwerpen bijwoonde, en die fraaije groene miniatuur-redoute welke men daar aantreft."

»Dáár in dat gebouw, weleer de woning van een wakker krijgsman, hoop ik tot den jongsten dag te rusten; want het is mijne stellige begeerte om van eene eventuële restauratie verschoond te blijven; er is van alles een tijd die voorbijgaat en niet wederkeert, zoo goed voor de slobkousen als voor de Bourbons en de Stuarts. Bovendien heb ik steeds eerbied gehad voor het »*Vox populi, vox Dei*," en zal ik het zeggen — toen mijn vonnis geveld was, hebben vele soldaten nieuwe dienstverbindtenissen aangegaan, alleen dewijl zij van mij ontslagen waren."

»Ik vermaak den geest van zelfsverloochening, die mij bij voortduring kenmerkte, aan de Nederlandsche krijgslieden van alle rangen. O, dat zij mijn legaat niet versmaden, want voorwaar, ik zeg het hun, zij zullen er behoefte aan gevoelen in den tijd die komen zal, want die tijd dreigt nog menige beproeving over hen te brengen."

»Er zal zelfsverloochening toe behooren, om te blijven volharden in trouwe pligtsbetrachting, terwijl het billijke loon, erkenning van bewezene diensten en verbetering van tijdelijk welzijn, steeds achterblijft. Er zal zelfsverloochening toe behooren, om bij een wassend pauperismus orde en wet te helpen handhaven, terwijl kommer en ellende u toegrijnzen uit de trekken der rustverstoorders. Er zal zelfsverloochening toe behooren, om met een kalm gemoed de beleedigingen eener opgewondene menigte aan te hooren,

en slechts op feitelijkheden te antwoorden. Er zal zelfsverloochening toe behooren om, arm zijnde, den rijke te beschermen, en door den rijke, tot in 's lands raadzaal toe, miskend te worden, zoodra hij uwe hulp niet meer behoeft. Er zal zelfsverloochening toe behooren, om ten eeuwigen dage een martelaar te zijn der beschaving, een martelaar van den geest des tijds, die u wil en die u niet wil; een martelaar van den blinden koopmansgeest uwer landgenooten, die u beschouwen als een dood kapitaal, ja als een vampyr aan de staatsinkomsten."

»Den eigentlijken slobkousengeest, datgene van mijn intellectueel aanzijn, wat de slobkousendienst ten gevolge had, maak ik aan de Nederlandsche korporaals. Wee, driewerf wee, over het Nederlandsche leger, zoo dit legaat wordt afgewezen. Dáár, waar geen slobkousendienst bestaat, zal men te vergeefs naar tucht en orde zoeken. De slobkousendienst is een werkelijk bestanddeel van een goed georganiseerd krijgswezen, dus *moet* de slobkousendienst in eere blijven, al is de slobkous niet meer. De gestrenge uitoefening van de slobkousendienst, legt bij den jeugdigen soldaat de kiem tot zuinigheid en zindelijkheid; zij is eene onderwijzeres, die hem weldra leert zich te schikken en te helpen, ook dáár, waar hij den bijstand van anderen moet ontbeeren."

»Doch ik zelf, naar wien dit belangrijk onderdeel van de dienst zijnen naam draagt, heb steeds eenen onverwinnelijken afkeer gehad van alles wat épauletten droeg en naar de slobkous rook. Daarentegen gevoelde ik eenen onbegrensden eerbied voor hen die zich boven mij verheven achtten, zoodra zij mij hadden ter zijde gelegd. De slobkousendienst moet dus slechts worden uitgeoefend door hen die den slobkous droegen; dit is ook de ware zin en beteekenis van het woord, daar ik in mijn lang leven toch meer door groote dan door kleingeestigheden ben bekend geworden."

»En gij, Nederlandsche officieren, acht u niet benadeeld door deze mijne beschikking, gelooft niet dat ik, om het den korporaals te geven, u iets heb onthouden, wat u van regtswege toekwam. Bedenkt dat het moeijelijker en meer eervol is om andere hunnen pligt te doen nakomen, dan hen van dien pligt te ontheffen, en hem als den uwen te beschouwen. Bedenkt dat ieder moet werken in den kring dien de natuur of de aard der zaak hem aanwijst, en dat het even nadeelig is alles zelve te willen doen, als zelve niets te willen verrigten."

»En nu vaarwel Nederlandsch leger, houd mijne nagedachtenis in eere, en als het mogelijk is, dat ik uit het Walhalla op u neder zie, dan zal het zijn, met blikken van liefde en van verkleefdheid."

II. DE POLITIEKEN.

Het woord Politiek heeft in het leger eene geheel eigenaardige beteekenis; in den mond van den eenvoudigen soldaat beduidt het meestal zooveel als *Pekin*.

Maar halt! Ik mag niet vergeten dat er politieken zijn, die soms eenen blik in den *Mil. Spectator* werpen, en dat het gansch niet politiek is, om zijne lezers tegen zich in het harnas te jagen. Het zou mijn geweten te veel bezwaren, wanneer eenige onvoorzigtigheid van mijne zijde aanleiding gaf, dat die HH. ons tijdschrift met gefronste wenkbraauwen den rug toekeerden. Zij nemen het buitendien zóó zeldzaam op, dat ik hen liever ongemerkt aan den praat wil zien te houden. Die groote zwarte letters, waarmede de *Mil. Spectator*, acte van presentie doet in onze Societeiten, schijnen op vele denzelfden indruk te maken, als de waarschuwing: »hier liggen voetangels en klemmen." Evenwel, zij moesten het weten de HH. advocaten, bureaucraten, renteniers, kooplieden, of wat zij zijn mogen, dat wij dáárin zeer dikwijls het woord tot hen rigten; het is ons orgaan, gelijk zij de hunne hebben, en niet altijd zijn des *Spectators* kolommen aan de militaire wetenschappen gewijd.

Het woord Politiek dan, — om ons beter uit te drukken, — wordt in de kazerne gebezigd, om alle personen aan te duiden die geene uniform dragen; — slechts dáárin stemt het overeen met het Fransche *pékin:* een scheldwoord overigens is het niet. De rekruut wordt vóór dat hij gekleed is, niet anders genoemd; hij is de loopjongen zijner aanstaande kameraden en, uit den aard der zaak, eerste bediende van de kamerwacht, die zich zeer gelukkig rekent, nu en dan eenen politiek ter zijner beschikking te hebben.

Wanneer een militair burgerkleeren draagt, dan is hij in »politiek." Ook officieren bezigen deze uitdrukking somwijlen, ofschoon zulks onder hen zeldzamer wordt. Wat of hiervan de reden zij, weet ik niet; misschien is er een op den inval gekomen, dat men in Frankrijk niet van politieke kleeding spreekt; maar in 's Hemels naam, wat hebben wij toch met Frankrijk en de Franschen te maken. Het zijn brave goede lieden; als natie wel een beetje te veel met zich-zelven ingenomen, maar overigens een best slag van volk in den omgang. Dit alles echter is niet voldoende om den oorsprong van ieder woord, dat maar een weinig vreemd klinkt, juist bij hen te gaan zoeken.

Het woord *Politiek*, beschouwd in de beteekenis van staatkunde, is uit Griekenland naar Italië gewandeld en zoo tot ons gekomen. In het Latijn zegt men immers *Politica*, wanneer men over de wetenschap van het staatsbestuur spreekt. Reeds in die tijden toen het Fransch hier nog maar weinig beoefend werd, toen beroemde staatsmannen er soms geen woord van verstonden, en zelfs lang vóór die dagen, waarin het noodig was te bepalen, dat de Raadpensionaris de bedoelde taal *moest* verstaan (1), en waarin gezanten aan vreemde hoven er rond voor uit kwamen, ze »niet magtig te sijn (2)," werd dit woord reeds in ons vaderland gebruikt.

Dit alles is zeer fraai en goed, zal men welligt aanmerken, maar het belet niet, dat men nimmer spreekt van politieke kleeren, onverschillig of men zich in het fransch, engelsch, hoog- of nederduitsch wil uitdrukken, en de Romeinen, die allen zonder onderscheid soldaat waren, droegen het harnas of de toga, en voor de rest hadden zij geen flaauw denkbeeld van uniform of civiele kleeding.

Gij hebt gelijk, lezer, ik denk de Romeinen ook voortaan met rust en vrede te laten; daarentegen zullen wij nagaan wat de geschiedenis onzer voormalige krijgsinstellingen te dien opzigte leert.

Onder de oude republiek zonden de HH. Hoogmogenden, overal waar zij wat te zeggen hadden, hunne vertegenwoordigers of toeziende voogden; er waren commissarissen-politiek in de Synodes, en afgevaardigden op de vloot, zoowel als bij het leger; de laatsten werden gewoonlijk gedeputeerden te velde genoemd. Deze gedeputeerden stelden dus bij het leger de hoogste magt in den lande voor. Het was hun pligt, om te waken, dat de bevelhebbers geene dolle streken begingen. — Met domme zetten namen zij het minder naauw, want daartoe waren zij in persoon menigmaal bevorderlijk. Zij waakten, wanneer de oorlog op eigen grondgebied gevoerd werd, over de privilegiën der bijzondere gewesten en steden, waarop men zeer ijverzuchtig was, en onderhandelden, zoo noodig, met den vijand. Over het algemeen was de bestelling der staatkundige aangelegenheden hun toevertrouwd, dat is: zij waren voor de politiek

Kortheidshalve werden zij dan ook veelal »Politieken" genoemd, waarvan men zich kan overtuigen door bijv. in Aitsema na te lezen den Munsterschen

---

(1) Men leze de instructie van Johan de Wit.

(2) IJsbrandts, gezant in Stokholm deed deze bekentenis in 1666. Vroeger in 1660 was het buitengewoon gezantschap in Engeland zeer ongerust, dat een uit zijn midden, de Hr. von Beverweerd, naar het vaderland zou terugkeeren; men kon hem slecht missen wegens zijne ervarenheid in de Fransche taal. De taal der diplomatie was toen, in den regel, nog het Latijn. Zie het werk van Mr. P. Simons, Johan de Wit *en zijn tijd*.

oorlog van 1665. Dat toen, zelfs in staatsstukken, het woord politiek, in tegenoverstelling van militair, gebruikt werd, blijkt uit eene memorie, na den dood van Willem II, bij Holland opgemaakt, over de tractementen, pensioenen, enz., door de prinsen van Oranje genoten. — Daarin wordt gesproken van het *Politijcy* en *Militair* tractement des prinsen Maurits.

Toen later, in 1669, aan Willem III zitting in den Raad van State werd gegeven, bepaalden Hunne H. M. dat, »ingevalle eenig leger van den Staat te velde gebracht mochte werden, in zulken kas denzelven Heere Prince mede in *Politieque qualiteit*, 't zij als daertoe uit den gemelden Raad *gecommitteerd* ofte anderzints, de campagne ende deliberatien van de gedeputeerden te velde zal bijwonen."

De maatregel zelf werd voor het eerst genomen toen Maurits, nog zeer jong zijnde, het opperbevel over het leger in handen nam; de oorzaak, waarom hij later bestaan bleef, is te zoeken in het wantrouwen, dat men in iedere republiek koestert jegens hen die aan het hoofd der krijgsmagt gesteld zijn (1).

In den aanvang kon men die HH. gedeputeerden op het eerste gezigt niet altijd onderscheiden van de overige hooge leger-autoriteiten, want er moest toen nog een geruime tijd verloopen eer het uniform dragen algemeen verpligtend werd; maar van lieverlede begon de ijverige soldaat toch meer zijne opmerkzaamheid op hen te vestigen. Hij ontwaarde weldra, dat die deftige heeren personen van gewigt waren, hoezeer hij hunne tegenwoordigheid te dier plaatse maar slecht overeen kon brengen met den heiligen eerbied dien zij het VIe gebod toedragen. De HH. voor de politiek werden door iedereen ontzien en geëerd: Was het groote parade, dan zag hij hen op den regter vleugel bij den staf staan; — was er een gastmaal, en gelukte het hem, wanneer hij voor de deur op schildwacht stond, om zich uitrekkende, eens even door de vensters te kijken, dan merkte hij, hoe zij mede de hoogste plaatsen innamen en het hoogste woord voerden, terwijl hunne oogen blonken van zelfvoldoening en hunne kinnen van het smullen. Des avonds bij het vuurwerk, als hij vaak de hoop op eenig douceur voor den welgeëindigden veldtogt zag verdwijnen in eenen vlammengloed van allerlei kleur, dan waren zij zóó vrolijk, en dan bekommerden zij zich onder dien vuurregen zóó weinig om hunne fraaije zwarte mantels en net geplooide kragen, dat hij, die er zijn beste plunje voor moest aanschieten, in stede van in zijn schanslooper te kunnen rondwandelen, hen van gansher harte naar den duivel wenschte.

(1) Zie Mr. P. Simon: Johan de Witt *en zijn tijd.*

Hij kon er zich geen denkbeeld van maken, hoe het mogelijk was, dat al die generaals en zelfs de Prins zooveel onderscheiding betoonden aan lieden die, naar zijne wijze van zien, nergens goed toe waren. Immers bij dat andere vuurwerk, wat zeker minder prachtig, doch waar vrij wat meer haar aan was, dáár zag hij ze nooit. Als er geene malsche boutjes te kluiven vielen en als er niets te kaauwen was dan ziltig buspoeder, of op zijn hoogst genomen een korst hard brood, dan waren de heeren zwartrokken ver te zoeken. Hij begreep er niets van; dit evenwel was zeker, want hij zag het dagelijks — de politieken vochten nooit. Doch laat ons hun beeldtenis nog wat van meer nabij bekijken.

Eens — 't is nu ruim tweehonderd zes-en-veertig jaar geleden (1) — zag al het volk van oorlog der Staten zich vereenigd op Walcheren. De Hollandsche musquetiers en de nieuwe Geuzen begrepen zeer goed, dat zij daar niet gekomen waren, om krabben te vangen; maar wáárom zij er eigentlijk waren, of waarheen het verder ging, dit wisten zij nog niet. Een oude lanspessaat, die nu en dan de *Haarlemmer Courant* las, maakte hen vroed, dat de Spanjolen juist den anderen kant uitgetrokken waren en zich dus ver van honk bevonden. Daarbij kwam, dat er eene geheele lading politieken ontscheept werd, waaronder men zelfs 's lands advocaat opmerkte. Dit was een buitenkansje, want zoolang men politieken zag, kon men verzekerd zijn, dat er vooreerst nog geen krimp zou wezen; bovendien gaf hunne groote menigte alle reden om te vermoeden dat het naar luilekkerland of aangrenzende rijken ging.

Op zekeren morgen werd de trom geroerd en alles snelde naar de loopplaats. De piekeniers schaarden zich in het midden en de musquetiers op de vleugels, de bandelieren wel voorzien van pulver en koegelen. Daar ging het *marsch!* — Marsch! alweder naar de schepen, het gat uit, de Hont over, om een beetje flaauw en kidsig van de zeeziekte in Vlaanderen, aan wal te stappen. Alles ging goed; men nam regts en links een paar schansen, waaruit het garnizoen zich meestal hals over kop wegpakte, en eindelijk sloeg men juist op eenen Zaturdag, vlak bij Nieuwpoort neder. De inspectie over linnengoed en schoeisel, met al den aankleve van dien, werd naar behooren gehouden, en de politieken lieten weten dat zij in Ostende te spreken waren.

Dit was een eunjer voorspook zei de oude lanspessaat, en hij verzekerde, dat er nu weinig kans bestond om den veldprediker Ds. Uitenbogaard, den volgenden morgen te hooren. De jonge hekkenspringers lachten hem uit,

(1) Dit stuk werd in het jaar 1847 geschreven.

terwijl zij zich onledig hielden met het kuisschen hunner daggen en het optoomen hunner hoeden, ten einde 's anderen daags toch als banjers te kunnen verschijnen. De lanspessaat noemde hen een hoop neuswijze snoeshanen, hoewel ze, nog zoo geheel dom niet, aanmerkten, dat de Prins, die van wanten wist, hen wel aan het schansen zou zetten als Z. Exc. er kwaad in zag, maar men leefde hier immers als in Abrams schoot.

En zoo was het ook; men kroop des nachts gerust onder de tenten; maar het duurde niet lang of daar had je 't gedonder in de bergen. — Graaf Ernst rukte het eerst uit met zijn volk, en van dien zag of hoorde men niet meer den ganschen dag. — Al vroeg liet de Prins een kwant doodschieten, wiens tong een beetje lang was; een leelijk gebrek in die dagen; kort daarop nam het leger een voetbad in de haven van Nieuwpoort, en stelde zich geheel opgefrischt in ordre van bataille.

De oude lanspessaat was niet weinig in zijn schik, dat hij het zoo goed geraden had, en het zou nog veel gekker loopen, merkte hij aan, want de schepen begonnen hunne ankers te winden en staken in zee. Vertrouw nu eens op de politieken, riep hij uit, al waren er honderd bij elkåar, ze laten je toch in den steek, en bestevaêr Oldenbarneveld zoo goed als de rest.

Maar daarom niet getreurd; men was niet gewoon op hen te rekenen, en bovendien de Prins was er, en zijn broer ook, en dit waren mannen, al telden ze te zamen naauwelijks 48 jaren, waarvan de jongste er pas 17 voor zijne rekening nam.

Om twee uur na de noen begon de pret. De Spanjoolen kwamen opdagen en aan hun hoofd Albert van Oostenrijk, thans goed »oorloghs man," maar eerst priester en daarna echtgenoot van de morsige Isabel, infant of infante, dat mag de Hemel weten, want sommige geschiedschrijvers zoeken de waarheid tusschen beiden. Er werd geschoten, gehakt en gehouwen, dat de spaanders er afvlogen; maar de Hollandsche jongens hadden zoo min trek om de zee uit te drinken, als om op de Spaansche galeijen, bij de eene of andere Yacht-club naar den prijs te gaan dingen. Zij vonden het dus beter om hertog Albert maar naar huis te zenden, zonder wapenrusting, zonder vaandels, zonder kanonnen, ja zelfs zonder biechtvader om zijn nood aan te klagen. Zij hielden den admiraal Mendoza bij een slip van zijnen mantel vast, en lieten hem later te Scheveningen eens zeilen om zijn ambacht niet te vergeten, maar voorzigtigheidshalve over land. Na dit alles verrigt te hebben, gingen zij naar Ostende en toen kwam de beurt aan de politieken.

Het spreekt van zelf dat de oude lanspessaat en zijne vrienden, hier buiten spel moesten blijven, maar de rondassiers, alle welgeborene mannen,

mogten een woordje medespreken. Men zegt dat zij eene deputatie benoemden om H. H. M. geluk te wenschen met de overwinning en tevens met den voorspoedigen gang der Indische zaken, waardoor rijst- en kaneel, *medicamentum constipans*, thans zoo gemakkelijk te bekomen was. Wat er van aan is zullen wij onbeslist laten; maar dit is zeker, want de eerlijke Wagenaar getuigt het, dat zij door velen bespot werden, dewijl zij dapper waren in het raad geven, zoo zij in persoon slechts buiten gevaar bleven. Ook daalde van dien dag af aan het aanzien der politieken merkelijk bij het leger, want hunne kleinmoedigheid was zoo groot, dat die, gelijk bij gelegenheid van Oldenbarnevelds proces bleek, na verloop van negentien jaren, nog niet vergeten was.

In Vlaanderens beemden schenen de gedeputeerden over het algemeen niet erg op hun gemak te zijn; immers, in 1631 dwongen zij den Prins om regtsomkeert te maken, toen men den vijand eindelijk onder de oogen zou zien, hem, den bedaarden, weloverleggenden Frederik Hendrik toebijtende, dat hij om zijne eerzucht te voldoen, de gansche welvaart van den Staat in de waagschaal stellen wilde.

De geringe soldaat nu, die aanhoudend zijne armen en beenen, ja zelfs zijn leven op het spel moest zetten, dreef weldra den spot met lieden die slechts uitgingen als het mooi weer was, maar zich tijdig uit de voeten maakten, zoodra de lucht begon te betrekken. Als hij *de piek ging schuren*, werd het hem hoogst kwalijk genomen, terwijl de politieken daarvan in zijne oogen een dagelijksch werk maakten.

Het is altijd moeijelijk geweest en 't zal wel altijd moeijelijk blijven, om den soldaat aan het verstand te brengen, dat er nog andere autoriteiten in een leger noodig zijn dan die, welke hem tegen den vijand aanvoeren. Van allen die er bestaan, zijn het misschien alleen de kwartiermeesters en officieren van gezondheid, wier werkzaamheden hij begrijpt, want hij gevoelt en merkt ieder oogenblik het nuttige en noodzakelijke van hun aanzijn. Dat hij evenwel afkeer gevoelde van deze gedeputeerden, mag geen verwondering baren, want hij had vaak zeer veel van hunne tegenwoordigheid te lijden. In den oorlog van 1665, bij voorbeeld, gaf de ongepaste bemoeizucht en het overgroot wantrouwen der politieken, aanleiding tot zóó veel onordelijkheden, dat het Nederlandsche leger, hetwelk vroeger beroemd was wegens de stiptheid waarmede, en de overvloedige wijze, waarop het van krijgsbenoodigdheden en levensmiddelen voorzien werd, thans aan alles gebrek had.

De politieken zullen zich waarschijnlijk weinig bekreund hebben, om de denkwijze der geringe soldaten ten hunnen opzigte, maar zeker is het, dat

de legerhoofden er veel toe hadden kunnen bijdragen, om meer ware achting voor hen te doen geboren worden. Dit was er echter verre van af, want deze zagen ongaarne eene magt nevens zich, die zich zoo gereedelijk en zoo dikwijls boven hen verhief. Trouwens, wie zal het bevreemden, dat iemand die zijn geheele leven aan de beoefening der krijgskunst heeft toegewijd, niet dan zeer noode de teregtwijzingen aannam van lieden, die gansch niet op de hoogte der zaak waren. Men moest hen echter niet alleen dulden, maar zich ook meestal aan hunne beschikkingen onderwerpen, ofschoon die vaak strijdig waren met alle regelen. Men trachtte dan wel in hun bijzijn zich-zelven meester te blijven, en men verzuimde nimmer om hen met de gevorderde onderscheiding te behandelen, maar in hunne afwezigheid gaf men zijn gemoed lucht, door over hen te spreken met den grievendsten spot, en soms met de diepste verachting. Dit greep voornamelijk plaats bij de hoofden van vreemde legers, met welke de onzen gecombineerd handelden, en die tevens aanvoerders waren der Nederlandsche krijgsmagt. Men vindt daarvan de sporen in eene menigte van *Mémoires*, die vooral uit den Spaanschen successie-oorlog tot ons zijn gekomen. Prins Eugenius bijv. verzuimt geene gelegenheid om tegen de gedeputeerden uit te varen en hen in een bespottelijk daglicht te stellen.

Het verlies van den slag bij Denain, wordt door hem hoofdzakelijk aan de politieken geweten, en de Franschen na het winnen van dien slag weder eenigzins luchtiger gestemd, zongen zeer geestig:

Eugêne, entrant en campagne,
Assurait, d'un air hautain,
Qu'il irait droit en Champagne
Pour y gourmer du bon vin.
L'Hollandais pour ce voyage,
Fit apporter son fromage
Dans Marchienne et dans Denain;
Mais Villars piqué de gloire,
Leur cria: »Messieurs, tout beau:
»Pour vous, c'est assez de boire
»L'eau bourbeuse de l'Escaut."

Het was na dezen veldslag dat Eugenius, toen men in zijn bijzijn over de schoone daden van Alexander *den Groote* sprak, uitriep: »Ik had wel eens »willen zien wat uwen Alexander uitgevoerd zou hebben, indien hij, gelijk »ik, met Hollandsche gedeputeerden ware opgescheept geweest." Hij had er trouwens best kunnen bijvoegen: »Of met eenen Weener Hofkrijgsraad."

Ik zal niet beweren, dat Eugenius en allen die met hem eenstemmig dachten, hier geheel in hun regt waren, want de politieken hadden ten opzigte van deze heeren, bij lange na niet altijd ongelijk. Evenmin mag ik staande houden, dat zij nooit anders dan bewijzen van flaauwhartigheid hebben gegeven, daar toch de gedeputeerde A. van Blijenburg in 1674 bij

Senef; de wakkere thesaurier Hop in 1702 bij Ekeren; de afgevaardigden v. d. Bergh en v. Raede v. Renswoude in 1708 te Brussel; de onversaagde Sicco van Goslinga bij Malplaquet, en de bekende J. v. Haren in 1747 te Bergen-op-Zoom, zich met roem hebben overladen.

Maar al maken ook de hier aangehaalde namen eene vereerende uitzondering, zoo blijft het niet te min zeker, dat de onderwerping der vaak vorstelijke legerhoofden aan den wil der politieken, ten gevolge had, dat menig Duitsch Prinsje of Engelsch Baronet den draak stak met de, naar hunne mening, bespottelijke aanmatigingen der soms eenvoudig burgerlijke gedeputeerden. — Het spreekt van zelf, dat deze gevoelens van afkeer en van ware of geveinsde minachting, op den duur geuit, allengskens tot in de gelederen zich moesten uitbreiden. Wanneer men daarbij in aanmerking neemt, dat de soldaat, gelijk wij boven met een voorbeeld aantoonden, vaak persoonlijke redenen van ontevredenheid jegens hen had, dan kan het niemand bevreemden dat het woord »Politiek" alléén dikwerf genoegzaam was om zijnen lachlust, ja zelfs zijnen wrevel gaande te maken. Men kan zich hiervan verder overtuigen, door slechts te denken aan de vele anecdoten die er ten koste der gedeputeerden in omloop waren, en waaronder men niet mag vergeten die van den Inspecteur-politiek eener vesting, aan wien men maar volstrekt niet kon doen gelooven, dat hij zich sedert een half uur in den bedekten weg bevond, aangezien de regen hem tot op de huid was doorgedrongen.

Dit alles in aanmerking nemende, dan wordt het zeer waarschijnlijk, dat toen de Nederlandsche krijgsknecht éénmaal overtuigd was, dat de politieken zich geenszins in het leger bevonden om te strijden, hij ook doodeenvoudig ieder die hij begreep dat niet met dit doel was komen opdagen, eenen politiek noemde, hetzij dat zulks spottenderwijze geschiedde, hetzij ter goeder trouw, daar hij niet inzag wat men er anders kan uitvoeren, of waartoe men er anders geduld zou worden. En het is zeer zeker, dat dit woord van lieverlede ontaardde in eene soort van schimpnaam, waarmede hij eindelijk ook de secretarissen en kamerdienaars der kolonellen of kapiteinen, ja zelfs de trosboeven aanduidde.

Later, toen het uniform dragen eene vaste voorwaarde van den militairen stand was geworden, viel het hem zeer gemakkelijk, om de eigentlijke en oneigentlijke politieken van zijne gezellen en superieuren te onderkennen. Toen was het zeer natuurlijk, dat, in zijne oogen, iemand, die in eenige betrekking tot het leger stond, zonder in uniform te verschijnen, een politiek moest wezen. Hij begon dan ook zoo zachtjes aan, van zijne eigene kameraden, wanneer zij burgerkleeren droegen, te zeggen dat zij »in het politiek" waren. De wijze van ontstaan echter raakte in vergetelheid, maar

de uitdrukking eenmaal het burgerregt verkregen hebbende, bleef in wezen, en tegenwoordig, terwijl niemand meer aan de oude politieken of gedeputeerden denkt, hoort men haar nog dagelijks.

Op burgerlijke personen en burgerlijke hoedanigheden is dit woord dus slechts in zooverre van toepassing, als zij in betrekking staan tot, of in aanraking komen met het leger; en deze waarheid zal men nog heden stiptelijk bevestigd vinden. Een soldaat over de ingezetenen van zijn garnizoen sprekende, zal nimmer anders zeggen van: de burgers; komt er echter een in de kazerne, dan is het een politiek. Gaat een soldaat met paspoort, dan trekt hij burgerkleederen aan, doch is hij slechts met verlof, dan »politieke spullen." De rekruut, zoo lang hij nog niet gekleed is, heet, gelijk wij reeds aanmerkten, politiek, maar de bijkok, ofschoon nimmer in uniform verschijnende, is dat niet. Ja, al kwam de gouverneur eener provincie in persoon deze of gene kazerne bezoeken, om zich bijv. te overtuigen, in hoeverre de gemeente-besturen zich van hunnen pligt kwijten om die bewoonbaar te houden, dan zou men, alvorens aan Z. Exc. eenige onderscheiding te bewijzen, elkander al fluisterend afvragen: »Wie is die politiek?"

Met geestelijke personen is het echter anders gesteld, deze, — en het verdient opmerking, — zijn niet onder de politieken begrepen; hoe zou het ook mogelijk zijn, daar wij reeds gezien hebben dat zij, even goed als de krijgsman, bij hunne afzonderlijke handelingen, door politieken worden gadegeslagen. Nimmer, en dit bevestigt mijne stelling, zal de soldaat eenen Geestelijke, politiek noemen, wanneer hij hem, hetzij in het hospitaal, hetzij in de kazerne bezoekt. Even ongebruikelijk is het, deze benaming aan eenen Zeeman toe te voegen, ten minste zoo lang het maar eenigzins mogelijk blijft hem als zoodanig te herkennen. Daar het nu juist deze drie standen waren, die onder de aanhoudende voogdijschap der politieken leefden, en het spraakgebruik zich ten deze, zoo geheel naar de geschiedkundige waarheid geschikt heeft, zal het, hoop ik, niet al te gewaagd zijn, wanneer wij, — al het verder beoogde daarbij in aanmerking nemende, — hieruit de stellige gevolgtrekking maken, dat het woord politiek, bij het leger, op geene andere wijze in de wereld is gekomen dan door de vroegere aanwezigheid van gedeputeerden. In ieder geval hopen wij genoegzaam betoogd te hebben, dat het aldaar even goed te huis behoort, als het meer stootende *pékin* bij de Franschen. Wanneer een Nederlandsch krijgsman het durfde wagen in burgerkleeren te gaan, zou hij veilig mogen beweren »in politiek" te zijn.

Het is een heerschende kwaal in onze dagen, dat men niet schoon *wil* vinden wat niet vreemd is. Gelukkig zijn wij Nederlanders niet de eenigen

die aan deze ziekte sukkelen. De Franschen apen de Engelschen na, en de Engelschen de Franschen, ofschoon zij elkander luchten noch zien mogen. De Belgen, gelijk uit kortelings aldaar gehouden parlementaire debatten blijkt, beginnen er eindelijk ernstig over in te zitten, dat het met hun gevoel van nationaliteit wel eens gedaan kon zijn. En de zoo schilderachtige Spaansche kleederdragt ziet men in Spanje slechts bij gunstige uitzondering. Men moet dus op dit punt een weinig toegeeflijk zijn. Dit begrijpende, had ik de politieken haast geheel aan hun lot overgelaten, mij weinig bekreunende, of men dit woord voor genaturaliseerd nederduitsch, dan wel voor slecht fransch geliefde te houden. Van den anderen kant echter, staat bij mij de overtuiging vast, dat hoe meer oorspronkelijke militaire benamingen en uitdrukkingen een volk kan aanwijzen, hoe meer het zich ook mag beroemen, dat in zijn midden eene zekere erfelijke geschiktheid voor de krijgsdienst, of liever een kennelijke soldatengeest huisvest. Daar men nu die aangeborene geschiktheid en het bestaan van dien geest, wel eens aan onzen volksgeest wil betwisten, zoo mogt ik deze bijdrage niet achterwege houden.

Die goede oude Staatsche armee leverde een aantal voorbeelden op, waaruit blijkt, dat de geringe soldaat destijds zijne waarde wel degelijk en ruim zoo goed gevoelde als thans. Maar, helaas! de overleveringen van die dagen hebben zich verloren in het meer schitterende tijdvak dat daarop volgde. Ouden van jaren zouden het kunnen bevestigen, hoe een soldaat zich toen onteerd gevoelde, en hoe zijne kameraden vaak weigerden met hem te dienen, nadat hem het ongeluk was overkomen van door eenen diender (thans agent van politie) gearresteerd te worden. Er zijn er misschien nog die zich herinneren, welk eene schande hij hechtte aan den minsten omgang met lieden van die standen, wier beroepsbezigheden, naar de begrippen van dien tijd, niet voor *eerlijk* gehouden werden. Gewis schuilde hieronder eene groote mate van bijgeloof en vooroordeel, waarvan men zich gelukkig moet rekenen thans ontslagen te wezen, maar het zijn niet te min bewijzen, dat het militair gevoel toen geenszins zoo diep gezonken was, als sommigen willen doen gelooven.

De tijden die wij beleven zijn zeker niet gunstig tot het aankweeken en in stand houden van een echten soldatengeest, want ook dit vraagstuk kan men grootelijks herleiden tot de eenvoudige uitdrukking — geld. Daar nu Thesaurus evenmin als Bellona hunne zegenende handen over ons uitstrekken, zoo vermogen wij niets, dan te waken dat ook datgene ons niet ontglipt, wat wij daarvan nog bezitten.

1847.

III. DE NEDERLANDSCHE SOLDAAT.

> Oui, je le dis hardiment, et le dis en me fondant sur la justice de ma cause, que quiconque embrasse le métier de la guerre dans ses horribles desains, ou pour contenter sa vanité, oa pour amasser des trésors doit être rayé de la liste des humains, et ne mérite que le plus souverain mépris, étant l'opprobre de la nature.
>
> .....
>
> Ce sont malheureusement aussi les mêmes principes, qui, étant les plus communs, fixent l'attention de ceux qui, sans raisonner, détestent la guerre et la regardent comme le plus horrible des malheurs qui pourraient exister, comme le métier le plus méprisable de tous ceux qu'on pourrait embrasser. Ne fondant leur preuve que sur les malheurs qui sont causés par la guerre, ils prétendent qu'il n'y a rien de plus détestable qu'elle, et de plus blamable que ceux qui la font.
>
> *Oeuvres de* Frederik II, *Roi de Prusse, Tome II.*

Geeft acht! wakkere Nederlandsche krijgslieden, het lust mij thans, in een tijdstip waarin zoovele bekwame pennen zich beijveren om voor uwe belangen te strijden, in een tijd waarin luisterrijke personen zich uwer hebben aangetrokken, en waarin uw toekomst zooveel schoons, zooveel goeds belooft, mij eenige oogenblikken met u bezig te houden. Duldt het, dat ik uwe hoedanigheden bekend make; de goede, opdat men u naar waarde moge schatten; de kwade, opdat men daarop uwe aandacht vestige, en voortga met u de neiging in te boezemen om het kwade te verbeteren, en zelfs, opdat onze landgenooten, bij hunne zonen, wier bestemming het is eenmaal de kokarde te dragen, vroegtijdig die verkeerde hoedanigheden mogen onderdrukken.

De eenvoudige soldaat is het, Nederlanders, die ik u wil voorstellen, van hem, die met geen rang bekleed, met geene distinctive teekenen versierd is, wil ik u spreken, u met zijne geaardheid bekend maken. Van zijne indiensttreding af tot zijn ontslag toe zal ik trachten hem na te gaan, want maar al te weinig kent gij hem, en toch maakt hij het grootste gedeelte uit van een leger, dat schoon en goed is, doch dat nog veel schooner en beter kon en ook zou worden, indien gij, solide Nederlanders, slechts overal, het spreekwoord: *goedkoop, slechtkoop wildet toepassen.*

De Nederlandsche soldaat, — ik spreek van den milicien die een jaar met verlof naar zijne haardstede terugkeert, ten einde zich van den schrik zijner

inlijving te herstellen, — is een domme rekruut. Eilieve, beoordeelt hem niet, al gaat hij nog zoo fier in zijn burgerpakje en met zijne zwierige haarlokken de kazerne in. Neen, wacht nog een weinig. Een paar uren slechts. Daar staat hij; daar, bij zijn eenmans nachtleger, zijn *kot*, zoo als hij zegt. Het is bedekt met verschillende voorwerpen tot zijn equipement behoorende. Hij-zelf is reeds gekleed. Weg zijn de lange haren. Onder de afschuwelijke politiemuts (1), waarmede hij zich op eene nog afschuwelijker wijze dekt, vertoonen zich nog slechts eenige stoppels, ter lengte van twee Rijnl. duimen. Het mouwvest, dat vooral de noodige ruimte moet aannemen ten einde de allergedrongenste houding, die hij straks moet aannemen, niet te hinderen, fladdert hem over de lenden; de patten van zijn kraag heeft hij reeds bevlekt; de pantalon hindert hem; zijne schoenen zijn nog niet goed zwart; morgen moet hij in order zijn om te exerceren, en dáár ligt nu alles op en door elkander. Hij weet niet eens of hij alles reeds heeft, waar hij het moet laten, waartoe hij het moet gebruiken; wie zal het hem zeggen? Van al zijne superieuren, die hij nog niet eens kent, surveilleert de luitenant den sergeant, de sergeant den korporaal en de korporaal heeft ten minste een twintigtal braven bij zijne escouade gekregen, die allen hetzelfde regt op zijn onderrigt hebben. Daar staat hij nu, hij, de matador der billard-spelers, of de trots der boeren-kinkels, daar staat hij, en durft zich niet van de plaats verwijderen, uit vrees dat men hem iets mogt afhandig maken; daarbij, die drukte in de chambrée, dat gewoel en geraas, dat zingen en lagchen; hij suizelt er van, — zijne vijf zintuigen schieten te kort.

Heeft hij nog geld, o dan is hij geholpen. De korporaal zal hem spoedig een der ouden aanwijzen, die er reeds naar verlangt om den *bontekraai* te plukken; aan dezen behoeft hij slechts alles over te geven, en den volgenden morgen krijgt hij het terug, zonder dat er iets aan ontbreekt; zijn wapennummer staat op ieder stuk; alles is gevouwen, gepakt, gepoetst, schoon en blinkend gemaakt; de korporaal of onderofficier hangt hem alles, na het geïnspecteerd te hebben, volgens de bepaalde afmetingen om het lijf, en — daar staat hij, opgeschikt en fraai, te hijgen en te kugchen, tot dat hij met innerlijk genoegen alles ter bestemder plaatse zal wegbergen, om een groot gedeelte weder te bevlekken en te besmeren, wat zoo even nog glimmend en helder was.

Heeft hij geen geld, dan moet hij zich tevreden stellen met het weinige onderrigt, dat zijne superieuren hem in die eerste oogenblikken geven kunnen. Zie dan, hoe hij zijne oogen den kost geeft, hoe hij zich rept, om alles weg

(1) Welke thans, dank zij den Hemel en Z. M. Koning Willem II, door eene betere en fraaijere is vervangen.

te stoppen, in zijn bedkoets, onder zijn hoofdpeluw, in zijn kribbekastje; overal wat; zijn randsel is te klein, daar kan de helft niet in. Nu vraagt hij aan dezen, dan aan genen; dan helpt hem die, dan weêr een ander. Wat hij met de eene hand poetst, maakt hij met de andere weder vuil, tot dat hij, zweetende en zuchtende, eindelijk toch ook komt waar hij wezen moet. Is er echter niets meer te verdienen, dan verdeelen de ouden zijne zaken onder elkander, om gezamentlijk den *kraai* op te poetsen, maar eerst moeten al degenen, die nog slechts een veertje los willen laten, geplukt zijn; dit is eene gewoonte waarvan niet afgegaan wordt. Is het geld op, en zijn allen even rijk, dan komt de oude kameraadschap weder boven, en uit geen chambrée zal ooit een rekruut vuil op de inspectie gebragt worden, wanneer hij slechts goeden wil toont, en vooral de ondergeschiktheid aan zijne oudere makkers vooreerst niet uit het oog verliest. — O, arme Nederlandsche rekruut, wat zijt gij te beklagen; maar 't is uwe schuld niet: neen waarlijk niet. Wie heeft u ooit op dergelijke wederwaardigheden voorbereid? Waar hoordet gij ooit van soldaten en hunne levenswijze spreken? Uwe ouders, immers, maken u van dien stand afkeerig; op uwe scholen hoordet gij nooit anders dan de schitterende wapenfeiten der Oranjevorsten en de grootsche heldendaden uwer voorouders; maar geloof mij, als het noodlottige nommer u dwingt om in de gelederen te treden, dan zult gij, behoeftige Nederlanders, die op uwe armenscholen met geestdrift de namen van Maurits, Frederik Hendrik, en der Trompen en de Ruiters leerdet uitspreken, gevoelen, hoe weinig lering gij daaruit geput hebt.

De domme onnoozele rekruut, die hier beschreven wordt, moet men zoeken bij die menigte miliciens, die de depôts der korpsen infanterie plagten te overstroomen; bij al de overige korpsen, waar zij in kleiner getal aankomen, en waar men uitgezochte manschappen ontvangt, vindt men dit alles in veel geringere mate. Zoodra toch hebben de gemeenten hun contingent niet geleverd, of voor alle wapens worden de geschiktste lieden uitgetrokken, en het overblijvende gaat naar de infanterie. Daarbij is men dikwerf zoo weinig keurig, dat het meermalen gebeurd is, dat een milicien, zich als vrijwilliger willende engageren, wegens ligchaamsgebreken werd afgekeurd, zonder evenwel uit de dienst ontslagen te worden.

De vrijwilliger die op andere tijden bij het korps ingelijfd wordt, heeft met veel minder zwarigheden te kampen; zijn persoon en zijn uiterlijk voorkomen echter, dalen ongetwijfeld 25 pCt. in waarde, gedurende de eerste oogenblikken dat de bonte rok hem dekt.

Is echter de groote drukte, die het aankomen van zoovele manschappen veroorzaakt, voorbij, of wel, zijn zij bij de bataillons ingedeeld, dan heeft

de jonge soldaat reden om dankbaar te zijn voor de zorgvuldigheid waar mede hij behandeld en gadegeslagen wordt. Men helpt en onderwijst hem in alles wat hij noodig heeft; er wordt niets onbeproefd gelaten opdat hij vooral zindelijk zij; een vuile soldaat strekt tot afschuw aan al zijne kameraden.

Later is hij dan ook een propre kerel, door en door proper, tot in het overdrevene toe. Is zijn zakgeld verteerd en de dienst afgeloopen, dan begeeft hij zich naar het kwartier, slaat de mouwen op en zet zich aan het wrijven. Deze deugd kost jaarlijks eene énorme som, wegens reparatie aan blanke wapenen, — maakt u evenwel hierover niet ongerust, spaarzame landgenooten, want dit bekostigt hij-zelf, — en zulks heeft daarop eene alles behalve voordeelige uitwerking, zoodat dit, gevoegd bij de gebrekkige zamenstelling der geweren, veroorzaakt, dat ze over het algemeen beter geschikt zijn voor paraden en exercitiën, dan voor den oorlog (1).

In de kazerne is de Nederlandsche soldaat verdraagzaam met zijne kameraden; kleine oneenigheden maakt hij liefst met de vuist af, zoodat men in de garnizoenen meer van blaauwe oogen en dikke neuzen, dan van bajonetsteken en sabelhouwen hoort.

Onder zijne makkers bezigt hij voor verscheidene zaken uitdrukkingen, die de oningewijden moeijelijk verstaan zouden. Zoo heet bijv. kommiesbrood, *kug*, zijn geweer is *het potlood*, zijn randsel het *bokje;* als er op den hoorn geblazen wordt, dan kraait *de koperen haan;* deserteren heet *pompstokken snijden;* de plaats waar zijn koperwerk als verguld wordt, is de *bierboom*, en honderd anderen, te veel om op te noemen. — Hij is altijd van gevoelen, dat de taptoe en reveille te vroeg geslagen of geblazen worden. Vraagt een superieur hem, hoe zijn voedsel is, dan zegt hij gewoonlijk: »goed;" onder zijne kameraden evenwel, heeft hij er altijd wat op aan te merken. Het is een doorgaande karaktertrek, voor te geven dat hij het te huis beter heeft gehad, en slechts zelden hoort men er een, met gullen mond, bekennen, dat het militaire leven hem beter bevalt dan zijne burgerlijke armoede. Ook hoort men miliciens en vrijwilligers, na de eerste maanden hunner indiensttreding, onophoudelijk spreken van naar huis te gaan; dat is hun geliefkoosd denkbeeld, hetwelk velen echter nooit verwezenlijkt zien. Als een voorname oorzaak hiervan, meen ik te kunnen aanhalen het vooruitzigt op het waarschijnlijk einde der loopbaan van den ouden soldaat. Na verloop van eenige jaren namelijk, bekomt hij door dienstijver en goed gedrag de galons als onderofficier. Met eere draagt hij die, soms gedurende een vijfde of vierde gedeelte van eene eeuw, om daarna met een rang hooger, doch vooreerst slechts met soldaten-traktement, bij

(1) Men bedenke dat dit geschreven werd in 1842.

de garnizoens-troepen over te gaan. Hier lijdt de grijze, gebrekkelijke krijgsman dikwijls met vrouw en kinderen armoede, of is althans verstoken van zaken die door den tijd hem tot behoefte waren geworden en die hij zich nu niet meer verschaffen kan, — tot eindelijk, eer het gewenschte oogenblik dáár is dat hij bij het kader invallen en geheel in zijn rang hersteld worden zal, de dood hem zijne laatste overplaatsing doet ondergaan. Dit is waarlijk niet zeer bemoedigend, en ongetwijfeld zullen ook hierop de tegenwoordige zoo werkzame en regtvaardige hoofden van het leger, hunne aandacht vestigen. — Verder is de Nederlandsche soldaat vaardig in de uitvoering zijner onvermijdelijke dienstpligten; echter zou ik ieder Nederlandsch superieur aanraden, hem daarbij altijd in het oog te houden. Hij is de geslagen vijand van het Nederlandsche matigheids-genootschap, en lacht volgaarne om ieder die hem aanraadt liever koffij of bier, dan het schadelijke Schiedamsche nat te drinken. Ook zal men over het algemeen, iets, dat niet reglementair van hem gevorderd kan worden, veeleer door het aanbieden van een glas jenever, dan door alle mogelijke fraaije woorden gedaan krijgen. Geloof daarom niet dat hij een dronkaard is; men vindt deze ondeugd stellig meer onder den geringen burgerstand dan in het leger, omdat zij daar disciplinair geweerd en streng gestraft wordt. Alleen wijl de soldaat dwaselijk gelooft, dat hij van tijd tot tijd sterken drank moet drinken, meent hij, dat dit een der vereischten van zijnen stand is. Ik heb jonge soldaten gezien, die de afschuwelijkste gezigten trokken onder het inzwelgen van hun oorlogsborrel; zij zouden zich niettemin wel gewacht hebben dien te laten staan, uit vrees voor bespotting. Dit verkeerde begrip verdient wel de aandacht der superieuren, en zal moeijelijk vernietigd kunnen worden. Zelfs enkele oude soldaten, liefhebbers van de flesch, gevoelen volkomen het schadelijke van hunnen hartstogt en sparen geene moeite om dien te keer te gaan. Ik ken er een, die, wanneer hij de verzoeking niet langer kon weerstaan, vooraf permissie kwam vragen om zich bij deze of gene bijzondere gelegenheid te mogen bedrinken.

Zoolang onze krijgsman jong is, heeft hij er een onoverwinlijken afkeer van, om den nacht in de kazerne door te brengen. Hij zal niets onbeproefd laten, ten einde de waakzaamheid der politiewacht te verschalken; daartoe dient hem alles, zelfs de lakens van zijn bed, die als touwladders gebruikt worden, en geenszins zijn die nachtelijke voltigeurs de slechtste soldaten.

Hij is gewillig en zelfs voorkomend, doch hij verloochent nooit het vrije karakter zijner natie, en haat van gauscher harte hen, die hem met strenge trotschheid of zelfs maar met stugge stijfheid behandelen. Hij bemint

daarentegen hen, die hem met vriendelijke gestrengheid en nu en dan met een weinig gemeenzaamheid aanspreken; dit laatste evenwel spaarzaam, want hij is maar al te zeer geneigd om van hetzelfde regt gebruik te maken.

De Nederlandsche soldaat doet altijd eene corvée meer dan een zijner kameraden, en hij krijgt nooit die werkbeurt die hem van regtswege toekwam. Hij is dus, even als de Nederlandsche officier, een vriend van pruttelen, echter met dit onderscheid, dat de soldaat altijd, doch de officier slechts zóólang pruttelt tot hij zachtkens is ingeslapen; alsdan laat hij zich nog maar zoo nu en dan hooren, als er namelijk wat nieuws gelast is. Hij is volgaarne kamerwacht op dagen van paraden en exercitiën, maar op Zondag is daartoe moeijelijk een vrijwilliger te vinden. Eenmaal met die taak belast zijnde, draagt hij de naauwgezetste zorg voor de reinheid der chambrée, en menig vrij ordelijk burgerhuishouden kan zich de orde en zindelijkheid die hier bestaat ten voorbeeld stellen. Ik weet het, de liederlijkheid, die vooronderstelt wordt in de kazernes te heerschen, is als spreekwoord in onze taal overgegaan; men zegt: »*Het schijnt hier wel eene kazerne te wezen*," wanneer de boel eens fiks door elkander gerommeld ligt; dit mag voor 50, 60 jaren zoo geweest zijn, die het zich thans nog zoo voorstelt, bedriegt zich schrikkelijk.

Het ijzeren ancienniteits-systema, volgens hetwelk bij sommige korpsen, zelfs de korporaals tot onderofficier werden bevorderd, heeft den Nederlandschen soldaat de noodlottige gewoonte doen aannemen, steeds den oudsten als den verdienstelijksten te beschouwen, zoodat hij maar zeer ongaarne aan die zijner superieuren, die nog jong in jaren zijn, den eerbied bewijst die hun toekomt; iets dat meermalen schadelijke gevolgen gehad heeft.

Hij heeft een afkeer van hospitalen en infirmeriën. Hoewel hij innig overtuigd is, dat hij er niet anders dan met de liefderijkste zorg behandeld wordt, zoo hindert hem toch het strenge diëet, hetwelk daar voorgeschreven, en *de verveling* waaraan hij onderworpen is. Er eenmaal in zijnde, leeft hij in openbaren oorlog met de oppassers en den ziekevader, en marcheert niet zelden uit de ziekenzaal naar de provoost.

In de provoost zijnde, slaapt hij, of spreekt met zijne mede-arrestanten over zijn meisje, of wel over zijne meerderen; en ik zou ieder Nederlandsche superieur, die weten wil hoe zijne minderen over hem denken, den juist niet geheel nieuwen raad geven, om nu en dan aan de deuren of vensters der arrestanten-kamers te gaan luisteren. Hij heeft echter niet altijd de pretensie van onschuldig gestraft te zijn, en bekent gaarne zijn onregt, wanneer hij eenmaal achter de grendels zit. — Gaat de Neder-

landsche soldaat uit, dan laat hij alle zorgen op de broodplank achter. Men herkent hem dan, bijv. de infanterist, aan zijn chakot op een oor, de klep krom ingebrand, den knevel zwart gemaakt, de bakbaarden met het oor gelijk afgeschoren, geen impériale of royale; de das zoo hoog opgehaald als mogelijk is, een paar knoopen van de rok los, waaruit een tipje van een bonten zakdoek hangt, een gekleurde horlogie-sleutel op de broek, waaraan al of geen horlogie, met of zonder zilveren ketting, naarmate hij bemiddeld is. De pantalon liefst zonder souspieds, de bajonet op de linker heup; witte handschoenen aan, zoo hij ze heeft; de schoenen blinkend, met slobkousen, waarvan de tongen zijne toonen bedekken. Hij is steeds, wat men noemt *en bonne fortune*, en des avonds in de kazerne komende, heeft hij altijd een glas minder gedronken en eene partij meer *gebiljard* dan een der aanwezigen.

Onder de wapenen staat hij ongaarne stil; het exerceren verveelt hem; hij doet het echter zeer goed, omdat hij het niet slecht durft doen. Hij is evenwel geheel aandacht, wanneer men hem op eene *aangename* wijze iets nuttigs onderrigt, en wenscht de zes handgrepen der Bataillonsschool van ganscher harte naar den duivel.

Geen grooter plaag kent hij, dan wanneer hij in het vuur moet exerceren, ten eerste, omdat hij zijn schoon blinkend geweer vuil maakt; ten tweede, omdat het zoodanig ingerigt is dat hij er zelden zonder dikke wang of bloedenden neus afkomt, en ten derde, omdat hij bij het schijfschieten, door de zooeven aangehaalde oorzaak, meest altijd misschiet, er dus geen eer bij inlegt; derhalve zijn best doet om het bepaalde getal blaauwe boonen zonder kwetsuur kwijt te raken.

Moet hij op de wacht, dan vertoont hij zich innig zinnelijk op de parade; zijn chakot waggelt echter wel eens op het hoofd. Wil men naar de oorzaak daarvan onderzoeken, dan vindt men er een geheel huishouden in: Een zakje tabak, een endje pijp, een lepel, een zakdoek, een linnen lap, of wel een handdoek, om zijn geweer af te wrijven, een stukje kaars, om het 's nachts in te smeren, en bij de jonge soldaten soms nog een korst kommiesbrood. In zijn zak heeft hij daarenboven nog een stukje harde was en een kurk, om er bij voorkomende gelegenheid zijn patroontasch, chakotklep of bajonetscheede mede *op te draaijen*. Op de wacht zijnde, schildert hij in vredestijd lijdelijk zijne 8 uren, spaart geen moeite, of liever ontzegt zich geen gemakken om zijne wapens schoon te houden, dikwijls ten koste der waakzaamheid. Eens vond ik een korporaal, die in een regenachtigen nacht de posten opbragt, met den bezemsteel, waarop de bajonet gestoken was, verdekt onder de kapotjas. Des nachts kunt gij hem op

post vinden, met een doek of foudraal om zijn patroontasch; de slaapmuts onder zijn chakot over de ooren gehaald, en dikwijls zijn geweer in het schilderhuis. Heeft hij met een korporaal of jong onderofficier de wacht, dan laat hij niets onbeproefd, om zijn kommandant te bewegen een of meer van de posten gedurende den nacht in te trekken. Den tijd, dien hij niet op schildwacht staat, brengt hij gaarne op de brits door, of wel hij plaatst zich des winters bij den kagchel, praat over de dienst, en haalt zijne superieuren over den hekel. Menig officier zou verwonderd staan over de harde juistheid waarmede hij hier beoordeeld wordt, en des nachts, aan de deuren der wachten, evenals aan die der politie-zalen, is veelal de regte plaats om zijne gebreken en fouten, benevens den graad van welwillendheid waarop men rekenen kan, te leeren kennen. Overigens verveelt hij zich schrikkelijk, en dit is het onaangenaamste van zijne dienst gedurende den vrede, te meer daar de meeste wachtlokalen verdrietige, ongezonde hokken zijn, die meer het voorkomen van eenen kerker hebben, dan van een geschikt verblijf voor vrolijke krijgslieden, die hunne rust en hun gemak komen ten offer brengen aan de zorg voor 's Rijks eigendommen of de veiligheid der ingezetenen.

Verbeeld u zulk een wachthuis. Gij zijt in een dompig vertrek, laag van verdieping, zoo weinig vensters als mogelijk is, waarvan de glazen dik bestoven zijn, en dus bijna geen lucht doorlaten; eene brits, een tafel, een paar banken, een vettig, dikwijls zwart gebrand kaarsenblok, een lantaarn met een paar defecte glazen; een bezem waarvan de helft reeds gediend heeft om den kagchel aan te maken; want het is winter; een mand met één oor, om de steenkolen te halen, maken het ameublement uit. In het midden staat een lompe kagchel. Is het wachthuis nu slechts een houten loods, reken er dan op, 24 uren lang koude te lijden, en dank God als het niet regent en ge u buiten warm kunt loopen. Is het van steen, stel u dan voor een atmosfeer, waar de schaal van *Fahrenheit* bestendig 80° à 90° warmte wijst; de deur wordt zooveel mogelijk digt gehouden, anders was het niet uit te staan van den togt, daar gewoonlijk de weinige vensters nog zeer slecht sluiten.

Het is nacht. Op de tafel brandt eene kaars van de slechtste kwaliteit; de lucht die gij inademt, veroorzaakt u een pijnlijk en drukkend gevoel op de borst, want de vereenigde pogingen der wachtdoende manschap, van den kagchel en der kaars, hebben het oxygenium merkelijk verteerd en de bestanddeelen van den dampkring in de wacht, zouden op dit oogenblik moeijelijk te bepalen zijn. Geheel oppervlakkig zou men die kunnen stellen op: 15 deelen tabaksrook, 10 deelen uitdamping van geroosterd

kommiesbrood, 20 deelen allerdierlijkste uitwasemingen, 35 deelen steenkolendamp en zwavellucht uit den kagchel, 5 deelen geur van niet ontbrand buskruid, 10 deelen kaarsenwalm en vetreuk, het overige een soort van levenslucht. Dit een en ander geeft eene geheel eigenaardigen wachtreuk, die in alle vertrekken, tot dit einde gebezigd, dezelfde is.

Aan de tafel zitten er een paar te smousjassen, met een spel kaarten dat gelukkig niet bij het gewigt verkocht zal worden, anders had het gedurende zijnen diensttijd 200 pCt. in waarde gewonnen. Een derde kaauwt vreedzaam op zijn pruimpje, als of het *Pâte de Regnault* was. Een paar liggen er te ronken op de brits; een ander zit te knikkebollen bij den kagchel; een ander wilde wel wat heen en weêr loopen, maar het hok is te klein en de banken staan hem in den weg, allen geeuwen van tijd tot tijd en beloven zich, vooral als het noodlottig *afgelost!* weêrgalmt, morgen nacht hunne schade in te halen.

Wanneer men nu uit deze stinkende benaauwdheid in het geweer komt, of op schildwacht moet, geraakt de helft verkouden. Nu vraag ik, of het mogelijk is, dat de soldaat anders dan met onverschilligheid en tegenzin zijne wacht doet, en of hij niet verstandig handelt, zich zooveel mogelijk, door een' weldadigen slaap, van zooveel onaangenaamheden te ontslaan. Ik vraag u, of de onooglijke smerigheid van dit gebouw, hem bij de aangeboren zindelijkheid zijner natie, niet moet hinderen; want, behalve dat het alle 24 uren eens uitgeveegd wordt door den soldaat die het minst geschilderd heeft, wordt dit verblijf slechts eens 's jaars, na het wegbreken der kagchels, van rijkswege gereinigd en schoongemaakt.

Op marsch is de Nederlandsche soldaat vrolijk en opgeruimd. Vooral bij een wezenlijken of vermoedelijken oorlog, wanneer hij naar de grenzen trekt. Hij zingt alsdan gaarne en veel; de liederen die men echter van hem hoort, hebben dit met alle Nederlandsche straatliedjes gemeen, dat zij vrij zouteloos, vuil zijn, en niet dan zeer onstichtelijk in de kuische ooren der Nederlandsche ingezetenen kunnen klinken. — Het was wel te wenschen, dat de maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, die reeds zooveel goeds bewerkt heeft, hare pogingen ook tot dit onderwerp uitstrekte, of wel dat de bevorderaars der toonkunst ons met eenige gepaste soldatenliederen vereerden, en het best van alles ware misschien, dat een militaire raad, die den echten, ongekunstelden soldatentoon wist te vatten, deze taak op zich nam. De Nederlandsche soldaat leert spoedig en met gemak zijne vrij zware uitrusting dragen, en doet, zonder veel inspanning, de grootste marschen, wanneer die door de chefs slechts doeltreffend geleid en niet geduld wordt, dat, gedurende den marsch, de minste inbreuk op de goede

orde of op de krijgstucht geschiedt. Bij deze gelegenheid wordt hij vooral beschuldigd, wat al te ligtzinnig te zijn in de overtreding van het 3e gebod, en ik moet bekennen dat deze ondeugd hem over het algemeen wel eenigzins aankleeft. Doch zou het in ons vaderland bij uitzondering den soldaat zijn, die daarmede behebt is? Ik durf hier niet alleen veilig *neen* op antwoorden, maar er zelfs nog bijvoegen, dat zijne burgerlijke landgenooten, die met hem, wat geboorte en opvoeding betreffen, op éène lijn moeten geplaatst worden, hem daarin niets toegeven en soms wel overtreffen, vooral wanneer men hen beiden uit de groote Hollandsche steden neemt. Ten platten lande, indien men ten minste naar de stalen over het stuk mag oordeelen, schijnt men met de beschaving nog zóóver niet gevorderd te zijn, dat het vloeken en jeneverdrinken er als gewoonte is aangenomen. Men zou hier nog bij kunnen voegen, dat men nergens zooveel mannen bij elkander vindt dan bij de meeste troepen-vereenigingen; ware het mogelijk, een even groot aantal burgers, zonder die nog eens uit de heffe des volks te nemen, bij elkander te brengen, tot geen godsdienstig of plegtig doeleinde, dan zou de waarheid van het hierboven gezegde, spoedig blijken; getuigen onze schutterijen, die voor eenige jaren onder de wapenen waren. Het vloeken is daarenboven in het leger verboden, en mogt er dan ook op de naleving van dit art. uit het Reglement van Krijgstucht, al niet bijzonder gelet worden, zoo bewijst dit dan toch, dat het vloeken en godslasteren er niet aangemoedigd en geenszins beschermd worden.

In het kantonnement is het niet ongepast dat de Nederlandsche soldaat een weinig gesurveilleerd wordt; hij laat zich gaarne goed opdisschen, en maakt er geen gewetenszaak van, zelfs meer te vorderen dan hem toekomt, hoewel de ingezetenen door eene norsche, onheusche behandeling, daartoe dikwijls aanleiding geven, en diegenen altijd het minste over den onwil der soldaten klagen, die hem het voorkomenste en vriendelijkste behandelen.

In den oorlog is hij echter een geheel ander mensch; de vervelende onverschilligheid, waarmede hij de eentoonige garnizoensdienst verrigt, maakt plaats voor opgewondenheid en naauwgezetheid. Hij komt zijne pligten met naauwgezetheid na, hij gevoelt daarvan de noodzakelijkheid, en doet zijn best om in het belang der algemeene veiligheid niets te verzuimen. Zijne weinige ervaring heeft echter vooral noodig, om door de theoretische en praktische kennis en de activiteit zijner meerderen, met alle kracht ondersteund te worden. Hij lacht met vermoeijenissen, en is er trotsch op, die met zijne kameraden gedeeld te hebben. Het vooruitzigt op bevordering en belooning, de overtuiging, waarin hij verkeert, dat hij met meer achting en vertrouwen door zijne landgenooten behandeld zal worden, de zekerheid

dat men in hem den beschermer van 's lands regten en vrijheid, thans den eersten stand der maatschappij, ziet, brengen het hare daaraan toe.

Wanneer onze krijgsman uit het leger met verlof komt, zal hij niet verzuimen, aan zijne ouders, vrienden en betrekkingen een schrikkelijk tafereel op te hangen over het harde van zijne dienst, over zijne vermoeijenissen, gevaren en ontberingen. Zoo gij daarvan de helft gelooft, Nederlandsche lezer, dan zult gij ten naastenbij weten, waaraan gij u te houden hebt.

Hij zal niet verzuimen gedurende de 8 of 14 dagen dat hij vrij is, zich in burgerkleeding te steken, zoo hij die bezit. Hij beschouwt zijn uniform als een uitwendig teeken van slavernij, en zoo hij het zelf niet is, die deze gedachte koestert, dan zijn het zijne betrekkingen. Zijne zusters, zijn meisje zouden immers niet met hem in het openbaar durven verschijnen, wanneer hij zich als soldaat vertoonde! Jammerlijk vooroordeel, dat niet alleen door de geringere klasse, maar zelfs door de meer beschaafden, vooral in onze koopsteden, gevoed wordt. Jammerlijk vooroordeel, waardig gesproten te zijn uit den jammerlijken toestand van ons leger in vroegere dagen, waardig om te dagteekenen van eenen tijd, toen het leger grootelijks uit huurtroepen bestond, en, op weinige uitzonderingen na, slechts die Nederlanders in zijne gelederen plaats namen, voor wie in het civiele niets meer te hopen, niets meer te zoeken was; toen de jongeling, aan wie alle vermaningen, alle raadgevingen vruchteloos verspild waren, eindelijk nog waardig gekeurd werd, *het kalfsvel te volgen* of *het zeegat uitgezonden te worden.* Maar thans, nu wij op eene nationale armee bogen, nu de bloem des volks zich om het zeerst beijvert om eene plaats in zijne rijen waardig geacht te worden, thans, in de verlichte negentiende eeuw, moesten dergelijke vooroordeelen bij de verlichte Nederlandsche natie niet meer gevonden worden.

Heeft de met verlof zijnde soldaat echter geene burgerkleeding, of wel bezit hij genoeg gevoel van eigenwaarde om die niet aan te trekken, dan permitteert hij zich allerlei kaassnijderijen, die met het model strijdig zijn. Van het model heeft hij, vooral zoolang hij jong is, een bepaalden afkeer, en dit is misschien daaraan toe te schrijven, dat een groot gedeelte van zijne uitrusting zeer ondoeltreffend is, en een ander gedeelte gansch niet geschikt om hem te versieren; een doel hetwelk met minder moeite en dezelfde kosten, veel geschikter dan thans, bereikt kon worden. Zoo zijn onder anderen de witte kragen onzer infanteristen in zonderlingen strijd met hunne meestal blonde haren, en des winters op de langdurige inspectiën, met hunne kouwelijke gezigten.

Wordt de Nederlandsche soldaat uit de dienst ontslagen, dan heeft hij

niet zoodra het kwartier verlaten, of hij voorziet zich ten minste van een burgerlijk hoofddeksel, ten teeken zijner vrijheid. Het is een vereischte, om na zijn ontslag, de meeste zijner vorige superieuren zonder groeten voorbij te gaan. Trouwens, dit beschouwt hij ook reeds vroeger, slechts als eene verdrietige noodzakelijkheid, geenszins als een verschuldigd blijk van achting en eerbied; en, geloof mij, jonge Nederlandsche officier, ga zoo dikwijls niet voorbij dien schildwacht, zoo gij later eenige aanspraak op zijne toegenegenheid denkt te maken; hij vergeeft het u nooit, dat gij hem in één half uur driemaal het geweer hebt doen schouderen.

Geheel en al in den burgerstand teruggekeerd zijnde, verzekert hij aan al zijne vrienden, dat men hem een tweede maal niet meer krijgen zal. Hij heeft bij zich zelven de middelen reeds beraamd om aan de schutterij te ontkomen, welke evenwel, dank zij de wet en zijne erkende vaderlandsliefde, die in het oogenblik van gevaar nooit achterblijft, gewoonlijk nutteloos zijn.

Zoo heb ik dan mijn best gedaan om den eenvoudigen geringen Nederlandschen soldaat (*alias gemeen soldaat*) af te schilderen. Geenszins was het mijn plan, om hem in al de omstandigheden, waarin de oorlog of de velddienst hem brengen kan, te volgen. Slechts in zijn dagelijksch leven wilde ik hem doen kennen. Van zijnen moed, zijne dapperheid, onverschrokkenheid en standvastigheid, heb ik ook hier niet gesproken. De Nederlandsche geschiedschrijvers en dichters (1) hebben zich te zeer beijverd, die met de schoonste kleuren af te malen, dan dat ik het zou durven wagen er nog iets bij te voegen, te meer daar ik niet mag vergeten, zelf tot het Nederlandsche leger te behooren. Het zijn ook geenszins deze eigenschappen, waaraan in het minst slechts getwijfeld wordt. Neen, Nederlandsche soldaten! in het oogenblik van gevaar zijt gij de kern, waarom zich onze vaderlandsche jongelingschap met vertrouwen schaart; laat dan ook van uwe zijde niets onbeproefd, om gedurende den vrede als zoodanig beschouwd te worden.

(1) Ten minste in 1830, 31 en 32, werden de Zanggodinnen nog al eens ten onzen behoeve aangeroepen; die goede zielen hadden het toen druk en zullen wel verheugd zijn geweest toen de storm voorbij was.

IV. DE SCHILDWACHT.

Sentinelle, prends courage; les rhéteurs passeront, les sophistes feront place aux hommes d'action, et la trompette du réveil sonnera au camp. Sois diligente, et fais répéter aux échos de l'armée: Sentinelle, prenez garde à vous!

JOACHIM AMBERT.

Het was een heerlijke September-avond, een avond waarin men zich verheugt dat de brandende zon eindelijk besloten heeft haren vuurgloed op de hoofden onzer tegenvoeters uit te storten. Geen windje beroerde de lucht en geen wolkje bedekte het uitspansel; de maan schoot hare stralen mat en liefelijk naar beneden en onderschiep in de zee van haar licht den tintelenden glans der starren. Het was dat gedeelte van den avond hetwelk voor velen reeds een tijd van diepe rust is. In de groote woelige stad echter, waar zoovele belangen elkander ontmoeten en kruisen, waar de reveille blaast op het uur der wachtparade, en waar men dikwijls den tijd niet heeft om op te merken, dat er eene natuur bestaat die schooner is dan al de steenklompen en Willems-kazernes, die te zamen op verschillende punten van het koningrijk der Nederlanden steden vormen; in de stad dan, was het dat oogenblik van kortstondige drukte, hetwelk reeds door eenige stilte voorafgegaan is en weldra door eene diepe rust zal gevolgd worden; waarin men afscheid neemt van eenen vriendelijken gastheer, bij wien men eenen avond gezellig en vrolijk heeft gesleten; waarin men nog eens nadenkt over de werkzaamheden van den afgeloopen dag (althans zoo die daartoe belangrijk genoeg geweest zijn); waarin men dikwerf plannen vormt en ten uitvoer gaat brengen die het brein en den zak eveneens uitputten, en die den anderen dag nog vaak vergissingen ten gevolge hebben, bij het schatten van afstanden en het doen van berekeningen, door hen die belast zijn met het aanhouden der zoo *eenvoudige en beknopte* schijfschietstaten; het was het oogenblik waarin een verstandig man, hetgeen soms zooveel

beteekent als: iemand die sterk naar het einde der maand verlangt, zich met een lange pijp voor het geopend venster plaatst, om de laatste koetsen, calèches, barouchettes, vigilantes, en de hemel weet wat al meer, voorbij te zien snorren, ten einde bij slot van rekening zelf in eene koets te stappen, die hem, zoo alles rigtig is, zachtkens naar eenen nieuwen dag en nieuwe bezigheden zal voeren; in één woord, het was dat oogenblik van den avond, waarin iedereen tevreden is: deze omdat hij een genoegelijken, die omdat hij een' voordeeligen en gene omdat hij eenen kommervollen dag eindelijk ten einde heeft gebragt, waarin zoo menigeen opgeruimd is, omdat hij nog veel denkt te genieten, en waarin zoo menigeen haastig naar zijn kwartier loopt, om den huissleutel te gaan halen dien hij nog vergeten had.

Ik hoop dus lezer, dat gij u met mij zult kunnen verplaatsen in eene groote stad, waar zeer veel te zien, te hooren en te genieten valt, zelfs voor een 2den luitenant, wanneer het ongeluk hem namelijk niet bij het eerste wapen van alle legers geplaatst heeft. Welnu, ik bid u, ga met mij eene kleine wandeling maken, — ik beloof u, al is het dan ook niet vroeg meer, — ik zal u op geen slechte wegen brengen, en wel om onderscheidene redenen, waarvan de voornaamste zooal zijn, dat ik morgen ochtend veel te vroeg naar de exercitie moet, en dat ik ook het voorregt heb van tot gezegd hoofdwapen te behooren, waarbij het maandelijksche budget, zooals gij weet, niet toelaat om vele kromme sprongen te maken. Halt! hier moeten wij zijn, in deze groote straat, bij dit fraaije huis. Te drommel! zegt gij, daar moet een hoog personaadje wonen, althans een man van gewigt, want er staat een schildwacht. Ja, goede vriend! dat is wel mogelijk, maar noch die hooge personaadje, noch die man van gewigt gaan mij iets ter wereld aan; echter doet het mij leed opgemerkt te hebben, dat ook gij dienzelfden schildwacht, van wien hij in het oog van zoovele honderden, al zijne grootheid ontleent, over het hoofd ziet; hij is het en niemand anders, om wien ik u hier gebragt heb. Ziet gij hem, hoe hij daar met afgemeten tred heen en weer stapt; ziet gij hem, hoe hij onverschillig schijnt te wezen, zelfs voor de zachte melodiën van het welluidende snarenspel dat door het geopende venster ons in de ooren klinkt; ziet gij hem, hoe hij het hoofd niet eens verdraait en geenen blik naar boven werpt, om misschien de Sylphengestalte te ontwaren, wier albaste vingeren waarschijnlijk langs de ivoren toetsen zweven; ziet gij hem, hoe geduldig hij voor ieder rijtuig wijkt, dat hem met stof bedekt of met slijk bespat; ziet gij hem, hoe oplettend hij om zich heen ziet, ten einde hen te bewaken, die er mogelijk nooit over nagedacht hebben, hoe pijnlijk verdrietig dit waken soms wezen kan; ziet gij hem en weet gij het, hoe weinig hem, op wien zooveel vertrouwen

gesteld wordt, van zijnen vrijen wil overblijft; hij is de trouwe hond, die aan een ketting gesloten, zijn's meesters erf bewaakt. Hij mag zoo min bij dag als bij nacht, buiten hooge noodzakelijkheid, met iemand spreken, dan met hen welke hem op de wacht bevelen; hij mag niet nederzitten, noch zijne wapenen afleggen, en niet verder dan dertig passen van zijnen post wandelen; hij mag niet werken, niet lezen, niet zingen, niet fluiten, niet eten, niet drinken, noch tabak rooken, gedurende den ganschen tijd dat hij op schildwacht staat; jammer dat men hem ook nog zijn pruimpje niet ontzegd heeft; doch waarom zou men het gedaan hebben, waartoe zou men hem in zijn verlaten toestand dien troost ontnemen? Hoe menige prachtig schoone Indische sultane, waarvan het wezen en bestaan meer naar eenen fantastischen droom dan naar eene daadzaak uit het werkelijke leven gelijken, zit in haar zinverrukkend tooverpaleis op betel te kaauwen; en bestaat er dan zulk een vervaarlijke afstand tusschen de welriekende sigaar van den magtigen vorst en het smakelijke Maryland-salaadje van den armen soldaat? Neen, brave schildwacht, vergast er u op, doch boven alles, draag zorg dat de zindelijke werkmeid er morgen geen sporen van op het blaauwe arduin van de stoep ontwaart; het mogt u een paar uren strafschilderen kosten; dit is toch wel het minste wat men u kan toeleggen.

Geloof echter niet lezer, dat die koude ongevoelige man, die daar heen en weêr treedt, die automaat met zijne afgepaste bewegingen, dat hij dezelfde is die hij bij zijne indiensttreding was. Neen, zijn ander *ik* ligt in zijn binnenste begraven; hij heeft zich-zelven verloochent; hij heeft zich omtogen met een hulsel, waarnaar zijn geheele aanzijn zich geschikt heeft en dat hij welligt nimmer weder zal afleggen; het geeft hem de gedaante waarin wij hem kennen, doch waarin hij zich-zelven niet herkennen zou, wanneer zijne ziel kon wederkeeren naar het standpunt vanwaar zij is afgegaan. Er was een tijd waarin hij gretig die harmonieuse toonen opving, die allengskens in het stille van den nacht wegsterven; er was een tijd waarin hij niet onverschillig was voor die schoone vormen, waarvan de schaduwen zich op het venster-gordijn afteekenen; er was een tijd waarin hij die rijtuigen verwenschte, die hem, de afgezondene en vertegenwoordiger der openbare magt, beleedigden; in een woord, er was een tijd waarin hij zijne eigene waarde gevoelde; maar het is reeds lang geleden, reeds voor jaren werd hij in het leger ingelijfd; thans is hij een werktuig; misschien zou men het kunnen wagen hem te vergelijken met het edele ros, »dat leerzaam is en moedig, dat zich niet laat vervoeren door zijn vuur, dat zijne bewegingen weet te onderdrukken, dat niet slechts buigt onder de hand van hem die het geleidt, maar dat zijne wenschen schijnt te raad-

plegen, en steeds gehoorzamende aan de indrukken die het ontvangt, voorwaarts ijlt, zich inhoudt of stilstaat, en slechts handelt om aan die indrukken te voldoen; dat wezen, dat zijn aanzijn verloochent om niet dan door eenen vreemden wil te bestaan (1). . . ." O, wilt gij weten hoe hij denkt, hoe hij handelt in de eerste dagen waarin hij schildwacht is. Welaan, ik zal het u zeggen. Wanneer men hem op zijn post gebragt heeft en hij zich aan zich-zelven overgelaten ziet, gevoelt hij zich groot, want hij is een geheiligd persoon; aan hem is de zorg voor een gedeelte der publieke veiligheid toevertrouwd; hij heeft menschenlevens en eigendommen te beschutten; anderen kunnen genieten, anderen kunnen rusten, anderen zijn veilig, want hij waakt. Hij heeft regt op eerbied en ontzag; hij meent dat men hem dankbaar is voor de zorgen waarmede hij hen omringt die hem niet eens kennen. Eilieve lezer, lach niet, en zeg niet dat een domme boer geenszins aan dit alles denkt; dit zelfverheffende gevoel werkt uit den aard der zaak in het binnenste van een ieder, die zich met eene gewigtige taak belast en met vertrouwen vereerd ziet. Naarmate dat de zich verwijderende schreden van hen, die zich huiswaarts spoeden, hem in het stille van den nacht holler en doffer in de ooren klinken, gevoelt hij zich eenzamer en verlaten; — een zacht weemoedig gevoel maakt zich van hem meester; hij waagt het zijn geweer af te zetten, rust met gevouwen handen op de tromp, en denkt aan zijne geliefde betrekkingen, waarvan het lot hem verre verwijderd houdt. Hij ziet zijnen grijzen vader, zijne teedere moeder, en haar die misschien nog meer dan zij beiden, naar zijne terugkomst smacht; hij ziet hen in zijnen geest, terwijl zij zich veelligt in eenen liefelijken droom met hem bezighouden. Hij denkt aan de velden die hij bebouwde, aan de kudde die hij verzorgde en aan het nederige dorp waar de heerlijke avond zich zoo geheel anders vertoonde. — Het digtklappen van een venster of het sluiten eener deur, wekt hem uit zijne mijmeringen; hij hervat zijne beperkte wandelingen, en verlaat de rustende houding die hem zoo beviel, want hij is vermoeid. Ik zeg vermoeid, want zijne taak op den afgeloopen dag was ruw, en het uur der rust was voor hem nog verwijderd. Reeds vroeg in den morgen toog hij naar de brandende vlakte van het kale heideveld, om zich te oefenen in het belang van hen die hem verachten. Toen reeds had hij een aantal werkzaamheden verrigt, waarvan zij, die thans op het mollige dons uitgestrekt liggen, zich geen denkbeeld kunnen vormen. Beurtelings was hij reeds zijn schildknaap en zijn koksjongen, zijn kamerdienaar en zijn kleedermaker geweest; beurtelings had men hem den straat-

(1) Buffon.

bezem en de kleêrborstel, den raagbol en de vuilnisschop in de hand gegeven, en toen hij wit van het stof, vermoeid, warm en badende in zijn zweet, eindelijk wederkeerde, vond hij geen koel en aangenaam verblijf, geen verfrisschend linnen, geenen verkwikkenden drank, maar veeleer nieuwe bezigheden en nieuwe kwalen, want de dienst is een rad dat immer wentelt, doch voor hem — een waar Ixïonsrad. — De twee uren die hij op schildwacht moet staan, snellen alzoo vaak ongemerkt en spoedig, of kruipen soms traag en langzaam voorbij, en zij aan wie hij die ten offer bragt, verwenschen hem nog dikwerf, als het luide *werda!* waarmede hij de aansnellende aflossing ontvangt, hen in hunnen slaap stoort.

Wanneer hij echter door zijne jeugdige geestdrift of door schoone beloften weggesleept, zich heeft laten verlokken om bij het staande leger over te gaan; wanneer hij reeds jaren onder de wapens is; wanneer zijne schoone jongelingsdroomen geweken zijn, — want waarom zou men die aan den nederigen soldaat niet toekennen, — wanneer hij verstompt is door eeuwige herhalingen, door eeuwige berispingen en aanmerkingen, en soms door verwenschingen en straffen; en wanneer hij dan op wacht komt, o dan is hij dezelfde schildwacht niet meer. Hij gevoelt zich zoo groot niet meer, want het is hem reeds gebeurd dat een brooddronken bediende, door een geopend venster een vuilnisblik of iets anders over hem ledig stortte; hij heeft reeds dikwerf de consigne gehad van te moeten aanbellen, wanneer mijnheer DE . . . ., bij wien hij op post stond, zijne woning naderde; men heeft hem reeds opgedragen van de orders te volgen van hem bij wien hij op schildwacht was, en deze orders werden soms door de keukenmeid overgebragt, die hem op transport zond naar dezen of genen komenijswinkel; hij heeft reeds ondervonden, dat hij door eenen wuften hoop gehoond en uitgejouwd wordt, wanneer hij zijn consigne getrouw blijft, niettegenstaande keizers, koningen en veldheeren dit consigne eerbiedigden; hij heeft reeds geleerd dat het zaak is wat minder zorg te hebben voor de woning of goederen die hij bewaken moet, dan voor de rondes en patrouilles die zijnen post kunnen naderen; want het nadeel dat aan de eersten kan veroorzaakt worden, weegt niet op tegen de schade, die hij-zelf aan zijne vrijheid en aan zijn traktement zoude lijden, ingeval hij hen een oogenblik te laat ontdekte (1). Thans is hij de strenge automaat, dien ik u daar aanwees, de koude onverschillige man, die zich met niets bemoeit en niets

(1) Het zou niet moeijelijk zijn te bewijzen, dat er in sommige vestingen, in staat van beleg, meer oplettendheid en zelfs vrees voor de rondes en patrouilles heerschte, dan wel voor den vijand.

opmerkt wat hem niet onmiddellijk aangaat. Hij weet te zeer bij ondervinding, dat men zich in dat groote huis niet bekommert om dien kerel die daar buiten staat. Hij doet zijn pligt zooals het reglement dien van hem vordert; ziedaar alles. De heerlijke avond? het schoone saizoen? ja die merkt hij op, doch louter omdat hij gevoelt, dat het zóó toch beter is dan in een digte sneeuwjagt. Maar ook dan, arme schildwacht! dan, als de lucht dik en graauw is, als de nachten eindeloos lang zijn, dan zijt gij te beklagen; ik beklaag u, als die prachtige salons, — waarbuiten gij door eene magtspreuk nedergeplant zijt, — aangenaam verwarmd, helder verlicht en geurig geparfumeerd zijn, als heerlijke bloemen en zeldzame gewassen hare wanden versieren, terwijl gij in uwe sombere kazerne slechts de grillige en wondervormige figuren ziet flonkeren, die de strenge vorst op het vensterglas tooverde; ik beklaag u, als op de rollende accoorden eener liefelijke muzijk, paren, schitterende van jeugd en schoonheid, sierlijk door pracht en smaak, luchtig langs den glad gewreven bodem zweven; ik beklaag u, als zij daar binnen in rijkdom en overdaad zwelgen, terwijl gij, arme schildwacht, met rasschere schreden het trage bloed in zijnen loop poogt te versnellen, terwijl gij de sneeuw onder uwe voeten hoort kraken, of door fijnen hagel u het aangezigt snerpend voelt geeselen. Brieschende paarden en glinsterende, schoongevormde rijtuigen, inwendig versierd met den trotschen dos van luipaarden en tijgers, beletten u, u vrijelijk te bewegen, en een pralend, verwaten huurgeboefte ziet met verachting op u neder. Neen, schildwacht, zoo uw wil er iets aan toe of af kon doen, wanneer uwe keuze geraadpleegd wierd, dan zou ik u raden een rijks magazijn, een tuighuis of iets dergelijks tot uwen post te kiezen; ik zou u raden van in een ver verwijderd achterstraatje, ver van alle pracht en grootheid te gaan, want dáár wonen menschen die óók lijdende zijn, die óók aan koude en ongemak zijn blootgesteld, — dáár vindt gij gevoelige harten, die weten wat het zeggen wil, wanneer de adem u om den mond bevriest, wanneer ijskegels u in den knevel stollen, dáár hebt gij ten minste kans, dat een kop warme koffij uw deel zij van het sobere avondmaal; want de oude vrouw die het u brengt, heeft zelve een zoon, die verre van hier, misschien in dezen eigen nacht, even als gij, aan den guren noordoostenwind is blootgesteld. Hoort gij het? zij verhaalt het u reeds; zij spreekt met welgevallen over haar kind. Zij wilde hem wel eenig geld zenden, maar de tijden zijn zoo slecht, en de verdiensten zoo schraal, en echter is hij zoo braaf en goed, haar zoon; hij is zoo bemind bij zijne meerderen; hij wilde wel met verlof komen, om zijne grijze ouders te bezoeken, maar helaas! hij heeft slechts half traktement en het zal nog

lang duren eer hij zich het reisgeld bespaard heeft..... Zij verwijdert zich, de brave vrouw; zij wenscht u eene goede wacht, en morgen ochtend zal zij u of uwen kameraad weder komen bezoeken, als haar stramgewerkte echtgenoot zijn gering ontbijt nuttigt, eer hij zijn zuur dagwerk hervat, — doch reeds vroeg, dan reeds als gindsche rijken, welke in dat groote huis feest vieren, hunne krachtelooze ligchamen onder de zijden dekens gaan uitstrekken.

Wanneer gij, onder mijne lezers, die uwe lippen nooit bevochtigd hebt met de dunne koffij der arme vrouw, deze schets leest, lacht dan niet om het tafereel; gelooft mij, het cichoreiwater der schamelen, met een goed hart aangeboden, heeft menig verkleumd soldatenhart tot dankbaarheid gestemd; maar het geurige Mokka-vocht dat in de zalen der grooten walmt, met de wijnen uit hunne kelders, en de likeuren uit hunne bufetten, zijn schaars, misschien volstrekt niet bij hen bekend.

Ik heb hem dus beklaagd, dien armen schildwacht; maar ik beklaag hem niet, wanneer hij in het open veld, tegenover den vijand, omringd van gevaren, zonder schilderhuis in regen en wind staat; want dan gaat hij met opgeheven hoofd, en is hij niet gedrukt door den last van kommer en verdriet; doch de roosverwige tint, die alsdan zooveel verheerlijkt en verzacht, is reeds lang geweken; thans is hij lijdende. Hij lijdt, omdat zijn vaderland vergeten heeft wat het hem verschuldigd is; hij lijdt, omdat de instellingen en de aard van zijn huislijk leven hem niet gelukkig kunnen maken. Hij lijdt aan twee diepe wonden, beiden smartelijk, beiden moeijelijk te genezen.

Wie toch zal aan het ondankbare Nederland, welks hart voor niets klopt dan voor renten en kapitalen, doen gevoelen, dat die schildwacht, die thans de paleizen zijner gouverneurs versiert, die zijne rijkskassen en eigendommen bewaakt, die de rust in zijne steden verzekert, die de boosdoeners in zijne kerkers gadeslaat, die hem den ingang in zijne concertzalen en schouwburgen gemakkelijk maakt, en die hem dáár zelfs, als figurant op het tooneel, tot tijdverdrijf en verlustiging strekt, — dat die schildwacht Nederlander is, en dat hij een vader had, die eertijds op de kusten van Noord-Holland en later als bondgenoot onder de muren van Ulm en in de bergpassen van Spanje gestreden heeft; die, in weerwil der vreemde overheersching, op tallooze slagvelden, door geheel Europa, den Nederlandschen naam en roem gehandhaafd heeft, die met Nederlandsche trouw reeds het Kremlin van Moskou en de barre oevers der Berezina bewaakte, en die op het Prado van Madrid, den trots dier Castiljanen braveerde, — wier voorouderen reeds voor den heldenmoed der zijnen terug hadden gebeefd; dat die schildwacht een

vader, oudere broeders en kameraden had, die zich gehaast hebben om de banden van vriendschap te verbreken die zij onder de vleugelen des adelaars hadden aangeknoopt, ten einde zich onder de leeuwen-banier hunner vaderen te scharen en voor het herboren Nederland te strijden; dat die schildwacht zelf reeds als knaap op den viersprong van Quatrebras en in de vlakte van Waterloo stond; dat hij als man tegen het verraad der Belgen worstelde, en tot de kern behoorde waarom Neêrlands jeugd zich schaarde gedurende de beroemde Tien dagen; dat hij zich op Antwerps vijfhoek de hulde zijner landgenooten en de achting zijner vijanden waardig maakte; doch dat deze landgenooten hem bij zijne wederkomst wèl met opene armen, met prachtige eereboogen en met kostbare feestbanketten hebben ontvangen, doch dat zij ook, na het afgewende gevaar, ondankbaar genoeg waren, om hem te verstooten en te honen die hun schutsmuur en beschermengel was; — doe hen dit gevoelen, doe hen schaamrood worden en het begane onregt herstellen, dan zal een zijner diepste wonden geheel zijn.

Wend vervolgens uwe blikken naar zijn inwendig leven, dat in zulk een naauw verband met zijne openbare verguizing en den ondank zijner medeburgers staat. Vestig uwe oogen op zijn somber verblijf, dat hier een ellendig krot en ginds eene monsterachtige steenmassa is, opeengehoopt en met den naam van kazerne bestempeld, om den trots eener rijke stad te kittelen. Treed er binnen, en gij zult zien dat geen hoop, maar slechts een ware vrees er heerscht. Gij twijfelt lezer, — gij noemt dit overdreven; ik zeg u, het is waarheid. De soldaat verlangt naar lucht en vrijheid; hij snakt er naar, om buiten dien ijzeren cirkel te geraken, die een legio van reglementen en bepalingen om hem heen gesmeed heeft, en dit is de reden, waarom zoovele paspoorten worden uitgereikt. De vrees heerscht in de kazerne, en wie zal het mij betwisten die met den gang van de inwendige dienst bekend is. Maandelijks worden aan den soldaat de krijgswetten voorgelezen, en in de eerste tijden siddert en beeft hij voor al de stroppen en kogels, kruiwagenstraffen en rietslagen waarmede hij bedreigd wordt. Het reglement van krijgstucht, in verband met dat op de inwendige dienst, — voor zooveel men tegenwoordig nog kan zeggen dat er een bestaat, — laat hem nagenoeg geene vrije beweging over, en zelfs het bijna onleesbaar extract uit het garnizoens-reglement, dat aan de berookte wanden der wachten is vastgehecht, vloeit over van straffen, gelijk het beloofde land van melk en honig

Vraagt gij nu naar zijne belooningen? Welaan luister. Behalve zijne kleeding-massa, waarop men nog een zekere impost heft ten voordeele van het fonds van O. en B., geniet hij per dag een ration brood, waarvan gij

des namiddags te vergeefs eenige kruimelen op de plank zoudt zoeken. Rotten en muizen laten hem dan ook nog al tamelijk met rust. Verder bedraagt zijne bezoldiging *f* 0,25 per dag; — hiervan leeft hij als een vrolijke Frans, — dat wil zeggen, dat hij even als de Franschen, in weerwil van alle oud-Nederlandsche gebruiken, des morgens op soep onthaald wordt. Des middags nuttigt hij een *stevigen* hutspot, alias ratjetoe; wijders moet de kazerne daarvan in hare geheele uitgestrektheid verwarmd en verlicht worden, voor zooverre namelijk zulks nuttig en noodig geacht wordt. Hij moet er zich van voorzien van ingrediënten tot het rein houden zijner kleeding en uitrusting, er zich van laten bewasschen, den barbier en kapper van betalen, er zijne keuken- en escouade-gereedschappen van aankoopen en onderhouden, er zijne kazerne in eenen zindelijken toestand van bewaren, somwijlen zijn kleedingfonds er van stijven, een aantal kleinigheden er van aankoopen die niet in het magazijn voorhanden zijn, en niettegenstaande dit alles, beschuldigt de brave Hollander hem nog van dronkenschap; welk eene ongerijmdheid! — Wanneer hij nu twaalf jaren trouw en onafgebroken bij hetzelfde korps gediend heeft, ontvangt hij eene bronzen medaille en *f* 12 gratificatie; is hij echter gedurende dien tijd, hoewel buiten zijn toedoen, van korps veranderd; dan slechts *f* 6; na vierentwintig jaren eene dito zilveren, met de belangrijke som van *f* 0.00 gratificatie, en eindelijk na 40, 50 of meer dienstjaren, wanneer hij het bij de garnizoens-troepen zoover kan brengen, een pensioen gedurende zijn geheele leven van — *f* 91. Nu vraag ik of het eene onwaarheid is dat de soldaat slechts met vrees geleid wordt. Hij weet zeer goed, wat hem te wachten staat wanneer hij verkeerd handelt, maar wat hij erlangen zal, wanneer hij goed en zelfs bij uitstek goed en voorbeeldig leeft, dit is hem ten eenemale onbekend; want om de weinige voorregten te verkrijgen die hierboven opgesomd zijn, behoeft hij louter te zorgen van zich niet *slecht* te gedragen. Het is waar, dat het vooruitzigt op bevordering hem het hoofd omhoog moet doen houden, maar niet allen kunnen daarin deelen, en wat zal *hem* met vasten gang op het regte pad doen voorttreden, voor wien het vooruitzigt nu eenmaal vervlogen is. Het is onbetwistbaar, dat er orde en discipline moet heerschen, en dat, gelijk een Romeinsch wijsgeer reeds aanmerkte: »de ware vrijheid bestaat in gehoorzaamheid aan de wetten;" doch tegenover gestrenge wetten, behooren dan ook belooningen te bestaan, welke ons over deze gestrengheid troosten. Het is ontegenzeggelijk, dat men den soldaat niet uit het oog mag verliezen, maar men moet onderscheid maken, en gediende soldaten als mannen, en geenszins als kinderen behandelen. Wèl hem, den armen soldaat, wiens meerderen dit begrijpen, want het reglement heeft verzuimd

het hun te gelasten; maar wee den ongelukkigen, — en hoe velen gaat dit aan, — die door zijne superieuren in alle lastige inspectie's, in alle kleine plagerijen, in alle vervelende exercitie's, met iederen rekruut of vuilen ezelskop gelijk gesteld wordt. Wee hem die zeggen moet: of ik mij toeleg of niet, of ik mijne zaken in orde heb of niet, ik word daarom even goed bij aanhoudendheid geïnspecteerd en geëxerceerd; en wee allen, omdat zij weten dat de smet, die jeugdige loszinnigheid op hun strafregister of in hun stamboek wierp, ook nog na jaren van een onbesproken gedrag daarop blijft kleven; omdat zij, die ongeschikt zijn om aan anderen te bevelen, in weêrwil van al hun pogen en van al hunne dienstjaren, hunnen toestand niet zien verbeteren; wee hen, omdat zooveel wat goed in hunne oogen zoude wezen, aan hen slechts naakt en verminkt getoond wordt (1).

Neen, de schildwacht die zijn immer tijdmatigen pas, in het stille van den nacht, door de ledige straten laat weergalmen, moet met opgerigten hoofde daarheen treden; hij moet fier zijn, en wanneer hij dan soms een blik in het voorledene en van daar in de toekomst werpt, wanneer hij de slotsom van zijn doen, zijn laten en zijne vooruitzigten opmaakt, — dan moet hij kunnen zeggen: »Ik, die tot een leger behoor dat erkende diensten heeft bewezen, dat een betere waarborg is voor koophandel en welvaart, dan alle magtspreuken en schoone zinsneden der wereld, — dat nog op den huidigen dag, onder eenen anderen hemel, voor beider bestaan en uitbreiding zijn bloed stort, — ik sta hier niet vergeten, te midden van hen, uit wier boezem ik ben voortgesproten. Dankbaar erkent men mijn pogen en mijne opofferingen; en ik, die mij steeds beijver om aan mijne pligten te voldoen, ben onder ons gezien en geacht, en geniet eene rust en welvaart, die mij ontzegd waren toen jeugdige ligtzinnigheid en onervarenheid mij nog correctie en straffen berokkenden. Zoo ijlen de jaren voorbij, doch hunne snelheid verschrikt mij niet; want, als het stramme ligchaam den Staat niet meer kan dienen, zal eene onbezorgde grijsheid de kroon op mijn moeijelijk dagwerk zetten, dewijl Nederland gevoelt, dat het aan den algemeenen schat, waarin ik 40 schoone dienstjaren gestort heb, kwalijk eenige penningen kan weigeren."

Ja, wakkere schildwacht, laat ons wenschen, laat ons hopen, dat de tijd niet verre meer af mag wezen, waarin gij zóó denken zult; — en thans, vaarwel! troost u in uwe eenzaamheid, want niet allen hebben u vergeten, — en mogt het vurig afgesmeekte oogenblik nog ver verwijderd

(1) Dit artikel was geschreven vóór dat de wijzigingen op de inwendige dienst bekend waren.

De Redactie.

blijven, — bedenk dan, dat na de grootste windstilste, steeds de hevigste orkanen woeden, — en dat dan, als de stormen loeijen en de golven brullen, als het zwerk geen lichtend stip dan de ras verschietende bliksems vertoont, als de bodem in de stampende baren dreigt te barsten en te zinken, dat dan de vreesachtige passagier en de bezuinigende administrateur, en allen die niets dan fraaije woorden en ledige zinspeden aan boord bragten, naast God, van de noeste handen der matrozen en het bedaarde, heldere, geoefende brein der scheepshoofden hun behoud verwachten. Vergeet dit niet, en wanneer deze regelen in de blanke handen geraken van haar, die achter gindsche zwellende gordijnen, den geprangden maagdenboezem in ruischende toonen lucht geeft, dan zal zij den vochtigen, smachtenden blik in uw belang naar den hooggeplaatsten ambtenaar opslaan, wiens have gij bewaakt. — Maar neen, schildwacht, neen; mijne ijlhoofdige pen is het spoor bijster; zij doolt; want weet het, de Nederlandsche maagden die zich weleer onder de vaan eener Haarlemsche amazone schaarden, rusten thans meestal in de armen van hen, die de schoonste roeping van den man, de roeping tot het zwaard en den strijd beschimpen. Neen schildwacht, de Nederlandsche maagden lezen de verzuchtingen van het Nederlandsche leger niet; — eerst moeten de bliksems schitteren en de donders kraken; eerst moet de grond schudden en de noodkreet klinken, eerst dan kloppen aller harten voor u; — en nu, nogmaals vaarwel! de hemel schenke u eene goede wacht — en volharding.

1843.

V. DE ZOETELAARSTER.

C'était un beau métier que celui de cantinière.
E. Blaze.

Lang heeft de rust geduurd, groot was de windstilte, maar des te heviger loeit ook de storm, en zweept hij de baren, en slingert hij die arme staatshulken, die zich nog kort geleden zoo veilig waanden. Landzaten strijden tegen landzaten, volkeren tegen volkeren, en weldra kunnen ook wij weder opgeroepen worden om deel te nemen aan het werkdadige oorlogsleven.

Wie onzer zou thans niet gaarne eenen blik in de toekomst werpen en zien wat zij ons brengen zal, lief of leed? Maar ijdel is die wensch; de toekomst is een gesloten boek en slechts het verledene behoort ons. Het verledene, die schat die, helaas, dagelijks vermeerdert en die wij dus zoo veilig mogen aanspreken, zoo zonder gevaar van hem ooit uitgeput te zien.

Ach waren toch alle schatten, — vooral die welke de wijsgeeren blinkend slijk gelieven te noemen, — gelijk deze, hoe ligt zou men zich dan troosten over het heden dat zoo loodzwaar op ons drukt; hoe vrolijk zou men misschien het pad bewandelen, dat zich thans zoo eentoonig voor ons uitstrekt en waarop men geene andere wegwijzers vindt dan eergevoel en zelfverloochening. Maar ook deze nietige troost ontbreekt ons, en daarom zullen wij des te ijveriger putten aan de eenige bron die mildelijk voor ons blijft vloeijen; daarom zullen wij ons laven aan het verledene, waarheen onze geest bovendien zoo dikwerf en zoo onwillekeurig wordt teruggedrongen, bij de gebeurtenissen van het oogenblik.

Als gij u de vraagt stelt, lezer, wat wij zijn zullen wanneer het voorwaarts weder uitgesproken wordt, voelt ge u dan niet genoopt om in gedachten terug te keeren naar de vlakten van Noord-Braband, en ziet ge dan ons leger van weleer niet, omhuld met al de poëzij van 't oorlogsleven; ziet gij dan die schoone bataillons niet van vroeger dagen, in hun krijgshaftig marsch-tenue, met hunne munitie-kaissons en bagage-wagens, met

hunne breedgeschouderde sappeurs, maar ook met hunne zoetelaarsters in veldgewaad?

O het verledene is zoo aanlokkelijk; de tijd heeft de scherpe trekken afgerond waarin het zich als werkelijkheid vertoonde, en thans oefent het eenen magischen invloed op ons uit, die zelfs de kracht heeft om ook de laatste vonk van het heilig vuur dat ieder soldaat eens in zijn binnenste voedde, weder te doen opgloren en aan te wakkeren tot eenen gloed, waarin zooveel weder opluikt wat reeds lang uit ons geheugen was weggewischt.

En waarlijk, in onzen tijd die zoo arm aan poëzij is, behoort de zoetelaarster immers tot het verledene; zie rondom u, ontwaart gij haar thans? Zij verschuilt zich onder de menigte, zij is verdwenen. Behoort er dan niet een dier zeldzame oogenblikken toe, waarin het hart sneller klopt en waarin de geest zich verjeugdigd gevoelt door aangename herinneringen, om hare beeldtenis uit den nacht des tijds te doen oprijzen?

't Is waar, de zoetelaarster maakt geen ijdele vertooning; niets doet ons aan haar denken gedurende eenen langen vrede; slechts als de dagen van gevaar gekomen zijn, dan vertoont zij zich, dan sluit zij zich wakker bij ons aan. Hare tegenwoordigheid alléén zou bewijzen dat de langgerekte rust heeft plaats gemaakt voor bedrijvigheid. Zij is als een merk aan den barometer van ons bestaan; is de kwikkolom tot haar gerezen, omgordt dan uwe lendenen en bereidt u voor tot vermoeijenissen en ontberingen.

Vrienden, de dampkring drukt van dag tot dag zwaarder, het kwik rijst hooger en hooger; weldra teekent misschien de barometer het door velen gewenschte, het door anderen gevreesde oogenblik en — de zoetelaarster treedt te voorschijn. Gewis wij zullen haar vrolijk begroeten; maar laat ons intusschen een bewijs geven, dat wij haar aandenken bewaard hebben en eene geringe hulde brengen aan hare verdienste in het verledene.

Zoetelaarster, — misschien bevreemdt het sommigen dat ik juist deze uitdrukking gekozen heb om er onze waschvrouwen mede aan te duiden; maar hoe zoet vloeit het woord niet van de lippen, en ik keur het beter dan marketentster. Dit toch schijnt af te komen van *markt* en *tent*, dus verbeeldt het iemand die met eene tent op de markt staat, en iets dergelijks kan dus gezegd worden van allerlei kermiskramers, maar nimmer van de wakkere vrouwen waarover ik spreken wilde. Het is mij geenszins onbekend, dat ze bij ons, zelfs officieel, waschvrouwen genoemd worden, maar ik bid u, hoe plat prozaïsch. Heeft zij dan behalve wasschen, stijven en

strijken voor eene geheele of halve kompagnie, geen andere verpligtingen? Wel degelijk, immers mengt zij voor ons eenig zoet in de vele zure oogenblikken van het leven. Wanneer de zon ons het gelaat verschroeit en zware stofwolken, tot stikkens toe, ons benaauwen, verkwikt zij ons met eenen frisschen dronk. Als hagel en sneeuw ons het aanschijn geeselen, als door slijk en modder de weg bij iedere schrede onder onze voeten wegzinkt, giet zij uit haar vaatje nieuwen levensgloed en vrolijkheid in onze harten. Zij is overal, zij helpt ieder, en vaak legt zij tienmaal den weg af om zich naar behooren van hare taak te kwijten. Menig jong soldaat die zij ondersteunt en bemoedigt, menig oude knevelbaard dien zij door een geestigen kwinkslag de rimpels van het voorhoofd drijft.

Komt gij in een kamp, tracht dan van hare vrienden te zijn; ontbijt, middag en avondmaal, alles zal zij u bezorgen. Zijt gij op het bivouac, hare diensten zijn onbetaalbaar. Wordt gij ongesteld, noem haar dan uwen beschermengel, want bij de liefderijke zachtheid der vrouw in het verzorgen en oppassen, voegt zij de list en koelbloedigheid van den maraudeur in het opsporen van versnaperingen en geriefelijkheden om u te verkwikken.

De zoetelaarster was bij de Nederlandsche infanterie doorgaans de echtgenoote van een der sappeurs; trotsch op den schoonen baard en den stevigen ligchaamsbouw van haar tweede ik, tapt zij hem bij den afmarsch een boordevolletje, knikt hem vriendelijk toe en begeeft zich naar hare kompagnie. Dáár kent zij ieder, niet alleen bij naam en toenaam, maar vooral met betrekking tot den graad van welwillendheid, die zij hem bij het toedienen harer gaven mag betoonen. De ronde hoed met oranjestrik staat op een oor; het blonde haar dat door regen en zonneschijn eenigzins rosachtig werd, is glad langs de slapen gestreken; de gelaatskleur is bruin; de oogen staan levendig; de mond tot lagchen gereed; en om den hals hangt de zilveren medaille, het onderscheidingsteeken harer waardigheid. Eenigzins vrij is haar blik, mannelijk hare gebaarden, en in de ruime schoenen stapt zij met groote schreden langs de flank der kolonne voorwaarts; wordt er een vrolijk liedje aangeheven, dan is zij steeds gereed om de sopraan mede te zingen. Geen regen- noch zonnescherm kan haar dienen; op zijn hoogst dekt een wijde omslagdoek hare breede schouders.

Trekt men eene stad door, dan gaat zij nederig bij de achterwacht. Op de eerste toonen der muzijk verschijnen alle ingezetenen voor het venster; men wil het regiment voorbij zien marcheren. Schoone maagden, aardsche engelen met Sylphen-gestalten, luisteren gretig naar de heerlijke melodie eener opwekkende krijgsmuzijk. Zij slaan eenen blik op de krachtige mannen

die daar heengaan, hebben medelijden met de vermoeijenissen waaraan zij zijn blootgesteld, tot eindelijk de zoetelaarster nadert, maar — wat is haar deel: een lach van verachting en bespotting!

Ik weet het, edele jonkvrouwen, — zoo er althans onder u zijn die eenen blik op mijn geschrijf werpen, — hare bekoorlijkheden kunnen niet in de schaduw der uwe staan; zij mist dat elpenblanke voorhoofd, die weelderige zijden haarlokken, dien zachten blos »als rozen onder sneeuw," die bevallige houding, dien zwevenden gang; maar heeft zij daarom zooveel hoon verdiend? Ik zeg u, die vrouw, in haar verschoten kleed van zwart merinos, verdiende in zijde te gaan; zij is menschlievend en hulpvaardig; zij trotseert gevaren, ja soms den dood om haren echtgenoot en hare roeping te volgen. Des nachts rust zij op een handvol stroo; zij slaapt in bij het veldgeschrei der schildwachten, en ontwaakt door de roffelende toonen van het kalfsvel. En gij, schoone dame, die misschien eenmaal eenen broeder, eenen geliefden zult hebben, dien zij zal verzorgen als gij dit niet meer vermoogt, gij zoudt haar bespotten en verachten? Neen, medelijden betaamt u, maar medelijden door achting vergezeld.

Leefden wij nog in dien goeden ouden tijd, dat wil zeggen in die heel oude lang vergeten' dagen, dan zoudt gij, mejufvrouw, op uw achttiende of negentiende jaar al een vrij uitvoerigen staat van dienst kunnen hebben. Eenige veldtogten stonden er dan zeker reeds in aangeteekend, want onze ruwe voorouders, die het onder koning Ambiorix (1) den Romeinen zoo zuur en zoo benaauwd maakten dat zij uit wanhoop de handen aan zich-zelven sloegen, namen hunne vrouwen en dochters met zich in den oorlog. Zij hielden zich voor moediger, wanneer zij deze aanvallige schepseltjes onder de oogen hadden, die er voor hen even lief uitzagen, hoezeer in die troebele tijden de modes wel eens wat lang achterwege bleven. Het schapenvelletje werd dan zoo maar *in natura* omgeslagen, want men kon van de wol altijd geen mouseline de laine laten weven. En als gij dan op uw twintigste jaar de echtgenoote van eenen vierkanten Germaan of Batavier waart geworden, zou hij u in de wittebroodsdagen welligt al gelegenheid gegeven hebben om zijne wonden te verbinden; want zij waren niets vredelievend, onze voorouders. Het ergste van allen was, dat zelfs ouderdom in die booze tijden, geen vrijstelling van krijgsdienst voor u ten gevolge had, want de bedaagde huismoeders moesten door wichelarijen en andere kunsten, het gelukkige uur tot den aanval bepalen.

---

(1) Ambiorix was vorst der Eburonen, een volk van Germaanschen stam, dat zijne woonplaatsen aan de oevers der Maas had. C. J. Caesaris, *Comm. Lib.* V.

Het kwam toch niet overeen met de vrouwelijke schroomvalligheid en zachtmoedigheid om zoo maar mede te velde te trekken, niet waar mejonkvrouwen? Wat deden die maagden toch bij al die akeligheid, en dan die ruwe levenswijze! de troep van Ariovistus (1) immers, was in geen veertien jaren onder dak geweest. Maar meisjes die louter uit de grap een koud bad gingen nemen in Rijn of Maas, die dergelijke watertjes al spelende overzwommen, waren voor geen klein geruchtje vervaard. Zoodanige uitspanningen sterkten de zenuwen, en hofman-druppeltjes waren in die dagen nog maar alleen door de Lions onder de Sybariten gebruikt.

Welnu, zooveel hulp, zooveel zorg genoten wij weleer van uwe kunne, maar thans — zijn wij ziek of gewond, men sleept ons doodeenvoudig naar een hospitaal, waar, — als wij er levend in komen, — zelden zusters van barmhartigheid, maar meestal lompe, ongevoelige oppassers ons verplegen. Kundige geneesheeren tellen er onze ademhalingen en polsslagen, en dienen ons op den juisten tijd, de juiste hoeveelheid van hun arcanum toe; daarbij blijft alles, meer mogen wij niet hopen, meer mogen wij niet verwachten. Maar helaas! hoe dikwerf blijft de arme gewonde krijgsman niet verlaten onder den blaauwen hemel liggen, terwijl hij, magteloos door bloedverlies, kermende van pijn, den dood als eene weldaad inroept. Heil zijner, zoo dan eene verachte zoetelaarster, die niet aan rijen en gelederen gebonden is, zijn nood ontdekt; zij zal hem verbinden, laven en verkwikken zoo het haar slechts mogelijk is. Neen, schoone dames, achting voor de zoetelaarster; ik herhaal het, zij is het flaauwe afschijnsel, het eenig' overgeblevene van hetgeen uw geheele geslacht eens voor onze voorouders was; zij is ons onontbeerlijk.

Terwijl ik dit zoo ernstig uitroep, lacht gij misschien, lezer, tenzij gij buitendien van de verdiensten der zoetelaarster overtuigd zijt. — Gij gelooft welligt niet aan de goede hoedanigheden en deugden van wezens die zoo zeer alles verloochenen wat, naar uwe begrippen, door de vrouwelijke ingetogenheid gevorderd wordt. Voorwaar, het is gelukkig dat zij deze begrippen niet met u deelen, want wij soldaten zouden er slecht bij varen. Doch zoo mijne betuigingen niet baten, zoo de lof dien ik haar toezwaai, u nog niet gunstig voor haar gestemd heeft, vergun mij dan dit te beproeven, door u eene kleine episode mede te deelen uit het leven eener Neder-

---

(1) Ariovistus, koning der Germanen, was in Gallië gevallen en streed daar tegen Caesar. C. J. Caesaris, *Comm. Lib.* 1.

Hoeveel ik ook hecht aan onze afstamming van de wakkere Batavieren, zoo waag ik het evenwel om ook Ambiorix en Ariovistus onder onze voorvaderen te rekenen. Ik geloof mij daardoor niet veel aan de geschiedenis te bezondigen.

landsche zoetelaarster. Het is geen heldenfeit dat ik zal beschrijven, het is een eenvoudig voorval, doch waarin de zoetelaarster zich misschien van hare schoonste zijde doet kennen.

Vrouw Brière, — voor hare indiensttreding een knappe Noord-Brabandsche meid, — was echtgenoote van den hoefsmid eener kompagnie huzaren der Hollandsche garde. Het was in het jaar 1809, en als zoetelaarster volgde zij het regiment dat zich toen in Spanje bevond. De schoone Provincia de la Mancha, het vaderland van den dapperen en hooghartigen Don Quichot, was het tooneel des oorlogs. Onze huzaren vonden er echter wel andere vijanden te bestrijden dan windmolens of kudden schapen, en wanneer de geregelde benden hen al met rust lieten, hadden zij het nog altijd te kwaad met de ontelbare guerilleros.

De Spanjaarden van die dagen waren vrij wat minder goedhartig dan Sancho Panza, zaliger gedachtenis, en man voor man waren zij hunne tegenstanders.

Nimmer had men gedaan werk; het was alsof Jason er zijne drakentanden gezaaid had; de vijanden kwamen zoo te zeggen uit den grond opschieten, en soms, als men ze goed en wel bij den kraag dacht te pakken, waren ze er even snel weder in verdwenen.

Den dag vóór dien waarvan ik spreek, had men bij el Castellar de Sanct Jago bloedig gestreden, en thans was het den geheelen voormiddag berg op, berg af gegaan. De heerlijke landstreek waarin men rondzwierf, in vroeger eeuwen door de dichters als de zetel van het reinste geluk bezongen, begon er zoo van lieverlede allerakeligst uit te zien. Er dartelden reeds lang geene schoone nimphen meer op het mollige gras, en hierbij kwamen zoowel de huzaren als hunne paarden te kort, de eersten om de nimphen en de laatsten om het gras. Deze arme schepsels, — ik bedoel de viervoetige, — kregen dan ook allengskens bijzonder veel gelijkenis op de Ronzinante, het edele strijdros van den ridder der droevige figuur. Ook voor de ruiters was het aanhoudend vastendag, want hunne noordsche magen konden zich maar slecht gewennen aan de dunne Olla's, waarmede de sobere Spanjaarden zich tevreden stellen.

Het was een warme dag zooals men die in Spanje hebben kan. De zon had haren hoogsten stand bereikt en begon langzamerhand weder naar de westerkim af te zakken. De marsch was vermoeijend; geen defilé kon men doortrekken, geen boschje voorbijgaan of er vielen schoten. Vrouw Brière had het schrikkelijk druk gehad. Op haren vluggen, doch gehoorzamen

muilezel gezeten, was zij dan hier, dan daar; zij wist zich als het ware te verdubbelen. Daarbij was zij sluw en moedig; het was haar niet onbekend dat eene vrouw verschoond wordt dáár waar mannen geen genade vinden, en hierop steunende, vond zij steeds middel om haren voorraad te vernieuwen. Menigmaal echter waagde zij daar meer bij dan haar leven, want een knappe zoetelaarster was soms een welkome buit voor de dierlijke onbeschoftheid der guerilleros. En men geloove niet dat zooveel moed en zooveel toewijding slechts uit hoop op winst werd ten toon gespreid; o neen, het leger in Spanje had dikwijls geldgebrek, de soldij werd zeer ongeregeld of wel in het geheel niet uitbetaald. De zoetelaarster kent hare taak, zij gevoelt hare roeping en gehoorzaamt er aan zonder morren.

De huzaren hadden hunne botta's reeds sedert dagen ledig aan den zadel hangen; te Ciudad Real had men zich voor het laatst nog eens te goed gedaan, maar na dien tijd was alles armoed', louter armoed' geweest. Geen' lafenis was er te bekomen als bij vrouw Brière, en vrouw Brière rende vooruit en weer achterwaarts; zij was achter de kolonne en aan het hoofd, zij schonk en zij tapte, zoolang er wat te tappen en te schenken was.

De zon brandde geweldig; men daalt af in eene vlakte, men avanceert al meer en meer, eindelijk komt het bevel van halt te houden; hier zal men den nacht doorbrengen. Het bivouak wordt ingerigt, ieder helpt zich zoo goed hij kan.

Vrouw Brière zal dan ook de welverdiende rust smaken, voor zooverre ten minste plaats en omstandigheden er zich niet tegen verzetten. Groote droppels zweet parelen op haar voorhoofd; hoe moet zich eene zwakke vrouw gevoelen dáár waar dikwerf de krachten van mannen en paarden te kort schieten.

Naauwelijks is zij een weinig tot verhaal gekomen, of zij verneemt dat haar ritmeester door eene gloeijende koorts werd aangetast. Zonder te wachten tot hare hulp wordt ingeroepen, ijlt zij naar den lijder. Zij vindt hem op een mantel uitgestrekt; brandende is de dorst die hem verteert, alles wat hij verlangt is eenige druppelen waters. Doch waar het te vinden? gindsche beek die zijn troebel nat langzaam liet afvloeijen, is geheel droog geworden, sedert men er de smachtende paarden aan gedrenkt heeft. Wel is er in de nabijheid nog een poel, maar duizende insecten wemelen daarin om en om, en dit vocht dat een dier versmaadt, kan men toch geen zieke voorzetten. Maar ik heb het u gezegd, de zoetelaarster vereenigt in zich vrouwelijke zachtmoedigheid met beradene tegenwoordigheid van geest. Zij is er de persoon niet naar, om zoo ligt het hoofd te laten hangen. Vrouw Brière slaat de oogen in het rond en haar besluit is genomen.

Zij grijpt eene botta, werpt zich te paard en rent naar den poel om het noodige water te scheppen. Pas echter heeft zij het bekomen, of er vallen schoten uit een nabijgelegen boschje, zij duikt neder, — de kompagnie waant haar reeds verloren, — eenige huzaren snellen er heen, maar eer zij haar kunnen bereiken, zit zij weder te paard en jaagt terug zonder hare botta te vergeten. Eene natuurlijke neiging had haar slechts doen bukken om zich voor de kogels te beveiligen, maar toen er geen schoten meer volgden, had zij zich den tijd ten nutte gemaakt dien de vijand behoefde om te herladen, en was weldra weder in het bivouak.

De plaats waar men zich bevindt, is een afgemaaid gersteveld; in allerijl zoekt zij eenige overgebleven aren bij elkander, wrijft die uit in de hand, maakt vuur van de stoppels, roostert de verkregene korrels op eene gevonden potscherf, kookt het stinkend water in een veldketel, filtreert het door een doek, en weldra heeft zij voor den zieke uit deze bestanddeelen eene soort van koffij gemaakt die hem als balsem over de drooge lippen vloot. Dit verkwikte hem; dit maakte zijn lijden dragelijk, nimmer had de keurigste drank hem beter gesmaakt. De getrouwste vriend had misschien gaarne nog veel grooter levensgevaar willen loopen voor den kranke, doch eene maar al te dikwerf miskende vrouw, wist ter regter tijd de regte middelen te kiezen. Zij deed dit zonder ijdele praal, zonder er zich later op te verhovaardigen.

Vrouw Briène — zoo ik wel onderrigt ben — leeft nog, doch gelijk vele oude soldaten, heeft zij geene schatten, maar slechts lauweren en verminkingen opgegaard. Uit Rusland bragt zij een bevrozen been mede; sedert dien tijd woont zij stil in Noord-Braband, gaat trouw naar de kerk en spreekt gaarne over hare campagnes.

DE INSTRUCTEUR DER REKRUTEN.

Les paysans ont leurs assemblées villageoises, où la danse leur fait oublier la bêche et la misère du sillon; le riche a ses bals et ses spectacles, il s'y étourdit en y fuyant ses ennuis; le soldat seul, ici bas, n'a pas de jour meilleur que le jour qui précede et le jour qui suit. Pour lui point le fêtes: le dimanche ne lui donne pas même l'heure du repos; c'est son jour malheureux. S'il échappe sans consigne à la demi douzaine d'inspections dont on le tourmente, il *doit aller s'asseoir tristement* à la table du cabaret.

J. Ambert.

Ik heb alle achting voor onderwijzers en opvoeders; ik begrijp het, van welk gewigt zij zijn in het groote huishouden, dat men de maatschappij noemt; ik doe gaarne hulde aan de verdiensten van de Pestalozzi's, de Salzmann's, de Prinsen's en de Jacotot's; ik wil ze allen het volste regt toekennen op den grooten naam, ja op de onsterfelijkheid, die zij zich verworven hebben; maar toch is er geen, die bij mij hooger aangeschreven staat, dan een goed instructeur in den tijd dat er rekruten zijn. Het is waar, hij werkt op eene kleine schaal, de invloed van zijnen arbeid vloeit ongemerkt weg in den grooten stroom die het militaire molenrad in beweging brengt; men zal hem geene standbeelden oprigten, hij acht zich genoeg beloond met het jaarlijksch genot van een *dolce far niente* van eene maand, met dertien daalders en dertig ponden brood; hij is nederig, hij vliegt niet als de arend de zon in het aangezigt, om zijn nest op een bergtop te bouwen, maar blijft laag langs den grond, als de huishen, en daarom ook zijn zijne eijeren digt bij de hand en verstaan de boeren zijn kakelen, want ook hij heeft meestal met boeren te doen; zijne kennis bepaalt zich tot het theoretische en praktische der militaire reglementen, en zijn naam gaat zelden of ooit verder dan het bataillon, waarbij hij staat; maar toch is hij goud waard voor zijne superieuren, want op den hoogen militairen ladder kennen zij geen sport die nuttiger is dan hij; — hij is de hekelplank, die de stoppels uit het vlas haalt, — hij is de lompenstamper in de groote militaire papier-fabriek.

Maar gelooft daarom niet, gij oningewijden, die wellig deze bladen in handen krijgt, dat zijne taak zoo ligt is, al is zijn horizon zoo beperkt,

al is zijn loon zoo gering; — en gering is het, want gij weet het, of meer waarschijnlijk, gij weet het niet, dat er zoo menig oud onderofficier in uwe nabijheid met gebrek worstelt, die misschien vijfhonderd goede soldaten gevormd heeft; — en vijfhonderd goede soldaten kunnen in sommige gevallen het vaderland redden; dat er zoo menigeen om en bij ons ronddwaalt, wiens eenige zorg het is, uit te rekenen, hoe hij het weinigje leven, dat hij in zijn veeljarige dienst versleten heeft, zal in stand houden, met hetgeen er, na aftrek der behoeften voor vrouw en kinderen, van zijn sober gagement overschiet; wiens eeuwige nachtmerrie het is, dat hij, die zoo gewoon was aan bezigheid, moet leêgloopen, terwijl hij rondom zich zulk een aantal baantjes ziet, die hij zou kunnen waarnemen, of zou hebben kunnen waarnemen, wanneer ze hem gegeven waren een jaar of wat vóór dat hij de dienst moest verlaten, omdat hij *op* was; hij pretendeert dat een onderofficier, die veertig jaren oud is, en daarvan vijf-en-twintig met eere den lande gediend heeft, bijv. geschikt is:

Voor bode bij ministeriën, stadhuizen, geregtshoven, enz., want hij is accuraat als — enfin, als iemand die vijf-en-twintig jaar gediend heeft; ik ken geen betere vergelijking.

Voor cipier; want van de tallooze menigte delinquenten, die hij in verschillende gevallen al achter slot heeft gehad, heeft hij nooit aan een te veel of te weinig gegeven, of er een laten ontkomen.

Voor geregtsdienaar; — hoe honderde malen heeft de justitie zijnen bijstand al niet ingeroepen.

Voor kommies; — daar kent hij al de knepen van, want van de vijf-en-twintig jaren heeft hij er zeven met de kommiezen op de grenzen gelegen.

Voor portier; — om de acht dagen was hij aan de politie-wacht, en die zich door dat portierschap altijd straffeloos henenwerkt, zal zich in het andere ook wel redden.

Voor veldwachter, concierge, opzigter in magazijnen, enz., in één woord, voor alles waar goede wil, eerlijkheid, naauwkeurigheid, energie en onvermoeide ijver gevonden worden; want dat alles heeft hij geleerd in de moeijelijke oefenschool, die men de militaire loopbaan noemt, en waar de leeruren beginnen met de reveille en eindigen met den roffel voor 't vuur en licht, een cursus die gehouden wordt in de kazerne, op het exercitieplein of op het slagveld.

Maar het is mijn voornemen niet u over den onderofficier in het algemeen te onderhouden; reeds meer dan eens zijn er stemmen opgegaan, die van zijnen werkkring in het tegenwoordige en van zijne vooruitzigten in de toekomst spraken. Ik wil mij dus hier slechts bepalen tot het schetsen

eener type van den instructeur bij de infanterie, in de hoop dat de daartoe bestemde rubriek van den *Militaire-Spectator*, dit paneeltje in haar raam zal willen vatten. Het is daarbij mijn voornemen niet te schrijven over de instructie der rekruten, of beschouwingen te leveren over de infanterie-reglementen Evenmin wil ik mij bepalen tot het teekenen van dat enkele beeld, maar zal welligt nu en dan een punt aanroeren, dat menigeen eene ernstige overweging waardig keurt; welligt zal in den humoristischen bolster een ernstige pit verborgen liggen. De type van den militairen instructeur zal een' draad wezen om die losse gedachten te verbinden: zij zal voor mij zijn, wat voor den apotheker de koperen stang is, waar hij zijne recepten aan rijgt.

Zij dus onder onze lezers, die eens willen uitrusten van de gewigtige overdenkingen, die hier en overal aan de orde van den dag zijn, en den bekommerden blik afwenden van de donkere wolken aan onzen horizon, welke onder den schoonklinkenden naam van *volkswapening* (1), het leger met een zware onweêrsbui bedreigen, of die voor eenige oogenblikken de berekeningen willen staken, waarmede zij bewijzen dat hunne organisatie (want wie is er die tegenwoordig zoo weinig met den tijd medegaat, dat hij niet ten minste éêne organisatie fabriceert), dat hunne organisatie, zeg ik, de beste, ja de alleen goede is; zij mogen deze regelen in handen nemen. Zij die zich niet willen laten storen in hunne ernstige bespiegelingen, die volstrekt niet ter regter of ter linker zijde willen afwijken van hunnen met cijfers geplaveiden straatweg, om voor een oogenblik een belommerend nevenpad in te slaan, kunnen ze gerust ter zijde leggen: niemand zal er iets bij verliezen.

Van dezen neem ik dus afscheid, en keer weder tot mijn instructeur.

Zijne taak, was ik begonnen u te zeggen, is niet ligt, en ten duidelijkste zal u dat in het oog vallen, bij de beschouwing van het beeld van den gevormden soldaat, in vergelijking met den blok steen, waaruit hij zal moeten gehouwen worden.

Onmogelijk zoudt gij er den ruwen steen nog uit herkennen, wanneer gij die echt militaire houding gadeslaat, waarmede hij langs 's heeren straten wandelt, die duidelijk aantoont, hoe hij de lessen opvolgt, die ik onlangs door eenen instructeur aan een schaar rekruten hoorde geven: »Een sol-»daat moet altijd over de straat gaan alsof hij duizend gulden te verteren »had, al had hij ook geen cent in de wereld, met de armen los en den »kop op, en een gezigt alsof hij zeggen wil: komt er uit, boeren!"

---

(1) Dit Artikel werd geschreven in Januarij 1849.

Zijn toilet is altijd in de keurigste orde; hij lost het voor alle petit-maîtres onbegrijpelijke vraagstuk op, hoe het mogelijk is een goed figuur te maken met kleedingstukken, waarvan hem nooit de maat genomen is, met een rok, die hem niet pinceert, met schoenen die hem niet knellen en met haar van 52 millimeters lengte, dat niet onder den schakot mag uitkomen. Het is waar, dat wij nu en dan de oogen moeten sluiten, als hij zich buiten dienst eenige *crânerie de contrebande* veroorlooft; maar, mijn hemel, hoe kan een knap soldaat de verzoeking wederstaan, wanneer hij weet dat hij zich bij de schoonste helft van het menschelijk geslacht aangenaam en verleidelijk kan maken, door de hulp in te roepen van een paar hagelwitte katoenen handschoenen, een boordje langs de stropdas, een horologiebandje, dat ter sluik te voorschijn komt, al bestaat het horologie zelf alleen in den vorm van hypothese, en eene aan de schaar ontsnapte hoeveelheid haren, die op het appel zorgzuldig onder schakot of politiemuts gemaskeerd worden, maar op de zon- en feestdagen zich vrijelijk vertoonen, nadat de natte kam er hare spiraalvormige voren in geploegd heeft. Dat alles is nu wel geen *ordonnance*, maar, met allen eerbied voor de reglementen zij het gezegd, de ordonnance moet dan maar het hoofd eens omdraaijen en kijken een anderen kant uit, want in den regel kan het aangenomen worden, dat een soldaat, die zich zoo voordoet, alles wel in de beste orde zal hebben, wat meer bepaaldelijk tot zijne kleeding en uitrusting behoort. En waartoe dient toch die onverbiddelijke gestrengheid van sommigen op dit, bij den eersten aanblik, zoo onverschillig punt. Het is toch op zich-zelf een klein gedeelte van die poëzij, die aan de betrekking van den militair zulk eene bekoorlijke zijde geeft.

Er bestaat geen stand in de wereld, die zooveel poëtisch, zooveel schilderachtigs in zich bevat als de onze. Het is eene poëzij, die op het slagveld hare stem luide doet hooren in het schallen der krijgstrompetten, in het bulderen van het geschut, in het getrappel der strijdrossen, in het donderen der *hurrah's*, die te lezen is op de wapperende vaandels, en met vurige letteren geschreven staat op de flikkerende bajonetten. Het is eene verhevene dramatische poëzij, die ten allen tijde aan den krijgsmansstand verbonden geweest is, die er een onontbeerlijke behoefte van uitmaakt, doch die zich niet enkel mag bepalen tot de schitterende époques. Niet alleen in de schilderstukken van Rembrandt is poëzij, ook Teniers en Ostade hebben de hunne. En juist dat wordt meer en meer aan den krijgsman ontnomen; die behoefte wordt al minder en minder gesteld. Eene vernielende vijl schraapt de vernis weg van onze schilderij en beschadigt daardoor de verw; — de bloemhof, waarin de krijgsman zich verpoosde van zijnen

arbeid, die in vroegere tijden zoo verrukkend was voor het oog, is ten algemeenen nutte onteigend; wij worden geleerder, maar prozaïscher; wij worden regelmatiger en meer en meer uniform, maar ook minder en minder opgewekt; wij zijn zeer methodiek, maar ijsselijk koud; de bleeke schim der kleingeestigheid heeft de genius den *chic*, de vergulde vleugelen afgeknipt en haar een strop om den hals gehaald, zoodat ze bijkans gestikt is; de poëzij ligt op sterven.

Wij behoeven niet eens terug te gaan tot voorgaande eeuwen, tot de tijden van schitterende tournooijen en luisterrijke legerkampen, toen het uiterlijk ridderlijk was als het innerlijk, toen de moedige stamvaderen der tegenwoordige geslachten hunne brieven van adeldom schreven met de punt van het zwaard, en de eereplaats der blazoenen niet was op de rijtuigpanelen der millioennairs, of op de geglaceerde visite-kaarten van den bankierbaron, maar op de schabrakken der strijdrossen en de borst van de krijgsknechten; toen de krijgsman omstraald was door een aureool van poëzij, wiens glans nog schittert op het tegenwoordige geslacht; — neen, gaan wij zoo verre niet terug, maar vragen wij het alleen aan de ouderen onder ons, of zij tegenwoordig niet dikwijls missen, dat levendige en hartverheffende, dat het bloed sneller doet vloeijen in de aderen en het hart fierder doet kloppen in de borst, bij het innige gevoel van waarde als krijgsman, dat ik en weet niet wat, dat langzamerhand wegkwijnt en eindelijk zal wegsterven.

Niet dat wij als officier dien tijd terugwenschen met zijne dagelijksche parades, zijne visites de corps, zijne reglementaire officierstafels, dien tijd van zorgeloosheid en van duels, toen de soldaterij vergood en de zoogenaamde *a* plus *b* veracht werd; maar wie zal het ontkennen, dat er toen in en door dat alles een geest bestond, waar wij nu dikwijls vergeefs naar zoeken, en dien wij toch zoo gaarne zouden vinden, hoewel op eene andere wijze werkende.

Wij hebben hier niet den officiersstand op het oog: die heeft in de laatste jaren te veel soliede verbeteringen ondergaan, wat het morele en intellectuële aangaat, dan dat wij daarin niet ruimschoots eene vergoeding zouden vinden; maar is het eveneens gelegen met den soldaat? Alles is vernietigd, wat hem, den man uit het volk, den minder beschaafde boeijen kan. Meermalen hoort men vorschen naar de reden van het gedurig verminderen van het aantal oude gedienden, van het betrekkelijk gering getal van hen, die na expiratie van dienst weder teekenen; doch is die reden zoo ver te zoeken? Wat wordt er gedaan, om den soldaat het leven aangenaam, zijnen stand bekoorlijk te maken? Verhoog de handgelden jaar op jaar, maak zijne

voeding, kleeding, ligging beter, daar zit hem het euvel niet: ga in de kazerne en vraagt het den soldaat zelven: zelden of ooit zult gij hem over de vervulling van zijne materiële behoeften hooren klagen, maar zoolang hij geen tegenwigt vindt voor het gemis van alles, wat hem als burger het leven veraangenaamde, zoolang hij geene vergoeding vindt voor de genoegens, hoe gering dan ook, die hij bij het verlaten van zijn dorp in het vaderlijk huis achterliet, zoolang hem de kazerne slechts een gebouw is, waar hij eet, poetst en slaapt, zoolang zal de ware gehechtheid aan zijnen stand nooit in hem levendig worden. Wel is het waar, dat bij sommige korpsen en in sommige garnizoenen pogingen gedaan zijn, bijv. door het inrigten en verwarmen van een lokaal, om den soldaat het leven te veraangenamen, en dat daarvan hier en daar goede resultaten zijn verkregen; maar waarom zou eene zoodanige bepaling niet reglementair voorgeschreven kunnen worden? Waarom hem in die kazerne, waar wel lokalen voor scholen, magazijnen, politie-kamers, provoosten en cachotten zijn, geen plaats en geen uur gegund, waar hij zich eens geheel en al vrij gevoelen kan? Alle reglementen en voorschriften schrijven hem werkzaamheden en verpligtingen voor, maar, zoover ons bekend is, bestaat er geene bepaling in den geest waarin wij hier spreken, dan in het onlangs weder te berde gebragt voorschrift bij de nadering van de *cholera morbus*, waarin aanbevolen wordt, »dat men zorgen zal den soldaat in eene opgeruimde stemming te houden." Waarlijk, er is met dat middel eene ziekte in de gelederen te bestrijden, die erger is dan de cholera, — zij heet: kwijning van den echten soldatengeest.

De invloed van onzen prozaïschen tijd werkt op dien geest buitendien reeds nadeelig genoeg; hij huisvest ons in ellendige kazernen, waar zich in de lange winteravonden het hart toeknijpt; hij heeft onze levenwekkende muzijk tot zwijgen gebragt, de prestige voor het militaire in de harten van het volk vernietigd; hij heeft zijne slaapmuts gedoopt in salpeterzuur en getracht ze ons voor buskruid in de handen te spelen, om den klassieken kruiddamp en de donderende stem van het geschut, die poëzij van het slagveld te vernietigen; zich spitsende op de nietigste beuzelingen, verbruikt hij een aanzienlijk deel van onze geestkracht in dagelijksche, wekelijksche, maandelijksche en jaarlijksche inspectiën, onder de zielverdoovende leuze: de soldaat moet bezig gehouden worden; hij heeft de uniformen vereenvoudigd en loert op de haar overgeblevene versierselen, om zoo langzamerhand te komen tot den burgerrok en den ronden hoed met rood, wit en blaauwe kokarde, die met geweer en patroontasch voldoende zijn voor den oorlog, voldoende voor de gewapende burgerschaar, waardoor hij het leger

wil vervangen. O, mogt zij wederkeeren, die poëzij, die zoo sterk werkt op het hart van den soldaat; want zij is behoefte voor het instandhouden der geestdrift in de gelederen, en die geestdrift is noodig voor het afweren van de somwijlen zoo zware taak, waarvan de morele draden de grootste kracht uitmaken.

Maar keeren wij tot ons eerste onderwerp terug, na deze, welligt te groote uitweiding, waartoe wij als onwillekeurig gebragt werden, door den blik te slaan op den reeds gevormden soldaat, die gevoel heeft van hetgeen hij is, die gevoel heeft van hetgeen hem ontbreekt.

Werpen wij daarentegen dien blik op den nieuw aangekomen dorpeling, die voor het eerst zijns vaders huis verlaten heeft, om de kazerne binnen te treden en het stille leven van den landman, dat, volgens Poot, »zoo »genoegelijk daarheen rolt" en dat hij »voor geen koningskroon zou geven" te verwisselen met het vreemde en dikwerf zoo gevreesde soldatenleven. Gij zoudt er bij den eersten oogopslag aan wanhopen hem in een soldaat te herscheppen. Zie hem daar staan in al het nuchtere van zijne onkunde: zijne houding is eene complete tegenstelling van die, welke de 1e Les, 1e Afdeeling voorschrijft te beginnen met de hielen, die wel is waar op dezelfde, maar toch op eene zeer scheeve lijn staan, en te eindigen met de oogen, waarmede hij, in plaats van ze twaalf of vijftien passen voor zich op den grond te vestigen, op eene zeer verbaasde wijze, de nieuwe wereld inkijkt die zich voor hem opdoet. Zijn haar, gewoonlijk van eene genuanceerde gele kleur, hangt hem kunsteloos tot op zijne wenkbraauwen; met zijn linker hand weet hij geen weg en in zijn regter houdt hij een toegeknoopten bonten zakdoek, waarin een mes, een eindje pijp, een dop, vuurslag, tonteldoos, een stuk brood, een lepel, enz., al hetwelk gij den volgenden dag, als hij gekleed is, kunt terugvinden in zijn schakot, die dan eene getrouwe copie is van den beroemden hoed van Bamberg. Een geldbeursje hangt aan een koordje op zijn maag. Als gij niet uit den weg gaat, loopt hij u tegen het lijf, en als gij hem wat vraagt, is zijn eerste antwoord: wat blief? en zijn tweede eene onbegrijpelijkheid. Nog eens, gij zoudt aan de mogelijkheid van eene hervorming wanhopen. Maar, wees gerust; de instructeur is dáár, en die wanhoopt aan niets; hij heeft het al met een oogopslag gezien, dat het dit jaar eene mooije ligting is (eene uitdrukking die ik geregeld ieder jaar en bij iedere nieuwe ligting gehoord heb), en met moed aanvaardt hij de taak die hem is opgedragen, want hij heeft er ambitie voor. Gij vindt den waren instructeur het meest onder de oudere

onderofficieren, die ondervinding van dat werk hebben. Hij begint dadelijk met eene ernstige bedaardheid, die hem tot het laatste van de instructie niet verlaat. Hij weet in eenige dagen reeds onderscheid te maken tusschen die rekruten, »die genoeg hun best doen," en »die luijaards, die hij wel »wakker zal maken." Met de eersten weet hij te geven en te nemen, aan de laatsten vergeeft hij de minste kleinigheid niet. Zijn groote geheim is, er den schrik in te krijgen, zonder de minste mishandeling, en de overtuiging in hen levendig te houden, dat zijne onverbiddelijke gestrengheid hun altijd als het zwaard van Damocles boven het hoofd hangt. Door zijne militaire houding maakt hij indruk op hen; de toon van zijn kommando reeds dwingt hen tot gehoorzaamheid, zelfs al mogt zijne stem, zoo als bij velen in den beginne het geval is, na verloop van een dag of acht, voor eenigen tijd door bijzondere heeschheid anderhalf octaaf zakken, zoodat hij zich niet verder kan doen hooren dan zijne klasse, en de *e* accent circonflexe zijn eenige vocaal wordt. Een van zijne specialiteiten bestaat in een rijken schat van bijzondere zegswijzen, die nergens anders gevonden worden, die enkel aan de instructeurs van rekruten eigen zijn, een soort van *argot*, dat gij alleen op het exercitieveld kunt leeren. Ga te midden der instructie en gij zult er de vreemdsoortigste epithètes, de wonderlijkste uitdrukkingen, de ongekendste vergelijkingen vinden. Hier hoort gij eenen rekruut vertellen, dat hij eene positie aanneemt als een vaatdoek die op zijn kant gezet wordt, een andere als een pot met twee ooren, een derde staat als een schutter, een vierde als een zak water; — daar wordt er een verweten dat hij zijn geweer draagt als zijn dorschvlegel; ginds wordt er een verkondigd, dat hij een figuur heeft als een kurketrekker of als een vraagteeken; een dikke wordt vergeleken bij den paasch-os, een magere bij den dood, die van het ganzebord is weggeloopen. En dan dat talloos aantal geconsacreerde termen, die bij iedere instructie weder terugkomen als het klassieke »één pan!" bij het 2e tempo der vroegere lading, dat duizendmaal herhaalde: kolf terug, slot uitwaarts, palm van de hand naar buiten, enz., enz.; — er is geene beweging waar hij niet een afzonderlijken vasten term voor heeft. Wat wonder, dat zijn grootste grief bestaat in die menigte veranderingen en wijzigingen, die telkens aan het oude reglement gebragt worden, als nieuwe lappen op een oud kleed, die bij de verschillende regimenten en bataillons zoo zijn toegenomen, dat ze bijeenverzameld, een boekdeel zouden vullen, zoo groot als het reglement zelf, en waar de beste instructeur bij van den tel raakt. Hij wenscht daarom niet minder vurig dan wij allen, naar het rijpen van de vruchten der reglementen-herziening. Zullen ze eenmaal daar zijn, hij zal ze besturen met al de ambitie, die

hem voor zijne taak bezielt ; maar wees verzekerd, dat menig oud onderofficier nog dikwijls aan het vroegere reglement, als aan een verloren vriend, waarmede hij is opgegroeid, zal terugdenken aan al die handgrepen, die hij met een stuivertje onder iederen arm kon uitvoeren, zonder het te laten vallen ; voor velen blijft de lading in twaalf tempo's »toch nog maar altijd de mooiste lading ;" want het fraaije gaat bij hen boven het doeltreffende ; en wie zal hun dat ten kwade duiden, wanneer wij nagaan, hoe weinigen er tegenwoordig zijn, die op het slagveld de doeltreffendheid boven de sierlijkheid hebben leeren schatten. Hoe gaarne zouden wij het tegenovergestelde als eenen karaktertrek in onze type willen opnemen, en de woorden van Blaze tot de onze maken : »Cependant l'instructeur arrive ; c'est un »caporal à moustaches ; beau parleur, dans l'intervalle de repos, séparant »les heures d'exercice, il ne manque jamais de raconter au blanc-bec tous »les hauts faits, qui ont jadis illustré sor nom. Le conscrit écoute bouche »béante, et ne comprend pas, comment le caporal n'est point encore »devenu colonel. Ce peu d'avancement d'un homme tellement illustre le »décourage lui-même." Maar het gebrek aan oude gedienden is even sterk in het kader als in de gelederen, en dezelfde redenen waarvan wij hierboven spraken, werken daar hoofdzakelijk toe mede. Eindigen wij dus met te wenschen :

Dat het vooruitzigt in de toekomst meer en meer moge verbeteren voor den krijgsman in het algemeen, en voor den onderofficier in het bijzonder ;

en dat de ware militaire geest moge worden aangewakkerd, door niet alleen het mecanisme van het leger tot eene wiskunstige volkomenheid te willen brengen, maar vooral door eenen blik te slaan in het gemoed van den soldaat als mensch, en te lezen wat daar ontbreekt.

Mogelijk zullen velen, die ons tot hiertoe gevolgd hebben, er de reden van zoeken in den langdurigen vrede ; — die mogen er dan in stilte nog een derden wensch bijvoegen ; wij zeggen op alle drie : Amen.

1849. Lodewijk,

2e *Luit.*

PROEVEN VAN MILITAIRE LITTERATUUR.

Nihil.
Nemo.

De zomerdienst is afgeloopen, de landmilitie naar huis gebragt en de maand October zelfs reeds achter den rug; de dagen zijn kort en de avonden lang, en de tijd van rust is derhalve voor den officier aangebroken Ingevolge een oud regt mag men zich in de winterkwartieren vermaken, voora[1] wanneer men des zomers wakker de handen geroerd heeft — en dat hebben wij, daar zweer ik op.

Ieder vermaakt zich evenwel op zijne eigene wijze Ik bijv. zit hier moederziel alleen in mijne kamer, terwijl de wind door den schoorsteen huilt en de kagchel doet trekken dat het een lust is om aan te hooren. Zoo er geen brand of oproer ontstaat, hangt mijne uniform aan den kapstok tot morgen ochtend tien uur; en eene warme kabaai dekt intusschen mijne leden. Het theewater zingt een vrolijk en lustig deuntje, en uw onderdanige dienaar rookt te midden van al die pret smakelijk zijne pijp.

Ja, heerlijk tabakskruid, wie u ook de huid vol moge schelden, gewis ik doe het niet! Hoe dikwerf hebt gij mijne eenzaamheid verlevendigd, wanneer gij in geurige wolken ronddreeft, en nu dalende, dan rijzende, duizenderlei fantastische beelden mij voor de oogen tooverdet, en als ik u thans zoo in den eenvoudigen witten porceleinen kop zie wegbranden, als ik den hoornen inktkoker voor mij zie, die ik weleer in mijn patroontasch van de eene wacht naar de andere placht te dragen, als ik mijne stalen pen in de hand en mijn wit papier op den lessenaar heb, dan — o dan beloof ik mij weder eenen avond van genot, die ik zoo lang zal rekken als eenigzins mogelijk is.

En gij, stormwind daar buiten, huilt maar, drijf hagel en sneeuw in de schilderhuizen onzer soldaten; zij kunnen er tegen die Hollandsche jon-

gens, warme kapotjassen dekken hals, ooren en handen, hun schoeisel is impermeabel en ik, — wat scheelt het mij, ik zit hier warm en wel.

Kijk lezer, ik kan u niet genoeg zeggen hoe gelukkig ik mij in deze oogenblikken gevoel; om dit regt te begrijpen, moet gij weten dat ik een doodvijand ben van alle mogelijke pruttelarij. Mijn garnizoen is een klein plaatsje, en overal ontmoet ik kameraads, die mij het leven vergallen met hunne aanhoudende jeremiaden. Daarom, ziet gij, blijf ik te huis; en waarachtig ik bevind er mij goed bij.

Bovendien, de ziekte onder de aardappelen en de buitengewone uitvoer van levensmiddelen naar Engeland, doen het mij soms zoo groen en geel voor de oogen worden, dat alle overige bronnen van vermaak er, mijns erachtens, zoo troebel en drabbig uitzien als onze rivieren in het voorjaar.

Ik zonder mij dus af, en ga schrijven, want alleen zittende, schiet er toch niet veel anders over, dan zich bezig te houden met lezen of schrijven, tenzij men verkiest te teekenen, doch dáárvoor brandt het licht mijner spaarlamp te zuinig.

Wat de lectuur betreft, zoo vind ik het romans lezen eene allerliefste uitspanning, en toen ik 18 jaren oud was, pakte ik wel zoo gaarne een paar deeltjes van Paul de Kock in mijn randsel, als de soldaten de Pelotonsschool van wijlen den Generaal Dibbets. Ik heb er dan ook heel wat levenswijsheid uit geput, dat verzeker ik u; personen en zaken heb ik verwonderlijk juist er door leeren beoordeelen; maar thans, uitgeperste citroenschillen, ik werp ze weg. Andere tijden, andere behoeften; toen geleek de draad van mijn leven zeer veel op een gouden draad, maar zeer langzaam is hij in eenen ijzeren veranderd, en tegenwoordig heb ik werk genoeg om er den roest af te houden.

Voor het overige is er met een' welbestuurden hengel, voorzien van zilver aas, nog wel iets goeds op te visschen uit de zee van laauw water, waarin auctores van verschillende soort ons trachten te verdrinken; deze visscherij is op den duur te kostbaar, en helaas! de regiments-bibliotheek zie ik niet, want een gedetacheerde behoort die niet.

Gij bemerkt dus dat ik het met lezen niet vinden kan; sta mij derhalve in 's Hemels naam toe dat ik schrijf; anders dwingt ge mij, om onophoudelijk mijne kamer in de lengte en breedte af te passen, mij alzoo oefenende in het beoordeelen van afstanden.

Stellig, lezer, zijt gij met de werken van Laurens Sterne bekend; dat was een schrandere bol en een vrolijke snaak, niet waar? Die wist zoo geheele bladzijden vol te schrijven, letterlijk over niets, en echter bleef hij altijd onderhoudend en aangenaam. Als een vlinder zweefde hij over alle

bloemen heen, doch als eene honingbij wist hij er in te dringen en er voedsel en voorraad uit te putten. De moeijelijkste gevallen, de teederste zaken, maakten hem niet vervaard; steeds redde hij er zich met eere uit. O, had ik slechts een greintje van zijn vernuft! hoe dankbaar, Nederlandsch leger, zoudt gij wezen; want voor u zou ik het besteden, even als Sterne het zoo dikwijls voor zijne vrienden besteed heeft. Maar hoezeer ik thans zijne werken doorblader, helaas! het baat mij niet. Goedgunstige lezer, heb medelijden met den armen schrijver; hij zal u eene gulle bekentenis doen; doch lach hem vooral niet uit. Hij had zoo gaarne eenen geestigen overgang willen vinden, om van zijne inleiding op het eigentlijke onderwerp te komen, maar te vergeefs. Zoo'n aardig plannetje was reeds door hem bedacht: een zakwoordenboek zou, quasi, voor hem liggen en hij zou het gebruikt hebben, om een fransch extemporétje te maken — hoe lief, niet waar? Hij wilde u vervolgens verhalen, hoe vele diensten dit kleine woordenboek hem reeds bewezen had, en hoe het aanschouwen er van hem plotseling een *lumineus idée* gaf; dan had hij zich voorgesteld in vervoering uit te roepen: »Ja thans zal ik u op eene schitterende wijze »mijnen dank betuigen en herscheppen u in:

»EEN NIEUW MILITAIR WOORDENBOEK!"

Met goeden wil kan men zeker veel doen, maar om geestig te wezen, ja beproef het slechts; zoo het niet in u zit, perst gij eerder wijn uit onrijpe okkernooten, dan eene aardigheid uit uwe hersenen. Intusschen het is er uit; gij weet nu eenmaal waar ik heen wil; doch het zou u zeker niet gunstig voor het vervolg van mijn werk stemmen, als gij ook wist, hoeveel zuchten en zweetdroppelen het mij gekost heeft, eer wij zoo ver waren.

Doch nu ter zake; vlijtig de stramme vingeren en de gewillige stalen pen geroerd, wij zullen zien wat er van te regt komt.

Practica est multiplex, met behulp van deze spreuk heb ik het ver in de wereld gebragt; reeds nu zijn door mij vier- of vijfhonderd schoten op de schietlijsten aangeteekend, voor de oefeningen welke in den volgenden zomer zullen plaats grijpen. Van twee officieren, élèves der Mil. Akademie, heb ik reeds de belofte, om mijne eerstkomende taktische veronderstellingen in order te brengen en zelfs de *croquis* er bij te leveren, maar om dit geheel woordenboek in een militair te veranderen, daartoe zie ik geen kans. Het eerste woord het beste brengt mij reeds glad van de wijs, er staat: Aafsch (*à*); was het nu nog *inverse* of bij *inversie*, dan viel er althans nog iets van te zeggen, want aafsch in bataille komen, dit heeft men meer

gezien. Ofschoon er nu soms ook andere zaken aafsch plaats grijpen, zoo wil ik hier liefst over heen stappen, en nemen het besluit om eene vrije keuze te doen uit den mij aangeboden voorraad, opdat ik ten minste geen aafsch woordenboek schrijve.

Maar — eerst nog eene kleine uitweiding; zij evenwel, die hiervan de noodzakelijkheid niet inzien, kunnen haar gerust overslaan en hervatten de lectuur aan het eerste woord van het eigenlijk woordenboek. Eene waarschuwing moet ik hen echter geven. Ik bemin niets hartstogtelijker dan de vrijheid, vooral in het schrijven, en het is dus ligt mogelijk, dat ik mij veroorloof, het getal der uitweidingen te vermenigvuldigen, ja zelfs tot in het oneindige, zoo de Hemel mij slechts leven, en den lezer geduld geeft. Juist ten gevolge dáárvan mag ik mijn werk geen woordenboek noemen, ofschoon het er dan ook eenige overeenkomst mede moge hebben. Over een' geschikten titel ben ik het lang met mij-zelven oneens geweest. Ik had er immers zeer goed wat *Physiologie's* of *Mystères* van kunnen maken, maar nog kortelings zwommen wij in *Physiologies*, en pas had deze zondvloed zich van lieverlede in de zee der vergetelheid ontlast, of daar begon het van alle kanten *Mystères* te regenen, en het gevaar van er in verzwolgen te worden, nam van dag tot dag toe. Had het langer geduurd, er was op aarde niets meer bedekt gebleven, en helaas! er bestaan verborgene zaken, vuil en stinkend, gelijk de walgelijke inhoud van een vergeten riool; maar men kan ze niet aanroeren, of zij beginnen te dampen van stikwalm en eerloosheid. En dit alles wilde men aan de koesterende stralen der heldere zon blootstellen, opdat pest en *cholera morbus* zich onder ons verspreiden? — Neen, daartoe had ik mijne pen nooit geleend. En mogen er dan bij ons ook al eenige *mystères* zijn, die wel eens verdienden het daglicht te zien, zoo wil ik het gaarne aan anderen overlaten om het gordijn op te ligten; ik houd het met vader Cats, als hij zegt:

Indien dat gij genegen zijt
In rust te leven uwen tijd,
Zoo zegt, en schrijft, en oordeelt niet,
Al wat ge weet, en wat ge ziet;

en:

't Is dan beter stil te zwijgen,
Als van spreken hinder krijgen.

Ik nu, die het schrijven alleen ter hand heb genomen, om de lange winteravonden aangenaam en zoo mogelijk ook nuttig door te brengen, kan mij zeer goed vergenoegen met zoo maar wat over koetjes en kalfjes te praten. De titel, dat aanlokkelijk en dikwijls bedriegelijk uithangbord, zal ik geheel achterwege laten of geven hem misschien aan het einde van mijn werk.

A.

A. Als men *a* zegt moet men ook *b* zeggen, zoo luidt een oud spreekwoord, hetgeen men aldus zou kunnen verklaren: die begint moet ook volhouden. Dat ik van zins ben om mijn woordenboek tot en met de laatste letter van het *abc* af te werken, daaraan bestaat geen den minsten twijfel. Maar ik wil niet dat mijne *b* in het vervolg ook maar $^1/_{16}$ hooger of lager in de ooren mijner lezers zal klinken dan thans mijne *a* doet, en daarom is het noodig dat wij elkander goed verstaan. Ik behoor niet tot de progressisten, noch tot de liberalen, noch tot eenige andere leus waaronder de razende oppositie zich tegenwoordig verschuilt, en dat wel doodeenvoudig, omdat ik mij, behalve door de wetten en voorschriften die ik bezworen heb, van niemand wil laten ringelooren. Dat er mannen van vooruitgang bestaan, dat is natuurlijk, en zij blijven het doorgaans zóólang tot zij eene gemakkelijke rustplaats op het een of ander kussen gevonden hebben, maar dan — worden zij drommels conservatief. Om mij nu door deze luidjes de handen te laten binden, daar staat mij het hoofd volstrekt niet naar; neen, ik wil goedkeuren als er iets goed te keuren is, en zelfs wil ik de loftrompet steken, over wien, en over wat, en wanneer het mij slechts gelegen komt. De mannen van vooruitgang zijn, zoo als van zelve spreekt, zeer liberaal; alleenlijk geven zij er den brui van, om uwe gevoelens te eerbiedigen. Zij schikken zich naar niemand, maar vorderen dat ieder zich naar hen schikt; zij krijten het als eene lafheid uit, als men sommige gouvernementsdaden prijst, en de meest fatsoenlijke eeretitel dien men van hen ontvangt, is: onnoozele hals, of iets dergelijks. Daarbij weten zij, zelfs op het papier, zoo medelijdend met u te lagchen, dat er waarachtig moed toe begint te behooren, om nu en dan eens een beetje ministerieel te zijn. Met deze en gene kunsten houden zij veler mond gesloten; want het is immers eene daadzaad, dat iemand die tegenwoordig tot het publiek spreken wil, zeker is van geen opgang te maken, zoo hij slechts toont van de zoogenaamde behoudende partij te zijn. Nu — te gelegener tijd zullen wij dit gevaar trotseren, want nimmer hopen wij gewillig den nek te buigen onder eenig juk, en het zou waarlijk al te zot zijn, wanneer men zich uit vrije keuze ging onderwerpen aan de tirannie van eenigen uit den lande, die, al schreeuwende over despotismus, zoo gaarne eens anders vrijheid van denken zouden willen verdrukken.

Aan den anderen kant ben ik de verklaring schuldig van geenszins te behooren tot de vijanden van vrijzinnigen vooruitgang, tot de ultra-ministeriëlen, of hoe zij ook heeten mogen. Ik ben soldaat, maar als de troep inrukt

en de degen opgestoken is, dan herinner ik mij gaarne, dat ik daarom niet opgehouden heb te zijn een vrij burger van eenen vrijen staat, waar het geoorloofd is hardop te denken over alles wat er zoo al voorvalt. Ik vergelijk het leger liefst bij eene zuivere monarchie, waarin men door wetten bestuurd en verder door de eer geleid wordt. Alle dwingelandij en alle willekeur is er derhalve overtollig. Gebreken, leemten, verkeerde maatregelen, en wat dies meer zij, kunnen er bestaan, maar daarover denkt men dan zoo eens hardop; men schrijft zijne gedachten op de keerzijde van het een of ander uitrukkend staatje of rapportje, wat men toevallig bij zich heeft, en zendt dit vervolgens aan de vrije drukpers der HH. Broese & Comp. te Breda. Dit regt laat ik mij door niemand ter wereld ontnemen. Ik wil dus loven en laken naar goedvinden, en, in een woord, vrij blijven in mijne beschouwingen. Of sommigen uit deze bekentenis ook al afleiden mogen, dat ik noch warm, noch koud zal zijn, dit is mij tamelijk onverschillig, want de tijd zal het leeren.

Tot mijne schande moet ik echter bekennen, dat het mij gaat gelijk anderen. Het goede beschouwen wij te spoedig als een *fait accompli*, als iets wat men ons verschuldigd was, terwijl wij ons het kwade gedurig voor den geest roepen en daarover morren en klagen, alsof wij het volste regt van de wereld hadden om op rozenblaren te slapen, ons in zijde en fluweel te kleeden en met nektar en ambrozijn te voeden. Uit dien hoofde zal ik eens en voor altijd verklaren, dat, al mogt er ook in deze blaren iets goeds met stilzwijgen voorbijgegaan zijn, het daarom niet beschouwd moet worden alsof ik er willens en wetens blind voor was.

Hoewel steeds onpartijdig blijvende, is het echter minder noodzakelijk om steeds aanhoudend op het goede te wijzen, want daardoor komt men niet verder; zoolang de volmaaktheid nog niet bereikt moet worden, dient men voort te gaan met daarnaar te streven, dat is, met verkeerdheden aan te toonen.

Aan! Kommando hetwelk dat van vuur voorafgaat. Indien men vele treffers wil bekomen, dient men de volgende woorden van Maurits van Saxen in zijn oor te knoopen: »La méthode que nous avons ne vaut rien, parcequ'il est impossible que le soldat ajuste son coup s'il est distrait par l'attention qu'il est obligé de faire au commandement. Comment veut-on que tous ces soldats à qui l'on commande de coucher en joue, mirent leur coup jusqu'à ce qu'on leur dise de faire feu? un rien le dérange..... outre cela les soldats se poussent et on leur fait tenir dans une attitude génante."

Het is echter gelukkig dat de *Mémoires* van dezen veldheer zoo tamelijk in de vergetelheid zijn geraakt. Ik bid u, hoe zouden wij het in den tijd van inkrimping, bezuiniging en verandering van nommers gemaakt hebben, wanneer men hem in het navolgende te wille ware geweest: »Bovendien zou ik begeren, dat de soldaten aan de regter hand met de nommers van hun legioen en regiment gemerkt werden. Men zou daartoe een dergelijk mengsel kunnen gebruiken als dat waarmede de Indianen zich tatouëren en dat nimmer vergroeit. Deze maatregel zou zeer gemakkelijk in te voeren zijn. De Koning immers behoefde de kolonels slechts om zich te verzamelen en hun het nut daarvan onder het oog te brengen (1). Deze heeren zouden alsdan onmiddellijk het voorbeeld geven, en hunne officieren het volgen. De soldaten hunne superieuren aldus geteekend ziende, zouden niet durven weigeren; men zou er hun zelfs een feest van kunnen maken (?). De Romeinen handelden eveneens, doch zij gebruikten een gloeijend ijzer.

Aanbevelingsbrief. Reispas naar vette employementen, speciale betrekkingen, enz., enz. Over dit artikel is reeds veel geschreven en nog veel meer gesproken. Ik las eens ergens, dat wij ons slechts hadden te bevlijtigen, om uiterst geschikt te worden tot de waarneming van het ambt dat wij begeerden; de rest raakte ons niet, dit ging anderen aan. Maar ja wèl, menigeen die den hoogen hem toevertrouwden post met waardigheid bekleedt en ten volle verdient, zou door zijne geschiktheid alléén naauwelijks een zeer gering werktuig zijn geworden, doch menig ezel zou ook nooit den leeuwenhuid hebben aangetrokken, en vele met paauwenvederen getooide kraaijen zouden niets anders dan afzigtelijke en verachte vogels zijn gebleven.

Aanbrenger. *Pro memoria* hier aangeteekend; de zaak bestaat niet in het Nederlandsche leger.

Aandienen Noodzakelijke formaliteit om den persoon die u ontvangen moet, tijd te geven tot het composeren van een gelaat, geschikt en in overeenstemming met hetgeen gij naar zijn vermoeden komt verrigten.

Aandoening. Onmisbaar gevoel bij korps- of garnizoensveranderingen. Op sommigen werkt dit zoo sterk, dat zij geene gedachten kunnen vinden om hunne woorden uit te drukken (daar had ik bijna wat anders gezegd). Hierdoor draaijen eene menigte van sierlijke afscheids-aanspraken op onzin of versletene en alledaagsche termen uit, b. v.: alle verandering is geen verbetering, goede harmonie, wij zijn soldaat, het is ons lot, en meer dergelijken. Hoe jammer, dat veler zenuwgestel zoo prikkelbaar is, want aan welsprekendheid faalt het in het leger niet.

---

(1) Voorkomen van desertie, volgens den maarschalk.

Aangorden (*der wapenen*). Hierbij behoort de klank van pauken, klaroenen en trompetten, het schitteren van kurassen, het wapperen van vaandels, en in het verschiet de dankbaarheid der natie, met eerebogen, lauwerkransen en feestbanketten. Dit alles gaat evenwel het staande leger weinig of niet aan, maar alleen zoodanige vrijwilligers, die uit pure vaderlandsliefde, en geenszins in de hoop van zich met eenen vetten post beloond te zien, naar de grenzen snellen.

Aangraauwen. Naar het oordeel van sommigen een onfeilbaar middel om met weinig woorden veel te zeggen en nog meer gedaan te krijgen. Men doet dit aan zijn hond, zelden aan zijn knecht, nimmer aan officieren.

Aanspraak (*Harangue*). Niets is misselijker dan die aan te hooren, wanneer zij slechts uit ijdele woorden bestaat. Hij die gevoelt wat hij zegt, is altijd welsprekend. Hij die tegen wil en dank spreken moet, of zulks althans vermeent, dient eerst te zorgen dat hij eenige gezonde denkbeelden bij de hand heeft, vervolgens onderzoekt hij tegen welke toehoorders hij spreken zal, en in overeenstemming daarmede, kiest hij de woorden die zijne gedachten zullen omkleeden. Om geestdrift of andere gewaarwordingen op te wekken, is meestal een enkel woord, *ad rem*, voldoende. Wij mogen er bijvoegen, dat men in houding en gebaren steeds oorspronkelijk moet blijven, alle naäperij, zelfs van vorstelijke personen, verraadt kleingeestigheid.

Aantal. Gewone term, waarmede men de hoeveelheid krijgslieden uitdrukt die zich in eene actie tegen den vijand onderscheiden hebben; wanneer er namelijk geen zijn die bijzonder verdienen genoemd te worden.

Aanteekeningboekje. Noodwendig klein meubel voor ieder officier. In oorlogstijd kan men met *duodecimo* formaat volstaan, in tijden van vrede neme men bij voorkeur groot *in folio*.

Administrateur. Niemand is meer in de gelegenheid dan hij, om naar verkiezing zich bemind te maken. In ieder geval moet hij een wandelend *Recueil Militair* zijn. Hij is de vraagbaak van allen die hem omringen, zoo hij hulpvaardig en voorkomend is; hij zal bemind en geacht zijn, indien hij aan deze hoedanigheden een verlicht oordeel met veel toegevendheid paart; hij wordt op de handen gedragen, wanneer hij minder op den vorm dan op het wezen let; hij maakt zich en anderen het leven aangenaam, en doet zich ook van zijne schoonste zijde kennen, als hij toont dat daartoe meer gevorderd wordt dan het blindelings volgen van den weg der gewoonte.

Hij is de priester der godin Administratie, en deze werd bij de ouden afgebeeld met de houding van Juno, de oogen van Argus en de handen van Briareus. Zij is door een mirakel geboren uit den hermaphrodiet *Wan-*

trouwen, en heeft hare altaren bij alle beschaafde volkeren. Hare tempels voeren tot opschrift: »*Het eenvoudige is het zegel van het ware.*" Men offert haar meestal slapelooze nachten; zij straft met te korten, en beloont soms met percenten.

Ambitie. Wat is ambitie? Hoe begrijpt men deze gewaarwording in het leger? Het getal dergenen die er van doordrongen zijn is legio; dagelijks kan men er verschillende symptomata van opmerken, maar gaarne zullen wij onze minderheid erkennen ten opzigte van hem, die ze allen afmaalt.

Wij weten dat het woord herkomstig is van *ambio* of rondgaan, omdat in Rome ieder die naar eenige magistratuur dong, als *Candidatus*, of in witte kleederen gehuld, bij de stemgeregtigde burgers rondliep, ten einde zich van hunne medewerking te verzekeren tot het verkrijgen van de gewenschte betrekking. Dit figuurlijk toepassende, zou men er uit mogen afleiden, dat ambitie de begeerte is om zich te verheffen; en daar men zich in den militairen stand onmogelijk kan verheffen, zonder de medewerking zijner meerderen, mag men hieruit weder de gevolgtrekking maken, dat bij ons ambitie de zucht is, om zich van de welwillendheid zijner chefs te verzekeren.

De ambitie is in een leger allezins op hare plaats. Zij toch stelt eenen edelen wedstrijd daar tusschen personen van denzelfden rang: zij bewerkt dat ieder zich al meer en beter van zijne pligten poogt te kwijten; zij heeft ten gevolge dat de belangen van Koning en Vaderland in alle opzigten behartigd worden, en zij kan nimmer tot schadelijke uitersten overslaan, want één staat er op den bovensten trap der hierarchie; hij kan bevorderen en beteugelen, beloonen of straffen. De ambitie, derhalve, is, zoolang zij het goede beoogt, zelfs wenschenswaardig, en heil het leger waar zij aanwezig is.

Onze ambitie, evenwel, moet zich doen kennen door middelen die onzer waardig zijn, en hoezeer dit vereischte voor alle standen even geldig is, verdient het toch eene bijzondere aanbeveling bij den krijgsstand. — Het is niet onverschillig op welke wijze men zich van de genegenheid zijner meerderen verzekert. Velen hebben die weten te verwerven zonder haar daarom juist te verdienen; maar, dat dezen in zich-zelven terugkeeren, en bij het opmaken hunner balans, zullen zij niet te min een nadeelig slot vinden; waarschijnlijk hebben zij de achting hunner kameraden verbeurd, en zijn van die des chefs slechts zóólang zeker, als hem de schillen niet van de oogen vallen.

Nergens vindt de ambitie een' uitgebreider' werkkring als in den militairen stand. Er bestaat geen wapen waar één persoon zich in alle bijzonderheden

tegelijk kan onderscheiden; al had hij er den wil en de geschiktheid toe, op den duur zou hem de lust ontbreken. Zaken die te veel uiteenloopen, kunnen niet met gelijke liefde behartigd worden. Ieder geeft dan ook gewoonlijk de voorkeur aan het eene of het andere — behalve zij evenwel, die gelooven dat de goede God hen voor zijn vermaak houdt. Bij deze keus zijn twee grondregels in acht te nemen, beiden zijn zij geuit door groote mannen, doch beiden staan zij lijnregt tegen elkander over. Frederik II zeide:

Aimez donc les détails, ils ne sont pas sans gloire,
C'est là le premier pas, qui méne à la victoire.

Daarentegen beweert la Rochefoucauld: *Ceux qui s'appliquent trop aux petites choses deviennement ordinairement incapables des grandes.*

Aan hem die naauwlettend den middelweg houdt, voorspellen wij, dat hij zeker zal schipbreuk lijden. Het pad der ambitie wil met fiksche schreden bewandeld worden. Hij echter die zich niet groot behoeft te veinzen, door eene gemaakte verachting voor het kleine te toonen, heeft veel kans om het doel te bereiken.

Anciennitéit. Behoort onder de feodale regten; even als deze weinig in tel.

Appointé. Zie komeet.

Automaat. Vroeger zeer alledaags, thans sterk aan het verminderen; niet te min verwacht men in het belang der armee de volgende prijsvraag: »Hoe kan men automaten van hersenen voorzien?"

Axiomata. Worden zonder autorisatie van hoogerhand, niet als zoodanig erkend.

B.

Bajonetvechtkunst. Drink ezelinnen-melk, dewijl gij sterk aan de tering sukkelt. Nu en dan vertoont zich nog wel een blosje op hare kaken, zoo b. v. op den 6^{den} December en met de generale inspectie's, maar deskundigen beweren, dat zulks aan die ziekte eigen, en geen teeken van herstel is. Arm wicht! nog zoo jong, nog zoo vol blijde verwachtingen; wat had uwe toekomst schoon kunnen zijn, maar door te wild de renbaan in te hollen, ligt gij thans uitgeput daar neder, eer gij het doel kondet bereiken.

Bedil-al. Misschien, naar het oordeel van sommigen, iemand die een militair woordenboek schrijft. *De gustubus non est disputandum.*

Beklagen. Netelige zaak, aan iedereen af te raden, zoodra het ten minste superieuren betreft.

Ware anecdote. Het was groote parade; wij stonden op de markt te Bergen-op-Zoom, rustende, de komst van den opperbevelhebber af te wachten.

Een soldaat vraagt aan zijn nevenman: »Wat of die pop toch wel beduidt »die daar zoo hoog in den gevel van het stadhuis staat?" — »Wel weet je »dat niet," hernam de andere, »het is de Geregtigheid, die staat zoo hoog, »om des te beter naar beneden te kunnen kijken; degenen die op de bovenste »verdiepingen wonen, laat ze met rust."

Bekwaamheid. De natuur strooit hare gaven met gesloten oogen onder het menschdom rond, doch zij laat aan ieder de vrijheid, om datgene wat hem ten deel viel, te beschaven en geschikt te maken naar zijnen rang en stand. Een ding is echter zeker, namelijk, dat zij bij de distributie niet vordert dat men zich, hetzij naar de grootte, hetzij naar ancienniteit, hetzij korps- of wapensgewijze rangschikke. Integendeel, het is alsof zij eerst àf laat blazen, dan een blinddoek voordoet en vervolgens hare geschenken te grabbelen gooit, als een handvol pepernoten onder een hoop kinderen. Het toeval en de vlijt des grabbelaars beslissen wie het meeste zal hebben.

Bezuiniging. Hierover schrijve wie wil; ik geloof, Nederlandsch leger dat gij er uw bekomst van hebt.

Blaaskaak. *Bluffer*, *Grootspreker*, *Opsnijder*, *Pogcher*, *Snoever*, *Zwetser*. Hoe rijk is onze taal om den handelenden persoon eener werking aan te duiden, waarvan de aard zoo weinig met ons nationaal karakter overeenkomt. Het snoeven op heldenfeiten hoort men bij ons zeldzaam, en dit is al wel; dikwijls echter verneemt men het hoog opgeven van doorgestane vermoeijenissen en ontberingen; en dan die barre bittere tijden van die nijdige generaals-inspecteurs uit vroegere dagen, toen provoost en arrestschering en inslag was; brrr . . .

Het zwetsen is een werk dat niet allen even goed verstaan; men dient het zoo wat te schikken naar tijd en omstandigheden, vooral moet men zorgen van nooit, gelijk men het noemt, op zijn voorman gezet te worden. Een goed zwetser zal met zijne voorgewende bekwaamheden, een wezentlijk belezen persoon dikwijls zoo overbluffen, dat hij hem glad van de wijs brengt. Er zijn twee woorden die tegenwoordig van groot effect zijn, namelijk: *strategie* en *taktiek*. Hij die er zijne operatie-basis mede versterkt en zorg draagt er niet van afgesneden te worden, mag zelfs eene buitengewone bevordering tot objectief punt kiezen.

Bibliotheek. Door mijne aanmerking hierboven, mag ik dit woord niet stilzwijgend voorbijgaan. Ieder maakt zich wel eens eene Utopie (1), enkelen strekken die uit over een geheel land, sommigen slechts over een leger, en

(1) Dit woord is immers in de mode; onze voorouders bouwden kasteelen in de lucht, maar wij zijn te positief geworden om aan dergelijke hersenschimmen te denken.

anderen zijn tevreden wanneer zij in hunne uren van *dolce far niënte*, half duttende en dommelende, eenvoudig een model-regimentje mogen scheppen. Lezer, vertel het aan niemand, maar ik heb ook van die vlagen; O, wat is het kneuterig zoo in gedachten den SOLON of LYCURGUS te spelen, te organiseren en te reorganiseren, en daarna heel den rommel naar de maan te wenschen. Hier beneden is toch niets volmaakt, en datgene wat er zelfs het digtste bij komt, »de beste verordeningen worden niet altijd met wel-»willenden ijver en naauwgezette getrouwheid uitgevoerd; de bijzondere »meeningen en inzigten der menschen stellen doorgaans groote struikelblokken »in den weg, die het goede en nuttige, zoo al niet geheel verhinderen, »dan ten minste aanmerkelijk vertragen." Deze woorden van Professor DE GELDER, zijn helaas! maar al te waar, vooral in eenen stand als den onzen, waar die goede instellingen door zoo vele en zoo velerlei handen gerekt kunnen worden.

Wat nu de bibliotheek-inrigting betreft die ik wel eens gedroomd heb, ik geef die noch voor volmaakt, noch voor goed, maar ik laat ze volgen voor hetgene zij is.

In iedere kazerne moest eene regt fashionable, regt comfortable kamer zijn, die des winters altijd lekker warm was. Deze kamer zou dienen tot bibliotheek, tot theoriezaal voor de officieren en tot toevlugtsoord voor die heeren, gedurende menig half uurtje dat zij nog altijd met slenteren over de binnenplaats doorbrengen. Behalve de officier-bibliothecaris, zou er een oud onderofficier als bewaarder zijn. Deze moest altijd present wezen, aanteekening houden van de afgehaalde en teruggebragte boeken, en zorgen dat het kamertje altijd fashionabel, als comfortabel en des winters altijd lekker warm bleef.

Een wetgever moet overal op bedacht zijn, en daarom veroorloof ik mij de officieren van ieder regiment, onder drie verschillende categoriën te brengen. Al heb ik het voor het tegenwoordige mis, hetgeen ik stellig geloof, dan kan zulks voor het vervolg nuttig zijn. Deze categoriën zijn: 1°. Zij die volstrekt niet lezen, 2°. zij die slechts lezen tot tijdverdrijf, en 3°. zij die wetenschappelijke werken lezen.

De 1ste soort tracht ik in mijne bibliotheek te lokken door die in de kazerne zelve te hebben en er een alleraangenaamst verblijf van te maken. Dáár rondom in de boeken zittende, zullen zij toch ligt eens zien wat er zoo al op die planken staat. Zij vinden er b. v. VAN LENNEP, *Onze Voorouders*, een roman. »Kom, die kon ik wel eens inzien," zeggen zij — »dat ding is niet leelijk," — »Sergeant, ik neem het mede," — »Best Luitenant," — De *Voorouders* worden gelezen, het is eene reeks van geschiedkundige

romans, doch de schrijver vermeldt achter ieder deel, waar hij van de geschiedenis afweek. De lezer krijgt smaak in de *Voorouders*, hij leest de geheele serie, later ook de *Pleegzoon* en de *Roos van Dekama*, van denzelfden schrijver, verder het *Slot Loevestein* en de *Schaapherder*, van v. d. Hage, en zoo hij het fransch verstaat: *Les Romans du Languedoc* van Souillé, enz., enz

Eindelijk merkt hij dat dit alles zeer mooi is, maar dat het nog oneindig mooijer zou zijn, als hij een beetje meer van de geschiedenis wist. Nu neemt hij de *Keur van gedenkwaardige Tafereelen* enz., van Witsen Geysbeek en Engelberts Gerrits, of eenig ander niet al te uitvoerig werk van dien aard. Hij krijgt lust in de geschiedenis en beoefent die al meer en meer. Hij vindt ook Bosscha's *Heldendaden te land*, *Les Exquisses* van J. Ambert, en van lieverlede begint hij in te zien, dat een weinig taktiek en strategie hem toch geen kwaad zou doen, al is hij dan ook niet bestemd om generaal te worden. Eindelijk, hij waagt het en haalt Rocquancourt van de plank, dáár ergert hij zich met ieder' regtschapen' Nederlander, over de aanmatigingen van dien Franschman Hij wil nu zelfs gaan onderzoeken, of Maurits van Nassau al dan niet de hersteller der krijgskunst is geweest, en houdt het provisioneel met Professor Bosscha. Op deze wijze komt hij langzamerhand op eene zekere hoogte, en ziet in, dat het ook aangenaam is, wanneer men in gezelschappen niet altijd over onverschillige zaken hoeft te spreken. De liefde voor de wetenschappen is dus opgewekt en het doel bereikt.

Mijne 2e categorie behoeft nu juist niet door het comfort der boekenzaal aangelokt te worden. Dezen trekken reeds van zelven op romans los, doch daar zij er al zoo veel verslonden hebben, moet men hun andere spijs voorzetten, die evenwel denzelfden invloed dient uit te oefenen. Door meerdere belezenheid is hun smaak reeds eenigzins veredeld, en ik geef hun derhalve: de treurspelen van Vondel, die van Corneille, Racine en Voltaire, met den verderen dramatischen en dichterlijken arbeid van die groote mannen; ik geef hun de *Illiade* en *Odyssée*, door J. v. 's Gravenweert, de werken van Bilderdijk, *het verloste Jerusalem*; *les Martyrs* van Chateaubriand, en meer andere meesterstukken die tot het hart spreken en tevens de behoefte doen gevoelen van zich op de geschiedenis toe te leggen. Gaan zij daartoe over, dan moeten zij echter eene goede verzameling van klassieke schrijvers vinden, zoowel voor de oudere als nieuwere historie. Er moeten goede aardrijkskundige werken, reisbeschrijvingen en kaarten voorhanden zijn.

De oude Historici maken reeds van zelven veel werks van de krijgskunde; onder de nieuwere kiest men diegenen, die zulks het minste verzuimd hebben,

of tracht daarin op eenigerlei wijze te voorzien. Bij WAGENAAR neme men b. v. van WIJN's *bijvoegselen*, *aanmerkingen* en *nalezingen*; het *Huiszittend leven* door dezen schrijver; COLLOT D'ESCURY, *Hollands roem*, v. REID; AITZEMA; QUINCY *Hist. Mil. de Louis le Grand*, SAMSON, *Histoire de Guillaume III*, *Oeuvres Posthumes de* FREDERIC II, enz., enz. Zoodoende wordt de lust voor militaire studiën van zelve geboren, en dááraan begonnen zijnde, dan moet de bibliotheek puiks, puike zijn, opdat ook de lezers der 5e soort er hun hart kunnen ophalen.

JOMINI, *Archiduc* CHARLES, CLAUSEWITZ, *les Mémoires de Napoleon*, LLOYD, ROGNIAT, LA ROCHE AYMON, DE TERNAY, CARRION NISAS, en een aantal anderen, te veel om op te noemen, zijn onmisbaar, met keur van Atlassen en militaire kaarten. De bibliotheek moet altijd antwoord geven, over welken tak van krijgskunst men haar ook raadplege. Zij behoeft daarom niet in alle vakken even uitvoerig te zijn; zij moet slechts bijzonder geschikt wezen voor het korps waartoe zij behoort. De belangrijkste militaire tijdschriften zou ik daarenboven bij de officieren laten circuleeren, en geven die heeren een à twee dagen tijd om ze te huis te lezen, de overigen blijven in de bibliotheek berusten. Aan de fraaije letteren en poëzy, dit zal men bemerkt hebben, wordt mede een plaatsje ingeruimd. Ook romans vindt men er, ja wel degelijk, doch men kieze die met oordeel, in den geest zooals wij hierboven bedoelden, om den lust tot het beoefenen der geschiedenis aan te wakkeren. Geen Hollandsche flaauwe kost, geen Duitsche *Sehnsucht*, noch Fransche wansmaak, zelfs geen *Mystères de Paris* of *Juif errant*, hoe boeijend zij ook wezen mogen, worden er geduld.

Verder moet de bibliotheek goed en ruim voorzien wezen, opdat men bij ieder gedetacheerd onderdeel nagenoeg op dezelfde wijze kan handelen. Wij weten wel dat de boekerijen voor gedetacheerden nu juist niet gesloten zijn, maar wij weten ook, waarom wij de woorden van Professor DE GELDER aanhaalden, waarbij men gerust nog eene zekere dosis laauwheid en onverschilligheid van den kant der gedetacheerden in rekening kan brengen. Menigeen verlangt naar het goede, doch ziet tegen de moeite op die hij zal moeten aanwenden, om er toe te geraken; behoeft hij evenwel slechts toe te tasten, dan aarzelt hij niet.

Het is niet bepaald zeker dat eene bibliotheek-inrigting als die waarvan wij de ruwe schets mededeelen, al de vruchten zal dragen, die wij er hierboven aan toeschreven, maar zij *kan* het doen, en dit is al veel. Wat zou het schaden, om er de proef eens van te nemen. Wanneer men langzaam te werk gaat, zijn er geene groote kosten mede gemoeid; met *f* 500 's jaars die goed besteed worden, kan men ver, zeer ver komen; er zijn particulieren, die er lang zooveel niet aan kunnen uitgeven, en die boek-

verzamelingen bezitten, die ook in uitgebreidheid menige regiments-bibliotheek beschamen. Het doet weinig af, of de boeken *fraai gebonden* zijn, indien de inhoud slechts goed is.

Hoe menige rijke veiling van oude boeken gaat er niet voorbij, waar men met weinig geld groot voordeel zou kunnen doen. Kon of wilde men hier ter markt gaan, dan was de zaak aanmerkelijk vereenvoudigd.

Het aanleggen van zoogenaamde garnizoens-boekenzalen zou met het bovenstaande weinig strooken, al was het maar alleen, omdat de comfortable kamer in alle kazernen, waar de officieren zich zoo dikwijls zouden vereenigen, en die wij derhalve als een belangrijk toevoegsel voor onze modelbibliotheek beschouwen, daardoor kwam te vervallen. Dankbaar erkennen wij echter, dat er in het stuk der bibliotheken eene belangrijke schrede voorwaarts is gedaan, door de bepaling dat geen korps zijne boekenverzameling meer kan sluiten voor de leden van een ander regiment of van een ander wapen.

Hoe men het ook overlegge, het komt ons voor, dat hier meer dan elders de regel geldt, eerst het noodige, dan het nuttige, en eindelijk het aangename, en dit in acht nemende, krijgt ieder onzer categoriën, van n°. 5 te beginnen, van zelve alles wat wij voor hem vorderen. Men moet de lezers nemen zooals zij zijn; later tracht men hen te vormen, zooals men ze graag hebben wilde, daartoe moet de bibliotheek zich naar hen schikken; maar zij moeten niet gedwongen worden tot de onmogelijkheid om zich plotseling op de hoogte der bibliotheek te stellen.

Ziedaar, ruim twintig woorden of zaken, al naar men verkiest, heb ik behandeld; mij dunkt dat een oogenblik van rust mij thans toekomt. Rust! welk een heerlijk woord! Rust en geluk zijn het eenige doel van al ons streven, en wanneer komen wij er toe? Helaas! als wij ooit zoo gelukkig zijn, is het zelden vóór dat het haar naar astrakan begint te zwemen, de jas niet meer om de taille mag sluiten, en de souspieds aan de pantalon ons vervelen, aldus, wanneer wij oud worden en een aantal genoegens dezer wereld, met onverschilligheid door ons worden gadegeslagen.

Salomon heeft het gezegd, en jongen en ouden hebben het hem nagehaauwd: »Alles is maar ijdelheid!" doch hoeveel er ook van aan moge wezen, ik kan deze sententie nog zoo gaaf niet onderschrijven. Wanneer de rijke koning Salomo tegenwoordig eens 2e luitenant in de Nederlandsche armee ware, zou hij wel anders praten. Om zijner wijsheid wille zou men hem dan misschien tot instructeur op de bataillons-school benoemen, en het zou te bezien staan, of hij het ijdel zou heeten, wanneer hij veroor-

deeld was tot den reuzen-arbeid, om bij alle mogelijke examina een bluf te slaan met zijne leerlingen, al waren zij zoo dom als koeijen, en dat alleen in het belang van zijne schoolmeesters-eer en van de eer van zijn korps. Ik durf wedden, dat hij zoo goed als ieder ander, ging nadenken, hoe men aan alle mogelijke beoordeelaars een rad voor de oogen kan draaijen.

Als men echter niets anders te doen heeft dan tijdverdrijf te zoeken in het bouwen van prachtige paleizen en nog prachtiger tempels; als men zoo veel goud heeft dat men het zilver in zijne hoofdstad alledaags kan maken gelijk straatsteenen (1); als men duizend vrouwen en bijzitten heeft, dan is het geen wonder, dat eindelijk in een oogenblik van oververzadiging, al geeuwende, ons de uitroep ontsnapt: bah! wat al ijdelheid!

Ik herhaal het, als koning Salomo bij ons 2e luitenant was, en men wierp hem eene ledige schatkist, als eene reusachtige barricade, dwars in zijne loopbaan, dan zou hem de lust wel vergaan om raadseltjes op te lossen, en misschien zei hij dan wel: »Jongens, alles is ijdelheid; maar een klein lapje gronds in Gelderland, waar je zoo veel kool kunt planten, als ik ceders plach te poten in Palestina, dat is nog zoo ijdel niet." Doch dit gaat zoo gemakkelijk niet, wijze vorst, zouden wij dan antwoorden; bovendien de kooltuinen van het Ned. leger zijn in pacht bij de Staten-Generaal, want van daar stooft men ons die kost op alle mogelijke wijzen.

Mijn geschrijf zoo eens overlezende, iets dat ik nog al dikwijls doe, ofschoon het door Gellert (niet door Salomo), ook al onder de ijdelheden gerekend wordt, want, zegt hij, gaarne zich-zelven te lezen, en gaarne zich-zelven te zien, komt zoo wat overeen uit, maar wie zondigt er niet nu en dan tegen het een of ander gebod? Mijn geschrijf dus overlezende, zeg ik (want ik was daar waarachtig den draad kwijt) kwam ik tot de overtuiging dat het boeken maken toch zulk een moeijelijk ambacht niet is. Als men er zich maar toe zet, gaat het, dunkt mij, van zelve, ik ten minste

. . . doen ik eens begonnen had,
Gevoeld' ik staag ik weet niet wat,
Dat mij den geest gedurig joeg,
En als met stage sporen sloeg
Ik voeld' een brand, een heete gloed!
Ik voeld' een vlam in mijn gemoed;
Ik voeld' een kool al in den mond,
Die niet te wederhouden stond.
Ik was gelijk een . . . zwanger wijf
En voeld' een wonder ongerijf,
En 't lag mij tusschen vleis en huit,
Dat wou, dat sou, dat moest er uit.
Ik voeld' . . . . . .
En kracht die mij gedurig dreef,
Tot dat ik eens het leste schreef (1).

(1) Flavius Josephus. — (2) J. Cats.

Zoo moeten er meer bij gevaren zijn, immers als men het wel nagaat, dan is er gedurende de laatste tijden al zoo wat geschreven in onze kleine militaire wereld: *handleidingen* hiervoor en *handleidingen* dáárvoor, *bijdragen* tot dit, en *proeven* van dat, in één woord, het staat niet stil. De militaire wetenschap schijnt een Proteus te zijn, onder duizenderlei gedaanten doet zij zich voor, en zoo min als den sluwen Zeegod, daarin het beeld van alle wetenschap, kan men haar gebeel in zijne magt krijgen. Het fijne van dit alles is, dat menigeen zijn naam luide doet klinken, en dat alleen door het schrijven van een mager boekje, waarvan de inhoud op zijn hoogst genomen, zoo krachtig is als extract van water en melk. Daar zich nu in deze nog geen booze recensenten hebben doen gelden, zoo blijft hun scheepje nog al tamelijk voor den wind zeilen. Maar, o wee, zoo er zich slechts een fikse opdoet, dan zal in de toekomst de bot voor alle dergelijke schrijvertjes deerlijk vergald wezen. Aan recensenten zal het dan niet meer ontbreken, want er zijn geen nijdiger dan verongelukte auteurs

Gij waant welligt lezer, dat dit slechts eene inleiding is, die van eenige recensiën zal gevolgd worden? Mis geraden. Wij laten het aan ieders goeden smaak en oordeel over, om het kaf van het koren te scheiden, maar roepen u toe: Waak! want het zijn niet allen koks die lange messen dragen. Wij zullen eerst trachten ons als auteur staande te houden; mislukt dit, dan is het nog vroeg genoeg om recencent te worden. Tot zoo lang vaarwel, *excerptatores* en *compilatores*, als ik uw werk maar niet behoef te lezen, want:

Ma bile alors s'échauffe, et je brûle d'écrire;
Et, s'il ne m'est permis de le dire au papier,
J'irai creuser la terre, et, comme ce barbier,
Faire dire aux reseaux, par un nouvel organe:
Midas, le roi Midas a des oreilles d'âne.

Om eens regt kras te sluiten, wilde ik mijne uitweiding n°. 2, met bovenstaande verzen van Boileau eindigen, maar daar valt mij iets in; een woordje nog aan onze dagbladen. Geloof echter niet hooggeachte heeren journalisten, dat ik alleen tegen ulieden *en corps*, het harnas wil aantrekken. Gij, ridders van de pen, zoudt mij *hokus pokus* onder den voet werken, zoodat er geen stuk van mij teregt kwam; daarom zal ik u liever een goed woord doen.

Wanneer men tegenwoordig in uwe kolommen gewag gemaakt vindt van het leger, dan is het meestal door te vermelden, hoe men hier verwonderlijke *tours de force et d'agilité* uitvoerde, en hoe men ginds een *luister-*

rijk assaut d'armes gaf, in een woord, altijd met betrekking tot de gymnastie en haar toebehooren, alsof er verder in de armee niets belangrijks voorviel. Deze zaken nu zijn allen zeer nuttig, en de meeste zelfs noodzakelijk, zoo dat niets natuurlijker is dan dat zij in het leger beoefend worden. Maar juist omdat het zoo natuurlijk is, moest er zoo min mogelijk melding van gemaakt worden; en toch, er kan geen zoogenaamd militair feest, hoe gering, hoe nietig en in welk afgelegen oord ook, plaats grijpen, of het komt met kleuren en geuren in de courant. Dit is immers slechts dienstig om de ijdelheid van dezen of genen schermmeester te streelen.

Ik bid u HH. journalisten, denkt aan onzen roem en van die der natie; hoe moet men buiten 's lands wel over het Nederlandsche leger oordeelen? De groote Duitsche staten houden jaarlijksche oefenings-kampen; Frankrijk amuseert zich in Algiers of Marokko; Engeland in al de vijf werelddeelen; en van ons, ofschoon wij voor geen hunner onder behoeven te doen, ofschoon alleen in Azië, op een terrein ruim zoo groot als Frankrijk en Spanje zamen, een aantal onzer kameraden, dan hier, dan daar hun bloed storten, van ons meldt gij niets dan dat wij goede acrobaten zijn. Gij weet het, zoowel als ik het weet, dat onze broeders van het Indische leger het er nooit naar gemaakt hebben, om met zóóveel onverschilligheid behandeld te worden. Spreekt dan ook eens van hen; de glans hunner daden zal zich op ons afspiegelen. Aan hen toch, die daar ginds vergeten sterven, hebt gij het te danken, dat gij hier het aanleggen van spoorwegen, het graven van kanalen en het droogmaken van meren kunt vermelden; aan hen zijn wij verschuldigd dat hier een betrekkelijke overvloed heerscht, terwijl andere volkeren met hongersnood te kampen hebben. Nog onlangs gaven zij een schoon bewijs van moed en oorlogsbeleid, en gewis elders zouden alle dagbladen, zelfs die van de meest uiteenloopende politieke beginselen, ten minste dáárin overeengekomen zijn, dat zij eene welverdiende hulde hadden gebragt aan den vaderlandschen roem, die op nieuw door eenige hunner landgenooten was gestaafd geworden. In Nederland echter, bepaalden de meeste zich bij een dorre en zeer beknopte vermelding van daadzaken, en één zelfs werd er gevonden, dat zich veroorloofde over dit feit zijne gal uit te braken, maar daardoor ook ten duidelijkste bewees, hoe weinig regt het heeft om aardigheden te uiten over den »Nederlandschen zin" van anderen; want als dat Nederlandschen zin moet heeten, waarlijk dan zijn wij diep gezonken.

Met dit alles echter verzoeken wij geenszins een volstrekt stilzwijgen over het leger hier te lande; o neen, maar HH. journalisten, ontvangt dan uwe berigten niet van oningewijde correspondenten uit afgelegene garnizoens-

plaatsjes; deze oordeelen slechts naar uiterlijkheden, die niets beduiden, en kunnen u ligt eenige charlatannerie als iets ernstigs opdringen; want nimmer zal ik het gelooven dat dergelijke artikelen ooit van officieren herkomstig waren. Wij hebben zeker in de laatste jaren niet op rozen gewandeld, maar dien lof komt het bestuur van Oorlog toe, dat door zijne zorgen het Nederlandsche leger tegenwoordig in wetenschappelijk gehalte met alle legers van Europa kan wedijveren. De tijden zijn lang geweken dat »*faute de savoir faire ce qu'il faut, on fait ce qu'on sait.*"

Wilt gij over ons spreken, bedenkt dan dat wij mannen in ons midden tellen, wier militaire werken, in weerwil onzer weinig verspreide taal, met lof buiten 's lands bekend zijn; dat wij trotsch zijn op kameraden, die de eer der natie glansrijk tegen de nijdige pennen van afgunstige naburen weten te verdedigen; dat wij nuttige inrigtingen hebben zien geboren worden, die zelfs door vreemden met belangstelling zijn opgemerkt. Ziedaar onderwerpen waartoe ik uwe aandacht wenschte te bepalen, en wilt gij ons dan nog daarenboven eenige fiksche luchtsprongen laten maken, in 's Hemels naam, ik heb er vrede mede.

Hernemen wij nu den draad van ons Militair Woordenboek; ik heb het beloofd en »beloven en houden, past jongen en ouden;" althans dit meenen de geringen uit den lande en zij die zelve niets te beloven hebben; de grooten — nu ja, het staat er — de grooten zijn soms van een ander gevoelen.

't Is eigentlijk jammer, lezer, dat dit spreekwoord mij daar juist uit de pen vloeit, want nu dien ik toch, alvorens verder te gaan, mijn beweren met een voorbeeld te staven, en dit spijt mij zooveel te meer, daar ik een groot man moet noemen, waarvan ik overigens een vurig bewonderaar ben. Ik bedoel Frederik II, en dat ik hem werkelijk bewonder, dit zult gij reeds begrepen hebben, want zelfs zijne verzen vind ik mooi. Hoe of Zijne Pruissische Majesteit nu tot het zonderlinge denkbeeld is gekomen, dat men soms zijn woord mag breken, zullen wij hem zelfs laten verantwoorden; ik ga over tot de letter:

Commiesbrood. . . . . .

(Neen, nu kan ik het niet langer uithouden, de wind is om, het stormt uit den zuidwesten, en mijne kagchel rookt dat de oogen er mij zeer van doen. Vaarwel, lezer, bij de eerste gunstige weêrsverandering krijgt gij het vervolg.)

C.

Commiesbrood. Met dit woord op de lippen, nam ik afscheid van den lezer, en met hetzelfde woord, meld ik mij weder bij hem aan. Eer ik echter voortga, dien ik verschooning te vragen, dat ik mij, — om met Siborne te spreken, — door een zeker krijgshaftig gevoel liet aansporen, om eene betere positie te kiezen, toen het onlangs in mijne kamer zoo geweldig rookte. Wij Nederlanders noemen dit eenvoudig »de plaats poetsen," doch John Bull weet zijn fatsoen te houden, en hij heeft er zich nooit erg over bekommerd, hoe men hem op het vaste land beoordeelde.

Maar laat ik in 's Hemels naam bij mijn Commiesbrood blijven. Ik zou u kortaf naar L^r *K* kunnen verwijzen, waar het eigentlijk te huis behoort, maar wie weet wat er gebeurt, eer wij dáár zijn; wij zullen dus die zaak hier maar afhandelen.

In den goeden ouden tijd, toen de kapitein zijne kompagnie nog in vollen eigendom bezat, moest hij ook natuurlijkerwijze, zijne manschappen van alles voorzien, wat tot hunne uitrusting behoorde. De goederen welke de soldaat op deze wijze ontving, heetten kompagnies-goederen, en er waren dus kompagnies-hemden, kompagnies-kousen, enz. Door zamentrekking, en misschien ook omdat het den soldaat wat moeijelijk viel, dat vreemde woord kompagnies-goed uit te spreken, veranderde het langzamerhand in kommieshemden, kommieskousen, schoenen en wat dies meer zij. Later kregen vele dezer zaken eenen anderen oorsprong, daar de Staat zich van lieverlede met de zorg belastte om het leger uit te rusten, maar de man bekwam ze bij voortduring uit dezelfde hand, en het bleef dus naar zijne meening kommiesgoed. Toen nu de Hooge Regering zich, tijdens de Bataafsche Republiek, ook met het stuk der voeding begon te bemoeijen, gewerd hem bij al de overige kommieszaken, ook nog kommiesbrood, en ziedaar de benaming verklaard van het klassieke pondje dat den Nederlandschen krijgsman tot voeding strekt.

Dit pondje, ieder zal het moeten toestemmen, is zoowel in eigentlijken als in figuurlijken zin, een zuur, maar ook een gezegend stuk brood. Menig soldatengezin groeit er bij op, en wordt er groot en sterk bij, terwijl de vrolijkheid in zijn midden woont, want het pondje is probatum tegen obstructies, en dus ook tegen zwartgalligheid en hare gevolgen. De geheime krachten die in het pondje liggen zijn moeijelijk te verklaren, en teregt beweert het spreekwoord: »'t Is geen burger wijs te maken, hoe een soldaat aan de kost komt." De vader immers, met nog geen gulden daags, marcheert met zak en pak zoolang men verkiest; hij heeft handen aan het lijf van ijzer en staal; en longen die letterlijk klinken als een klok. De moeder

komt zindelijk en net te voorschijn, brengt kind op kind ter wereld, en het is alsof het ontvangen van het eerste pondje, voor haar de verzegeling was eener belofte van voorbeeldige vruchtbaarheid. De kinderen verstaan de dienst-signalen eer zij spreken kunnen; de jongens zijn aartsguiten op de school van het korps; hunne speelplaats is de gymnastie-zaal; lagchende knoopen zij vaders slobkousen digt; lagchende trekken zij de uniform aan van regimentskind, en vinden soms in hun eerste pondje reeds een brevet als prevot op de punt.

Een pondje daags is den soldaat welkom, krijgt hij er twee, zoo wees verzekerd, dat dit buitengewoon rantsoen hem in eene onaangename stemming zal brengen, want hij nuttigt het in eenzame duisternis, kan zijn lepel en volk dien dag gerust verhuren, en weet tamelijk zeker, dat hij den volgenden met eene braselet zal opgeschikt worden. Helaas! nog gisteren bragt hij offers aan Venus en Bachus, en heden vermag hij niets dan eenige drooge broodkruimels op het altaar van Cerus te strooijen!

Geen pondje te ontvangen bevalt hem nog het beste van allen, want dan is het oorlog, of het gelijkt er ten minste naar. Wordt het hem dan ingehouden, ten gevolge van gebrek of door het wisselen der krijgskans — ook goed, hij zal er geen zuur gezigt om zetten; zijne leuze was reeds lang:

Een dag royaal,
Een dag schraal,
Drie dagen krom,
Vijf dagen om.

En dit getuigt dat hij zich vrijwillig schikt naar de spreuk: Men moet nu en dan ontberen, om later des te beter te kunnen genieten.

Hij die zich geregeld de maag vult met pastijen en gebraad, zal er zich misschien over verwonderen, dat iemand een geheel pond brood per dag kan verorberen; maar deze verwondering zal in beschaming verkeeren, als hij verneemt, dat de soldaat die met 25 centen in alle overige behoeften moet voorzien, van zijn pondje menigmaal nog iets afzondert voor den armen medemensch. Wilt gij u hiervan overtuigen, zoo sta vroegtijdig op, en bezoek kort na de reveille eene kazerne; zie de behoeftigen die, dan zoowel als op de etens-uren, voor den hoofdingang staan; vraag het hun, hoe dikwerf zij zich aan de warme soep en aan het voedzame kommiesbrood hebben te goed gedaan; hoor uit hunnen mond, hoe zij nooit smadelijk worden afgewezen, en roep dan met mij uit: Waarlijk, ook op het pondje van den soldaat rust des Hemels zegen.

Conduite-lijst. Een der schikgodinnen van den Nederlandschen officier; zij spint den draad van zijn bestaan; wie hem vasthoudt weet hij dikwerf

zoo min als eenig ander menschenkind, doch wie hem afsnijdt is bekend. Het is pligt om eerbied voor haar te hebben, zoowel voor zijne eigene, als voor die van anderen.

Wij hebben een' waardig' chef gekend, die al zijne zorgen aan dit gewigtig onderwerp besteedde. Hij mistrouwde zijn eigen oordeel over zooveel uiteenloopende karakters, over kunsten en wetenschappen van eenen verschillenden aard, en over een aantal punten, zoo teeder en zoo belangrijk. Hij wilde waarheid spreken zonder partijdigheid; hij wilde niemand te kort doen, maar ook niemand onverdiend bevoordeelen. De gevoelens en beschouwingen van anderen hadden bij hem eenige waarde; behendig lokte hij die uit, vergeleek ze onderling, toetste ze aan zijne eigene opmerkingen, en trachtte zóó zijne overtuiging te vestigen. Dikwerf ook aarzelde hij niet om de ouderen ronduit hunne meening af te vragen over de jongeren, en aan den bekwamen over den minder bekwame; maar nam hij het oordeel in aanmerking, dat personen van gelijken rang over elkander velden, dan geschiedde dit met omzigtigheid, en menigmaal velde de beoordeelaar onwetend zijn eigen vonnis, of sprak hij zijn eigen lof; want er werd onderscheid gemaakt tusschen hetgeen uit een opregt en eerlijk hart voortvloeide, en dat wat eigenbaat en geveinsdheid tot grondslag had. In het dagelijksch leven ging hij zijne officieren bestendig na; hij hield aanteekening van daadzaken, die kenmerkende trekken van hun karakter opleverden; want hij geloofde dat men in eenen tijd als de onze, die arm is aan bijzondere voorvallen, de geestkracht en het doorzigt der officieren ook moet nasporen, in handelingen hen persoonlijk betreffende. Wat hij ter neder schreef, steunde op innige overtuiging, en heeft hij ooit gedwaald, dan was het niet alleen ter goeder trouw, — want dit zegt weinig als men zich geene moeite geeft om te onderzoeken, — maar het geschiedde in weerwil van zijn hart, van zijn verstand en van zijnen vasten wil, blijkbaar uit de ijverige pogingen, aangewend om de waarheid te ontdekken; in één woord, het geschiedde omdat hij mensch was. Eere zij dien edelen, zijn aandenken zal mij heilig blijven.

Crediet. Wel hem, die het heeft en niet behoeft: wee hem, die het behoeft en niet heeft; maar driewerf wee over hem, die het behoeft en niet meer heeft, dewijl hij er misbruik van maakte, toen hij het had en niet behoefde.

D.

Damesvereenigingen. In vele steden van ons vaderland bestaan er, die met een liefdadig doel opgerigt en bij voortduring werkzaam zijn. In Amsterdam,

onder anderen, vindt men een Damespatronaat over verarmde huisgezinnen, dat reeds aanvankelijk gunstig werkt en de heilzaamste gevolgen heeft. De Dames patronessen nemen ieder één of meer huisgezinnen onder hare bescherming; staan het bij met raad en daad, en verschaffen arbeid aan de vrouwelijke leden van hetzelve. In den Nieuwejaarswensch dien wij de eer hadden het leger op 1 Januarij 1846 aan te bieden, stelden wij aan onze officiers-dames een dergelijk patronaat voor, maar met eene andere strekking en met oneindig gemakkelijker hulpmiddelen. Over het lot van den gehuwden onderofficier sprekende, zeiden wij destijds: »Gij, liefderijke huismoeders en »zachtzinnige echtgenooten van officieren, behoort door het huwelijk ins»gelijks tot onzen stand; ook gij hebt er derhalve belang bij, hem te rele»veren; hoe vermogend kunt gij daartoe niet bijdragen, door een naauw»lettend toezigt te houden over de vrouwelijke leden onzer onderofficiers»gezinnen. Alom worden pogingen aangewend tot verspreiding van zede»lijkheid en beschaving; en ik ben er van overtuigd, ook gij, Nederlandsche »officiers-vrouwen, zult er het uwe aan willen toebrengen. Hier is een »ruim veld voor u geopend; vormt eene vereeniging die zich belast met het »toezigt over de opvoeding der dochters van onderofficieren en soldaten; »die tracht te zorgen dat zij op goede scholen komen, en onderwezen »worden in vrouwelijke handwerken; die bewerkt dat zij tijdig geplaatst »worden als dienstboden in goede huizen; en die zich verbindt om de uwe »steeds uit dien voorraad te kiezen. Laat uwe vereeniging de vrouwelijke »Pallas zijn, die haar schild over eer en deugd uitstrekt. De invloed »uwer echtgenooten zal u daarbij vermogend ondersteunen, de taak zal »edel en toch niet moeijelijk zijn."

Er is ruim een jaar verloopen sedert wij deze woorden schreven, en al bestaan er bij ons weten nog geen dergelijke vereenigingen, dan weten wij toch dat onze stem weêrklank vond en dat de kiemen daartoe gelegd zijn. Het zou ons leed doen wanneer die kiemen in hun beginsel verstikten, en daarom, edele vrouwen, die reeds dadelijk aan onze oproeping gehoor gaaft, die u onmiddellijk met ons voorstel vereenigdet, en onvermoeid voor de toepassing daarvan geijverd hebt en nog ijvert; opentlijk brengen wij u hier onze hulde, en wij wagen het u tot volharding aan te sporen. Wij weten het, hoe slechts bescheidenheid en vrees, om u te veel op den voorgrond te stellen, sommigen uwer er van terughoudt, om de noodige stappen te doen tot het daadwerkelijk vormen van vereenigingen O mogt gij die vrees kunnen overwinnen; bedenkt toch dat er geene aanmatiging bestaat, dáár waar het weldadigheid geldt; bedenkt hoe rein uwe zelfsvoldoening en hoe schoon het loon zal wezen voor uw pogen; en be-

denkt vooral dat velen slechts op het voorbeeld wachten en dat de oprigting van ééne vereeniging, die van een aantal andere ten gevolge zal hebben.

Dankbaarheid *der natie jegens het leger.* Dit is een effekt van de soort der integralen, maar dat evenveel rente geeft als thans (1847) de Spaansche schuld.

Dansen. Die plotselinge overgangen van ernstige onderwerpen tot losse, zijn zeker nu en dan stootend, maar hij die een woordenboek schrijft, dient er zich aan te onderwerpen, zoo goed als zij die het lezen: bovendien *varietas delectat;* dat is in goed Hollandsch: verandering van spijs doet eeten. Op het voorlaatste woord prees ik u de weldadigheid aan, thans zullen wij het er voor houden dat die uitgeoefend is, en wij mogen derhalve vrolijk zijn en dansen. Verwacht echter niet, ernstige lezer, dat ik u met de Polka of Mazurka zal bezighouden, noch dat ik vergelijkingen zal maken, tusschen de menuet onzer grootmoeders, en de wals *à deux temps* van deze dagen; evenmin zal ik eene lofrede op die edele kunst houden, ofschoon philosophen mij daarin zijn voorgegaan, en zelfs Socrates er hartstogtelijk op verzot was; neen, want gij zoudt dien dans welras weten te ontspringen, en mij misschien het gezegde van Cicero voor de voeten werpen, dat namelijk geen verstandig man danst, tenzij hij dronken is. Wij zullen het dansen enkel beschouwen als ligchaamsoefening, of gelijk men tegenwoordig zegt als gijmnastie, en dit is door alle tijden heen voor een uitmuntend middel gehouden om degelijke soldaten te vormen.

Bij de volkeren der oudheid stond het in groot aanzien, en strekte ontegensprekelijk tot ontwikkeling der krachten, en tot harding tegen vermoeijenissen. De fabel zegt, dat Mars, door zijnen drilmeester Priapus, eerst tot bekwaam danser werd gevormd, en daarna de wapens leerde voeren. De ernstige Spartanen rekenden het niet beneden zich, om deze kunst ijverig te beoefenen, en hunne kampspelen eindigden steeds in eene soort van krijgsdans. De Thessaliers waren er zóó mede ingenomen, dat zij hunne hooge overheidspersonen voordansers noemden, en standbeelden oprigten voor hen die den strijd het beste gedanst, dat is: zich in den oorlog verdienstelijk gemaakt hadden. De Ethiopiërs, Indianen, ja zelfs de geleerde Egijptenaars stelden de danskunst op hoogen prijs.

Destijds had iedere dans zijne zinnebeeldige beteekenis, of wel, men stelde eenig geschiedkundig voorval aanschouwelijk voor, en dit met eene bewonderenswaardige juistheid. Nu eens danste men bijv. den strijd van Hector en Achilles, dan weder de nederlaag en razernij van Ajax, of het bestormen van Thebe door Kapaneus. Men hield zich bij voorkeur met krijgshaftige dansen bezig, de zoodanige die verwijfde indrukken teweeg bragten, werden langen tijd geweerd, want zelfs in zaken die tot uitspanning dienden

werd altijd op de strekking gelet, en het boogschieten van onze dagen zou, onder gelijke omstandigheden, stellig als eene nuttelooze tijdverkwisting zijn verboden geworden.

De dansen die men bij godsdienstplegtigheden uitvoerde, hadden hunnen oorsprong in Mythologische overleveringen, en ook deze, vooral de zoodanige welke ter eere van mannelijke godheden uitgevoerd werden, waren voorstellingen van hunne oorlogsdaden. Zoo dansten de Salische priesters te Rome, bij het offeren aan Mars, voor de altaren van dien god, en wel waarschijnlijk ter herinnering aan zijne bedrevenheid in die kunst.

Het dansen maakte dus oorspronkelijk een deel der militaire opleiding uit, en de bekende wapendans onzer voorouders levert daarvan een nader bewijs. Het is klaar, dat het toen niet enkel bestond in eene kunstmatige beweging der beenen, maar dat het ook vergezeld ging van een gepast gebaardenspel, en ondersteund werd door de hulpmiddelen van hetgeen wij thans de schermkunst zouden noemen.

De kracht des gewoonte is groot, en daaraan is de danskunst niet alleen verschuldigd dat zij nog altijd kunst genoemd wordt, maar ook dat men haar bij voortduring onder de ligchaamsoefeningen telt, hoewel zij tegenwoordig op het eene, zoo min als op het andere aanspraak kan maken. In onze gezellige kringen is het nog steeds een geschikt middel van toenadering tusschen de beide sexen gebleven, en waarom zouden wij dat middel onzen soldaten ook niet aan de hand doen? Het komt ons echter voor, dat men er meer partij van zou kunnen trekken, tot ontwikkeling van het physiek onzer jeugdige vrijwilligers. Wanneer men oplet, met welk eenen komischen ernst zij, bij geheele gelederen, dat zoutelooze muurtrekken uitvoeren, hoe zij met den stok zoogenaamde carré's slaan, en somwijlen neger- en apendansen verrigten, dan zal men toestemmen, dat er bij hen eene zekere neiging bestaat tot figuurlijke voorstellingen. Van deze neiging wilden wij partij trekken, om de verschillende takken van onderwijs, die in de gijmnastiezaal behandeld worden, tot één geheel te vereenigen, waaronder het dansen en de bajonetvechtkunst eene voorname plaats, althans bij de Infanterie, zouden beslaan. Uit dit geheel zou men eenige wapendansen kunnen vormen, die aan ieder de gelegenheid gaven om, na voldoende oefening, de vlugheid en vaardigheid zijner ligchaamsbewegingen, de gepastheid en sierlijkheid zijner houding en zijne bedrevenheid in het behandelen der onderscheidene wapens, zoowel bij den aanval als bij de verdediging, ten toon te spreiden. De muzijk op deze wijze, niet alleen het dansen maar ook de schermkunst verlevendigende, zou het geheel aangenamer en voor den leerling smakelijk maken; de krachten zouden er werkelijk door ontwikkeld;

de vlugheid en behendigheid er door bevorderd en gewis de publieke assauts er door opgeluisterd worden.

Het is dus geen onmiddellijk, maar wel degelijk een stellig nut dat wij ons voorstellen van dit een en ander, vooral met betrekking tot de meer volledige beoefening van de bajonetvechtkunst bij de Infanterie. Dit moge eenigzins paradoxiaal klinken, maar om tot eene vaardige behandeling der wapens te geraken, handelden de ouden eveneens, en als er gronden bestaan, om van hen nog iets over te nemen, dan is het gewis in zaken die betrekking hebben op de ligchamelijke opvoeding van jonge soldaten.

Depôt. Het depôt is de alpha en oméga van het soldatenleven; het is een der vergaarbakken, geplaatst onder de groote zeef der nationale militie; het is een smeltkroes, waarin menigeen zich met een berooid hoofd werpt, om er later reiner en beter uit te komen; het is het antiquiteiten-kabinet van het korps, en de zinkput waarin alles wegvloeit, wat er niet deugt: het is de voedingspomp van de machine, die regiment genoemd wordt; het is een der reliquiën-kassen van het veldhospitaal, en in oorlogstijd eene oefenschool om op drie beenen te loopen, en zich met eene hand te kleeden en te ontkleeden; het is dan soms een oord van verschrikking, nog erger dan het betooverd bosch van Tasso. Een depôt is een amalgama van de vreemdste soort; men vindt er piepjongen, die de eerste schrede op de baan van roem en van eer meenen te doen, en men vindt er versletenen, die zeker zijn van den weg naar het Invalidenhuis te bewandelen; men vindt er die kwamen om te rusten, men vindt er die kwamen om te arbeiden; men schrijft er om de kramp in de vingers te krijgen, en men exerceert er om schor en ademloos te worden; men slaapt er als marmotten, men bouwt er en breekt er af; men vit en bedilt er; men keurt en herkeurt er; er zijn fabrieken, en men houdt er voddenmarkt; het is er eene aanhoudende eb en vloed, ook dikwijls springtij. Het is, ja wat is het? Vraag het mij nog tienmaal, vraag het mij duizendmaal, en ik kan u telkens een nieuw antwoord geven, doch spaar mij, en — neem dit weinige voor lief.

Dienen. Volgens alle mogelijke taalgeleerden een bedrijvend werkwoord, doch volgens sommigen een aangenomen term, om te kennen te geven, dat men niets bedrijft, — dan traktement trekken, uniform dragen, en zachtjes aan een hooger rang halen.

Daar ik plan heb om over het dienen een boek te schrijven zoo bied ik den lezer voorloopig een uittreksel aan uit het berigt van inteekening.

» Sedert lang was mijne aandacht op dit belangrijk onderwerp gevestigd, » en ik meende mijne (kameraden / beurs) geen ondienst te doen, met hetzelve zoo uit- » voerig mogelijk te behandelen. Alleen de inhoudsopgave zal bewijzen, dat

»ik noch moeite noch tijd gespaard heb, om mijn boek zoo (volledig / dik) mogelijk »te maken. (In / voor) dit ééne ontvangt de (lezer / schrijver) dan ook evenveel (wetenschap / geld) »als tien anderen gewoonlijk (bevatten / opleveren). Rijke bronnen stonden ter mijner be»schikking, ze onaangeroerd te laten, was strijdig met pligt en geweten, »die vorderen dat men (kennis verbreidde / geld schrape), wanneer en waar het slechts mogelijk is. »Besef van pligt dus en 't bewustzijn dat er behoefte bestond (om mij bekend te maken / aan een degelijk werk), »spoorden mij aan, om deze aangename, maar moeijelijke taak te onder»nemen. Ik zeg moeijelijk, want het naauw verband dat er tusschen vele »der te behandelen onderwerpen bestaat, vordert eene klaarheid die niet »gemakkelijk overeen te brengen is met de (beknoptheid / breedvoerigheid), die in het geldelijk »belang van den (lezer / schrijver) in acht genomen diende te worden. Om de goed»koopte der uitgave te bevorderen zijn dan ook een aantal (belangrijke zaken / geringe détails) »achterwege moeten blijven, waarmede wij ons eigentlijk gezegd niet durfden »inlaten, dewijl wij de (belezenheid / hatelijkheid) onzer toekomstige (geëerde inschrijvers / gevloekte recensenten) niet te »gering mogten schatten. In hoeverre ik mij van mijnen arbeid gekweten »heb, zal de lezer beoordeelen, maar zeker is het, dat (hij / ik) voortaan van »het (nasnuffelen / brommen) van velerlei (boeken / beren) zal bevrijd zijn."

»De inteekening blijft open tot den jongsten dag. H.H. kruideniers en »houders van kom-en-eisch-winkels genieten hij belangrijke bestellingen een »aanzienlijk rabat."

Ik weet nog niet zeker, hoe ik de verdeeling van mijn werk zal maken; BUFFON zegt: *tout sujet est un; et, quelque vaste qu'il soit, il peut être renfermé dans un seul discours;* en verder, van den schrijver; *il ne peut même se faire sentir que par la continuité du fil, par la dépendance harmonique des idées, par un développement successif, une gradation soutenue, un mouvement uniforme que toute interruption détruit ou fait languir.* Maar ieder heeft zoo zijne eigene opinie, en het komt mij voor, dat de verdeeling van een goed werk eveneens moet wezen, alsof men bijv. de honderde benamingen van het infanterie-geweer wilde opzeggen. Wie zou uit dien doolhof geraken, wanneer hij het geheel niet eerst in zessen, daarna den loop weer in vijven, de kamer in drieën, de staartschroef in even zooveel deelen, en den staart weer in tweeën verdeelde. Bovendien, deze wijze van handelen schijnt in de mode te zijn, vooral wanneer het militaire onderwerpen betreft, en hoewel er enkele uitzonderingen op bestaan, zal ik deze excentrieke personen niet tot voorbeeld nemen, maar wij waarschijnlijk aan het algemeen gevoelen houden.

Als een staaltje van hetgeen de lezer te wachten heeft laat ik hier de inhoudsopgave van het 1e. Hoofdstuk volgen. A. *Dienstverbindtenis.* a; Eer de constitutionnele zin bij ons was ingevoerd, b; Na dien tijd, of sedert

de advokaten er den staat processen om aan doen. - B. *Dienst.* a ; Met den degen, b ; Met de pen, c ; Met glacé handschoenen. - C. *Dienstjaren.* a ; Eigentlijke, b ; Jaren in de dienst doorgebragt. - D. *Dienstverrigtingen.* a ; Hoe men zich daarvan kwijt, b ; Hoe men die doet, zonder ze te doen - E. *Dienstzaken.* a ; Waar men die behandelt, b ; Waar men daarover zwijgt. - F. *Dienstregeling.* a ; Aangename, b ; Drukkende, c. Tijdverslindende, d ; Die overeenkomt met de bedoelingen van het bestuur van oorlog. - G. *Dienstbrief.* a ; Titulatuur, b ; Bestaande stijl, c ; In te voeren stijl, d ; Of die zonder taalfouten moeten zijn. - H. *Dienaar.* a ; Oude, b ; Goede, c ; IJverige, d ; Luije, e ; Vervelende, of die zwaar op de hand is. - I. *Dienstpaard.* a ; Verschil tusschen dienstpaard en paard dat in dienst gebruikt wordt, b ; Overeenkomst tusschen dienstpaard en paard dat slechts buiten dienst gebruikt wordt.

Doodstraf. Die philantropen zijn toch wonderlijke menschen ; zij willen de doodstraf afschaffen, als of het eene gunst is, die men een eerlijk man bewijst, door hem vijftien jaren en langer met schelmen en dieven op te sluiten, in plaats van kort en goed een einde aan zijn lijden te maken. Of gelooven zij misschien, dat een eerlijk man nooit des doods kon schuldig worden ? Helaas, hoe menig braaf soldaat heeft de hand tegen zijnen meerderen opgeheven, en hoe menig eerlijk hart heeft zich tot zoogenaamde patriottische handelingen laten wegslepen, die wanneer zij mislukken als oproer gestraft werden.

Bij ongeluk gaat de philantropo-manie met de grondwettigheidsmanie hand aan hand ; anders kon men dergelijke rampzaligen, op zijn oud Hollandsch, naar Loevestein of elders zenden ; maar thans één God, éène wet, één tuchthuis en één boevenpak ; en daarom philantropen, laat ons met rust en vrede, gunt een eerlijk soldaat zijne doodstraf, en behoudt de rasphuizen voor u zelven.

Wat zijn er toch wonderlijke menschen in de wereld : onlangs ontmoette ik een mijner vrienden — ik wil zeggen bekenden — een kolossale lympaticus, door wiens aderen ongetwijfeld slechts zuiver water, en op zijn hoogst genomen kikvorschen-bloed kruipt. Hij trekt zich niets aan van alles wat er rondom hem voorvalt, zonder dat hij daarom zoo door en door stoïcijnsch is ; want als het hem persoonlijk betreft, schreeuwt hij hard genoeg, maar eer ook niet. De dagelijksche dienst verschaft hem de noodige ligchaamsbeweging, en het is hem vrij onverschillig wat hij uitvoert, zoo het zijn verstand maar niet te boven gaat, en dit geschiedt slechts eens in de week, bij de theorie over veldverschansing of taktiek. Voor de rest rollen zijne dagen lui en lekker daarheen, en ware het hem niet om de schijven te

doen, dan zou hij misschien nooit naar bevordering verlangen, want, zegt hij, »hooge boomen vangen veel wind." Behalve deze spreuk, ligt er nog eene andere in zijnen mond bestorven, namelijk: »in veel wijsheid is veel verdriet."

Deze snaak verhaalde mij, dat hij eens naar mijnheer Sterne geïnformeerd had, want hij had de eer niet hem persoonlijk te kennen, zoo min als zijne schriften; het bevreemdde hem echter, dat ik verlangd had om het talent van dien schrijver te bezitten, daar hij toch niets anders was dan een hekelaar. *NB.* Laurens Sterne, de geestige humorist, een gevaarlijk hekelaar! Dominé S., een gestudeerd man, had het hem gezegd, en er zelfs bijgevoegd, dat hij de Dominé's en de Officieren in gelijke mate had afgespiegeld. Het was gansch geen kameraadschappelijk denkbeeld van mij, om naar zulk eene gaaf te wenschen, en hij hoopte dat ik hem met rust en vrede zou laten, dewijl het mij paste om eerbied te hebben voor ouderen in rang. Het kostte aan dat oxhoofd op twee beenen ongelooflijk veel moeite om zulk eene lange rede te houden, en aangezien er uit een ledig vat niets te tappen is, brak ik het gesprek weldra af. Ik beloofde echter eerbied en ontzag aan dien waardigen krijger, die bijna evenveel campagnes gemaakt had als de muilezel van Prins Eugenius, en daarom ook even aanbevelenswaardig was.

Zijne woorden gaven mij niet te min stof tot denken. Arme Yorick, kan men u dan in het graf nog geen rust laten; gij zoudt twee standen beleedigd hebben, de een zoo eerwaardig en waartoe gij-zelf behoordet, de ander zoo eervol, en waarover gij oom Tobias zoo hartelijk laat spreken; gij zoudt een gevaarlijk hekelaar geweest zijn, omdat gij in uwe gevoelvolle schriften nu en dan op eene geestige wijze, sommige gebreken aangetoond hebt, zonder de personen, veel minder de standen te beleedigen? Neen Yorick, ik herhaal het, men moet van u geen kwaad spreken, want gij zijt voor eeuwig mijn vriend geworden, sedert ik u het groote misdrijf kon vergeven dat gij een Engelschman zijt, de onderdaan eener regering, die, volgens een uwer landgenooten, in zijn zamenstel wel iets van den duivel moet hebben. Had men u slechts kortaf hekelaar genoemd, met achterlating van dat leelijke bijvoeglijk naamwoord, *gevaarlijk*, ik zou gezwegen hebben, hoewel deze titel bij velen niet tot aanbeveling strekt; thans echter zie ik mij genoodzaakt uwe partij ook als zoodanig te kiezen, en aan te toonen dat deze bezigheid aan u en anderen wel degelijk geoorloofd was.

In de eerste plaats gelieve men eene scherpe lijn te trekken tusschen hekel-, en schot- of schimpschriften. Die zich met het vervaardigen van de laatsten bezig houdt, is een afgunstige nijdigaard, een giftige adder, die zich in

de duisternis verschuilt, en hem vaak aantast dien hij vriend noemt. Hij duidt zijn slagtoffer zoodanig aan, dat niemand zich in den persoon kan vergissen; hij legt hem gebreken, ondeugden, en zelfs misdaden ten laste waaraan hij vreemd is; hij maakt hem niet bespottelijk, maar verachtelijk; hij berooft hem van zijnen goeden naam en van zijne eer, en werpt hem zóó, miskend, verongelijkt, ja diep rampzalig in het slijk neder. Neen, al is men ook werkelijk beleedigd door eenen enkelen, dan nog is het ongeoorloofd om de pen in gal te doopen, en dien éénen prijs te geven aan den haat der menigte. Dit is misbruik maken van de gave der natuur, dit verraadt eene lage ziel.

Aan den hekelschrijver zijn de personen onschendbaar heilig, maar de gebreken der menschen en der standen, die noemt hij zijn eigendom, daarover maakt hij zich lustig. Onvermoeid randt hij ze aan, vooral zoo er geveinsdheid, eigenbaat en vooroordeelen onder schuilen, tot dat eindelijk de laatste flarden van een geleend en bedriegelijk hulsel verscheurd en vertrapt zijn.

De hekelaar kiest zich soms eenen denkbeeldigen persoon, wiens voorkomen en karakter hij naar den aard van zijn onderwerp schetst. Hij kent hem al de gebreken toe, die hij in een aantal anderen heeft opgemerkt; hij vergroot zelfs die gebreken met hunne gevolgen, om ze des te sterker te doen uitkomen. Hij kleurt zijne schilderij met de levendigste verwen, maakt er zoo mogelijk eene geestige charge van, en hangt haar op eene zigtbare plaats ten toon, zoodat de voorbijganger haar moet opmerken.

Dikwijls ook geven zaken, die geheel anders plaats grijpen dan zij moesten en dan zij schijnen, hem aanleiding tot het schilderen van vermakelijke tafereelen, die de aandacht tot zich trekken van hen die bevoegd zijn om het misbruik te stuiten. Soms neemt hij, zonder iemand te benadeelen, zijne toevlugt tot het uitkramen van eenen logen, zóó monsterachtig, dat men hem met de handen kan tasten; soms tot eenen enkelen uitroep, eene eenvoudige aanwijzing, of tot bovenmatige loftuitingen, die de verzekering in zich bevatten, dat de hooggeprezene er zich niets van behoeft aan te trekken.

Hij overdrijft nu en dan, dit is zeker; zelfs ontziet hij zich niet om van het ongeval dat aan den vijgenhouten Priapus van Horatius overkwam (1), eenen donderslag te maken, maar die donderslag heeft soms een valsch alarm ten gevolge, en wat komt er al niet door een valsch alarm aan het daglicht?

Men kan niet ontkennen dat er door alle tijden heen ook satyres zijn

(1) Zie Horatius, Lib. I, Int. 8.

geschreven tegen de gebreken van dezen of genen uitsluitend, maar ook dit kan geoorloofd zijn, indien bespottelijke aanmatigingen van bespottelijke personen, die anderen tot nadeel strekken, daartoe aanleiding geven. Eene fraaije zaak inderdaad, wanneer het eerste leeghoofd het beste, dat zich door een gunstig toeval in het bezit van eenige tonnen gouds gesteld zag, daarom ongestraft met minachting zou mogen nederzien op mannen, die hem anders in honderd opzigten overschaduwen, maar die het lot zoo karig bedeelde, dat, ware die rijkaard in hunne plaats, hij ter naauwernood zwijnenhoeder zou worden. Doch ook in dit geval is het hekelschrift wel scherp, maar nimmer grof en beleedigend; en ook dan zelfs tast het nooit iemands goeden naam of zeden aan, noch waagt het om te spotten met gebreken die onafhankelijk zijn van den wil des aangevallenen. Een hekelschrijver stelt nimmer iets op het papier dat hij zijnen tegenstander niet in het aangezigt zou durven zeggen. Er zijn een aantal woordspelingen die hoonend zijn, hoezeer de wet ze niet als zoodanig erkent. Hij die ze terneder schrijft en er voor terugdeinst om ze onder getuigen te herhalen, maakt een lafhartig misbruik van de vrijheid der drukpers en verliest alle aanspraak op den naam van man van eer.

Misschien vraagt men of iedereen het regt heeft om te hekelen? Wel, was het aan Democriet niet even goed geoorloofd om met de gebreken der menschen te lagchen, als aan Heraclier om daarover te huilen? Een jong proponent, die heden het vrolijke akademie-leven verlaat, vermeet zich morgen om aan grijsaards de les op te lezen; wie geeft hem daartoe het regt? Wie geeft aan menigen zedepreker de bevoegdheid, om ons ongeroepen de hardste waarheden te zeggen? Wie geeft mij het regt om pathetische vertoogen te schrijven tegen den hoogmoed, de zelfzucht, het wantrouwen en de gierigheid? Dit alles echter geschiedt dagelijks, en niemand verheft er zijne stem tegen, maar ook slechts hij, die geheel koud is voor het algemeen welzijn, kan den stelregel aankleven, dat men Gods water over Gods akker moet laten loopen.

Men heeft het den goeden Sterne nimmer verweten, dat hij zoo menigmaal van den kansel tegen de gebreken der menschen uitvoer, maar wel dat hij zich daarmede nu en dan vrolijk maakte, en enkele striemen met de geeselroede der satyre uitdeelde. Wanneer men nu uit zucht om te verbeteren, tegen die gebreken te velde trekt, zal men moeten toestemmen, dat het vrij onverschillig is, of zulks met een ernstig gelaat, dan wel met eenen lagchenden mond geschiedt. O, dit laatste is zelfs zoo heilzaam; zedeleeraars toch laat men beuzelen; die heeft men reeds zóó dikwijls gehoord, dat hunne woorden geen indruk meer maken; maar worden onze

gebreken in een bespottelijk daglicht gesteld, dan spitsen wij de ooren, want wat wij ook verdragen kunnen, om belagchelijk te wezen, dat is niet uit te staan.

Ik beken het, niet ligt zal iemand toestemmen dat hij zijn eigen afbeeldsel voor oogen heeft; maar dit is een der grootste voorregten van den hekelschrijver. Even als Esopus op de kermis, vertoont hij aan een ieder het portret van zijn buurman, terwijl slechts weinige verstandigen zichzelven herkennen. Is het hem dus, gelijk den dienaren van Gods woord, met wie hij zich veilig gelijke roeping mag toekennen, niet altijd mogelijk om de zondaars onmiddellijk te verbeteren, zoo toont hij het kwaad ten minste aan, en bewerkt dikwijls dat de Phariseër niet voor den braven tollenaar getrokken wordt.

Er is eene soort van menschen die den hekelschrijver aanhoudend in zijn vaarwater zit; het zijn de achterdochtigen van aard. Met hen heeft hij meer moeite dan met alle anderen te zamen. Zij ontzeggen hem ieder greintje welwillendheid, toegeeflijkheid of gevoel voor vriendschap, en noemen hem kortweg eenen zwartgalligen menschenhater, die overal kwaad ziet en ook de onschuldigste genoegens veroordeelt. Zijne woorden heeten laster; want door hunnen argwaan hooren zij nu en dan eene geheime stem die zegt: »het geldt u," ofschoon de schrijver hem niet eens kent, ja nooit gezien heeft. Zij zwijgen, maar naauwkeurig gaan zij zijn werk na; zij roemen den stijl, soms zelfs zijne geestigheid; zij bewonderen de keuze der onderwerpen, maar vinden toch hier een vlekje en ginds een kwalijk geplaatst woord; dáár is hij ongodsdienstig, en elders, als hij militair is, weinig ondergeschikt. Hij ontziet niemand, heden is het de beurt van mijnheer X, (want van hen-zelven spreken zij niet) en 't is waar, die X is drommels aanmatigend, hij verbeeldt zich de wijsheid in pacht te hebben, en mag dus wel eens op de vingers getikt worden; maar, morgen kon die verwenschte schrijver in het hoofd krijgen, om zijne lastertaal over ons uit te braken, en wat dan? De maatschappij kwam in gevaar, niemand leefde langer gerust en in vrede — en zóó mijne lezers, lasteren zij hem, dien zij van laster beschuldigen; en in het voorbijgaan wordt ook die goede X gehavend, van wiens aanzijn den schrijver jota noch titel bekend was.

Verder heeft hij nog met de grief te worstelen, dat een aantal zotten, die wanen dat iedereen zich met hen bezighoudt, den schoen willen aantrekken, die eigentlijk voor geen ezelshoef gesneden was, maar zulke langooren moet men naar hartenlust laten balken; een hekelschrijver is geen ezeldrijver.

Aan iemand die ontevreden van natuur en kregelig van inborst is, die

als een kwaad paard altijd van zich afbijt, of slaat waar hij maar raken kan; aan eenen zoodanigen kennen wij de bevoegdheid niet toe om te hekelen. Hij en zijns gelijken toch, zien ten allen tijde door een sterk vergrootglas, op alle mogelijke gebreken neder; en even als een bekwaam schilder, den persoon dien hij portretteren zal, steeds in een gunstig licht tracht te plaatsen, zoo weten zij behendig al het goede in de schaduw te stellen, om slechts het leelijke en wanstaltige te doen uitkomen.

Wij kennen de bevoegdheid om te hekelen niet toe aan hem die teleurgesteld werd, en in zijne belangen gekwetst is of meent te zijn. Hij is geen onpartijdig beoordeelaar; in een gemelijk oogenblik grijpt hij naar de pen, en randt personen en zaken aan, die misschien niet volmaakt zijn, maar die in bedaarder uren aan zijne hekelzucht zouden ontsnapt zijn Bovendien spreekt hij slechts voor zich-zelven, hij bepleit zijne eigene zaak en neemt het publiek tot getuigen, dat daarmede gewoonlijk niets te maken heeft.

Wij betwisten het regt om te hekelen, aan hem wiens gemoedsstemming lijdt onder de ongesteldheden van het ligchaam; molshoopen worden bergen in zijn oog en de kleine armzaligheden van het menschelijk leven, noemt hij gewigtige grieven. Het moge waar zijn wat Jean Paul beweert, dat de ziekte zelve dikwijls aan een boek helpt werken; dat de spanning van eenige in den onderbuik werkende winden, het geheele stelsel der beste wereld omver kan werpen; dat eene verslijmde maag welsprekende redeneringen tegen de weelde voortbrengt, en dat verhit bloed de satyre pepert met bijtend vernuft; wij echter houden het voor beter, om nimmer tot het publiek te spreken, dan met een kalm gemoed en van harte gezond.

Vraagt gij mij nu of die hekelaars van vroeger en later tijd dan allen zulke volmaakte menschen waren, dan verwijs ik u naar de philosophen van weleer, die aan Koningen en Vorsten de les durfden oplezen, maar die niettemin door Lucianus werden geroskamd, dat hun de tranen over de wangen liepen. Ik verwijs u naar de Geestelijken der verschillende gezindheden, die u iederen Zondag over den hekel halen, maar die op hunne beurt door Erasmus, Vondel, Rabener en Sterne werden gehekeld. Indien men het goede slechts van volmaakten wilde aannemen, dan zou het er hier omlaag ellendig uitzien.

Horatius zelf liet zich gedurende de Saturnaliën, door zijnen slaaf Davus, wakker den mantel uitvegen, en toonde daardoor dat hij geenszins voor volmaakt wilde gehouden worden. Hij gispt zijnen voorganger Lucilius, den uitvinder der satyre, en zegt, zich daarover verdedigende: »Ik bid u, gij die kennis van deze zaken hebt, vindt gij niets berispenswaardig in

den grooten Homerus? Heeft Lucilius zelf niets in de werken van den treurspeldichter Accius misprezen? Lacht hij niet met eenige laffe en slechte verzen van Ennius, sprekende ondertusschen van zich, als van een' die minder is dan zij die hij berispt."

Dat het hier zoo goed als een hoofdvereischte is, om grondig bekend te zijn met de onderwerpen waarover men schrijft, zal wel geen betoog behoeven, doch er is meer in acht te nemen, men moet die onderwerpen ook met overleg weten te kiezen.

Schrijf ik namelijk satyres over bevorderingen bij keuze, of over uitgegeven ridderorders, dan loop ik gevaar dat de lezer zal wanen dat de afgunst, uit iedere letter, uit ieder komma en uit ieder punt naar hem opziet. Ben ik een oud' vrijer of gehuwd, maar geen deelgenoot van het weduwenfonds, en ga ik die instelling hekelen, omdat ik er evenwel voor moet bijdragen, dan heb ik kans dat de lezer uitroept: »eigenbelang en anders niet." Vit een luitenant, die met ieder dienstuitstapje geld moet bijpassen, in het belang der schatkist, op de betrekkelijk hooge reisgelden der generaals, dan heeft hij hetzelfde verwijt te wachten. Het is immers veel beter om kort en goed te zeggen: *ik* ben een verdienstelijk man en daarom moest ik bevorderd en gedecoreerd worden; of, *ik* wil niet voor een ander betalen, want niemand doet het voor mij, en als gij die HH. Generaals wat minder gaaft, dan zou *ik* wat meer kunnen krijgen.

Sommige, en vooral zeer jonge lieden, zijn van meening dat het hekelschrift niemand behoort te verschoonen. Dit komt misschien daar vandaan, dat er eigentlijk nog niemand is van wien zij verschooning kunnen vorderen. Personen en instellingen echter, die voor de maatschappij slechts nuttig en heilzaam werken, zoolang zij achting en eerbied genieten, moet men nimmer onbesuisd en met een vermetele hand aantasten. Zijn zij niet gelijk men regt had ze te wenschen, des te erger, maar door ze te bespotten, wordt het kwaad slechts grooter, en vaak ongeneeslijk. Hiermede willen wij evenwel in geenen deele te kennen geven, dat het ongeoorloofd zoude zijn, om over hoogere rangen te spreken, dan die welke men zelf in de zamenleving bekleedt. Wij hebben thans den aard van het hekelschrift genoeg ontwikkeld, om hem, die dit gevoelen aankleeft, zoo hij militair is, rondborstig te durven aanraden, om het beschaafde leger van het vrije Nederland te verlaten, en dienst te gaan nemen onder den Oostenrijkschen korporaalsstok.

Enkele zaken ook zijn vatbaar om gehekeld te worden, naarmate de omstandigheden waarin men ze ontmoet, of waarmede ze in verband staan. Bijv. het is zeer natuurlijk, dat er in de dienstcorrespondentie een zekere

kenmerkende stijl heerscht, en dat er bepaalde woorden en uitdrukkingen in gebezigd worden, want zulks bevordert kortheid en duidelijkheid. Het is evenwel niet natuurlijk, en zelfs in hooge mate bespottelijk, dat sommigen zoo weinig smaak en oordeel bezitten, dat zij zich van een en ander in hunne bijzondere brieven niet weten te onthouden. Het is niet natuurlijk, en het verdient geroskamd te worden, dat sommige korpsen een geheel eigenen kanselarij-stijl hebben, die, om van de taalfouten te zwijgen, vaak overladen is met zulke wonderlijke misgeboorten van woorden, dat een oningewijde er moeijelijk hoogte van kan krijgen, en dat een vreemdeling, die zich op de Nederlandsche taal heeft toegelegd, verbaasd staat over onze aanmatiging om die taal rijk te noemen. Het is dus hier geenszins de officiële stijl, maar wel de misbruiken die er van gemaakt worden en die er in heerschen, welke berisping verdienen.

Om alles te zeggen wat men weet en wat men ziet, daarvoor hebben wij elders reeds gewaarschuwd met de woorden van vader Cats. Er zijn er die dit pligt noemen, maar wij heeten het fanatisme, want dit kan in het schrijven zoo goed heerschen als in de Godsdienst, en hier, even als dáár, brengt het den bezetenen slechts nadeel en niemand voordeel aan.

Alles wat met gepaste middelen tot verbetering strekt, is nuttig, dus ook het hekelschrift; maar in Nederland, waar gedurende den vrede alle standen geneigd zijn om ons te hekelen, dáár vooral is het nuttig, ja noodzakelijk, dat wij zelven hen den pas afsnijden, en toonen dat wij geenszins zulke ingebeelde botterikken zijn, als waarvoor sommigen ons willen doen doorgaan (1).

De arme Paria in *la Chaumière Indienne*, is ons volmaakt evenbeeld. De vergelijking moge oud en afgesleten zijn, maar zij blijft waar, en al heeft de wegslepende Bernardin de St.-Pierre dien Purin met de verhevenste wijsheid begiftigd, hij hield daarom niet op te zijn een veracht en verstooten schepsel, dat zijn geluk in eene eenzame woestenij moest zoeken. Even als de gehate Paria, zijn wij onder het volk van Nederland; wij vormen eene eigene kaste, die door weinigen verdedigd, maar door velen aangerand wordt. Een billijke trots, het hoogschatten van den eervollen stand dien wij bekleeden, spoort ons aan om dien hoon met verachting te beantwoorden, en zóó blijven wij, ten spijt der verlichting, ongekend en ongewaardeerd, uit den kring van het groote vaderlandsche gezin gesloten.

Zekerlijk staat het niet aan ons, om die grief te doen ophouden; wetten en instellingen, alles dient er naar gewijzigd te worden; maar zelfs als

(1) Ik denk nog aan luitenant Osbrock, uit het gevallen tooneelspel, *de Nichten*.

ondergeschikte werktuigen in duistere rangen, kunnen wij toch woekeren met de talenten die de natuur ons schonk, en die dienstbaar maken tot het leveren van fiks geteekende beelden van ons doen en laten. Wij moeten ons aan het volk bekend maken, en het is duidelijk, dat zulks niet kan geschieden met dorre vertoogen van wetenschappelijken aard, die slechts gelezen worden door hen, tot wier bevoegdheid zij behooren, maar wel met schetsen, waarin wij met onze ware gebreken en deugden, en met onze ware neigingen, wenschen en behoeften voorgesteld worden. In één woord, wij moeten eene wezentlijke militaire litteratuur stichten, in haren geheelen omvang; dit is het, waaraan wij behoefte hebben: dit is de weg, waar langs de natie in onze woning moet worden binnengeleid; doch dan moeten wij die woning ook duchtig reinigen, opdat zij geen schadelijke indrukken vandaar medeneme. En mogt er dan hier en elders een vlekje overblijven, in 's Hemels naam, welk beschaafd en eerlijk man zal hem hoonen, die, alle verwaandheid ter zijde zettende, met gullen mond bekent: ik heb gezondigd.

Ten anderen zal toch wel niemand willen beweeren, dat wij volmaakt zijn; in onzen stand, waar zooveel stiptheid gevorderd wordt, geven geringe afwijkingen reeds aanleiding tot misbruiken, waaronder velen lijden. Deze afwijkingen kunnen dikwerf onwillekeurig ingeslopen zijn; zwijgt men nu, dan blijft men lijden, men wordt ontevreden, gaat morren, en de schoonste instelling kan later den kwaden indruk niet wegnemen, die door een klein, maar langdurig misbruik ontstaan is. Ik weet het, dat er nog andere middelen aanwezig zijn, om misbruiken ter kennis van bevoegde magten te brengen, dan juist het hekelschrift; men kan ook regtstreeks en openlijk rapport maken, of wel anonyme brieven schrijven; maar het eerste is slechts in weinige gevallen noodzakelijk, dikwerf gevaarlijk en niet altijd even ridderlijk, terwijl het laatste stellig laaghartig is. Een geestige satyre, daarentegen, doet de overtreders menigmaal reeds van zelve binnen de palen van hunnen pligt treden, zonder dat het noodig is dat iemand er zich verder mede bemoeit; zij waarschuwt hen die onwetend en ter goeder trouw dwaalden, en berokkent aan niemand nuttelooze verdrietelijkheden; het is dus een middel even afdoende en wel zoo kameraadschappelijk als eenig ander.

Er zijn vreesachtigen van aard, die gelooven zouden zich-zelven te benadeelen, wanneer zij zich op het gebied der satyre waagden; maar weten deze kleinhartigen dan niet, dat Lucilius en Terentius gemeenzaam verkeerden met den consul Lelius en den grooten Scipio; dat Horatius de vriend was van Maecenas, en in hooge achting stond bij Keizer Augustus;

dat Lucianus door zijne tijdgenooten geëerd en door Marcus Aurelius met eene aanzienlijke betrekking begiftigd werd; dat Erasmus door al de grooten der wereld met opene armen werd ontvangen, en dat Koningen en de Keizer elkander de eer betwistten, om hem in hunne dienst te hebben; dat Boileau van zich-zelven getuigt: »*Que plus d'un grand l'aima jusques à la tendresse;*" en in één woord, dat de ware grootheid ook groot denkt en groot handelt. Het is inderdaad geene lofrede die men op de hoogere rangen en standen van zijn vaderland houdt, wanneer men veronderstelt, dat zij kleingeestig genoeg zijn, om alles op zich te willen toepassen, wat in het algemeen gezegd wordt. De scherpste satyre kan niet zoo hatelijk zijn, als de hoon in deze veronderstelling opgesloten. Wij hebben die achterdochtigen en die zotten, die overal en altijd tegen het hekelschrift uitvaren, reeds doen kennen; en zou men die willen zoeken onder mannen, zóó hoog geplaatst, dat zij invloed op onze toekomst kunnen uitoefenen? Neen, *aquilae non captant muscas*, wij koesteren in dat opzigt betere denkbeelden, en wij zouden ons onwaardig achten om Laurens Sterne en het hekelschrift te verdedigen, wanneer juist deze verdediging datgene moest bevatten, waaraan de een zoowel als het andere ten allen tijde vreemd bleven, namelijk laster.

DE

LEGER- EN KORPSBEVELHEBBERS

IN DEN JONGSTEN OORLOG

TUSSCHEN

OOSTENRIJK, FRANKRIJK EN SARDINIE.

Wij hebben vermeend dat het den lezers van den *Spectator* niet ongevallig zou zijn eene korte levens- of liever militaire schets te ontvangen van de voornaamste Oostenrijksche, Fransche en Sardinische legeraanvoerders en korpsbevelhebbers, die in den jongsten, zoo onverwacht geëindigden oorlog eene voorname rol hebben gespeeld, of zich bijzonder onderscheiden hebben. Wij meenden dat het niet dan gewenscht kon zijn, na de jongste krijgsgebeurtenissen, vooral bij het lezen der krijgsverhalen die men zeker eerlang van dezen oorlog te wachten heeft, wat nader bekend te zijn geworden met de hoofdpersonen in den gevoerden strijd, daar zoodanige bekendheid dikwijls betere gelegenheid geeft tot naauwkeuriger beoordeeling der daden en handelingen. — Zoo wij niet van allen berigten hebben kunnen mededeelen, vermeenen wij toch eene militaire schets van de voornaamste bevelhebbers te geven. — Om reeds gezegde reden hebben wij met de Oostenrijksche bevelhebbers, als weder minder algemeen dan de Fransche bekend, een aanvang gemaakt.

De Redactie.

1. DE OOSTENRIJKSCHE BEVELHEBBERS.

a.) HENDRIK Baron VON HESZ.

K.K. Oostenrijksche Veldtuigmeester en chef van den staf des Oostenrijkschen legers, werd in het jaar 1788 te Weenen uit eene in de zestiende eeuw tot den adelstand verheven familie geboren. Reeds in het jaar 1805, op zeventienjarigen leeftijd, begon hij zijne militaire loopbaan in het Oostenrijksche leger; daardoor was hij in de gelegenheid reeds dadelijk deel te nemen aan de groote oorlogen in gezegd jaar en volgende jaren door Oostenrijk gevoerd, en zich terstond, hoewel nog in ondergeschikten rang, te onderscheiden. De 25sten December 1805, werd hij als vaandrig bij het infanterieregiment Ignatius Gyulay N°. 60 aangesteld, doch, aangezien zijne bijzondere bekwaamheden, spoedig bij den generalen staf overgeplaatst. Na den vrede werd hij in 1806 met de trigonometrische opneming der omstreken van Weenen, en in de jaren 1807 en 1808, met het doen van dergelijke opmetingen in Hongarijë belast. Den 16den Januarij 1809 tot 1sten luitenant bij den generalen staf bevorderd, bood de vernieuwde oorlog met Frankrijk hem de gelegenheid aan om zoowel zijne bekwaamheid, als persoonlijke dapperheid, schitterend te doen uitkomen; immers in het rapport van den slag van Wagram, werd door den opperbevelhebber met lof van den 1sten luitenant Hesz gewag gemaakt, en werd hij nog in datzelfde jaar tot kapitein-luitenant bij het regiment Aartshertog Karel benoemd; niettemin bleef hij bij den staf werkzaam en werd mede belast met de vervaardiging van het krijgsjournaal, de dislocatie-regeling van het leger en met de uitgave van memoriën, betreffende de landsgesteldheid. Den 1sten April 1813 werd hij tot kapitein bij den generalen staf bevorderd en maakte in dien rang de veldtogten van 1813 en 1814 mede. Nog in 1813 werd hij aan den luit.-veldmaarschalk graaf Bubna toegevoegd, toen dezen eene diplomatieke zending naar Dresden werd opgedragen. — In het rapport van den slag van Leipzig, werd eervolle melding van Hesz gemaakt en ontving hij ter belooning zijner diensten het

ridderkruis der Oostenrijksche Leopoldsorder en de Russische Wladimirs-order 4de klasse. In het jaar 1814 bevond Hesz zich bij de ligte divisie van graaf Bubna, en bewees hij uitstekende diensten in de gevechten bij Genève, St.-Julien en Lyon, waarvoor hij het ridderkruis der Pruissische Order van Verdienste en de Sardinische St.-Mauritius-Lazarusorder verwierf, zoodat de borst des 27jarigen stafofficiers, reeds met vier ridderorders prijkte. In het jaar 1815 behoorde Hesz tot het groote hoofdkwartier, waar hij voor de eerste maal gelegenheid had, inzage te krijgen in de operatieplannen van groote legers, en werd nog in dat jaar tot majoor bevorderd. De daaropvolgende vredesjaren werden door Hesz besteed met verschillenden arbeid van krijgsgeschiedkundigen en militair-geographischen aard; ook werd hij na het einde van den oorlog bij het centraal oorlogsbureau geplaatst. Den 1sten Julij 1817 werd Hesz bij het 27e, en twee jaren later bij het 31e infanterie-regiment overgeplaatst; bij dit regiment werd hij in 1822 tot luit.-kolonel bevorderd en hem de betrekking van militairen commissaris der occupatietroepen, met de hoofdstandplaats te Turyn, opgedragen. Den 8sten April 1829 bevorderde de Keizer hem tot kolonel en kommandant van het 2e Keizer Alexander infanterie-regiment, doch op raad van den Aartshertog Karel, die zijne bekwaamheden en geschiktheid wist te waarderen, werd hij in 1831 andermaal bij den generalen staf overgeplaatst en tot kwartiermeester-generaal van het mobiele leger in Opper-Italië benoemd. Deze gewigtige betrekking bragt hem in de nabijheid van den opperbevelhebber, den generaal Radetzky, wiens onbepaald vertrouwen hij verwierf, en wiens denkbeelden en ontwerpen hij met zeldzame schranderheid uitvoerde. Radetzky's heldere geest had sedert lang de gebreken en leemten doorzien, welke in het Oostenrijksche leger bestonden, bepaaldelijk met opzigt tot zijne manoeuvreervaardigheid, welke zoo menigmaal, in weerwil van de dapperheid der Oostenrijkers, oorzaak geweest waren van hunne nederlagen; maar eerst in Radetzky's meer onafhankelijke betrekking van opperbevelhebber, kon hij zijne denkbeelden tot het wegnemen dier gebreken ten uitvoer brengen. Hesz was het geschikte werktuig daartoe; het ontwerp eener nieuwe veld- en manoeuvreer-instructie voor de infanterie, kavallerie en artillerie, naar de aanduidingen van Radetzky, was aan hem te danken; de oogen van het verlichte militaire publiek in geheel Europa werden spoedig op het Italiaansche leger gevestigd, toen de praktische beoefening dezer voorschriften hunne voortreffelijkheid bewees. Opdat het geheele leger door de praktijk de theorie zou leeren verstaan en begrijpen, vereenigde men de troepen, gedurende de zomermaanden, in eenige oefenkampen, en legde zich aan den eenen kant bij de veldoefeningen toe om

voortreffelijke tirailleurs te vormen, aan den anderen kant werd aan de staf- en hoofdofficieren de gelegenheid aangeboden om de troepen in den geest der nieuwe instructiën aan te voeren. In den herfst werden de afzonderlijke wapenoefeningen besloten met het bijeentrekken van het geheele Italiaansche leger, werden oefeningen in het groot gehouden, die door vorsten en vele militaire, ook buitenlandsche notabiliteiten werden bijgewoond en de algemeene bewondering wegdroegen.

Niettegenstaande de bedenkingen die door de voorstanders van het oude waren in het midden gebragt, werden gezegde instructiën vervolgens bij het geheele Oostenrijksche leger ingevoerd, en door haar, in plaats van de vroegere bezwaren en logheid in de bewegingen, eene geoefendheid verkregen, waaraan de Oostenrijkers in de jaren 1848 en 1849 voor een aanzienlijk deel hunne overwinningen te danken hadden en die hunne legers onder de Europesche eene eerste plaats deden bekleeden. De naam van den generaal Hesz werd in deze en de volgende jaren meer en meer bekend en zijne verdiensten werden gewaardeerd, waarvan de vele ridderorders, die hem van alle zijden geschonken werden, getuigden.

In het jaar 1834 werd Hesz tot generaal-majoor en brigadier der infanterie benoemd en naar Moravië verplaatst, doch reeds in het jaar 1840 werd hem de leiding der werkzaamheden van den generaal-kwartiermeestersstaf opgedragen. In het volgend jaar als inspecteur van het Duitsche bondstroepencontingent afgezonden, kweet hij zich uitnemend van zijne taak en verwierf door zijne kunde, beschaving en persoonlijkheid, de algemeene achting. De Keizer liet daarna zijne keus op hem vallen, om diens gelukwenschen aan den tot de regering gekomen Sultan Abdul Medschid over te brengen. In het jaar 1842 werd hij, met behoud zijner betrekking, tot luit.-veldmaarschalk bevorderd en schonk de Keizer hem het 49e infanterieregiment. In het gewigtig jaar 1848, was hij aanvankelijk bestemd tot opperbevelhebber der opgeroepen nationale garde, toen hem, op den wensch van Radetzky, om hem weder bij zich te hebben, een grootscher werkkring geopend werd. Hij werd in Mei 1848 tot kwartiermeester-generaal van het leger in Italië benoemd, en het is in deze betrekking, dat hij zich een onvergankelijken roem verworven heeft. Niet geheel ten onregte is zijne betrekking tot Radetzky, gedurende de veldtogten van 1848 en 1849, met die van Gneisenau tot Blücher vergeleken. Ook hier had de oude energieke en door de soldaten vergoode veldheer de geniale operatieontwerpen, door hem ten uitvoer gebragt, aan zijnen kwartiermeester-generaal te danken, en, even als tusschen de beide genoemde helden van den bevrijdingsoorlog, zoo was ook tusschen hen het onderling vertrouwen groot en innig; en zoo, in

het overigens voortreffelijk verhaal van den veldtogt (1), uit de pen afkomstig van den adjudant-generaal luit.-veldmaarschalk von Schönhals, met geen woord van von Hesz's verdiensten en invloed gewag gemaakt is, ligt zulks meer aan den beklagenswaardigen invloed van persoonlijken haat, dan in de geschiedkundige trouw. Hesz vond bij zijne komst in Italië het Oostenrijksche leger wel niet geheel ontmoedigd, maar hulpeloos en verbrokkeld, achter de Etsch teruggetrokken. Het legerde, slechts 35,000 man sterk, en van drie zijden door vijanden bedreigd, binnen den belangrijken vestingvierhoek Peschiera, Verona, Mantua, Legnano. Toen echter, den 25sten Mei, de eerste reservetroepen (19,000 man onder Nugent) van den Isonzo aangekomen waren, begon Radetzky aan het goeddoordachte plan van zijnen nieuwen kwartiermeester-generaal gevolg te geven. De eerste operatie door Hesz ontworpen, was de stoute flankmarsch, welke het Oostenrijksche leger bijna onder 's vijands oog van Verona naar Mantua uitvoerde. Zij leidde tot de gevechten van Curtatone en Montanara, maar het eigentlijk of voorname doel was het ontzet van Peschiera. Dat zulks niet gelukte, wil men toegeschreven hebben aan het eigendunkelijk afwijken van de instructie door den generaal d'Aspre; nogtans leidde de beweging tot strategische nadeelen voor het vijandelijke Sardinische leger, en nog vóór dat zij deze afgewend hadden, volgde een andere onverwachte slag. De Oostenrijkers trokken ijlings terug, maar niet in hunne oude stellingen bij Verona, gelijk de Sardiniërs meenden; zij vielen met de hoofdmagt op het negen mijlen ver in hun rug gelegen Vicenza, hetwelk door 15000 man Pauselijke en de nationale troepen onder Durando bezet was. De stoute en onverwachte verovering dezer plaats, die op eens het Venetiaansche vaste land van den vijand zuiverde, is een der schoonste wapenfeiten van het Italiaansche leger. Toen de Sardiniers het vernamen, stonden de Oostenrijkers reeds weder bij Verona. Nu had er een tijdvak van werkeloosheid plaats, dat voor de Oostenrijkers zeer gewenscht was, om versterkingen aan zich te trekken. Toen deze in 't midden van Julij waren aangekomen, namen zij het offensief. De uitgebreide stelling der Sardiniërs bragt op de gedachte om hun midden door te breken en dan hunne flanken en rug aan te vallen. De manoeuvre slaagde volkomen; in de driedaagsche gevechten van Custozza, werd het Sardinische leger uiteengeslagen, met groote veerkracht vervolgd en na zware verliezen tot binnen zijne landsgrenzen teruggedreven. De geheele operatie had slechts zeventien dagen geduurd, waarop den 9den Augustus een wapenstilstand werd gesloten en de strijd tijdelijk werd gestaakt. — Den 16den

(1) *Erinnerungen eines östereichischen Veteranen.*

Maart 1849, zegde Sardinië den wapenstilstand weder op, zooals Radetzky sedert lang verwacht had. Hesz had intusschen zijn plan lang te voren gereed gemaakt, hetwelk echter tot op het oogenblik der uitvoering een diep geheim bleef en tot het gelukken waarvan ook eene omzigtigheid, spoed en nadruk behoorden als men slechts van goede legers en aanvoerders kan verwachten. Men wilde, van Pavia optrekkende, midden door den vijand heen op Turyn aanrukken; vóór 's vijands front in Lombardijë in 't geheel slechts een korps van 10,000 man latende. Het plan gelukte volkomen. Het geheele Oostenrijksche leger snel en in stilte bij Pavia bijeengetrokken, ging hier over den Po en rukte over Mortara naar Novara. Het Sardinische leger werd in zijne voorwaartsche beweging doorgesneden en de regter vleugel van het leger gescheiden. Den 23sten Maart kwam het tot een slag bij Novara, waarbij het Sardinische leger geheel verslagen werd. Reeds den 26sten deed Victor Emmanuel aanzoek om vrede, nadat de geheele veldtogt naauwelijks vijf dagen geduurd had. Wel nimmer is een oorlog sneller begonnen en spoediger geëindigd, en zal altijd leerzaam blijven voor de studie der krijgsontwerpen en krijgsgeschiedenis. Met edele bescheidenheid berigtte Radetzky aan den Keizer: »Ik betuig van ganscher harte, dat het grootste aandeel aan de voordeelen door des Keizers wapenen in den jongsten veldtogt behaald, aan den luit.-veldmaarschalk von Hesz toekomt." De waarheid van dit getuigenis bewoog voorzeker den Keizer om den generaal Hesz, behalve dat hem nog andere belooningen werden toegekend, den 27sten September 1849, tot chef van den generalen staf des geheelen legers en tot veldtuigmeester te benoemen. — Tijdens de verwikkelingen met Pruissen in het jaar 1850, werden de Oostenrijksche troepen volgens de inzigten van Hesz bijeengetrokken en werden zijne beschikkingen voortreffelijk genoemd. In het jaar 1853 werd hij door den Keizer tot opperbevelhebber der tijdens den Oosterschen oorlog tegen Rusland geplaatste Oostenrijksche legers benoemd, en gaf hij ook hier blijken van grootsche staatkundig-strategische combinatiën te kunnen maken. Door het plaatsen van twee legers, waarvan het eene van uit Gallicië Polen bedreigde, het andere in de Bukowina en in Zevenbergen front tegen de Donauvorstendommen maakte, werden de Russen, zonder dat van die zijde het zwaard getrokken werd, genoodzaakt van de voorwaartsche beweging naar den Balkan, door de Dobrudscha, af te zien en de Donauvorstendommen te ontruimen. De invloed van Oostenrijk was daardoor toenmaals verzekerd en de oorlog van zijne grenzen verwijderd.

De veldtuigmeester von Hesz is thans, op een-en-zeventig jarigen leeftijd, nog een kloek grijsaard en wordt algemeen voor den bekwaamsten veldheer in het Oostenrijksche leger gehouden. Desniettegenstaande is hij bij

het begin van den jongsten oorlog in Italië niet, gelijk men verwachtte, aan het hoofd des legers geplaatst, maar werd die betrekking aan den generaal Gyulay opgedragen. De reden daarvan wordt aan verschillende oorzaken, vooral aan den invloed door sommige hooggeplaatste personen op den jeugdigen Keizer uitgeoefend, toegeschreven. — Na de ongelukkige gebeurtenissen die het Oostenrijksche leger tot in den bekenden vierhoek hebben teruggebragt, schijnt men weder tot hem de toevlugt te hebben genomen, en zou waarschijnlijk op hem de zware taak gerust hebben, indien de oorlog ware voortgezet, om zooveel te redden en te behouden als mogelijk was

De generaal von Hesz was in het jaar 1826 gehuwd met de dochter van zijn neef, de toenmalige president van het hof van appel Baron von Hesz; deze zijne echtgenoote in 1828 overleden zijnde, is hij in 1841 voor de tweede maal gehuwd met de Baronnes von Diller, de tweede dochter zijner zuster Antonia Baronnes von Diller, geboren von Hesz. Of hij kinderen heeft wordt niet gemeld. Behalve de reeds hierboven genoemde waardigheden, is de generaal Hesz nog werkelijk geheimraad en ook met eene menigte zoo Oostenrijksche als buitenlandsche ridderorden en onderscheidingsteekenen versierd geworden.

b.) De Veldtuigmeester Graaf VON GYULAY.

Frans, graaf Gyulay *van Maros-Németh en Nadaska*, werd den 1sten September 1798 te Pesth geboren, en stamt van eene oorspronkelijk Zevenbergsche gravenfamilie af, waarvan een aantal leden het Oostenrijksche Keizershuis met dapperheid en trouw in den oorlog gediend heeft. De vader van Frans Gyulay was de, in de oorlogen tegen de Fransche revolutie en het Keizerrijk, welbekende graaf Ignatius Gyulay, aanvoerder van verschillende legerkorpsen in den oorlog van 1809 en in den bevrijdingsoorlog, even als ook zijn oom, de graaf Albert Gyulay; zijn grootvader en overgrootvader waren generaals in Oostenrijksche dienst. Ook de graaf Frans het voetspoor van vele zijner familieleden volgende, trad vroegtijdig in de krijgsdienst en werd den 16den Mei 1816 als 2e luitenant in het naar zijn vader genoemde infanterie-regiment N°. 60, opgenomen. In October 1820 werd hij tot 1sten luitenant bevorderd bij het regiment huzaren Hessen-Homburg, in 1821 tot kapitein-luitenant in het 1e banaal grensregiment, en in het volgend jaar tot ritmeester bij het regiment Keizer, vervolgens bij het regiment Koning van Wurtemberg. Reeds in 1827 werd hij majoor bij het regiment Keizer uhlanen, en in 1829 als luit.-kolonel weder bij de infanterie overgeplaatst; in April 1831 werd hij kolonel en regimentskommandant en in 1837, in zijn 39e jaar tot generaal-majoor bevorderd. Maar weinige militairen hebben in vredestijd binnen het tijdsverloop van 21 jaren zulk een hoogen rang bereikt; ook kon het niet missen, of een zoo snelle bevordering moest in het leger opzien baren. Dit voorregt viel intusschen een man te beurt, die later, bij de eerste gelegenheid, den staat groote diensten bewees. — In het jaar 1845 werd hem het beroemde Hongaarsche infanterie-regiment N°. 33 geschonken, hetwelk in de jaren 1848 en 1849, onder zijnen toenmaligen kolonel Benedek, grooten roem verwierf en reeds toen den naam van Gyulay bevreesd maakte. In het jaar 1846 werd de graaf Gyulay tot luit.-veldmaarschalk bevorderd, en hield in dien rang als militaire bevelhebber van het kustgebied te Triëst, zijn verblijf. Hier brak voor hem een tijdvak van buitengewone werkdadigheid aan. Toen namelijk in 1848

Italië in opstand geraakte, toen ook te Triëst, alsmede in het vroeger Italiaansche gedeelte van Istrië, de omwentelingspartij het hoofd opstak, en de zuidelijke provinciën van den Keizerstaat schenen verloren te zullen gaan, legde hij, terwijl iedereen het hoofd verloor en alles in verwarring geraakte, eene lofwaardige tegenwoordigheid van geest en moed aan den dag. In het beslissend oogenblik, toen de in de haven van Pola verzamelde Keizerlijke marine in gevaar kwam van door den vijand genomen te worden, toen het er op aankwam door stoute besluiten en kloeke handelingen den staat nuttig te zijn, stelde Gyulay zich uit eigen beweging aan het hoofd der marine, ontsloeg de niet te vertrouwen Italiaansche officieren en manschappen en redde voor den staat, door gepaste maatregelen, de op de verschillende punten der Dalmatische kust geplaatste of naar het opgestane Venetië varende schepen, alsmede, door zich met de verschillende Oostenrijksche gezanten te verstaan, de buiten de Adriatische zee gestationneerde Oostenrijksche oorlogschepen. Vervolgens liet Gyulay Triëst, Pola, Pirano en andere belangrijke kustpunten in staat van verdediging brengen, en daar de beschikbare troepen ontoereikend waren om alle punten te bezetten, formeerde hij mobiele kolonnen, die de rust in Istrië handhaafden, terwijl hij ook de gezamentlijke oorlogschepen zeilvaardig liet maken en door de matrozen der koopvaardijschepen op nieuw bemannen. Tevens trok hij de uit Venetië en het Venetiaansch gebied teruggekeerde troepen aan den Isonzo bijeen, dekte hierdoor de door den opstand bedreigde grenzen, en bereidde alzoo de offensieve bewegingen voor van den generaal veldtuigmeester graaf Nugent, zoodra deze de uit het binnenland aanrukkende versterkingen bekomen had. In acht dagen tijds werd op zijn bevel eene roeiflotille van 7 vaartuigen uitgerust, door wier operatiën op de moerassige kusten van Friaul, de onderneming der troepen te lande zoo veel mogelijk werden ondersteund. Toen in Mei de keizerlijke flotille uitgeloopen was om Venetië te blokkeren, doch voor de veel sterkere vereenigde Napelsch-Sardinische vloot naar de reede van Triëst moest terugwijken, en de vijandelijke vloot daarop den 23sten Mei voor deze haven verscheen, had de generaal Gyulay zulke krachtige verdedigingsmiddelen daargesteld, dat de vijand geen aanval waagde, maar op grooten afstand van de kust ankerde; evenzoo werd door zijne waakzaamheid een vijandelijke poging, in den nacht van den 24sten op den 25sten, om de wat verafgelegen batterij van St. Barcola bij verrassing te nemen, verijdeld. Na Triëst te hebben bedreigd, wendde de vijandelijke vloot zich te vergeefs tegen andere punten der Istrische kust, en verscheen den 6den Junij andermaal voor Triëst, kwam ditmaal naderbij, doch werd toen van de strandbatterijen zoo krachtig beschoten, dat het

vijandelijk admiraalschip in gevaar kwam, en de vloot door de stoomschepen gesleept, zich ijlings verwijderen moest. Eene nieuwe bedreiging in den nacht van den 8sten Junij, had even weinig gevolg; eindelijk, den 4den Julij, verliet de Sardinische admiraal Albini voor goed de golf van Triëst, waarop de staat van beleg, waarin de stad en landstreek sedert 24 Mei verkeerd hadden, door Gyulay opgeheven werd. Zijne verdiensten werden door den Keizer beloond met hem te verleenen het kommandeurskruis der St.-Stephanusorde; de dankbare stad Triëst droeg hem het eereburgerschap op. — In het begin van het jaar 1849 werd Gyulay tot den gewigtigen post van minister van oorlog geroepen, en legde in deze nieuwe betrekking veel veerkracht en ijver aan den dag; bij de verovering van Raab was hij in 't gevolg des Keizers, en ijlde, na het ongelukkige gevecht bij Acz, naar het oorlogstooneel in Hongarijë, om bij het belegeringskorps voor Komorn op de plaats zelve de noodige maatregelen te nemen. Gyulay behield de ministeriële portefeuille tot in Julij 1850; tijdens zijn beheer werden de grondslagen gelegd voor de geheele hervorming van de in vele opzigten verouderde krijgsinrigtingen in het Oostenrijksche leger, waartoe o. a. behoorde, de reeds in vredestijd vastgestelde indeeling der krijgsmagt in brigaden, divisiën, legerkorpsen en legers. Na zijn eervol ontslag als oorlogsminister, werd hij in Julij 1850 tot bevelhebber van het 5e legerkorps benoemd, behoorende tot het zoogenaamde Italiaansche of tweede leger. In deze laatste betrekking werd hij tot den rang van veldtuigmeester verheven, en nadat Radetzky zijn ontslag genomen had, volgde hij dezen in het opperbevel over het Italiaansche leger op. Gelijk bekend is rukte hij, na het weigerend of door Oostenrijk onvoldoend geacht antwoord, op het door die mogendheid aan Sardinië gesteld ultimatum, aan het hoofd van dit leger, op Sardiniës grondgebied, doch zijne operatiën beantwoordden niet aan de verwachting van het in hem gesteld vertrouwen. Nog levendig staan voor den geest: zijne vruchtelooze pogingen om den Po over te gaan, zijn te lang verblijf in de Lomellina, tusschen den Sesio en Tessino, tot hij door de overvleugeling van zijn regter vleugel door het Fransch-Sardinische leger, ijlings over laatstgemelde rivier terug moest trekken; den daarop gevolgden slag van Magenta, waarvan het verlies van Lombardijë voor de Oostenrijkers het gevolg was. Eerst de latere krijgsgeschiedenis zal kunnen leeren, welk en hoe groot het aandeel van den opperbevelhebber geweest is aan de tegenspoeden van het Oostenrijksche leger, of en in hoever zij te wijten zijn aan bepaalde instructiën, aan het gehalte en de bestanddeelen van het leger in zijne hoogere en lagere rangen, of aan bijzondere omstandigheden.

c.) LODEWIJK VON BENEDEK,

Bevelhebber van een der drie legerkorpsen van het Oostenrijksche tweede leger in Italië, hetwelk onlangs Sardinië binnendrong, is de zoon eens geneesheers te Oedenburg in Hongarijë, alwaar hij in 1804 geboren werd. Hij ontving zijne militaire opleiding op de militaire Akademie te Neustadt, en werd in 1822 als vaandrig bij het infanterie-regiment Markies Chasteler aangesteld, in 1824 tot 2den luitenant bevorderd, in 1831 tot 1sten luitenant en in 1833 van de infanterie bij den staf overgeplaatst. In dezen tijd stond hij bij het leger in Italië, werd in 1835 tot kapitein bevorderd, en in 1840 tot majoor bij het infanterie-regiment N°. 37 en adjudant bij het generaal-kommando in Gallicië. Op het laatst van 1843 tot luit-kolonel bevorderd, werd hij in April 1846 tot kolonel van het regiment benoemd, en vond bij den toenmaals uitgebroken opstand der boeren, die eene verdelgende rigting tegen den adel nam, gelegenheid zijne militaire talenten en persoonlijke dapperheid aan den dag te leggen. Den 15den Februarij van dat jaar, door den militairen bevelhebber in Gallicië, Aartshertog Ferdinand, van Lemberg met de vereischte volmagt naar de westelijke districten gezonden, om in de streken van den opstand zelven de noodige beschikkingen te nemen, deed hij het voorstel aan den generaal-majoor Collin, — wiens standplaats te Podgorze was, doch die, ten gevolge van den opstand te Krakau derwaarts was geroepen, maar zich er niet had kunnen staande houden en genoodzaakt geweest was uit de stad af te trekken, — om met hem snel een concentrischen aanval tegen de insurgenten te ondernemen. Benedek brak den 26sten Februarij vroegtijdig van Bochnia op, trok op Wieliczka en kwam langs omwegen te Gdow, wat door 700 insurgenten bezet was, die hij overviel, uiteenjoeg of vernielde; bezette vervolgens Wieliczka en zond eene afdeeling naar de zijde van Podgorze, om de langs den Weichsel aftrekkende insurgenten te vernielen. Ten gevolge van dit wapenfeit kon de generaal Collin, die te Wadowice stond en versterking bekomen had, den 27sten het verloren Podgorze stormenderhand hernemen. Benedek

werd door den Keizer met het ridderkruis der Leopoldsorder beloond en de stad Lemberg schonk hem het eereburgerschap, toen hij in 1847 tot regimentskommandant van het infanterie-regiment graaf Gyulay N°. 33 benoemd werd en naar Italië vertrok. Het gezegde regiment was, tijdens den opstand te Milaan in 1848, met zijne beide veldbataillons bij het eerste legerkorps ingedeeld en hield Pavia bezet. In volkomen orde terugtrekkende, bereikte Benedek met zijne beide bataillons het leger, rukte hierop den 31sten Maart met de brigade Wohlgemuth Mantua binnen en kreeg het bevel over eene uit 5 bataillons en 3 eskadrons zamengestelde brigade. Den 6den April onderscheidde hij zich bij eene hem opgedragen verkenning en overviel de Piemontezen te Marcaria; evenzoo den 15den Mei bij eene verkenning der vijandelijke stelling aan de Osone. Ten gevolge der voor den 29sten Mei uitgevaardigde algemeene dispositie voor het Oostenrijksche leger, moest de brigade Benedek Curtatone veroveren. Benedek onderscheidde zich hier door zijne uitmuntende beschikkingen, groote tegenwoordigheid van geest, volharding en dapperheid op eene uitstekende wijze. Persoonlijk leidde hij den derden en laatsten stormaanval, en volbragt eindelijk zijne taak met echt militairen takt, met een gepast gebruik van het geschut, den bruggentrein en de troepen. Zijn gedrag werd dan ook door den opperbevelhebber Radetzky in het legerberigt hoogelijk geprezen. Bij de voorwaartsche beweging van het eerste legerkorps naar Goïto, maakte de brigade Benedek de voorhoede uit, rukte in twee liniën tot voorbij Casa Franchini, waar zij door een overmagtig geschut- en klein geweervuur ontvangen werd, doch zich zóólang staande hield tot zij ondersteuning kreeg. Den 28sten Julij werden de brigaden Degenfeld en Benedek, onder bevel van den generaal-majoor von Culoz, over Castellucchio aan den Oglio bij het leger getrokken. De kolonel Benedek voerde de voorhoede-brigade aan en werd naar Vedesetto gezonden. Bij hare voorwaartsche beweging had zij nog eenige, doch onbelangrijke ontmoetingen met den vijand, en bleef, toen het leger verder van Lodi naar Milaan rukte, te San Rocca, om den Po tegenover Piacensa gade te slaan. Ter belooning zijner dienstverrigtingen ontving Benedek de Maria-Theresiaorder en het kommandeurskruis der Leopoldsorder. — Toen de oorlog in 't volgende jaar (1849) weder tegen Sardinië uitbrak, voerde Benedek bevel over eene brigade van het tweede legerkorps, ging den 20sten Maart de Gravellone over, en vervolgde den vlugtenden vijand tot San Martino, een aantal gevangenen makende. Nadat de Sardiniërs den 21sten in Mortara teruggeworpen waren en de stadsingang door 3 Oostenrijksche bataillons bezet was, drong Benedek met een bataillon Gyulay stormend de stad binnen, gevolgd door een ander bataillon tot onder-

steuning, daar Benedek's rug door vijandelijke afdeelingen, die uit verscheidene dwarsstraten toeschoten, bedreigd was. Evenzeer als Benedek een aanzienlijk deel had aan de verovering van Mortara, bewees hij ook den 23sten bij Novara, door zijne standvastigheid in de moeijelijkste gesteldheid, groote diensten en voerde zijn regiment met het bataillon Welden persoonlijk bij den laatsten aanval aan. In het rapport van den veldmaarschalk Radetzky, wordt met den grootsten lof van Benedek gewag gemaakt. — Den 3den April 1849 werd hij tot generaal-majoor benoemd, en hem het bevel gegeven over eene brigade van het eerste reservekorps des Donaulegers. Als geboren Hongaar met de landsgesteldheid naauwkeurig bekend (als eerste luitenant van den generalen staf had hij de landstreek rondom Kaschau en Leutschau opgenomen), was hij hier op de regte plaats. Met onderscheiding voerde hij het bevel over de voorhoede-brigade van het gezegde legerkorps bij Raab en Oszöny, verdreef den vijand den 3den Augustus van Uj-Szegedin, nam een levendig aandeel aan de daaropgevolgde gevechten van Szöreg en O-Iványi, en werd, reeds den 3den te voren gewond zijnde, 't geen hem niet weêrhouden had toch aan den strijd deel te nemen, andermaal door een granaatscherf aan den voet getroffen. Van zijne wonden hersteld, werd hem de betrekking opgedragen van chef van den generalen staf bij het tweede legerkorps in Italië en ontving hij het kruis van Militaire Verdienste; ook een aantal vreemde ridderorders werd hem geschonken. In zijne nieuwe betrekking werd hij geacht de regter hand van Radetzky te zijn. Aan de in den eersten tijd, na de herstelling der rust, tegen de Italianen genomen maatregelen, die niet van hardheid zijn vrij te pleiten, was Benedeks naam dikwijls verbonden, en werd hij dan ook van daar verwijderd, toen men beproefde de harten der Italianen door zachtheid en toegevendheid te winnen. Hij werd als opperbevelhebber naar Krakau verplaatst, van waar men hem in April ll. naar Italië terug deed komen. Benedeks naam is een der meest geachte en schitterendste uit de jongste veldtogten der Oostenrijkers, en zijne stoutheid heeft iets ridderlijks. Hij is vol veerkracht en streng, en heeft den Italianen bewijzen van beide deze eigenschappen gegeven.

d.) De Generaal Graaf VON SCHLICK.

Frans Graaf von Schlick *zu Bassano en Weiszkirchen*, te Praag in 1789 geboren, is gesproten uit eene oude en rijke Boheemsche gravenfamilie, waarvan vele leden zich in de Oostenrijksche staats- en militaire dienst onderscheiden hebben. Zijn vader was een geruimen tijd Oostenrijksch gezant aan het Deensche Hof, en bragt een aantal jaren, tijdens de jeugd van onzen Schlick, meerendeels te Frankfort en Meintz door. In het ouderlijk huis opgevoed, dacht de levendige knaap, die door zijn vader voor de diplomatieke loopbaan werd bestemd, slechts aan den krijgsstand, doch gaf uit kinderlijke gehoorzaamheid aan deze neiging geen gehoor, tot dat hij in 1808 zijne studiën voltooid had en hij na zijns vaders dood (1806) zijne eigene levenskeus kon volgen.

De toerustingen van Oostenrijk in 1808 openden ook voor hem de militaire loopbaan, die hij als 1ste luitenant en chef van drie op zijne landgoederen opgerigte landweer-kompagniën begon. Door deze manschappen in den wapenhandel te oefenen, maakte hij ook zich-zelven tot den strijd bekwaam, zoodat hij, toen in 1809 de oorlog uitbrak, als 2de luitenant in het kurassier-regiment Albrecht bij het leger kon overgaan. De luitenant-veldmaarschalk graaf Bubna vond behagen in den jongen man en koos hem tot zijn adjudant, in welke betrekking hij de gevechten van Efferding en Passau en de veldslagen van Aspern en Wagram bijwoonde. Door begunstiging van genoemden veldheer, werd hij in dien tijd 1ste luitenant, en na den vrede van Presburg, ritmeester in het regiment Schwarzenberg uhlanen; doch hij verliet de dienst en keerde naar zijne landgoederen terug, toen Oostenrijk in 1812 een hulpkorps tegen Rusland afzond, wat tegen zijne gevoelens streed. In het voorjaar van 1813 echter kwam hij, als ritmeester bij Klenau's chevaux legers, weder bij het leger en woonde den veldtogt als adjudant in den grooten staf van Keizer Frans bij. In die betrekking nam hij deel aan de veldslagen van Dresden, Culm en Leipzig, in welken laatsten slag hij, door strijdlust vervoerd, zich tweemaal aan de spits van

een Russisch dragonder-regiment op de Franschen wierp, waarvoor hij de Russische Wladimir-orde ontving, doch daarbij ook eene gevaarlijke wonde aan het hoofd kreeg, die hem van het regter oog beroofde en zeven maanden aan het ziekbed gekluisterd hield; na zijne herstelling als koerier het leger achterna gezonden, vond hij dit reeds in Parijs. Tot majoor bevorderd, werd hij nu als ordonnans-officier aan Keizer Alexander toegevoegd, en vermogt hij, begunstigd door zijne persoonlijke innemendheid en door zijne vermaagschapping aan vele aanzienlijke Oostenrijkers, een diepen en leerzamen blik in dit tijdvak vol intrigues te werpen. Jong, schoon, rijk, vol levenslust, bij het vrouwelijk geslacht geliefd, genoot hij in ruime mate al wat die woelige tijd aan genot aanbood. Napoleon's terugkomst van Elba maakte op eens een einde aan het te Weenen beraadslagend en feesthoudend congres, en bragt ook Schlick weder in 't veld; zijne werkzaamheid bepaalde zich toen echter slechts tot een veertiendaagschen strooptogt in het zuiden van Frankrijk, als majoor aan het hoofd van twee eskadrons.

Gedurende den langen vrede na dezen korten veldtogt, klom Schlick achtervolgens van majoor tot luit.-veldmaarschalk op. Bezwaarlijk zou echter het eentoonige garnizoensleven hem hebben kunnen bevredigen, ware het niet door lange reizen en herhaalde verplaatsingen afgewisseld. De omwenteling te Weenen in 1848, bragt hem andermaal op het wereldtooneel. Hij werd tot gouverneur van Krakau benoemd, doch spoedig daarop hem 't bevel over een legerkorps opgedragen, dat van Gallicië over Dukla in Hongarijë moest dringen en den opstand helpen bestrijden. Met zijn zwak korps van slechts 8000 man, maakte hij den beroemden winterveldtogt, die in de jaarboeken der krijgsgeschiedenis steeds met eere zal prijken. Ondersteund door een hem waardigen chef van den generalen staf, den majoor Gablenz, bragt hij het tegenover hem staande veel sterkere Hongaarsche korps een aantal nederlagen toe, waarvan de zwaarste den 4den Januarij 1849 bij Kaschau plaats had, alwaar hij zijne zwakke artillerie door 10 op den vijand veroverde stukken versterkte. In plaats van den geslagen Messaros, werd nu Klapka met een versterkt Hongaarsch korps tegen hem gesteld; maar de uitgebreide stelling door Schlick in Noordelijk Hongarijë ingenomen, waar hij de opgestane comitaten bevredigde, bewoog den veldmaarschalk Windischgrätz ook hem aanzienlijk te versterken, zoodat zijn korps nu den naam van derde legerkorps kreeg. Schlick deed nu herhaalde pogingen om bij Tokay de Theisz te bereiken, maar de kern der Hongaarsche legermagt onder Georgey, verhinderde zijn verderen voortgang; zelfs kon hij zich slechts met moeite in zijne vroeger gewonnen stellingen bij Kaschau staande houden. Door Klapka en Georgey, in 't front en in den rug, met 33,000

man bedreigd, waartegen hij slechts 13000 man kon stellen, onttrok Schlick zich, door een goed geregelden en stouten flankmarsch, aan het hem dreigend gevaar en vereenigde zich, den 27sten Februarij, met het hoofdleger van den veldmaarschalk Windischgrätz, over Verpeleth, waar hij juist op het gewigtig oogenblik aankwam, om den bij Kapolna ontstanen slag ten voordeele der Oostenrijksche wapenen te kunnen beslissen. Schlick kwam nu onder de bevelen van den veldmaarschalk Windischgrätz, doch kon zich met diens strategische beschikkingen niet vereenigen. Door de overwinning bij Kapolna werden de Hongaren wel achter de Theisz gedrongen, maar werd voor het overige van deze zege geen partij getrokken. Georgey nam weder spoedig het offensief: den 2den April werd Schlick bij Hatvan teruggedrongen, even zoo de Banus Jellachich, met wien vereenigd, Schlick, den 6den April, zich bij Izsagzeg slechts met groote inspanning tegen de vijandelijke overmagt kon verweren, om zich den volgenden dag bij Pesth met den daarheen teruggeganen veldmaarschalk te vereenigen. De uiteenloopende inzigten der drie Oostenrijksche legeraanvoerders verhinderden alle zamenwerking in de bewegingen, en maakten het onmogelijk dat er iets goeds werd uitgevoerd, tot eindelijk den 14den April aan Vorst Windischgrätz het opperbevel werd ontnomen en de veldtuigmeester Welden in zijne plaats kwam. Deze vereenigde het leger bij Komorn, doch moest, toen daarop Georgey met 60,000 man over de Waag ging, zelfs tot aan de Oostenrijksche grenzen terugtrekken. Hier nam, in het midden van Junij, de veldtuigmeester Haynau, een man vol veerkracht, van den ziek geworden Welden, het opperbevel van het inmiddels versterkte Oostenrijksche leger over, dat tegelijker tijd eene nieuwe organisatie kreeg, ten gevolge waarvan Schlick aan 't hoofd van het eerste legerkorps kwam. De daarop geopende zomerveldtogt was gunstiger voor de Oostenrijkers; het korps van Schlick nam deel aan de meeste gevechten en droeg steeds tot den goeden uitslag bij. Reeds in den eersten slag bij Raab, den 28sten Junij, bestormde zijn korps den vestingwal dezer stad; volhardend en zegevierend streed hij den 2den Julij in het gevecht aan het Aczerbosch, en in den slag bij Komorn, den 11den Julij. Pesth was nu weldra weêr in handen der Keizerlijken, die daarop naar Szegedin rukten, om de Theisz over te gaan. Het korps van Schlick, dat voor Komorn was achtergelaten, werd nu ontboden om Haynau's linker flank te dekken, van welke taak hij zich met groote bekwaamheid kweet. Terwijl het hoofdleger, den 5den Augustus, omstreeks Szegedin de Theisz overging en den vijand sloeg, ging Schlick, den 6den, bij Alpar deze rivier over, verdreef de vijandelijke posten aldaar, en rukte, steeds op gelijke hoogte met Haynau blijvende, langs de Maros op de vesting Arad aan. Toen

Haynau den 9den Augustus, den beslissenden slag onder de muren van Temeswar leverde, dekte Schlick hem door eene stelling langs de Maros tegen den aansnellenden Georgey. Hier verijdelde hij den 10den, 11den en 12den Augustus, in het gevecht bij Dreispitz, diens uitval van Arad, over de Maros, om zich naar Dembinsky door te slaan, en noodzaakte hem noordwaarts te trekken, waar Georgey zich den 13den Augustus aan de Russen overgaf, 't welk het einde van den oorlog ten gevolge had. De operatiën van Schlick in dezen veldtogt kenmerken hem evenzeer als een volhardenden en stouten aanvoerder, die een helder doorzigt bezit in groote strategische plannen en operatiën. Hij werd door den Keizer, van wege zijne verdiensten, tot generaal der kavallerie bevorderd. Later was hij gouverneur van Lemberg en bevelhebber van het vierde leger, in welke betrekking hij tijdens den Oosterschen oorlog in 1853, het bevel had over een der tegen Rusland in Gallicië geplaatste legers.

Tijdens den jongsten oorlog kreeg Schlick, in de eerste helft van Junij, bevel met de troepen onder zijne bevelen uit Istrië naar Italië te marcheren; hem werd het bevel over het tweede leger, in de plaats van den veldtuigmeester graaf Giulay, opgedragen. In den slag van Solferino maakte dit leger den regter vleugel der Oostenrijksche stellingen uit, en verdedigde tot twee uren des namiddags met de grootste standvastigheid de bezette punten der hoofdlinie. Te vergeefs beproefden de geallieerden hunne krachten op dit gedeelte des Oostenrijkschen legers. Eerst ten gevolge van den algemeenen terugtogt van den linker vleugel en het centrum, trok ten laatste vrijwillig ook de regter vleugel af.

De graaf von Schlick is met de voornaamste Oostenrijksche orden versierd, o. a. met het cereteeken der orde van de IJzeren Kroon 1e klasse, het kommandeurskruis der Maria-Theresia-orde en het Militaire Kruis van Verdienste; voorts is hij kamerheer en geheimraad. — Schlick heeft een echt krijgsmansvoorkomen; zijne rijzige, gebiedende gestalte en scherpe blik, met den zwarten band over het ééne oog, dragen daartoe bij. »Door zijne edele hoedanigheden" — dus schrijft men van hem — » heeft hij zich de achting en toegenegenheid verworven van allen die hem kennen, terwijl hij bij de troepen zeer geliefd is, van wege zijne onvermoeide zorgen voor hun welzijn en den vriendschappelijken voet waarmede hij met hen omgaat. In het hoofdkwartier is hij een beminnelijk gastheer. Hij is voorts een man die nooit iets uitstelt, en aan de krijgsoversten van den dertigjarigen oorlog doet denken, zoo als Schiller die in zijn *Wallenstein* zoo meesterlijk schetst."

e.) EDUARD Graaf CLAM GALLAS

behoort tot eene oud-adellijke familie van Boheme, die in eene oudere (*Martiniz*) en in eene jongere linie (*Gallas*) is verdeeld, en beiden in de vorige eeuw tot den gravenstand verheven werden. Uit de oudere linie onderscheidde zich de graaf KAREL JOSEPH CLAM MARTINIZ, die, in 1792 geboren, in het jaar 1809 zijne studiën in de regten liet varen en dienst nam bij het vrijkorps van den graaf KINSKY. In de jaren 1812—13 behoorde hij tot den staf van Vorst SCHWARZENBERG, bragt het berigt der overwinning van Kulm aan Keizer FRANS over, verzelde NAPOLEON als Oostenrijksch commissaris naar Elba, nam vervolgens aan het Weener-congres deel, werd later tot onderscheidene diplomatische zendingen en handelingen gebruikt, werd geheimraad, tevens chef der militaire afdeeling van den staatsraad, en tot luit.-veldmaarschalk bevorderd, had in deze betrekkingen veel invloed, en bewees aan het Oostenrijksche leger groote diensten door het beperken van den protectiegeest, het invoeren eener betere krijgstucht, verandering in de kleeding, en door 't bevorderen eener betere vorming en geestbeschaving van het korps officieren. Hij stierf in 1840. — Uit de jongere linie onderscheidde zich de hierbovengemelde graaf EDUARD CLAM GALLAS, die in 1805 te Praag werd geboren, in 1823 als kadet in dienst trad, in 1825 eerste luitenant werd, in 1828 ritmeester, in 1835 tot majoor, in 1839 tot kolonel en in Augustus 1846 tot generaal-majoor werd bevorderd en te Praag eene brigade kommandeerde. In het begin van het jaar 1848 werd hij bij het leger in Italië overgeplaatst en kreeg daar het bevel over eene brigade van het eerste legerkorps. Toen den 18den Maart de opstand in Milaan uitbrak, poogden de opstandelingen zich van de poorten meester te maken, om met de insurgenten daar buiten in gemeenschap te komen. In 't bijzonder spanden zij hunne krachten in, om de Porta Ticinese, naar Piemont leidende, magtig te worden, begunstigd door de omstandigheid, dat de huizen aldaar tot aan de poort en den wal aangebouwd zijn. Aan den generaal-majoor CLAM was de verdediging van dit gedeelte opgedragen; hij behield niet alleen de poort en het nabijgelegen plein St. Custorgio, maar bewaakte ook alle toegangen van de west- en zuidzijde van het kas-

teel, tot aan de Porta Tosa, en dekte in deze stelling den 20sten den aftogt der troepen uit Milaan. Toen de vijand den 6den Mei de Oostenrijkers bij St.-Lucia met overmagt aanviel, rukte de generaal Clam, die op den uitersten regter vleugel stond, met 2 bataillons van Tomba in 's vijands flank, terwijl andere troepen hem in 't front en in de andere flank vielen, en bragt veel toe tot den aftogt der Piemontezen, na een gevecht dat van 's morgens 9 tot 's namiddags vijf ure had geduurd. — Den 29sten Mei rukte de brigade Clam op den weg van het fort Belfiore naar Montanara, en bestormde, door de brigade Strassoldo ondersteund, de vijandelijke verschansingen en het stadje Montanara; ook aan het gevecht bij Goïto, op den 30sten, had Clam, wiens brigade als reserve de brigade Benedek ondersteunde, een roemvol aandeel; en in het rapport over het den 10den Junij bij Vicenza voorgevallen gevecht, vindt men zijn naam, even als in die der vroegere gevechten, met eere vermeld. — Toen het eerste legerkorps, den 23sten Julij, van St.-Lucia naar Sommacampagna oprukte, had de brigade Clam in last de linker flank te dekken; zij moest op den weg van Verona naar Villafranca halt houden en laatstgenoemde bevestigde plaats, die door den vijand sterk bezet was, gadeslaan. Met het aanbreken van den dag tot Ganfordine voortgerukt, ging hij, tijdens het gevecht bij Sommacampagna, tot op de oostelijk van Custozza gelegen hoogten, waar hij met zijne brigade stelling nam, en bezette met het vallen van den avond den Monte Torre, Custozza en den Monte Mamaor. In deze stelling den volgenden dag door de brigade Simbschen afgelost, plaatste Clam zich tusschen St.-Zeno, Gardoni en Feneletto, en stelde zich in gemeenschap met den Monte Vento en Valeggio. Kort na den afgeslagen vijandelijken aanval op Valeggio, in den voormiddag van den 28sten, rukten uit de vlakte van Villafranca sterke vijandelijke kolonnen en drongen benedenwaarts Custozza in het Thionedal. De generaal-majoor Clam liet een tweetal bataillons links afmarcheren; maar gelijktijdig vertoonde de vijand zich ook op den Monte Mamaor, en er ontstond een hevig gevecht. De linker vleugel der brigade Clam werd onstuimig aangevallen; de vijand was ook reeds tot Feneletto doorgedrongen en beschoot met drie batterijen de hoogten van Gardoni en Ripa. De generaal Clam, die reeds bij vele gelegenheden bewijzen van bekwaamheid in het nemen van beschikkingen en van persoonlijke dapperheid gegeven had, zag het groote gevaar in, dat het leger bedreigde, als het den vijand gelukte op zijn linker vleugel door te breken; in weerwil van het ontvangen bevel om af te trekken, verliet hij zijne stelling niet, maar voerde zelfs, onder 't hevigst vijandelijk geschutvuur, eene frontverandering uit en viel den vijand, die reeds de hoogten van Mamaor bereikt en aldaar 6 batterijen

had opgesteld, derwijze in de flank, dat deze na een gevecht van verscheidene uren, zijn voornemen om op dit punt door te breken moest opgeven en in de rigting van Villafranca aftrekken. Bij deze gelegenheid had Clam op nieuw blijken zijner persoonlijke dapperheid gegeven, daar hij zich in 't hevigst gevecht tegen een overmagtigen vijand, op de gevaarlijkste punten begaf, de troepen aanmoedigde, en hen 't voorbeeld van onverschrokkenheid en standvastigheid gaf. — Op den marsch van Lodi naar Milaan, werd de brigade Clam, op den evenwijdig loopenden weg van Linate naar Milaan gezonden, om de regter flank van het eerste legerkorps te dekken en zoo mogelijk 's vijands linker flank te verontrusten. Het gebarikadeerde Castegredo werd bij die gelegenheid stormenderhand door hem genomen. — Na de inneming van Milaan werd Clam met het berigt daarvan aan het Ministerie van Oorlog naar Weenen gezonden. Door den Keizer werd hij met het kommandeurskruis der Leopoldsorde begiftigd, terwijl het orde-kapittel hem de hoogste militaire onderscheiding, het ridderkruis der Maria-Theresia orde waardig keurde; het daaraan verbonden jaargeld van 600 flor. stond hij edelmoedig af aan de gekwetsten en de soldaten met de dapperheidsmedaille versierd, die te Custozza onder hem gestreden hadden. — Aan de driedaagsche gevechten in Piemont, in Maart 1849, nam Clam Gallas ook met zijne brigade, tot het eerste legerkorps behoorende, deel. In April werd hij tot luit.-veldmaarschalk bevorderd en in 't begin van Junij tot kommandant van het Zevenbergsche legerkorps benoemd. Dit korps stond te Czernecz in Walachijë, en wachtte hier het oogenblik af dat het Russische leger onder den generaal Luders de operatiën zou aanvangen. Het bestond uit ongeveer 12 bataillons en 16 eskadrons, en was sterk 10,000 man inf., 2200 ruiters met 36 stukken geschut. Aan den generaal Clam was opgedragen Kronstadt, waarover de eenige terugtogts- en gemeenschapslijn met de basis van het Russische korps liep, te dekken; hij brak den 25sten Junij uit het kamp van Czernecz op, had zijne troepen den 16den Julij om gezegde stad bijeen, en nam eene stelling bij Sepsi St. György en Marienburg, tot dekking van eerstgenoemde stad. Hier werd de luit.-veldmaarschalk Clam den 20sten Julij door Bem aangevallen; hij versloeg evenwel de Hongaren, in de gevechten bij Sepsi St. György, 23 Julij, en Kaszon-Ujfalu, 1 Augustus, dreef hen geheel uiteen, en rukte den 3den Augustus met zijn korps naar Csikszereda voorwaarts, om het Szekler district te ontwapenen. Door den Keizer van Rusland werd hij met de St.-Anna order 1ª klasse begiftigd. — In October 1849 kreeg hij het bevel over het eerste legerkorps in Weenen, en in Januarij 1850 werd hem het 6de regiment ligte ruiterij geschonken. Reeds vroeger had de veldmaarschalk Radetzky een

der vijf redouten, die hij om het legerkamp voor Verona liet bouwen, en aan welke hij de namen gaf van de generaals die zich in het gevecht bij St.-Lucia het meest onderscheiden hadden, naar den naam des luit.-veldmaarschalks Clam genoemd. — In den jongsten oorlog voerde Clam het bevel over een legerkorps van 30 à 40,000 man, dat, — volgens de berigten, — uit Bohemen, door Beijeren, Tyrol en Vorarlberg naar Italië trok. In het verslag des opperbevelhebbers Giulay over den slag van Magenta, zien wij dat de luit.-veldmaarschalk Clam met 7000 man van zijn legerkorps (het eerste) en met het tweede legerkorps (Liechtenstein) aanvankelijk de positie van Magenta bezet hield, en dat dit punt met de grootste dapperheid verdedigd werd, tot eindelijk de vijand ook van het noorden aanrukte (het korps van den generaal Mac-Mahon), en de uitgeputte troepen van den graaf Clam en vorst Liechtenstein, alsnu Magenta, dat, volgens 't getuigenis in het Fransche legerberigt zelf, door de Oostenrijkers met woede verdedigd werd, moesten ontruimen, waarmede de slag ten voordeele der Franschen beslist was. — In den slag van Solferino behoorde het legerkorps van graaf Clam met het 5de korps (graaf Stadion) en het 7de korps (generaal Zobel) tot de troepen die het centrum uitmaakten, welke den hevigen aanval der Franschen, met vereenigde krachten op het centrum uitgevoerd, op den duur niet konden weêrstaan en achterwaarts moesten wijken.

De generaal Clam-Gallaz wordt van wege zijne mildheid, zijne uitstekende vaderlandsliefde, alsmede door zijn edel en ridderlijk karakter, een der meest hooggeachte en beminde bevelhebbers van het Oostenrijksche leger genoemd.

f.) FRANS JOSEPH KAREL I,

Regerende Keizer van Oostenrijk,

werd den 18den Augustus 1830 geboren, is de zoon van den Aartshertog Frans Karel en van de Aartshertogin Sophia, eene geboren Prinses van Beijeren. Hij had slechts den ouderdom van vijf jaren bereikt, toen zijn keizerlijke grootvader Frans stierf (2 Maart 1835) en zijn oom Ferdinand den keizerstroon beklom. Daar diens echt kinderloos bleef, werd reeds vroegtijdig aan de mogelijkheid gedacht, dat Frans Joseph eenmaal aan 't hoofd der regering kon komen en zijne opvoeding, die bijzonder door zijne moeder en den graaf Bombelles werd geleid, met het oog dáárop ingerigt. Van den jongen Aartshertog ging al spoedig het gerucht uit, dat hij een levendigen, rijkbegaafden geest bezat, terwijl zijne geoefendheid in 't openbaar ontvangen van personen en deputatiën uit de verschillende volksstammen van den uitgebreiden keizerstaat, die hij dan in hunne eigene taal toesprak, algemeen verwondering wekte.

Men achtte hem dan ook in April 1848, op achttienjarigen leeftijd, niet te jong om hem als stedehouder van Bohemen te benoemen, ter vervanging van den Aartshertog Stephanus, die naar Hongarijë werd verplaatst. Het bleef echter bij de benoeming, daar juist op dat tijdstip de volksbeweging in Bohemen van dien aard werd, dat het niet raadzaam scheen, de beslechting der zaken aldaar aan een toekomstigen troonopvolger over te laten. De Prins, voor het oogenblik in de erflanden geen werkkring voor zijn stand geschikt vindende, begaf zich naar Italië, naar het leger van Radetzky. In de gevechten die hij aldaar bijwoonde legde hij veel persoonlijken moed aan den dag, bepaaldelijk stelde hij zich in den slag van St.-Lucia aan alle gevaren van den strijd bloot en moedigde door zijn voorbeeld de troepen aan. Daarop naar Duitschland terugkeerende, was inmiddels ook te Weenen de omwenteling door Windischgrätz en Jellachich overwonnen; de rijksdag was naar Kremsier verlegd, het Hof had de wijk naar Olmütz genomen, en hier kwamen nu de besluiten tot stand, waarmede men eene bevestiging der

monarchie beoogde, door een jeugdigen, krachtigen, door vroegere beloften of handelingen niet gebonden Vorst, aan het hoofd der regering te stellen. Den 1sten December 1848 werd Frans Joseph meerderjarig verklaard, den volgenden dag deed zijn Vader, de Aartshertog Frans Karel, afstand van zijne regten op den troon, en legde Keizer Ferdinand de kroon neder, die nu op zijn neef, den Aartshertog Frans Joseph, overging.

De jonge monarch beklom onder de moeijelijkste omstandigheden den troon. Het staatsgebouw was door de omwenteling tot op zijne grondslagen geschokt. Wat deze uitgewerkt had en tevens leiden kon tot grondvesting van een krachtiger staatsleven, tot beter gebruik van 's lands rijke hulpbronnen, en tevens de talrijke volksklassen meer kon bevredigen, diende wel behouden te worden; maar men wilde zulks, zonder de magt der regering en de innerlijke eenheid harer werking te verzwakken; — aan den anderen kant wilde men te niet doen, wat men in strijd achtte met de aloude grondbeginselen, die men ook voor de toekomst in Oostenrijks toestand en bestemming meende besloten te liggen. Bovendien dreigde een nieuwe oorlog in Italië; een worstelstrijd in Hongarijë scheen onvermijdelijk; de betrekkingen met Duitschland waren onzeker. Het was een hagchelijke toestand. Te midden daarvan ontsloeg intusschen de Keizer, na zijne troonsbeklimming, met een edel zelfvertrouwen, in weerwil der gevaren van het oogenblik, het leger van het afleggen van den gebruikelijken eed, en vond zich in zijne goede verwachting niet te leur gesteld, daar het leger zich daardoor te inniger aan hem verbond. De oorlog in Italië was inmiddels spoedig tot een goed einde gebragt Het oog werd nu naar Hongarijë gerigt. Den 30sten April nam de Keizer het opperbevel over zijne gezamentlijke legers op zich; den 11den Mei kwam hij onder 't gejuich der troepen te Presburg, en bezocht de onderscheidene legerafdeelingen in hare kampen.

Bij de bestorming van Raab, den 28sten Junij, bevond de Keizer zich nabij de troepen die in 't vuur stonden en trok met hen, bijna nog vóór dat het kanon zweeg, over eene zwakke brug in de veroverde stad, die naauwelijks den tijd gehad had hare driekleurige vanen, kokarden en andere teekenen van den opstand te verbergen. — Bij eene zamenkomst den 21sten Mei te voren met Keizer Nicolaas te Warschau gehouden, was intusschen de inval der Russen in Hongarijë bepaald, en de overwinningen van Haynau, in Augustus 1849, voltooiden de onderwerping van Hongarijë.

Het is hier de plaats niet om over de binnenlandsche staatkunde des Keizers te spreken. Zoo lang graaf Stadion in het ministerie bleef scheen men de constitutie te willen behouden, doch toen deze door ziekte zijn ontslag moest nemen, en de Baron von Bach, als minister van Binnenlandsche

zaken, in zijne plaats kwam, bleef haar vertegenwoordigend beginsel onuitgevoerd, en werd ze eindelijk, den 20sten Augustus 1851, geheel afgeschaft. Zoolang de Vorst Felix *von Schwarzemberg* aan 't hoofd van het ministerie stond, schreef men dezen een bepaalden invloed op den Keizer toe, die hem als een vader zou hooggeacht hebben. Na zijn dood (5 April 1852) begon de Keizer meer zelfstandig te regeren, hoewel onderscheidene personen nog grooten invloed op hem zouden uitgeoefend hebben, hoofdzakelijk in de kerkelijke aangelegenheden en in het Oostersche vraagstuk, bepaaldelijk werd zoodanige invloed toegeschreven aan 's Keizers generaal-adjudant Graaf Grünne, die in den jongsten tijd zelfs den Graaf o'Donnell, welke den Keizer bij een moordaanslag van den Hongaar Libenyi, den 18 Februarij 1853, het leven redde, zou verdrongen hebben.

In 't algemeen heerscht de meening dat de Keizer zijne zorgen bij voorkeur aan het krijgswezen besteedt, en in zooverre men aanneemt, dat zulks geschiedt zonder verzuim zijner andere pligten als regent, wordt dit voor waar erkend. Daaromtrent leest men in eene levensschets van hem:

»Na bloedige overwinningen was de revolutie in Italië en Hongarijë bedwongen. De Keizer had in zijn leger den hechtsten steun van den troon en der veiligheid van den staat erkend; van dáár dat hij, onder andere regeringszorgen en staatkundige scheppingen van allergewigtigsten aard en van den uitgebreidsten omvang, nimmer de gepaste verbetering en volmaking van het Oostenrijksche krijgswezen uit het oog verloor. Zijne regering moet ook in dit opzigt als een allerbelangrijkst tijdvak beschouwd worden.

»Zelfs gedurende den kampstrijd werden reeds inwendige verbeteringen ingevoerd. Door hem werd in het jaar 1849 het *dienst-onderscheidingsteeken* en het Kruis voor militaire verdiensten, naar hem de *Frans-Joseph-orde* genoemd, ingesteld; verder werden onderscheidene bepalingen genomen, betrekkelijk de verzorging van de krijgslieden die in den oorlog onbruikbaar geworden waren, en eindelijk eene nieuwe indeeling van het leger vastgesteld (1). Nog sneller volgden de hervormingen in de jaren 1850 en 1851

(1) Den 16den October 1849 werden twee belangrijke legerbevelen uitgevaardigd. Bij het eerste droeg de Keizer, ter vereenvoudiging van den gang der zaken, aan den chef van den generaal-kwartiermeesterstaf, de behandeling van onderscheidene punten op, betrekkelijk de dislocatiën en troepenbewegingen, de stratigische, taktische en fortificatie-aangelegenheden, terwijl die van persoonlijken aard, van den rang van stafofficier af opwaarts, hem, door middel van zijn eersten adjudant, als generaal-adjudant des legers, moesten worden voorgedragen; — bij het tweede werd de indeeling van het leger in korpsen als normaal ingevoerd; bepaald, dat er 14 legerkorpsen zouden zijn, in vier legerkommando's verdeeld; het hoofdkwartier van het eerste legerkommando, dat Bohemen, Moravië, Silezië, Oostenrijk, Salzburg, Stiermarken, Noordelijk Tyrol en Vorarlberg bevat, is te Weenen; dat van het tweede, bevattende de Lombardijsch-Venetiaansche Staten, Illyrië en Zuidelijk Tyrol werd te

elkander op; de artillerie kreeg eene nieuwe organisatie, in verband met een nieuw batterijstelsel; de achtjarige diensttijd werd over al de kroonlanden uitgebreid; de positie der officieren van gezondheid en militaire auditeurs werd verbeterd; de traktementen der garnizoensbataillons met die der linie-infanterie gelijk gesteld, en aan de trouw bewaarde militaire grenzen door eene nieuwe grondwet wezenlijke voordeelen verzekerd. In het jaar 1851 werd het geniekorps op nieuw georganiseerd, de chevaux-legers-regimenten in uhlanen-regimenten veranderd, de traktementen der officieren verhoogd, een korps geographische ingenieurs opgerigt, enz."

De beoordeeling der jongste gebeurtenissen, waaraan de Keizer door zijne besluiten en handelingen voorzeker een groot aandeel heeft gehad, verblijft aan de geschiedenis, nadat later alle oorzaken en beweegredenen zullen bekend geworden zijn; en wat in 't bijzonder de krijgsgebeurtenissen aangaat, zou men behooren te weten, in hoever de legerbevelhebbers naar eigen inzigt of op hooger last hebben gehandeld, in hoever het besluit tot de aanvallende beweging aan den Mincio, en de beschikkingen die tot den slag van Solferino of Cavriana hebben geleid, van den Keizer zelven afkomstig, of het werk zijn geweest van den staf en de hoofdbevelhebbers in het Oostenrijksche leger.

De Keizer is den 24sten April 1854 met de dochter van den Hertog Maximiliaan Joseph van Beijeren, de Prinses Elisabeth Amalia Eugenia (geb. 24 December 1831) gehuwd. Het uit dezen echt gesproten eerste kind werd den 5den Maart 1855 geboren en overleed den 29sten Mei 1857; daarna werden geboren de Aartshertogin Gisela (den 12den Julij 1856) en de Aartshertog tevens Kroonprins, Rudolf Frans Karel Joseph, den 21sten Augustus 1858.

Verona gevestigd; dat van het derde, waartoe behooren Hongarijë en Zevenbergen, te Pesth; dat voor het vierde, bevattende Gallicië en de Bukowina, is te Lemberg. Bovendien is nog het Kroatisch, Slavonisch, Dalmatisch gouvernement te Agram gevestigd. Elk dezer legerkommandanten heeft een afzonderlijken staf, speciale directeurs, inspecteurs enz., en correspondeert regtstreeks met het algemeen opperlegerkommando te Weenen.

g.) FREDERIK RUDOLF ALBERT.

Aartshertog van Oostenrijk.

Deze is de oudste zoon van den Aartshertog KAREL van Oostenrijk, — den overwinnaar van NAPOLEON bij Aspern, — en werd den 3den Augustus 1817 geboren. Naar het gebruik onder de Prinsen van het Habsburgsche Huis, doorliep hij reeds jong de onderscheidene militaire rangen, werd alzoo door Keizer FRANS, op nog pas dertienjarigen leeftijd, tot kolonel en eigenaar van het vakant geworden infanterie-regiment Bellegarde en tot ridder van het Gulden Vlies benoemd. In 1837 trad hij in werkelijke dienst en werd als tweede kolonel bij het infanterie-regiment Wimpffen geplaatst, ging in 1839 bij de kavallerie over, werd in 1840 tot generaal-majoor, in 1843 tot luit.-veldmaarschalk, en, nadat hij in 1844 met de Prinses HILDEGARDE, dochter van Koning LODEWIJK van Beijeren, gehuwd was, tot militairen bevelhebber van Oostenrijk en Salzburg benoemd. In deze betrekking legde hij zich bijzonder toe op de theoretische en praktische vorming der troepen onder zijn bevel, vervaardigde zelfs bijzondere voorschriften betrekkelijk voorposten-, kamp- en velddienst, en verwierf zich aller genegenheid, door zijn welwillenden aard en de zorg voor de soldaten. Het jaar 1848 had ook voor hem gewigtige gevolgen. Toen den 15den Maart de revolutionnaire volksbeweging te Weenen het hoogste punt had bereikt, werd onder de menigte het gerucht verbreid, dat de Aartshertog, als kommanderend generaal, bevel aan de troepen gegeven had om van hunne wapenen tegen het volk gebruik te maken. Diep daardoor gekrenkt, nam hij reeds den volgenden dag zijn ontslag, gaf daarvan in eene dagorder aan de troepen kennis, waarin hij de hoop uitdrukte hen later weder op de baan van eer en roem te ontmoeten. Hij reisde daarop naar zijne goederen, en begaf zich vervolgens als vrijwilliger naar het leger van Italië, waar hij zich in den slag van St.-Lucia zeer onderscheidde, zoodat de maarschalk RADETZKY van hem getuigde, dat hij niet alleen door persoonlijken moed, erfelijk

aan zijn geslacht, maar ook door het opwekken en aansporen zijner ondergeschikten en het indringen in den geest der slagbewegingen, zich zijne hooge krijgsbestemming waardig had getoond. — Toen in 1849 Sardinië andermaal het wapengeluk beproefde, verkreeg de Aartshertog Albert, op zijn verzoek, het bevel over eene divisie van het legerkorps des veldtuigmeesters d'Aspre. Het toeval wilde dat juist dit korps in den korten veldtogt den meesten roem behaalde. Reeds den dag nadat de Oostenrijkers den 18den, bij Pavia, den Tessino waren overgegaan, kwam het in gevecht bij Gravellone; den 21sten sloeg het geheel alleen de Sardiniers bij Mortara. De Aartshertog had daarbij het bevel over het centrum, en voerde dit met bedaardheid en dapperheid, zich-zelven niet ontziende, ten storm. Bij Novara, waar de Oostenrijkers onverwacht op de hoofdmagt der Sardiniers stieten, maakte het korps van d'Aspre de voorhoede uit; de divisie van den Aartshertog weêrstond hier volhardend drie uren lang den strijd tegen de vijandelijke overmagt, tot de Oostenrijksche hoofdmagt aankwam en de Sardiniers uit hunne stelling verdreven werden. — Op voorstel van den veldmaarschalk Radetzky, schonk de Keizer den Aartshertog het ridder- en later het kommandeurskruis der Maria-Theresia orde, de hoogste militaire onderscheiding in Oostenrijk.

Na het einde van den korten roemrijken veldtogt, werd de Aartshertog Albert tot opperbevelhebber van het derde legerkorps en gouverneur der bondsvesting Meintz benoemd. In 1851 werd hem den gewigtigen post van gouverneur-generaal en kommanderend bevelhebber in Hongarijë opgedragen; voorzeker een der belangrijkste betrekkingen in de Oostenrijksche monarchy. Tevens heeft hij als generaal der kavallerie het bevel over het derde leger, met het hoofdkwartier Ofen-Pesth. Dat Hongarijë, na de stormen van den jongsten opstand en oorlog aldaar, in betrekkelijk korten tijd, tot rust en eene zekere mate van tevredenheid gekomen is, wordt hoofdzakelijk toegeschreven aan den minzamen aard en het regtvaardig bestuur van den Aartshertog, die kort na 't aanvaarden zijner betrekking eene rondreize door het land deed. Hij wordt gezegd door alle partijen zeer te worden geacht; bijzonder geniet hij des Keizers vertrouwen, hetwelk nog onlangs gebleken is door de in April ll. hem toevertrouwde zending naar Berlijn. Schoon hij in deze zijne zending niet slagen kon, wist hij toch door zijne persoonlijkheid veler harten te winnen. — Volgens de berigten uit Weenen van het laatst van Mei, begaf zich toen de Aartshertog Albert met het derde leger naar Triëst, en zou dit leger van daar naar Italië gaan, als zijnde almede bestemd om aan den veldtogt deel te nemen.

h.) Baron ZOBEL.

Thomas, Baron Zobel *von Giebelstadt en Darstadt*, was de zoon eens Beijerschen generaals en werd in 1799 te Bremen geboren. In het jaar 1815, derhalve op veertienjarigen leeftijd, trad hij reeds in Oostenrijksche dienst, nam deel aan de veldtogten van 1814 en 1815, behoorde in 1821 tot het korps dat Napels bezette, en nam in 1831 deel aan de expeditie der Oostenrijkers in de Romeinsche Legatiën; hij was in het jaar 1848 tot den rang van kolonel en kommandant van het jager-regiment Keizer opgeklommen. Bij het uitbreken van den opstand van 1848, was de kolonel Zobel met zijn regiment te Milaan in garnizoen, en ontving bij den aftogt uit deze stad, het bevel over eene brigade, welke tot eskorte van den hofstoet dienen moest. Op dezen moeijelijken terugtogt legde Zobel eene groote kloekmoedigheid aan den dag, bepaaldelijk bij het stadje Melegnano, welks inwoners hem den weg poogden af te snijden, waarop hij de plaats stormenderhand liet veroveren. Naardien te dezer gelegenheid door de verbitterde soldaten met weinig verschooning te werk gegaan werd, gaven de Italianen den Oostenrijkschen bevelhebber den bijnaam van »menschenslagter" en »Kroaat". — Toen Radetzky vervolgens eene stelling bij Verona had genomen, moest Zobel met eene brigade tusschen de Etsch en het Gardameer zijne linker flank dekken, waarbij hij veel ijver en voortvarendheid betoonde; inzonderheid leidde hij den schijnaanval, die van het plateau van Rivoli op de linker flank der Piemontezen werd ondernomen, om den afmarsch van Radetzky van Mantua te verbergen, en hield zich gedurende de dagen die den slag van Custozza voorafgingen, deels met het korps van Thurn vereenigd, staande tegen herhaalde, dikwijls met overmagt beproefde aanvallen der Piemontezen. — In het jaar 1849 voerde hij het bevel over een klein detachement tot dekking van Radetzky's linker flank, toen deze naar Novara oprukte. In hetzelfde jaar werd hij tot generaal bevorderd,

terwijl hij in 't begin van het jaar 1859 als luit.-veldmaarschalk en bevelhebber over eene divisie van het vijfde legerkorps, te Milaan stond.

Tot de troepen van het Oostenrijksche leger die in Sardinië vielen, behoorde ook de divisie Zobel. Toen de geallieerden den 30sten Mei de Oostenrijksche voorposten van Palestro terugdrongen, poogde de luit.-veldmaarschalk Zobel den volgenden dag dit punt met de beide brigaden Weigl en Szabo te heroveren, doch kon, in weerwil der betoonde dapperheid en den kloekmoedigen stormaanval van het 26ste bataillon jagers, en niettegenstaande de brigade Weigl de helft der plaats reeds heroverd had, daarin niet slagen — In den nacht van den 2den op den 3den Junij, trok de generaal Zobel met zijne divisie over den Tessino terug. In hoever hij deel aan den slag van Magenta genomen heeft is ons niet gebleken; in dien van Solferino was hij bevelhebber van het 7de korps, tot het centrum behoorende.

---

i.) Graaf VON DEGENFELD.

August Frans Johann Cristoffel, Graaf von Degenfeld, is de oudste zoon van den generaal-majoor Graaf von Degenfeld *Schonburg*. Hij werd in 1798 te Grosz-Kanischa, in Hongarijë, geboren, trad de krijgsmansloopbaan in het jaar 1815 in als tweede luitenant, doorliep de onderscheidene militaire rangen, tot hij in 1842 tot kolonel en regimentskommandant benoemd werd. In 1848 tot generaal majoor bevorderd, kreeg de graaf Degenfeld aanvankelijk het bevel over eene brigade bij het tweede reservekorps in Italië, onder den luit.-veldmaarschalk von Welden, en trok den 15den Julij Mantua binnen. Den 28sten dier maand werd hij met zijne brigade en die van den generaal Benedek, gezamentlijk onder 't bevel van den generaal Culoz, naar den Oglio gezonden en bij het vierde legerkorps ingedeeld, en nam hij met dit korps aan de operatiën deel, tot op de inneming van Milaan. In de toenmalige legerberigten van den generaal Radetzky, wordt Degenfeld met onderscheiding genoemd. — In den veldtogt van het volgende jaar (1849), voerde Degenfeld, in den slag van Novara, de voorhoede-brigade van het vierde legerkorps aan, en had gelegenheid zijn moed en beleid aan den dag te leggen. Toen de kavallerie de brug over de Agogna was overgegaan en voorwaarts rukte, had Degenfeld het nabijzijnd geschut doen vóórkomen en eene divisie van het infanterie-regiment graaf Nugent aan de gracht der overzijde van den grooten weg geplaatst. De

kavallerie werd teruggeslagen, de artillerie door een vijandelijk overmagtig geschutvuur bestookt, kon zich niet staande houden, en de infanterie werd teruggedreven. In dit hagchelijk oogenblik hield DEGENFELD, door voorbeeld en toespraak, de wijkende troepen staande en bragt, door zijne officieren ondersteund, hen weder in 't gevecht. Middelerwijl rukte eene vijandelijke kolonne in de regter flank der Oostenrijkers; DEGENFELD beval terstond de overige kompagniën van het regiment Nugent tegen dezen nieuwen vijand aan te rukken, hield het gevecht in 't front vol; verzamelde, nadat zijn paard hem onder 't lijf was doodgeschoten, te voet verscheidene kompagniën en voerde die tegen den vijand aan. Later, toen al zijne troepen en die der brigade Schwarzenberg in 't gevecht of werkzaam waren, verzocht hij den bijstand van een bataillon der brigade Gravert en herstelde daarmede de gemeenschap met het tweede legerkorps. Door zijne volharding in 't open veld, onder het hevigst vuur, had hij het gevecht in het gewigtigst oogenblik tot staan gebragt; door zijne detachering in de regter flank 's vijands oogmerk om naar de engte der Agogna-brug door te dringen, verhinderd, en alzoo werkelijk veel bijgedragen tot de zege van den dag. Voor deze daad ontving de generaal DEGENFELD het ridderkruis der Maria-Theresia-orde en der Leopoldsorde. — Hij werd in 1849 tot luit.-veldmaarschalk en ondergouverneur van Meintz benoemd; later werd hij aan het ministerie van oorlog geplaatst, vervolgens chef der reorganisatie-afdeeling bij het algemeen legerkommando.

II. DE FRANSCHE BEVELHEBBERS.

a.) De Maarschalk VAILLANT.

Chef van den staf van het Fransche leger in Italië.

Jean Baptiste Philibert Vaillant, werd den 6den October 1790 te Dijon geboren. Op zeventienjarigen leeftijd kwam hij als kweekeling op de Polytechnische school, waar zijn lust en vatbaarheid voor de wiskundige wetenschappen hem daarin groote vorderingen deden maken. Na vervolgens op de artillerieschool te Metz te zijn geweest, trad hij in 1809 als onderluitenant in het leger, bij het wapen der genie. In 1811 werd hij tot luitenant bij het bataillon sappeurs benoemd, dat te Leipzig garnizoen hield, en in het jaar 1812 verkoos de generaal Haxo, die de talenten dezes jongen officiers onderscheiden had, hem tot zijn aide-de-camp bij den togt naar Rusland, waar hij zich zeer onderscheidde en het kruis van het Legioen van Eer ter belooning ontving. In den Duitschen bevrijdingsoorlog werd hij, volgens een berigt, krijgsgevangen genomen en eerst na den vrede uitgewisseld; een ander berigt gewaagt daarentegen van hem, dat hij in den veldtogt van 1814, bij den inval der bondgenooten in Frankrijk, den generaal Haxo, als adjudant, trouw ter zijde stond bij de vele geïmproviseerde versterkingen van veldwerken of vaste punten. — Gedurende de restauratie werd hij op disponibiliteit gesteld, doch in 1815 hernam hij weder zijne betrekking bij den generaal Haxo, vocht dapper bij Waterloo, en arbeidde mede aan de versterkingswerken, die in der haast rondom Parijs werden opgeworpen. — Bij de tweede restauratie werd hij, als tot een wetenschappelijk wapen behoorende, wel in dienst behouden, maar maakte weinig promotie. In 1816 tot kapitein benoemd, werd hij eerst in 1826 majoor en bataillonschef, en nam in die betrekking, op verzoek van den maarschalk Bourmont, deel aan den togt naar Algiers (1830), waar hem 't bevel over eene der genie-afdeelingen werd toevertrouwd. Hij leidde de belegering van het

Keizersfort, 't welk Algiers beheerscht, deed het in de lucht springen en besliste daardoor het lot der stad. Bij die gelegenheid werd hij door een bomscherf aan het been getroffen, zoodat hij naar Frankrijk moest terugkeeren. Naauwelijks van zijne wonde hersteld, vraagt en verkrijgt hij, bij de vorming van het Noorderleger, de betrekking van chef van den staf bij zijn voormaligen chef, den generaal Haxo, die aan 't hoofd der genie van dit leger stond, en onderscheidde zich bij het beleg der Citadel van Antwerpen, zoodat Koning Leopold hem het ridderkruis schonk, en hij kort daarna, op slechts twee en veertigjarigen leeftijd, tot kolonel en kommandant van het 2de regiment genietroepen bevorderd werd. In de jaren 1837 en 1838 was Vaillant directeur der fortificatiën van Algiers, en deed hij in de omstreken schansen en blokhuizen tot steunpunten voor de troepen en in 't belang der krijgsondernemingen aanleggen. In 1839 werd hij tot generaalmajoor bevorderd, kwam in Frankrijk terug en was gedurende eenigen tijd Directeur der Polytechnische school.

In het jaar 1845 ontving Vaillant den rang van luit.-generaal; hij werd belast met den aanleg der vestingwerken van Parijs op den regter Seineoever, en was lid der commissie ter onderzoeking der plannen voor de verdediging van Frankrijk. Dienst in 't veld deed hij eerst weder in het jaar 1849, tijdens de belegering van Rome, die, schoon hij slechts tweede bevelhebber was, geheel aan zijne leiding was toevertrouwd, als zijnde de opperbevelhebber van het expeditionnaire korps, een kavallerie-officier (1), daartoe minder geschikt. Bij het dekreet van den 11den December 1851, waarbij hem de maarschalksstaf werd geschonken, werd erkend, dat de val der stad aan hem te danken was. — Reeds vroeger, in 1843, was Vaillant tot lid der Akademie van Wetenschappen gekozen; in 1849 ontving hij het grootkruis van het Legioen van Eer; ook werd hij senateur, graaf en tot groothofmaarschalk benoemd. Van 1854 tot 1859 was hij minister van oorlog; zijne voortvarendheid en activiteit tijdens den Oosterschen oorlog worden zeer geroemd; o. a. wordt daarvan in een geschrift gezegd: »De maarschalk heeft bewezen, dat de administratieve onmogelijkheden en trage gang van zaken geen hinderpalen voor zijne veerkracht en wakkerheid zijn. Een groot leger, dat in verwijderde streken oorloogt, zóó gemakkelijk van al het noodige te voorzien als ware het nabij de poorten van Parijs, de oogenblikkelijke aanvulling en toezending van manschappen en materieel, zijn zaken, die aan het oog der menigte ontsnappen, maar des te meer de zaakkundigen en nadenkenden treffen." — Toen de kwestie van den jongsten

(1) De maarschalk Baraguey d'Hilliers.

oorlog zich voordeed, nam de maarschalk Vaillant deel aan alle beraadslagingen. In de eerste dagen na de oorlogsverklaring moest hij zijne portefeuille overgeven, daar hem nu, naar gezegd wordt, mindere activiteit in de vereischte mobilisatie van het leger te last gelegd werd. Hoe dit zij, de Keizer benoemde hem tot chef van den generalen staf des legers, en als zoodanig heeft hij den veldtogt medegemaakt. — Thans is hij opperbevelhebber der in Italië gebleven troepen.

De maarschalk Vaillant wordt gezegd een welwillend, vertrouwen inboezemend voorkomen te hebben, waarmede echter in strijd zou zijn de wat barsche wijze, waarmede hij, tijdens hij minister was, degenen die hem naderden ontving; desniettemin, — zegt men, — onderzocht hij daarna de verkregen regten van den sollicitant, en verleende, de billijkheid erkend hebbende, den volgenden dag wat hij aanvankelijk geweigerd had. — Eenvoudig in manieren, is hij tevens een groot beminnaar van de plantenkunde en een man van wetenschap, doch bovenal soldaat.

---

b.) De Maarschalk BARAGUEY d'HILLIERS.

Bevelhebber van het eerste Fransche legerkorps.

De graaf Achille Baraguey d'Hilliers, is de zoon van een beroemd divisiegeneraal, kolonel-generaal der dragonders onder het eerste Keizerrijk; zijne moeder was eene Duitsche uit Meintz. Hij werd te Parijs in 1795 geboren. Zijne jeugd werd met minder zorg geleid dan die van den maarschalk Vaillant; immers op nog zeer jeugdigen leeftijd trad hij als gewoon ruiter in dienst bij het 1ste regiment dragonders, en legde al dadelijk eene onstuimigheid en eene vlugheid van geest en ligchaam aan den dag, die aankondigden dat hij tot krijgsman geboren was. Zijn vader evenwel, wiens hooge rang niet gedoogde hem zoodanig, zonder genoegzame wetenschappelijke voorbereiding, verder als ruiter te laten dienen, en ook voor zijne jeugd bezorgd, deed hem naar de krijgsschool terugkeeren, welke hij daarna als onder-luitenant bij het 1ste regiment jagers te paard verliet. De eerste veldtogt dien hij bijwoonde, was die van Rusland, alwaar hij zijn vader verloor, terwijl hij-zelf op den verschrikkelijken terugtogt, zonder de zich opofferende hulp van een kameraad, zou bezweken zijn. In 1813 werd hij met zijn in der haast gereorganiseerd regiment naar Duitschland gezonden, alwaar hij tot luitenant en adjudant van den Hertog van Ragusa werd benoemd. Bij Leipzig nam een kogel hem de linker hand weg, het-

geen hem verhinderde aan den volgenden veldtogt deel te nemen. — Bij de tweede restauratie was hij ritmeester bij het 6de regiment jagers te paard. Zijne bonapartische gezindheid, die hij niet verborg, waren echter oorzaak, dat hij weinig promotie maakte, niettegenstaande zijne moeder en de eene zijner zusters, die met den generaal Damrecourt was gehuwd, ijverige legitimisten waren (de andere had tot echtgenoot den beroemden generaal Foy). Den Spaanschen veldtogt van 1823 maakte Baraguey d'Hilliers nog als ritmeester mede; en in 1830, toen de Julij-revolutie uitbrak, was hij als bataillonschef bij het leger van den maarschalk Bourmont in Algiers. Thans was echter het oogenblik gekomen, waarop zijne militaire verdiensten erkend werden en hij snelle vorderingen maakte. In Augustus van gezegd jaar was hij reeds kolonel. Weinige jaren later werd hij onder-gouverneur der militaire school van St.-Cyr, en nam in 1836, met zijne benoeming tot generaal-majoor, de opperste leiding dier militaire inrigting op zich. Zijn bestuur kenmerkte zich door eene strenge tucht, waarmede de geest van insubordinatie, die toenmaals in de school heerschte, weinig ingenomen was. Doch de generaal hield vol, getrouw aan zijne spreuk: »Om te kunnen gebieden, moet men weten te gehoorzamen," daar bijvoegende: »Ik heb slechts één hand, maar het is een ijzeren." — Door deze vastheid van karakter verhief hij de school van St.-Cyr tot hetgeen zij onder het Keizerrijk geweest was; de officieren die onder zijn beheer kweekelingen waren, worden dan ook gezegd meest allen mannen van verdienste te zijn, die erkennen, dat zij, 't geen ze geworden zijn, voor de helft aan hun strengen gouverneur te danken hebben

De generaal Baraguey d'Hilliers beminde echter meer het woelige oorlogsleven, dan de vreedzame betrekking van aan het hoofd te staan eener kweekschool van toekomstige officieren. Hij zag zijn wensch in 1841 vervuld, toen de gouverneur-generaal van Algerië, Bugeaud, naar eenige bekwame onderbevelhebbers omzag. Van 1841 tot 1844 was hij, 't zij aan 't hoofd eener mobiele brigade, in persoon de kolonnen aanvoerende en zich-zelven aan alle gevaren blootstellende, of als opperbevelhebber der provincie Constantine het land besturende, in welk beheer hij blijken gaf van veel bekwaamheid, maar ook van buitengewone strengheid.

Toen de Februarij-revolutie uitbrak, was Baraguey d'Hilliers bevelhebber eener divisie te Besançon. De roode republikeinen hadden, onder de leiding van Ledru-Rollin, deze stad tot een hunner hoofdkwartieren gekozen, maar hadden op den bevelvoerenden generaal niet gerekend; deze deed zich zoo krachtig gelden, dat de roode zendelingen ijlings de wijk namen en de dankbare bewoners van het district, den generaal tot afge-

vaardigde verkozen. Hij was lid van de beide nationale vergaderingen en oefende als een der leiders van de groote partij der orde, vrij wat parlementairen invloed uit. Hij verstond zich slecht met Cavaignac, en bejegende den overwinnaar van den Junij-opstand meermalen zeer onheusch, niet kunnende verdragen dat een jonger officier, dien hij zoo lang onder zich had gezien, thans boven hem stond. Na de keus van den 10den December werd hij op de lijst der drie kandidaten voor het vice-presidentschap der Republiek gebragt. De Prins-President koos hem in 1849 tot opperbevelhebber der tegen de Romeinsche Republiek bestemde troepen, doch deze keus was de ultramontaansche partij zeer onaangenaam; ook lag hij met het herstelde Pauselijk bestuur gedurig overhoop, zoodat hij eindelijk teruggeroepen werd.

Een jaar na zijne terugkomst trad hij, als bevelhebber van het leger van Parijs, in de plaats van Changarnier. Men maakte daaruit op, dat hij de persoonlijke inzigten van den Prins-President was toegedaan, en dat hij hem in dien zin zijne diensten aangeboden had; doch ten onregte, want hij verliet weder deze betrekking, 't zij hem diplomatieke bedenkingen nopens de mogelijke gevolgen van den *coup d'état* weerhielden, of dat hij van den stap zelven afkeerig was. In de Decemberdagen 1851, was hij noch onder de strijders voor Lodewijk Napoleon, noch onder de protesterende generaals, en hield zich ook later onzijdig. — Nadat het nieuw gezag zich gevestigd had, werd hij tot vice-president van den senaat benoemd, en hem in 1853 door den Keizer de ambassade te Konstantinopel opgedragen, waar hij echter meer eene militaire, dan diplomatieke rol speelde. De tijd dien andere gezanten in allerlei staatkundige kuiperijen doorbrengen, besteedde hij met het doen van militaire inspectiereizen, met zijne denkbeelden te ontwikkelen, omtrent het best gebruik dat van de Turksche krijgsmagt zou te maken zijn, enz. De eerste diplomatieke verwikkeling die hem voorkwam, hakte hij door, met zijne tegenpartij te doen weten, dat de slag van Leipzig de hand verschoond had, waarin hij nog de pistool hield. — Daar zijn langer verblijf in de Turksche hoofdstad voor de vervulling zijner taak niet meer noodig werd geacht, keerde hij naar Frankrijk terug. — Bij het uitbreken van den Oosterschen oorlog was er geen geschikte betrekking voor hem te vinden, aangezien hij, als gewezen ambassadeur, het bevel over eene enkele divisie, onder het opperbevel eens anderen niet kon voeren. Daarom werd hem het opperbevel over het expeditiekorps gegeven, dat in de Oostzee zou opereren, en veroverde hij, door de Engelsche vloot ondersteund, de vesting Bomarsund. Hij verkreeg voor dit krijgsfeit, den 28sten Augustus 1854, den maarschalksstaf, en werd later, na den aanslag van Orsini, in het voorjaar 1858, tot opperbevelhebber der troepen in het westen des rijks benoemd.

In den jongsten oorlog kreeg de maarschalk Baraguey d'Hilliers het bevel over het eerste Fransche legerkorps, dat zich in de vlakte van Alessandria tegenover de Oostenrijkers stelde. Eene zijner divisiën (de eerste, generaal Forey) weêrstond kloekmoedig de Oostenrijkers bij Montebello en deed hen aftrekken. Bij den slag van Magenta had het eerste legerkorps geen gelegenheid zich te onderscheiden; daarentegen kweet het zich voortreffelijk drie dagen later, bij Melegnano (Marignan). De maarschalk ontwikkelde bij die gelegenheid eene veerkracht als een krijgsman van jeugdigen leeftijd. Nadat zijn korps den 8sten Junij den geheelen dag onder stortregens had doorgemarcheerd, kwam het tegen zes ure des namiddags voor de door de Oostenrijkers sterk bezette plaats. De maarschalk nam terstond zijne beschikkingen: de divisie Bazaine moest op den grooten weg aanrukken, de divisie l'Admirault op een nevenweg; de divisie Forey het dorp omtrekken. Na verwoedde aanvallen waren de Oostenrijkers, in weerwil van den dappersten weêrstand, genoodzaakt te wijken en het dorp te verlaten; op hun aftogt werden zij door de divisie Forey hevig bestookt en leden, zooals bekend is, een groot verlies. — In den slag van Solferino stond het eerste Fransche legerkorps onder den maarschalk Baraguey d'Hilliers voor de hoogten van Solferino, en ving aldaar des morgens om vijf ure het gevecht aan. Blijkens het officieel berigt in den *Moniteur*, werden de hoogten en het dorp door gezegd korps al strijdende vermeesterd en na een verbitterd gevecht bezet; werden door hetzelve vervolgens, na de vermeestering van Solferino, achtereenvolgens al de Oostenrijksche positiën in de rigting van Pozzolengo bezet, en kon zijne voorwaartsche beweging alleen door het vallen van den nacht gestuit worden.

In eene beschrijving van den persoon des maarschalks komt het volgende voor: »Niettegenstaande de maarschalk Baraguey d'Hilliers, den ouderdom van negen en zestig jaren bereikt heeft (1), in weerwil zijne linker hand verbrijzeld is en zijne knie, wegens eene pijnlijke aandoening, in een lederen schoen bekneld is, rijdt hij nog te paard als een jong ruiter. Groot en rank van gestalte, breed van schouders, houdt hij het hoofd regt op, waarop al de kenmerken van het ruwe soldatenleven staan uitgedrukt. Zijne bijna zilverwitte haren en borstelachtige knevels steken sterk af tegen zijn verbrande, bijna bruine gelaatskleur; hij heeft een klein, maar flikkerend, zeer beweeglijk oog. In den gemeenschappelijken omgang, zoowel als op het slagveld, is hij kortaf en levendig. Zijne aanspraken zijn kort en oorspronkelijk. Hij is geboren krijgsman en bemint den soldaat."

(1) In deze levensschets wordt gezegd dat de Maarschalk in het jaar 1791 is geboren; andere berigten noemen het jaar 1795.

c.) De Maarschalk MAC-MAHON.

Bevelhebber van het tweede Fransche legerkorps.

Tegenover de onstuimige, ruwe dapperheid van den maarschalk Baraguey d'Hilliers, staat de ridderlijke, bescheiden heldhaftigheid van den maarschalk Mac-Mahon, die door het leger lang bewonderd werd vóór zijn naam daar buiten naauwelijks bekend was. Marie Patrick Mauritz Mac-Mahon, is van Iersche afkomst en werd den 12den Junij 1808, in de nabijheid van Autun geboren, waar zijne familie, die sedert den val der Stuarts naar Frankrijk was geweken, het kasteel Sully in eigendom bezit. Zijn vader en oom waren reeds in Fransche dienst geweest: de eerste had het tot den rang van luit.-generaal gebragt, was tevens pair en behoorde tot de vertrouwelingen van Karel X; zijn oom had den generaal-majoorsrang bereikt. Zijne familie schijnt hem aanvankelijk tot den geestelijken stand bestemd te hebben, althans hij werd op het seminarie van Autun geplaatst; later evenwel kwam hij op eene voorbereidende school te Versailles, en werd in November 1823 kweekeling in de school van St.-Cyr; aldaar legde hij zulk een voldoend examen af, dat hij tot den staf kon overgaan, en in October 1827 als onder-luitenant werd aangesteld. In dien rang maakte hij den togt mede tegen Algiers in 1830. In 1831 was hij luitenant en woonde, als adjudant van den generaal Achard, het beleg van het kasteel van Antwerpen bij. In 1833 werd hij tot kapitein bevorderd, en was van 1836 tot op het laatst van 1852 bestendig in Algerië, alwaar hij veelzijdige krijgservaring opdeed, aan menigen krijgstogt deelnam of dien zelf aanvoerde, en zich steeds door eene groote, soms tot vermetelheid gaande dapperheid onderscheidde. Zijn eerste groot wapenfeit was bij de bestorming van Constantine, den 10den November 1837, waar hij ook door een geweerschot nabij de borst getroffen werd. Zijn naam werd eervol op de legerdagorden gemeld, wegens zijn roemvol aandeel aan het gevecht, genaamd *des Oliviers* (1840), het

gevecht van Bab-el-Taza (1841), aan de expeditiën van Ziban en Biscara (1844); de gevechten van Djebel-Alhra, Aïdoussa en Aïn-Kebira (1845), het gevecht van Calaa (1852) enz.; achtervolgens werd hij dan ook beloond met de onderscheidene rangen van het Legioen van Eer, tot hij in 1855 het grootkruis verwierf. Als een staal zijner vermetele stoutheid, wordt het volgende voorval aangehaald: Toen hij in Afrika nog adjudant van den generaal Achard was, beval deze hem, na een heet gevecht, in galop eene order over te brengen aan den chef eener kolonne, die van de hoofdmagt door een troep Arabieren gescheiden was. »Gij moet een eskadron jagers medenemen," voegde de generaal er bij. — »Dat is te veel of te weinig," antwoordde de adjudant, te paard stijgende; »te veel, om ongemerkt door te komen, te weinig, om den vijand af te slaan," — en daarop rent hij alleen heen. Zoodra de Arabieren hem ontwaren, zetten ze hem achterna. Een snelstroomend water snijdt hem den weg af; hij zet zijn paard met alle kracht er over heen, zoodat het aan de overzijde gekomen, stort en de beenen breekt. De Arabieren durven hem over dien gevaarlijken weg niet volgen, maar zenden hem een aantal geweerkogels achterna, doch hij volbrengt ongedeerd zijne taak.

In het jaar 1840 werd de kapitein Mac-Mahon tot majoor bevorderd en tot kommandant benoemd van een der tien nieuw opgerigte jagerbataillons; in 1842 was hij luit.-kolonel van het tweede regiment van het vreemdenlegioen; in 1845 kolonel van het 41ste, later van het 9de regiment van linie. In 1848 werd hij tot brigade-generaal bevorderd, bestuurde in dien rang achtervolgelijk de provinciën Oran en Constantine, en werd in Julij 1852 tot divisie-generaal verheven. In dit laatste jaar leidde hij met beleid en goeden uitslag eene expeditie in Kabylië. Daarop naar Frankrijk teruggekeerd, had hij in 1855 't bevel over eene divisie in het noordelijk legerkamp.

Toen de generaal Canrobert in Julij 1855, op bevel des Keizers, uit de Krim naar Frankrijk terugkeerde, benoemde deze hem, in Canroberts plaats, tot bevelhebber der eerste divisie van het korps Bosquet. Hij kwam in de laatste periode van 't beleg voor de benarde plaats. Bij het beramen van het plan ter bestorming op den 8sten September, werd de divisie Mac-Mahon den Malakoftoren tot doelwit aangewezen. Des avonds vóór den beslissenden dag, toen de bevelhebber der genie Niel, den generaal Mac-Mahon de laatste instructiën gaf, en, zoowel als Bosquet, hem al het gewigt van den aanval op 't gezegd punt op het hart drukte, antwoordde hij eenvoudig: »Ik zal morgen binnen den Malakof zijn, en wees verzekerd dat ik er niet levend weêr uitgedreven word." Bij den storm plaatste hij zich op het hoogste punt der borstwering,

de beweging zijner divisie besturende en gadeslaande. Zijne bedaardheid en koelbloedigheid bragt zelfs de Zouaven in opgetogenheid, en herhaaldelijk, maar te vergeefs, zond de generaal Pelissier hem een zijner aide-de-camps, om hem aan te manen, zich niet zoodanig bloot te stellen.

De belooning bleef niet achterwege. De generaal kreeg het grootkruis van het Legioen van Eer en werd lid van den Senaat. In deze laatste betrekking heeft hij blijken van vrijheidsgevoel en onafhankelijkheid gegeven, bijzonder bij de behandeling der beruchte veiligheidswetten, na den aanslag van Orsini, tegen welke hij krachtig protesteerde.

Nogmaals werd hij geroepen om in Algerië het zwaard te trekken; hij vertrok derwaarts, om aan het hoofd der tweede divisie, onder de bevelen van den maarschalk Randon, deel te nemen aan de groote expeditie tegen Kabylië, door welke die onrustige landstreek eindelijk voor goed bevredigd werd. Bij dekreet van 31 Augustus 1858, werd Mac-Mahon vervolgens met het opperbevel over de gezamentlijke land- en zeemagt der kolonie bekleed. Eene nieuwe orde van zaken was er te gelijker tijd ingevoerd, waarbij het militaire opperbewind binnen zekere palen gebragt, en het burgerlijk gezag eensklaps verheven en daaraan meer kracht en wettigheid werd toegekend. In die omstandigheden wist de generaal Mac-Mahon, door zijne voorzigtigheid, door een geest van bevrediging en door zijn invloed, voor te komen of te vermijden, dat er conflicten ontstonden, die voor het nieuw koloniaal beheer bedenkelijke gevolgen hadden kunnen hebben.

Toen de jongste oorlog op handen was, had iedereen in Frankrijk het oog op den generaal Mac-Mahon, als een der beste bevelhebbers, bekwaam om een legerkorps aan te voeren. De Keizer benoemde hem tot kommandant van het tweede korps. Bij de groote omtrekking van den Oostenrijkschen regter vleugel door het Fransch-Sardinische leger, in 't begin van Junij, was Mac-Mahon de eerste, die in den morgen van den 3den Junij, met zijne troepen den Tessino, ter hoogte van Turbigo, overtrok en voet op Lombardischen bodem zette. Met zijn staf ter hoogte van Robechetto gekomen, ontwaart de generaal eene kerk, op eene naburige hoogte; terstond stijgt hij af, beklimt den toren en overziet het veld. Dáár ziet hij op eenige honderde ellen afstands, eene Oostenrijksche kolonne, die van Buffalora scheen te komen en naar Robechetto marcheerde, blijkbaar met het oogmerk om dit dorp te bezetten. De generaal stijgt onmiddellijk weder te paard, zendt zijne Algerische tirailleurs op den vijand af, doet hen ondersteunen door het overige der divisie La Motterouge (de tweede van zijn korps), drijft de aanrukkende Oostenrijkers terug, en blijft meester van Robechetto. — Het aandeel van het korps des generaals Mac-Mahon aan den slag van Magenta,

op den 4den Junij, is bekend. Zijn korps werd dien dag versterkt door de voltigeur-divisie der keizerlijke garde, en werd gevolgd door het Sardinische leger. De bewegingen dezer troepen ondervonden echter vertraging; de Sardiniers werden bij den overtogt van den Tessino opgehouden, zoodat slechts eene hunner divisiën op vrij verren afstand het Fransche korps kon volgen. Toen de beide divisiën van het korps (Espinasse en La Motterouge) in twee kolonnen naar Buffalora oprukten, schenen de Oostenrijkers zich tusschen deze twee kolonnen te willen werpen, om ze aldus af te snijden, waarop de generaal Mac-Mahon, zulks ontwarende, de regter kolonne met de linker naar den kant van Magenta vereenigde, zich aldaar, ondersteund door de 15 bataillons voltigeurs der garde, te regter uur, op den vijand wierp en hem, na het hardnekkigst gevecht, uit Magenta verdreef. Hierdoor kreeg de Keizer met zijne garde-grenadier-divisie, die den vijand moeijelijk had kunnen weêrstaan, benevens andere troepen van den maarschalk Canrobert, die ter hulp aangerukt waren, de handen ruimer, en werd de slag gewonnen. — Ter belooning voor zijn beleid en dapperheid, werd de generaal Mac-Mahon tot Maarschalk en Hertog van Magenta verheven.

In den slag van Solferino stond het tweede Fransche legerkorps op den regter vleugel, in de vlakte regts van het eerste; het had daar den aanval der Oostenrijkers te verduren, en moest, aangezien de overmagt en den voortgang des vijands aan die zijde, links ondersteund worden door de infanterie en artillerie van de garde, en regts door de geheele garde-kavallerie, benevens de beide divisiën kavallerie van het eerste korps (Baraguey d'Hilliers) en van het derde korps (Canrobert), dat meer regts stond om Mantua gade te slaan. De generaal Niel die op Medolo trok en door zijne aanvankelijke stelling het naast er toe was om Mac-Mahon bij te staan, bevond zich daarna, volgens het officieel verslag, op te verren afstand.

De maarschalk Mac-Mahon heeft thans den ouderdom van een en vijftig jaren bereikt. Hij wordt beschreven als iemand die, buiten de krijgszaken of in den vertrouwelijken omgang, ingetogen, zelfs min of meer schroomvallig van aard is. Blond, tenger, doch welgevormd, heeft hij eene wat meer dan middelmatige gestalte, waarin men eenige aristocratische strakheid wil opmerken; schoon zijne gelaatstrekken juist niet zeer scherp geteekend zijn, heeft hij nogtans een krijgshaftig voorkomen en een vasten, nooit weifelenden blik. Te paard, voor een troep in slagorde, is hij geheel militair en bezielt al zijne onderhoorigen. Hij is een uitstekend ruiter; spreekt vlug, van pas, en met nadruk; bij dit alles is hij een man van kennis, ondervinding en gezond verstand; is, kortom, een volmaakt officier en bevelhebber.

d.) De Maarschalk CANROBERT.

Bevelhebber van het derde Fransche legerkorps.

Frans Certain Canrobert, Maarschalk van Frankrijk en in der tijd opperbevelhebber van het Fransche leger in de Krim, werd in het jaar 1809 in het Departement Lot geboren, zeer nabij het dorp waar ook Murat het levenslicht aanschouwde. Hij is een dier vele Fransche bevelhebbers, die hunne militaire loopbaan in Algerië maakten. In die school van gestadige beproevingen en ontberingen, van onophoudelijke gevechten, en van het ware oorlogsleven, verwierf de jonge luitenant de onderscheidene rangen, tot hij dien van hoofdofficier had bereikt, en ontwikkelde zich in hem de echte krijgsmansgeest, met al de edele hoedanigheden die er het sieraad van uitmaken.

In het jaar 1826 werd Canrobert als kweekeling in de militaire school van St.-Cyr opgenomen, en was gedurende twee jaren een der uitstekendste leerlingen; in het najaar van 1828 kreeg hij zijne aanstelling als onderluitenant bij het 47ste linie-regiment en vertrok in 1833 als luitenant naar Algerië. In de provincie Oran, waar zijn regiment zich bevond, nam hij aan al de togten deel, welke in dien tijd door de generaals Clauzel, d'Arlanges en Letang tegen Abd-el-Kader werden ondernomen, die na zijne overwinning aan de Makta den Franschen de handen vol werk gaf. Bij de expeditie tegen Mascara, vestigde Canrobert het eerst de aandacht der hoogere bevelhebbers op zich; hij was tegenwoordig bij de inneming van Tlemcen, bij de gevechten van Sidi-Yacoub, aan de Tafna, Sikkak; en overal waar gestreden werd, gaf hij blijken de van hem opgevatte goede meening ten volle waardig te zijn; ook werd hij reeds in 1837 tot kapitein bevorderd. In hetzelfde jaar was hij tegenwoordig bij het beleg van Constantine; hij behoorde tot eene der stormkolonnen, en ontving de eerste wonde op de bres, ter zijde van den kolonel Combes, die doodelijk gekwetst werd.

De laatste woorden die de onverschrokken kolonel stervend uitte, behelsden eene aanbeveling van den jongen kapitein aan den maarschalk Valée, hem aanduidende als een officier die eene grootsche toekomst verbeidde.

Tot ridder van het Legioen van Eer benoemd, keerde hij in 1839 naar Frankrijk terug, waar hem de moeijelijke taak werd opgedragen, om uit de benden van Don Carlos, die de wijk naar Frankrijk genomen hadden, een bataillon voor het vreemden-legioen te werven en te organiseren; vervolgens was hij in het legerkamp van St.-Omer werkzaam aan de vorming van officieren voor de dienst der ligte troepen, naar de daartoe gemaakte ontwerpen van den Hertog van Orleans.

In het jaar 1841 weder naar Afrika teruggekeerd, nam hij met het 6de bataillon jagers te voet, deel aan de gevechten van Mouzaïa en Gontas, waarna hij in 1842 tot den rang van bataillonschef werd bevorderd, bij het 15de regiment ligte troepen. Gestadig in 't veld, voerde hij eene menigte krijgstogten uit, onmogelijk allen te vermelden; gaf overal blijken van eene snelle en vastberaden veerkracht en zag zijne volhardende pogingen steeds met gewenscht gevolg bekroond; hij verdreef de benden van Bou Maza van de eene schuilplaats tot de andere, van berg tot berg en van bergkloof tot bergkloof. In dien tijd (1845) verwierf hij den rang van luit.-kolonel. Kloekmoedig verweerde hij zich in dien tijd tegen eene overmagt van Kabylen, die hem in de stad Fenez geblokkeerd hielden, en streed vervolgens gedurende acht maanden, in vele hardnekkige en bloedige gevechten, steeds terrein winnende en krachtig medewerkende tot de onderwerping van dien dapperen volksstam.

In 1847 kreeg Canrobert den rang van kolonel, en werd hij kommandant van het 2de regiment van het vreemden-legioen, waarmede hij de bergbewoners van de Aures versloeg en den Beij Achmed gevangen nam. Vervolgens tot kolonel van het regiment Zouaven benoemd, voerde hij deze tegen de Kabylen en de stammen van de Jurjura aan; was bij al de gevechten steeds aan 't hoofd zijner troepen, door wie hij, van wege zijne stoutmoedigheid en geluk, steeds toegejuicht en bewonderd werd.

Het jaar 1848 beslaat eene schoone bladzijde in de krijgsloopbaan van den kolonel Canrobert. De cholera heerschte sterk onder het garnizoen van Aumale; desniettemin kreeg het bevel voor het beleg van Zaatcha op te trekken. Canrobert begeeft zich met zijne Zouaven op weg; onder de inspanningen van een langen en moeijelijken marsch, bemoedigt en ondersteunt hij zijne manschappen, wekt bij de zieken de bezwijkende veerkracht op, en weet bij allen den moed staande te houden, zoo moeijelijk te bewaren bij het heerschen eener kwaal, die plotseling en doodelijk treft. Aldus

met zijne kleine, verzwakte en uitgeputte kolonne voortmarcherende, ziet hij eensklaps tegenover zich een sterken troep Arabieren, die hem den weg wilden afsnijden en de bezetting der stad Bou-Sada blokkeerden. Niettegenstaande de ongelijke magt, rukt de kolonel Canrobert kloekmoedig tegen hen aan, en roept den vijand toe: »Baan ruimte; in ons midden is een vijand die u allen verdelgen zal . . . . de pest!" — De door deze woorden verschrikte Arabieren, te gelijk, inderdaad, in de kleine schaar overal de zigtbare sporen der heerschende kwaal ziende, weken ontsteld terug en lieten den doorgang vrij. Canrobert bediende zich van dit gunstig oogenblik, om versterking in Bou-Sada te werpen, en kwam eindelijk den 8sten November voor Zaatcha.

Deze plaats ligt te midden van een digt palmbosch, waardoor slechts weinige voetpaden loopen; rondom zijn tuinen, meerendeels door grachten, doch alle met hoogere of lagere muren omgeven. De plaats is eene soort van vesting, want, behalve de Kasbah of citadel, die met bastions en gecreneleerde muren is voorzien, heeft ieder der steenen huizen schietgaten. Van den 8sten tot den 26sten November 1849, hadden de Franschen werk om de tuinen meester te worden. Op laatstgenoemden dag was er een bruikbare bres en kon er storm geloopen worden. De kolonel Canrobert voerde een der drie stormkolonnen aan, en deze slaagde. Van de 16 Zouaven, die hem tot dekking dienden, vielen er twaalf; van zijne vier ordonnans-officieren werden er twee gedood en twee gekwetst; hij kwam ongedeerd op de bres, drong de plaats binnen, in de naauwe straten door, tot op de markt. Voor deze stoute en gelukkige heldendaad verwierf hij het kommandeurskruis van het Legioen van Eer en werd tot brigade-generaal bevorderd. — De Fransche president ontbood hem in 1850 naar Frankrijk, en benoemde hem, nadat hij eenigen tijd het bevel over eene brigade had gevoerd, tot zijn adjudant; in 1853 werd hij tot divisie-generaal bevorderd, en vervolgens door den Keizer tot opperbevelhebber van het kamp van Elfaut benoemd.

Tijdens den Oosterschen oorlog was Canrobert een der eerste generaals die zich naar Gallipoli inscheepten. Met de organisatie van het legerkamp aldaar belast, kweet hij zich met den ijver en werkzaamheid hem eigen, loffelijk van die taak; den 1sten Junij 1854 scheepte hij zich met zijne brigade, ongeveer 6000 man sterk, naar Varna in. Aldaar werd hij als commissaris van de Fransche zijde, met die der Engelschen, belast, aan boord van een vaartuig, de kusten van de Krim boven en beneden Sebastopol op te nemen; door welke commissie de Katcha als het geschikte landingspunt opgegeven werd. Van deze zending te Varna teruggekomen, begaf hij zich den 29sten Julij te scheep naar de Dobrutscha, waarheen zijne divisie, onder bevel

van den generaal Espinasse, benevens de tweede, onder den generaal Bosquet, reeds vertrokken waren. Door de cholera jammerlijk geteisterd, trof hij zijne troepen in den deerniswaardigsten toestand aan, zoodat men ijlings terug moest keeren, om het overschot te behouden, waarvan nog het meerendeel bezweek.

Bij den overtogt van het Fransch-Engelsch-Turksch leger naar de Krim, bevond Canrobert zich met den maarschalk de St.-Arnaud aan boord van het admiraalschip *la Ville de Paris*. Aldaar gaf hij den maarschalk, wiens wankelende gezondheid hem naar een opvolger deed omzien, zoodat hij reeds naar Parijs had geschreven, en den generaal Morris, den oudsten hoofdofficier in rang bij het leger, bij zich wilde ontbieden, mededeeling van een brief des Ministers van oorlog, reeds vroeger hem toegekomen, waarin hij eventueel tot opvolger van den opperbevelhebber bestemd werd. De mededeeling daarvan gaf den maarschalk veel gerustheid en was hij met des Keizers keuze zeer tevreden.

Bij de landing in de Krim was de generaal Canrobert met den schout-bij-nacht Bouet-Willaumez, een der eersten die voet aan land zetten, en werd door hem de Fransche vlag op Russischen bodem geplant.

Bij den slag aan de Alma, toog de divisie Canrobert, onder het vijandelijk vuur, de Alma over, en bestormde de hoogten die door de Russen verdedigd werden. Bij die gelegenheid werd hij door de stukken eener springende bom aan den schouder en de borst getroffen, zoodat hij buiten kennis van het paard stortte; dit belette hem echter niet, nadat hij weder tot zichzelven gekomen was, op nieuw te paard te stijgen en zich weder aan 't hoofd der troepen te stellen; zijne divisie bragt werkelijk veel bij tot het winnen van den slag.

Ten gevolge der toenemende verzwakking van den maarschalk de St.-Arnaud, droeg deze eindelijk, op het laatst van September, het opperbevel over het Fransche leger aan den generaal Canrobert op, die het onder 't gejuich der troepen aanvaardde. Het mogt hem echter niet te beurt vallen de overwinnaar van Sebastopol te zijn: de tegenspoeden van het beleg, de moeijelijkheid der door den Keizer voorgeschreven operatiën, en de verschillen daaromtrent met den Engelschen opperbevelhebber Lord Raglan, die weigerde er aan deel te nemen, voorts afgematheid, ten gevolge der langdurige belegering, ook de moedeloosheid dat het niet-gelukken der pogingen tegen de vesting, aan zijne onbekwaamheid kon geweten worden, — dit een en ander deden hem besluiten den Keizer zijn ontslag aan te bieden, die nu in zijne plaats den generaal Pelissier benoemde. Canrobert trad vrijwillig weder tot den ondergeschikten rang van divisie-generaal terug; zijne populariteit

onder de troepen was echter zoo groot, dat zij schade aan het opperbevel scheen toe te brengen, zoodat de Keizer oordeelde, hem op het laatst van Julij 1855 naar Frankrijk te moeten doen terugkeeren, en hem, ten blijke dat hij zijne gunst niet verloren had, twee maanden later tot Maarschalk van Frankrijk verhief; hij werd vervolgens tot Senateur en tot Fransch gezant in Zweden benoemd.

Bij het Italiaansche leger tot bevelhebber van het derde legerkorps benoemd, had Canrobert in last, den 4den Junij jl., met zijne troepen van Novara langs den regter oever van den Tessino op te rukken, om, de grenadier-divisie der garde volgende, even als deze over de brug van Buffalora de rivier over te gaan. Intusschen vond het korps den weg zoozeer verstopt, dat het niet dan zeer laat den Tessino kon bereiken, waardoor de grenadier-divisie, waarbij de Keizer zich bevond, en wijl ook Mac-Mahon niet opdaagde, in groote benaauwdheid kwam. Eindelijk kwam de brigade Picard met den maarschalk Canrobert aan het hoofd aan, vervolgens de divisiën Renault en Trochu; door deze troepen, en andere van het korps des generaals Niels, werd nu met de grootste dapperheid en hevigheid gestreden, tot eindelijk de brug van Magenta voor goed veroverd was.

Aan den slag van Solferino heeft de maarschalk Canrobert, naar 't schijnt, minder deelgenomen; hij had, volgens het officieel verslag, last bekomen om het oog te houden op de beweging der Oostenrijkers, welke van den kant van Mantua verwacht werden. Zijne divisie kavallerie werd afgezonden om den maarschalk Mac-Mahon bij te staan, of, zooals het officieel bulletin meldt, de gaping tusschen het tweede en vierde korps aan te vullen.

Reeds hierboven is gezegd, hoezeer de maarschalk Canrobert een echt soldaat en hoezeer hij bij de troepen bemind is. De Bazancourt drukt in zijne geschiedenis van den Krimoorlog, zijne onbepaalde hoogachting voor hem uit, zegt, dat hij een dier warme gemoederen is, een dier edele karakters, wien moed en zelfverloochening beiden aangeboren zijn.

e.) De Maarschalk NIEL,

Bevelhebber van het vierde Fransche legerkorps.

De maarschalk Niel, een der meest wetenschappelijke officieren van het Fransche leger, is in het jaar 1802 geboren en behoort tot het wapen der genie. Hij ontving zijne militaire opleiding eerst op de Polytechnische school, daarna als onder-luitenant op de ingenieurschool te Metz. In het jaar 1827 werd hij tot 1sten luitenant, en in 1835 tot kapitein bij het wapen der genie bevorderd. In het jaar 1836 scheepte hij zich naar Afrika in, en was in 1837 aan den generalen staf van het tegen Constantine bestemd legerkorps toegevoegd. Bij de moeijelijke en bloedige verovering dezer plaats, waartoe vooral ook het korps der genie veel toebragt, onderscheidde Niel zich zoodanig, dat hij deswege door het ministerie van oorlog werd geluk gewenscht en later tot eerstaanwezenden ingenieur dier stad benoemd werd. Uit hoofde van zijn uitstekend gedrag te dier gelegenheid, werd hij spoedig daarna tot majoor, en in 1840 tot luit.-kolonel bevorderd. Naar Frankrijk teruggekeerd, werd hij bij het 5de regiment genietroepen te Metz geplaatst, en in 1846 tot kolonel, kommandant van dat regiment benoemd. Reeds toenmaals was zijn naam als die van een der bekwaamste en geleerdste ingenieur-officieren derwijze gevestigd, dat hij in 1849, op verlangen van den generaal Vaillant, als chef van den staf van het tegen Rome bestemde expeditionnaire korps werd benoemd, welke aanstelling twee maanden later door de benoeming tot generaal-majoor en kommandant van het korps gevolgd werd. Als zoodanig leidde hij de werkzaamheden van het drie weken lange beleg van Rome, nadat de generaal Oudinot, door een onbezonnen aanval, te vergeefs beproefd had de hoofdzakelijk door Garibaldi met zijne dappere bende verdedigde stad, stormenderhand te nemen.

Deskundigen brengen eenstemmig hulde aan de door Niel bestuurde bele-

geringsoperatiën, welke zich kenmerkten door eene goede keus van het aanvalspunt en door het krachtig voortzetten van den loopgraafarbeid. Na drie weken was er eene bres gereed, die den 20sten Junij bestormd werd. Hoewel de verdediging van binnen nog werd voortgezet, werden de Franschen den 29sten Junij toch meester van het eerste en beheerschende bastion, hetgeen den 5den Julij de kapitulatie der stad ten gevolge had.

Na van deze expeditie terug te zijn gekeerd, werd Niel aan het Ministerie van Oorlog geplaatst, aldaar belast met de directie der genie-dienst, en werd hij tevens lid van het comité van fortificatiën. In 1855 werd hij tot divisie-generaal bevorderd. De Keizer benoemde hem daarop in het volgend jaar tot kommandant der genie van het korps, dat onder bevel van den generaal Baraguey d'Hilliers, met de Fransche vloot naar de Oostzee werd gezonden. Het voornaamste aldaar volbragt krijgsfeit was de verovering der vesting Bomarsund, op het groote Alands-eiland, en Niel had daaraan het roemrijkste aandeel. Het werk was aan de zeezijde wel voltooid, maar aan de landzijde waren de vestingwerken nog niet gesloten. De troepen werden derhalve den 8sten Augustus aan land gezet; de generaal Niel verkende in persoon, door slechts 5 à 6 soldaten vergezeld, sluipende van rots tot rots en van den eenen boom naar den anderen, de punten waar de troepen, buiten bereik van het vijandelijk vuur, konden naderen en de aanvalsbatterijen geplaatst worden. Tegen den zoogenoemden zuidelijken toren, een afzonderlijk werk, werden in twee dagen tijds twee batterijen gebouwd en het geschut van dezen toren weldra tot zwijgen gebragt. De aanval van de zeezijde leidde op zich-zelven tot niets, des te beter gelukte de onderneming toen in verband daarmede het hoofdwerk ook verder van de landzijde bestookt werd. Na de verovering toch van den zuidertoren, werd een nieuwe batterij van 4 houwitsers en 2 mortieren tegen het hoofdwerk gerigt, en dit zoodanig beschoten, dat de vesting reeds den volgenden dag (16 Augustus) kapituleerde. Deze korte en voorspoedige onderneming, schoon zonder verdere militaire gevolgen, verhoogde buitengemeen het aanzien en de gedachte die men van Niel's verdienste had, en de hoogachting van den Keizer voor den uitstekenden ingenieur was zoo groot, dat hij hem in t begin van het jaar 1855 tot zijnen adjudant benoemde, en hem de zending opdroeg zich naar de Krim te begeven, om op de plaats zelve te onderzoeken, welke de redenen waren, dat het beleg van het sedert vier maanden bestookte Sebastopol zoo weinig vorderde. In het begin van Februarij kwam Niel in het legerkamp der bondgenooten aan. Na gedurende drie weken de loopgraven en de aanvalswerken te hebben onderzocht en de verdedigingswerken des vijands te hebben verkend, werd het hem duidelijk, dat

de hoofdaanval niet tegen de stadszijde maar tegen de voorstad Karabelnaja moest gerigt worden. Hier lag echter het gewigtigste en sterkste punt der Russen, het bastion Malakoff. Was men echter daarvan meester, dan beheerschte men ook de geheele zuidzijde en de haven van Sebastopol, zoodat de prijs het offer wel waard was dat voor de verovering van dit punt gevorderd werd. — De generaal Niel moest nu, op des Keizers bevel, ook verder, als berigtgever, het beleg bijwonen, doch toen den 9den April de toenmalige kommandant der genie, generaal Bizot, door een kanonkogel het leven verloor, nam Niel het bevel over den aanvalsarbeid op zich. Aanvankelijk het in werking zijnde stelsel volgende, werd den 6den Mei andermaal een verschrikkelijk bombardement ondernomen; toen echter ook deze poging, even als de vroegere van dien aard, vruchteloos bleef, en de aanval die het eigentlijk object was niets vorderde, verzocht de moedeloos geworden opperbevelhebber, generaal Canrobert, om zijn ontslag. Zijn opvolger, de energieke generaal Pelissier, verstond zich nu weldra met Niel over een nieuw aanvalsstelsel, hetwelk met beider karakter meer strookte en de vesting eindelijk ten val moest brengen. De sterke artillerie en de talrijke infanterie-bezetting der Russen, moest door gedurige overvallingen telkens meer genaderd en alzoo ten laatste overweldigd worden. In plaats van langzaam en stelselmatig volgens Vauban's stelsel, voorwaarts te gaan, werd nu, na voorafgaande kanonnaden, in een reeks van bestormingen, de eene stelling der belegerden na de andere veroverd, waarna de genietroepen zich dadelijk in de genomen stellingen nestelden. Tevens werd het front van den Malakoftoren tot hoofdobject gekozen, en langs dien weg gelukte het eindelijk, den 8sten September 1855, de stad stormenderhand meester te worden, nadat de loopgraven tot op dertig passen afstands van den grachtsboord waren voortgezet.

De verovering van Sebastopol is niet alleen uit een krijgs- maar ook uit een staatkundig oogpunt eene wereldgebeurtenis geworden, waaraan de namen van hen die de belegering en de verdediging leidden, de Fransche generaal Niel en de Russische generaal Todleben, onafscheidelijk zijn verknocht. Immers de belegering duurde 349 dagen en de aangewende middelen, — van elders genoeg bekend, — alsmede de geniale leiding overtroffen alles wat de nieuwere geschiedenis van dien aard kan aanwijzen. Door het aandeel dat de generaal Niel daaraan had, is hij eene autoriteit onder de ingenieurs geworden, terwijl hij zich buitendien verdienstelijk heeft gemaakt door de uitgave, verleden jaar, van het voortreffelijk werk *Journal die siége de Sebastopol*, waarin van dag tot dag dezen reuzenarbeid der genie wordt vermeld, en een heerlijke atlas dien arbeid klaar voor oogen stelt —

Het vertrouwen van Keizer Napoleon bezittende, wiens adjudant hij is, werd hij ook verscheidene malen tot zendingen van vertrouwelijken aard gebruikt; zijne jongste zending was naar Turijn, waar hij als voorbereiding tot het naauwere bondgenootschap tusschen Frankrijk en Sardinië, over het huwelijk tusschen Prins Napoleon en Prinses Clotilde onderhandelde.

In den jongsten oorlog aan het hoofd van het vierde legerkorps geplaatst, strekte hij tot steun van Garibaldi's partijgangerskorps in het noorden van Lombardijë, en bereidde de groote omtrekking voor van den Oostenrijkschen regter vleugel door het Fransch-Sardinische leger. In den slag van Solferino maakte hij zich zoo verdienstelijk, dat de Keizer hem onmiddellijk met den maarschalksstaf beloonde.

---

f.) De Maarschalk REGNAUD DE SAINT-JEAN d'ANGELY,

Bevelhebber der Keizerlijke Garde,

heeft zijne militaire loopbaan reeds onder Keizer Napoleon I begonnen. August Michel Etienne, graaf Regnaud de Saint-Jean d'Angely, werd den 30sten Julij 1794 te Parijs geboren. Na zijne voorbereidende opleiding op de school van Saint-Cyr, ging hij in 1811 naar de kavallerie-school van Saint-Germain over, en vertrok als onder-luitenant bij het 8ste regiment jagers te paard naar Rusland, waar hij de laatste helft van den ongelukkigen veldtogt mede maakte. Gelukkig in Frankrijk teruggekeerd, werd hij tot luitenant bevorderd en maakte met zijn regiment, dat tot het eerste korps ruiterij onder Latour-Maubourg behoorde, den veldtogt van 1813 in Duitschland mede, welk regiment bij Leipzig nagenoeg geheel vernield werd. In den veldtogt van 1814 werd hij bij den keizerlijken staf geplaatst, was achtervolgelijk aide-de-camp van de generaals Piré en Corbineau, en onderscheidde zich bij Rheims. Na den val van Napoleon, trad hij in dienst bij het koninklijk leger, doch na de landing van Elba, volgde hij weder de Keizerlijke vanen en werd den 20sten Mei 1815 tot ordonnansofficier benoemd. Op het slagveld van Waterloo bevorderde de Keizer hem van wege zijn dapper gedrag tot ritmeester.

Zijne vrijwillige dienstneming bij het keizerlijk leger na Napoleon's terugkeer van Elba, was oorzaak dat hij na de tweede restauratie van de legerlijst geschrapt werd. Na daarop verscheidene jaren buiten dienstbetrekking te hebben geleefd, begaf hij zich in 1825 naar het in opstand gekomen Griekenland, organiseerde aldaar, gemeenschappelijk met den kolonel Fabvier,

een Europeesch kavalleriekorps, doch werd eindelijk weder in Fransche dienst hersteld en bij de expeditie van den generaal Maison naar Morea, tot luitenant benoemd. Op het laatst van 1829 verwierf hij weder den rang van kapitein; de Julij-revolutie baande hem eindelijk den weg tot sneller bevordering; immers, reeds den 11den September 1830 werd hij tot luit.-kolonel bij het 1ste regiment lansiers, en in 1832 tot kolonel van dat regiment benoemd.

In het jaar 1841 volgde zijne benoeming tot marechal-de-camp en werd hij militaire kommandant van het departement de la Meurthe; later kommandeerde hij de brigade kavallerie te Parijs gekaserneerd en bekleedde nog die betrekking toen de Februarij-revolutie uitbrak. Tijdens die treurige en gewigtige dagen, gedroeg hij zich op eene wijze die hem onder anderen de hulde van den maarschalk Bugeaud, — een man allezins geschikt om waren moed en eer op prijs te stellen, — verwerven deed. Volgens diens getuigenis onderscheidde de generaal Regnaud de Saint-Jean d'Angely zich bij uitnemendheid in die dagen, door zijne kloeke handelwijs en de orde die hij in zijne brigade wist te handhaven. Hij hield zijne kavallerie in de hand, en tot het laatste oogenblik getrouw blijvende, begeleidde hij met zijn troep het hoofd van den staat, tot diens vertrek eindelijk in eene vlugt ontaardde.

Den 14den Julij 1848 werd hij tot divisie-generaal bevorderd, en voerde achtervolgelijk bevel over eene divisie kavallerie en infanterie voor Rome. Tot lid der wetgevende vergadering voor het departement Charente-inférieure benoemd, speelde hij juist geen hoofdrol in die vergadering en stemde meestal met de behoudende meerderheid. Tijdens de geschillen tusschen den President en de nationale vergadering, was hij een tijd lang, — van 9 Januarij tot 24 Junij 1851, — minister van oorlog en had den moed het ontslag te teekenen van den uit hoofde zijner groote populariteit zoo gevreesden kommandant van het leger van Parijs, den generaal Changarnier. Na den *coup d'état* werd hij tot lid van den senaat benoemd, terwijl de Keizer zoo groot vertrouwen in hem stelde, dat hij hem in 1854 tot opperbevelhebber der nieuw opgerigte keizerlijke garde benoemde, toenmaals uit eene divisie infanterie, eene brigade kavallerie en een regiment artillerie bestaande. De generaal Regnaud de Saint-Jean d'Angely, beantwoordde volkomen aan dit vertrouwen des Keizers, en wel in de eerste plaats in de Krim, waar hij de garde-divisie overbragt en omstreeks het midden van Mei 1855 aan 't hoofd van een reservekorps van 22000 man het leger aldaar kwam versterken. Voor de algemeene bestorming op den 18den Junij, koos de maarschalk Pelissier hem tot opperbevelhebber van den aanval, in de

plaats van den generaal Bosquet, die middelerwijl het bevel over een legerkorps aan de Tchernaïa moest overnemen; de aanval mislukte echter, zooals bekend is door onderscheidene oorzaken. — Na zijne terugkomst uit de Krim kreeg de garde op bevel des Keizers, onder de leiding van haren opperbevelhebber, eene nieuwe uitbreiding, en werd bepaald dat zij nu bestaan zou uit twee divisiën infanterie, eene divisie kavallerie, een regiment voeten een dito rijdende artillerie, eene divisie genie en een eskadron trein. De generaal onderscheidde zich vervolgens in den jongsten oorlog, vooral in den slag van Magenta, waar de garde gedurende twee uren de allerhevigste aanvallen der overmagtige Oostenrijksche massa's weêrstond en de generaal Regnaud de Saint-Jean d'Angely door zijn voorbeeld en volharding, den moed der dappere strijders staande hield. Zijne benoeming tot maarschalk was de belooning zijner heldhaftigheid. In den slag van Solferino moest de infanterie en artillerie der garde voorwaarts rukken, om tusschen het eerste en tweede korps post te vatten, en San Cassiano vermeesteren. Zij maakte zich, in weerwil van den hardnekkigen tegenstand der Oostenrijkers, van deze plaats en van Cavriana meester en bezette de omliggende heuveltoppen.

De graaf Regnaud de Saint-Jean d'Angely wordt gezegd het ware type te zijn der generaals van het eerste keizerrijk, wier bedaardheid tegenover de vijandelijke batterijen zoo eenvoudig en natnurlijk was, dat met den oorlog nog geheel onbekende soldaten er vertrouwen en moed door kregen. 't Is een krijgsman van een groote gestalte, die door het werkzame oorlogsleven eene opmerkelijke ligchaamskracht en een jeugdig voorkomen behouden heeft. In 't gewone leven is hij des te welwillender naarmate hij, aan den anderen kant, in de uitoefening zijner verschillende kommandementen genoodzaakt geweest is grooter gezag uit te oefenen. Voor zijne onderhoorigen vaderlijk zorgende, weet hij tevens de krijgstucht te eerbiedigen, door de beoefening en het voorbeeld te geven van alle militaire deugden. Zoowel in oorlogs- als in vredestijd troepen van alle wapenen onder zijne bevelen gehad hebbende, heeft de ondervinding hem geleerd hoedanig met hen om te gaan en hen te leiden. Ook wordt hij gezegd door zijne soldaten geacht en bemind te zijn.

g.) De Generaal FOREY.

Bevelhebber der eerste divisie van het eerste Fransche legerkorps.

De generaal Louis Forey werd in het jaar 1804 te Parijs geboren, ontving zijne militaire opleiding in de school van Saint-Cyr en werd den 1sten October 1824 als onder-luitenant bij het 2de regiment ligte troepen aangesteld. In 1830 nam hij deel aan de expeditie naar Algiers; later behoorde hij tot de divisie Castellane, die tijdens den Spaanschen burgeroorlog de grenzen bewaakte. Door buitengewonen ijver en strengheid in de dienst, trok hij vroegtijdig de opmerkzaamheid zijner superieuren op zich, zoodat hij reeds in 1835 op 31jarigen leeftijd den kapiteinsrang had verworven. In dit jaar werd hij naar Algerië gezonden, de kweekschool voor de Fransche generaals en het gunstig strijdperk voor de bevrediging van militaire eerzucht. Forey had het geluk de talrijke gevaren te ontgaan waaraan de kleine oorlog de officieren bloot stelt. Bij de eerste expeditie waaraan hij deelnam, die naar Medeah, verwierf hij door zijne dapperheid het kruis van het Legioen van Eer, en bij de tweede expeditie naar de IJzeren Poorten van het Atlasgebergte den rang van majoor. In 1840 naar Frankrijk terugontboden, viel hem daar de onderscheiding ten deel van tot kommandant te worden benoemd van het 6de bataillon der door den Hertog van Orleans naar de nieuwste beginselen der krijgskunst nieuw opgerigte 10 jagerbataillons, naar 's Prinsen naam geheeten, tot welk kommando alleen uitstekende hoofdofficieren werden gekozen. Met dit bataillon scheepte Forey zich in 1841 weder naar Algiers in. De generaal Hautpoul gaf van hem 't getuigenis: »dat hij hem voor een uitstekend officier hield, die bekwaam was om den hoogsten militairen rang te bekleeden." — Forey regtvaardigde dit gevoelen: onder de generaals Changarnier, Lamoricière, Bedeau en Cavaignac, werd hij een bekwaam aanvoerder; bijna in alle gevechten behaalde hij lauweren, en daar de jagerbataillons meestal bij de

achterhoede den gevaarlijksten post hadden, ontbraken de gelegenheden daartoe niet. In den veldtogt van 1842 werd hij gekwetst; in ditzelfde jaar werd hij tot luit.-kolonel bevorderd, en in 1844 kolonel en kommandant van het 26ste regiment van linie. Daar dit regiment in Frankrijk in garnizoen lag, verliet hij den Afrikaanschen bodem, waar hij zooveel roems verworven had, zijnde hij onder anderen niet minder dan zevenmaal eervol op de legerorders vermeld. Bij zijn nieuw regiment, dat lang in Frankrijk had gediend, was de krijgstucht min of meer verzwakt, maar Forey, dapper voor den vijand, is niet minder ja onverbiddelijk streng in de garnizoensdienst, hetgeen ten gevolge had, dat zijn regiment binnen weinig tijds een der voortreffelijkste van de Fransche infanterie werd; ook was de mare zijner veerkracht zoo groot, dat de Republiek na de Februarij-revolutie van 1848, hem de bescherming der nationale vergadering aan het hoofd eener brigade toevertrouwde, bij welke gelegenheid hij tevens tot generaal-majoor bevorderd werd. In December 1851 ontving hij het kommandeurskruis van het Legioen van Eer, en in December 1852, benoemde de Keizer hem tot divisie-generaal en lid van het infanterie-comité, aan welks werkzaamheden hij ijverig deelnam, zoodat hij veel invloed kreeg en bij de algemeene inspectiën nuttige diensten bewees. Bij het uitbreken van den Oosterschen oorlog kreeg hij het bevel over de 4de infanterie-divisie, welke een krachtig aandeel had aan den slag aan de Alma, waar zij eerst in reserve was geplaatst, doch op bevel van den maarschalk de St.-Arnaud, met de eene brigade den generaal Canrobert moest ondersteunen, met de andere zich op den uitersten regter vleugel rigten. — Bij den overgang van het opperbevel op den generaal Canrobert, nadat de toestand van den maarschalk de St.-Arnaud hem niet vergunde dit langer te voeren, was Forey, wien het naar regt van ancienniteit toekwam, de eerste die zeide, dat hij, als oudste divisie-generaal, tevens de gehoorzaamste luitenant in 't leger zou zijn en dat de nieuwe opperbevelhebber op zijne toewijding als soldaat en oud-kameraad kon rekenen. — Bij het beleg van Sebastopol werd Forey den 20sten October 1854 tot kommandant van het belegeringskorps benoemd, terwijl Bosquet het observatiekorps kommandeerde. Ook aan het gevecht van Inkermann nam zijne divisie deel. — In zijne zooeven genoemde betrekking legde hij op nieuw groote werkzaamheid en veerkracht aan den dag, onder anderen organiseerde hij eene kompagnie scherpschutters, die voorwaarts van de loopgraaf, bij groepen in schuilplaatsen geplaatst, een levendig en zeker treffend vuur onderhield. Verdeeldheid tusschen de onderscheiden bevelhebbers, en zelfs met den opperbevelhebber, niettegenstaande het bovenvermelde, deels uit militaire ijverzucht en deels uit verschil van staatkundige

gevoelens voortspruitende, hetwelk zoo ver ging dat Forey beweerde, dat de generaal Canrobert met voordacht hem in zijne rapporten aan den Keizer onvermeld gelaten had, omdat hij geen onbepaald voorstander van het thans in Frankrijk bestaand stelsel was, deden hem besluiten zijn ontslag te vragen, waarin de Keizer echter niet dadelijk, maar eerst later op het eind van Maart bewilligde. Hem werd nu 't bevel over de divisie Oran in Afrika opgedragen, een post anders door een brigade-generaal bekleed. Na den Krimoorlog werd Forey echter weder als divisie-generaal bij het leger van Parijs geplaatst, en bij den jongsten oorlog kreeg hij 't bevel over de eerste divisie van het eerste korps, onder de bevelen van den maarschalk Baraguey d'Hilliers. Hij was de eerste die met zijne divisie, den 20sten Mei, met den vijand in een ernstig gevecht geraakte, toen de Oostenrijkers, een zoogenoemd groot verkenningsgevecht op den weg van Casteggio naar Montebello willende ondernemen, op den grooten weg voortrukten en laatstgenoemde plaats zelfs reeds bezet hadden. Met zijne niet geheel vereenigde divisie ging Forey den vijand te gemoet, bragt hem, in weerwil van diens overmagt, spoedig tot staan en heroverde vervolgens, na een woedend en bloedig gevecht, Montebello, waarop de Oostenrijkers na aanzienlijk verlies geleden te hebben, tot den aftogt besloten. — Bij den slag van Magenta was zijne divisie niet tegenwoordig, daarentegen nam zij deel aan het hardnekkig gevecht te Melegnano (8 Junij), waar zij in last had de plaats om te trekken en den aftrekkenden vijand de meest mogelijke afbreuk te doen, aan welken last op eene uitstekende wijze werd voldaan. — In den slag van Solferino nam de divisie Forey al vroeg deel aan den strijd, en vermeesterde met de andere afdeelingen van het eerste legerkorps, de hoogten van Solferino met het dorp, na een verbitterd gevecht.

III. DE SARDINISCHE BEVELHEBBERS.

a.) VICTOR EMMANUEL II,

Koning van Sardinië.

Wanneer wij in de reeks der voorname legerhoofden van den jongsten oorlog in Italië, den Koning van Sardinië opnemen en alzoo ook van hem eene korte levensbeschrijving trachten te geven, is het natuurlijk dat wij dezen vorst hier hoofdzakelijk uit het krijgskundig oogpunt beschouwen, en zijne hoedanigheid als regent met zijne politieke inzigten en bedoelingen slechts voor zooveel voor 't verband der zaken noodig, meenen te moeten aanstippen.

Koning Victor Emmanuel II is de oudste zoon van den ongelukkigen Koning Karel Albert, uit diens huwelijk met de Prinses Theresia, dochter van Ferdinand, Groothertog van Toskane, gesproten; hij zag den 14den Maart 1820 het levenslicht, toen zijn vader nog Prins van Carignan was, en kreeg den titel van Hertog van Savoye, terwijl zijn jongere broeder Ferdinand, in 1822 geboren, dien van Hertog van Genua ontving. Hij werd in een tijd van revolutionnaire woelingen geboren, ten gevolge van welke zijn vader korten tijd regent van het koningrijk was, en daarna het vaderland moest verlaten, doch nog in tijds kon terugkeeren, om voor de opvoeding van den jeugdigen troonerfgenaam en den rijkbegaafden jongeren zoon te zorgen. Die opvoeding was zeer stipt, wordt zelfs hard en gestreng genoemd, doch zijn vader gaf hem bekwame en verlichte onderwijzers, die vroegtijdig zijn verstand ontwikkelden, en wel verre van hem met de denkbeelden en vooroordeelen van vroegere dagen te vervullen, hem integendeel die van den nieuweren tijd en van meer verlichte denkwijs inboezemden. Reeds vroegtijdig had hij, van den anderen kant, eene bepaalde voorliefde voor den krijgsstand en legde hij zich met grooten ijver op de kunst en

wetenschap van den oorlog toe Na aldus in zijne jeugd gevormd te zijn, trad hij in het jaar 1842, geheel in den geest van aansluiting aan Oostenrijk, zooals toen nog de Sardinische staatkunde was, in het huwelijk met de Prinses Adelaide, tweede dochter van den Aartshertog Reinier, toenmaals Onderkoning van het Venetiaansch-Lombardysch gebied. — Zes jaren later waren de zaken geheel veranderd. Zijn vader, aan den geest des tijds en aan de liberale denkwijs in Italië meenende te moeten toegeven, had in November 1847 zijn volk eene constitutie geschonken, en toen de daaropvolgende Februarij-revolutie geheel Italië in beweging en in opstand bragt, meende hij het zwaard in 't belang der Italiaansche onafhankelijkheid en zeker ook in dat van het Piemontesche Huis te moeten trekken, en de Oostenrijkers uit Italië te moeten helpen verdrijven.

De Hertog van Savoye, Victor Emmanuel, was toen 28 jaren oud. Het was een jong mensch, sterk en welgebouwd, met een stout, open krijgsmansgelaat; en wat het meest trof, zoo in zijn blik, als in zijne houding, vooral die van het hoofd en in zijn gang, was de uitdrukking eener weergalooze stoutmoedigheid.

In den veldtogt van 1848, de eerste dien de Hertog van Savoye bijwoonde, voerde hij het bevel over eene divisie van het Sardinische leger. In dezen oorlog zag men hem in alle gevechten die hij bijwoonde, aan het hoofd zijner troepen den vijand roekeloos op het lijf vallen, als iemand die zijn eigen leven niet acht. De troonopvolger streed als moest hij door zijn zwaard zich nog den weg tot den troon banen. Een Fransch diplomaat, de Heer de Talleyrand, die zich in het Sardinisch hoofdkwartier bevond, en het gevecht van Goito, dat zegevierend voor de Sardinische wapenen uitviel, bijwoonde, geeft onder anderen eene treffende beschrijving van het vuur en den dapperen moed des Prinsen in dien strijd (1): »Ik bevond mij thans, — zegt hij, — op den regter vleugel: het gevecht is hier hevig. Ik zoek den Hertog van Savoye, maar het zijn de Oostenrijkers die ik ontmoet; hevig vervolgen zij een Piemonteesch regiment; zij hebben het zwakste punt der stelling uitgekozen; die vleugel is niet goed aangeleund, hij staat op een ongunstig terrein. De overwinning schijnt aan de dapper vechtende Oostenrijkers niet te kunnen ontgaan; — maar op datzelfde oogenblik zie ik voor mijn oog als een stormwind voorbijsnellen, een jong hoofdofficier; zijn Arabisch paard is met schuim bedekt, het bloed spat uit de wonden door de sporen geslagen; de ruiter, met bliksemend oog, den degen in de vuist,

(1) Getrokken uit het werk van De la Varenne, *Victor Emmanuel II et le Piemont en 1858.*

rent naar een regiment der garde en roept het, op eenige passen genaderd, toe: »Voorwaarts, garden, voor de eer van het Huis van Savoye!" Een algemeene kreet beantwoordt die ridderlijke aansporing. Het regiment stelt zich in beweging; de strijd ontbrandt met nog grooter verbittering; de Oostenrijkers houden halt en wijken. Door versche troepen versterkt, rukken zij op nieuw aan en dreigen het garde-regiment, welks officieren eene schitterende dapperheid betoonen, te verpletteren. De jonge generaal ziet men overal, of hij is onzigtbaar te midden van den rook van het gelederen-, pelotons- of tirailleurvuur; hij rent onophoudelijk de gelederen door, moedigt de soldaten aan met stem en gebaar, en ondanks hij door een kogel in de dij getroffen wordt, blijft hij niettemin onwrikbaar in 't heetst van het gevecht. Eindelijk voert de generaal D'Arvillars eene ligte veldbatterij en de brigade Cuneo in den stormpas aan; de Oostenrijkers wijken ten laatste.

»Gezegde jonge hoofdofficier was de Hertog van Savoye."

De overwinning van Goito droeg intusschen geen andere vruchten voor het Sardinische leger dan den roem van dien behaald te hebben. De verschillende oorzaken daarvan zijn bekend. Te Custozza verrast, moest het Sardinische leger den terugtogt aannemen, welke door de dapperheid des Konings en die zijner zonen, zooveel de omstandigheden toelieten, in goede orde geschiedde. In 't begin van Augustus omstreeks Milaan gekomen, besloot de Koning voor die stad nog een nieuwen slag te wagen. Den 4den had hij plaats en duurde den ganschen dag, te midden van een hevig onweder. De Koning en zijne beide zonen betoonden ook nu weder de schitterendste volharding en moed, maar te vergeefs; de zege was van de Piemontesche vanen geweken. — In den nacht van den 4den op den 5den Augustus werd de wapenstilstand gesloten.

De winter van 1848 op 1849 werd besteed met aanvulling en herstelling van het Sardinische leger; Victor Emmanuel nam een ijverig deel aan de reorganisatie en de oefening der troepen, en weldra was de sterkte van het leger op meer dan 100,000 man gebragt; een aanzienlijk getal, maar dat, in der haast en uit allerlei slag van lieden bijeengebragt, in gehalte bij het vorige leger niet haalde. Na de opzegging van den wapenstilstand in Maart 1848, trok Radetzky, in de laatste dagen dier maand, den Tessino over en verraste de Sardiniers in hunne eigene aanvalsplannen. De Hertog van Savoye poogde met de divisie Durando te Mortara den vijand tegen te houden, maar zijne magt was te zwak. Het grootste gedeelte van het Sardinische leger verzamelde zich nu onder de muren van Novara; de slag werd aldaar aangenomen; hij duurde achttien uren en was eene verbitterde worsteling. De ongelukkige Karel Albert en zijne beide zonen streden

aan het hoofd der troepen met eene boven allen lof verheven dapperheid, maar op zeer verschillende wijze: de eerste bitter teleurgesteld in al zijne verwachting, miskend in zijne bedoelingen, neêrgedrukt en geen hoop meer hebbende, met eene koele onverschillige doodsverachting; de beide zonen des Konings, en voorzeker niet het minst de Hertog van Savoye, met al het vuur van een jeugdig soldaat; den Hertog van Genua werd driemaal het paard dat hij bereed, onder 't lijf gedood.

Na het verlies van den slag en na Radetzky's weigering om in een wapenstilstand te bewilligen, deed Koning Karel Albert afstand van den troon ten behoeve van zijn oudsten zoon Victor Emmanuel, aan wien het nu verbleef zich met de Oostenrijkers te verstaan. — In zijn verhaal van den veldtogt (1), heeft Hacklander de zamenkomst van den jongen, op zoodanige wijs, onverwacht tot den troon geroepen Koning met den maarschalk Radetzky levendig geschilderd. Victor Emmanuel verscheen in een soort van huzarenuniform, prachtig uitgedoscht, in een tooi die aan Murat herinnerde; zijne houding was onverschrokken, hij gedroeg zich met veel tegenwoordigheid van geest, en zijn natuurlijk rond, stoutmoedig soldatenkarakter, maakten op den ouden maarschalk een vrij gunstigen indruk. — Oostenrijk betoonde zich gematigd in zijne eischen en liet zich slechts de oorlogskosten vergoeden.

In het binnenlandsch bestuur gelukte het den nieuwen Koning de door de schokken en nederlagen der beide jongste oorlogen geslagen wonden allengs te heelen. Hij toonde zich getrouw aan het constitutionnele stelsel, deed niet de minste poging om de hem door de constitutie gestelde perken te overschrijden, en was integendeel de krachtigste steun van den nieuwen toestand, welke in Piemont diepere wortelen dan in Savoye onder het volk had geschoten. Evenzeer als hij zich met vastheid tegen de aanmatigingen der geestelijkheid verzette en zoowel de aanzoeken als de bedreigingen van Rome weêrstond, niettegenstaande die houding, uithoofde van den aanhang der geestelijkheid onder de lagere volksklasse, niet zonder gevaren was, — evenzoo verzette hij zich krachtig tegen het radicalisme, dat vooral in het ontevreden Genua zijn zetel had gekozen. Door een en ander won hij meer en meer de genegenheid der gematigde partij; zelfs verwierf hij aanspraak op de hoogachting en dankbaarheid der Genuezen, toen hij in 1854, op een tijdstip dat de cholera te Genua dagelijks 400 à 500 menschen ten grave sleepte, toen schrik en angst iedereen vervulden, zich daarheen begaf, de hospitalen bezocht, de lijders vertroostte, en door zijn onverschrokken voorbeeld en toespraak moed en vertrouwen inboezemde.

---

(1) *Bilder aus dem Soldatenleben im Kriege*, Stuttgart 1849.

Een der grootste zorgen des Konings was de vorming en bekwaammaking van het leger voor den oorlog, waarin hij door zijn oorlogsminister Della Marmora krachtig bijgestaan werd, en 't welk hij achtervolgelijk op eene sterkte bragt, welke op den duur de krachten van den staat, zooals die vóór den jongsten oorlog was, zouden te boven gegaan zijn.

Nadat de staat van zaken in 't land bevestigd was, legde de Koning, in navolging zijns vaders, zich weder op de buitenlandsche staatkunde toe. Hij sloot zich naauwer aan Frankrijk aan, trad toe tot het Engelsch-Fransch bondgenootschap tegen Rusland en leverde het een contingent van 15000 man, waardoor hij zich een stem in den raad der groote mogendheden verwierf, hetwelk ongetwijfeld een der gevoeligste nadeelen was, welke de verwikkeling van het Oostersche vraagstuk en de daarbij gehouden politiek van Oostenrijk, voor deze mogendheid ten gevolge had. Het kwam dan ook al kort daarna tot eene spanning tusschen Sardinië en Oostenrijk; daarentegen werd de verbindtenis met Frankrijk inniger, en eindigde in een naauw bondgenootschap, versterkt door het huwelijk tusschen Prins Napoleon en 's Konings oudste dochter Prinses Clotilde. In het najaar 1858 eindelijk namen de oneenigheden tusschen de beide eerstgenoemde mogendheden zoodanig toe, dat het blijkbaar op de eene of andere wijze tot eene uitbarsting moest komen, gelijk dan ook eindelijk Oostenrijk in de maand April ll. gedrongen was Sardinië een ultimatum te stellen en daarop den oorlog aan te doen.

In dezen oorlog heeft Koning Victor Emmanuel, volgens alles wat de berigten van hem gemeld hebben, zich in ieder gevecht waar hij tegenwoordig was, weder met de grootste onversaagdheid, ja roekeloosheid gedragen; zoo onder anderen bevond hij zich in 't gevecht van Palestro onder de voorste strijders, zoodat de Zouaven hem zelfs vermaanden zijn leven niet roekeloos in de waagschaal te stellen.

Koning Victor Emmanuel is thans 39 jaren oud; hij heeft in zijn leven reeds veel ondervonden en groote wisselingen der fortuin beleefd. Hij is gewoonlijk in ruiteruniform gekleed; niet groot van gestalte, bruin van gelaatskleur, heeft hij tevens scherpe trekken en rollende oogen, terwijl hij een grooten opstaanden knevelbaard draagt, welk een en ander hem een min of meer wild voorkomen geeft. Lieden die in zijne nabijheid zijn, prijzen zijne milddadigheid; zijne levenswijs is eenvoudig en hij is voor ieder toegankelijk. Zijn aard is geheel die van een soldaat. Zoo verhaalt men, dat tijdens de Koning op een buitenverblijf, het kasteel Pollenzo, verbleef, eene roversbende op zekeren nacht zelfs tot in de nabijheid van 't vorstelijk verblijf kwam en met de gendarmerie slaags geraakte; de Koning wakker geworden zijnde, sprong ijlings op, greep zijne karabijn en nam als gewoon soldaat aan het

gevecht deel, waarin twee maréchaussées aan zijne zijde doodgeschoten werden.

Het jaar 1855 was hoogst ongelukkig voor het koninklijke Sardinische Huis. Victor Emmanuel verloor in eene maand tijds: zijne moeder, zijne echtgenoot en zijn broeder, den Hertog van Genua. Zijne echtgenoot liet hem vijf kinderen na: de Prinses Clotilde (geb. 1843); de Prins Humbert, de troonerfgenaam (geb. 1844); de Prins Amedaeus (geb. 1845); de Prins Otto (geb. 1846); de Prinses Maria (geb. 1847).

---

b.) De Luitenant-Generaal DELLA MARMORA.

De ridder Alphonso Ferrero Della Marmora, de Sardinische opperbevelhebber in den laatstgevoerden oorlog, is uit een der oudste en aanzienlijkste adellijke geslachten van Piemont gesproten, waarvan vele zich aan den krijgsstand wijdden. De meeste zijner broeders behoorden tot dien stand: de oudste, die reeds den veldtogt van 1812 medemaakte en er in gekwetst werd, bragt het in den laatstvorigen veldtogt tot den rang van luit.-generaal; een andere broeder Albert, was tot in 1848 luitenant des Konings op het eiland Sardinië; een derde Alexander, onderscheidde zich door de invoering van het korps tirailleurs (*Bersaglieri*), die in 1848 en 1849 uitstekende diensten bewezen, klom tot den rang van generaal-majoor en bezweek in de Krim aan de cholera; een andere broeder dient bij het wapen der kavallerie. Alphonso Della Marmora kwam in het jaar 1816 als kweekeling op de Militaire Akademie van Turyn en trad vervolgens de militaire loopbaan in; hij was, als behoorende tot eene aanzienlijke familie, tevens page van den Koning; doch in weerwil van zijne betrekking tot het hof, maakte hij in den aanvang geen zeer snelle vorderingen, hetgeen door sommigen toegeschreven werd aan zijne neiging tot hervormingen, die hem in zijne loopbaan menige hinderpaal in den weg stelde. Nu vijf en twintig jaren geleden was hij nog slechts kapitein en sedert 1841 eerste stalmeester van den Hertog van Genua, in wiens gevolg hij, aanvankelijk met den rang van majoor der artillerie, zonder evenwel zelf een bepaald kommando te voeren, den veldtogt van 1848 tegen Oostenrijk met onderscheiding medemaakte; vooral maakte hij zich verdienstelijk bij 't beleg van Peschiera, zoodat na de kapitulatie der vesting, eervolle melding van hem op de legerorder werd gemaakt en hij nu spoedig den generaalsrang verwierf. Nadat de oorlog geëindigd

was, kreeg hij het bevel over de Sardinische divisie, die naar het lievelingsplan van den minister Gioberti, een militairen inval in Toskane moest ten uitvoer brengen, doch de Sardinische kamers weigerden hare toestemming daartoe te geven. Bij het opzeggen van den wapenstilstand, in Maart 1849, kreeg de divisie La Marmora eene veranderde bestemming: zij moest nu door Parma zich in Lombardijë werpen en de Oostenrijkers in den rug vallen. Della Marmora was juist op het punt den Hertog van Modena in het bruggenhoofd van Brescello aan te vallen, toen de overwinning der Oostenrijkers bij Novara het geheele plan plotseling deed in duigen vallen, hetwelk anders voor de Oostenrijkers welligt bedenkelijke gevolgen had kunnen hebben, want het voorbeeld van den opstand door de stad Brescia gegeven, zou, onder bescherming der troepen van La Marmora, waarschijnlijk ook wel tot andere steden zijn overgeslagen. — De plotselinge nederlaag bij Novara bragt echter in alles eene geheele verandering te weeg; daarbij kwam nog dat de fiere en geëxalteerde bewoners van Genua in openbaren opstand kwamen, zich van Piemont losscheurden en de republiek proclameerden. Della Marmora, die overeenkomstig de bepalingen van den wapenstilstand, den 28sten Maart Parma had ontruimd, kreeg nu bevel naar Genua te marcheren en de oproerige stad tot gehoorzaamheid te brengen. Reeds den 4den April kwam hij door een krachtigen aanval in haar bezit, en algemeen werd erkend, dat hij door zijne kloeke en snelle manoeuvre zich in 't belang der zaak van orde, wet en regt, ten hoogste verdienstelijk had gemaakt. — In 1849 tot luit.-generaal bevorderd, werd hij niet lang daarna, in het jaar 1852, minister van oorlog, in welke betrekking voor hem het tijdstip aanbrak van meer uitgebreide en aanzienlijker werkzaamheid, niet alleen in een militair, maar ook in een parlementair opzigt. Terwijl hij als oorlogsminister alle krachten inspande om de verbeteringen daar te stellen die het leger behoefde, had hij tevens, als behoorende tot de behoudende partij, den hevigsten strijd te voeren met de ultra-liberale leden in de Sardinische Kamers. De bewustheid van het goede voor te staan, bekwaamheid en tact, zoowel als vernuft en satire in de parlementaire discussiën, deden hem echter meestal de overhand behouden. Doch al was hij een bestrijder van de ultra-liberale beginselen, hij behoorde niettemin, ofschoon behoudsgezind, even als de meerderheid der Sardiniers van die denkwijze, tot dezulken die een kampstrijd voor de onafhankelijkheid van het Italiaansche schiereiland niet afkeurden. Niets verzuimde hij dan ook om het leger krachtiger te maken en het voor te bereiden om eenmaal dien strijd te voeren; met groot beleid en gematigdheid, maar tevens standvastig zette hij daartoe zijne plannen door. Hij bragt eene verandering in de wet

op de pensionnering, waardoor eene menigte voor de dienst ongeschikte personen uit de gelederen konden worden verwijderd; hij bepaalde de dienst der infanteristen op vier, die der kavalleristen op zes jaren; het verdienstelijk korps der Bersaglieri breidde hij uit en bragt het tot 10 bataillons; de ligte kavallerie werd door hem bij het leger ingevoerd: in 1848 had het Sardinische leger 6 regimenten dragonders, hij bragt die op 4, maar schiep daarentegen 6 nieuwe regimenten ligte ruiterij; hij bragt verbeteringen in de inrigtingen voor militair onderwijs, verbeteringen in den generalen staf en in het geniewezen, en verbande alle misbruiken en verwarring, die vooral na de beide jongste ongelukkige veldtogten, bijzonder ook in de administratie, schromelijk waren toegenomen; eindelijk was de doorgezette versterking van Casale, en in den jongsten tijd de bevestiging van Alessandria zijn werk.

De eerste proef welke de Sardiniërs van hunne verbeterde krijgsinrigtingen en verhoogde krijgshaftigheid konden geven, deed zich voor, toen Koning Victor Emmanuel II, tijdens den Oosterschen oorlog, den 26sten Januarij 1855, eene overeenkomst met Frankrijk en Engeland sloot, en zich daarbij verbond een contingent van 15000 man, uit alle wapenen bestaande, tegen Rusland te leveren. Dit korps werd onder het bevel van den generaal La Marmora gesteld, en scheepte zich in Februarij naar de Krim in, om aan het beleg van Sebastopol deel te nemen. Aan het beleg zelf namen de Sardiniërs echter weinig deel, want zij werden bij de observatietroepen gevoegd, die het leger der Russen in bedwang moesten houden. Als zoodanig nam het korps den 16den Augustus deel aan den slag bij de Tchernaja, toen de Russen over de brug van Traktir eene aanvallende beweging ondernamen, en streed het bij die gelegenheid dapper aan de zijde der Franschen. Bij de bestorming van Sebastopol, op den 8sten September, behoefden de Sardiniërs slechts eene kleine zijkolonne te stellen, die een verlies van 40 man leed. In 't algemeen hadden de Sardiniërs meer van de cholera, dan van de vijandelijke kogels gedurende het beleg te lijden. Na het einde van den oorlog keerde het contingent naar Sardinië terug en werden de troepen door hunne opgewonden landgenooten met groote geestdrift ontvangen; bovenal werd La Marmora de gevierde man van den dag, schoon hij zich met bescheidenheid aan de ovatiën van het volk poogde te onttrekken. — De portefeuille van oorlog werd hem op nieuw toevertrouwd, die hij op het laatst van April jl. overgaf, om de leiding van het Sardinische leger, onder den Koning, in den oorlog tegen Oostenrijk op zich te nemen.

Bij al de verdiensten die hij onmiskenbaar bezit, schijnt hij tevens ook een lievelingskind der fortuin te zijn, terwijl hij de kunst verstaat om van de kansen die zij hem aanbiedt, een bekwaam gebruik te maken. Een

zijner vereerders geeft van hem de volgende beschrijving: Het is iemand van eene rijzige mannelijke gestalte, met een vasten tred en een gunstig militair voorkomen, terwijl werkzaamheid en stoutheid met schranderheid gepaard, en een gelukkige militaire blik natuurlijke eigenschappen van hem zijn, door welke hij zich voordeelig onderscheidt.

---

c.) JOSEPH GARIBALDI.

Onder de merkwaardigste personen, die reeds in de oorlogen van 1848 en 1849, bijzonder in den jongstgeëindigden oorlog, en zelfs nog dagelijks van zich doen spreken, moet voorzeker Garibaldi, als de voornaamste partijganger, die voor de vrijheid van Italië zoowel tegen Frankrijk als Oostenrijk gestreden heeft, in de eerste plaats genoemd worden. Geboren te Nizza, den 4den Julij 1807, is hij eigentlijk geen Italiaan van zuiver bloed, maar uit eene landstreek, waar het Italiaansche en Fransche bloed menigvuldig vermengd is. Reeds vroegtijdig trad hij bij de Sardinische marine in dienst en hardde zich in den worstelstrijd tegen wind en golven. De kleine vloot van zijn vaderland bood hem echter te weinig uitzigt aan, ter bevrediging zijner eerzucht, of ter voldoening van zijne neiging naar avonturen. Het verveelde hem zijn leven als douanier of tolwachter op een wachtschip door te brengen, en welligt lag daarin, gepaard met zijn onrustigen aard, de reden dat hij betrekkingen aanknoopte met het republikeinsche genootschap van het *Jeugdige Italië*. Hij nam alzoo deel aan den dolzinnigen en mislukten togt naar Savoye, in 1834, door Mazzini georganiseerd; en daar de policie, ten gevolge der mislukking, op het spoor van vele aanleggers en deelhebbers kwam, kwam ook Garibaldi in gevaar. Hij vlugtte naar Frankrijk, doch vond aldaar zoo weinig uitzigt op een eventueelen oorlog ter bevrijding van Italie, dat hij zich weder spoedig van daar verwijderde en nu als marine-officier in dienst van den Beij van Tunis trad. Eenige maanden later was hij echter ook dit leven moede, en begaf zich naar Zuid-Amerika, naar Montevideo, 't welk toenmaals eene verzamelplaats van vele Italiaansche vlugtelingen en avanturiers was. Hij stelde zich ter beschikking der republiek Uruguay. Hier vond hij wat zijn vurig gemoed wenschte: een oorlog, welke niet naar strategische regelen werd gevoerd, maar die uit overvallingen en kleine gevechten bestond, waarbij persoonlijke dapperheid de handen ruim en de meeste waarde had. In den

beginne voerde hij het bevel over de scheepsflotille van Uruguay; later, toen de Fransch-Engelsche interventie de Argentijners van la Plata verdreef, rigtte hij een vrijkorps op, waarmede hij jaren lang den kleinen oorlog voerde.

Het berigt van de gebeurtenissen in Italië, in het jaar 1848, kwam niet tijdig genoeg te Montevideo, dat Garibaldi, hoezeer hij zich ook spoedde, in het eerste gelukkige tijdvak van den oorlog in Opper-Italië, er nog aan kon deelnemen. Eerst na de ontruiming van Milaan door de Sardiniërs en na den wapenstilstand van 9 Augustus, kwam hij op het tooneel der gebeurtenissen aan. De oorlog van de Sardinische monarchy was geëindigd, en nu begon die van de republiek, van de domocratische volkspartij. Mazzini deed dien oorlog ontbranden in de weinige landstreken die zich nog niet aan de Oostenrijksche wapenen onderworpen hadden, en verstond zich met Garibaldi, dien hij tot opperbevelhebber benoemde. Ongeveer 5000 vlugtelingen en deserteurs der Oostenrijksche regimenten maakten het republikeinsche leger uit, dat echter in drie kleine gevechten aan het meer Maggiore niet stand hield en nog spoediger uiteengeslagen werd dan het ontstaan was. Over de Sardinische grenzen teruggedreven, scheepte Garibaldi zich naar Toskane in, verzamelde er een nieuwen hoop volks om zich, en rukte daarmede in den Kerkelijken Staat. Ofschoon de generaal Zucchi, die tegen dezen troep afgezonden werd, minder krachtig handelde dan de Oostenrijksche generaal d'Aspre aan het meer Maggiore, moesten deze beiden toch de wapens nederleggen en zich verstrooijen. — Garibaldi begaf zich nu weder naar Sardinië, wist zich daar tot afgevaardigde te doen verkiezen, en onderscheidde zich in de oppositie door de allerhevigste aanmerkingen over den ongelukkigen afloop van den veldtogt en door de overdrevenste beschuldigingen tegen de generaals, ja tegen den Koning zelven. Als een staal zijner hevigheid en denkwijs wordt verhaald, dat, toen er in de eerste zitting die hij bijwoonde (5 Februarij 1849), beraadslaagd werd over de »wettige" middelen die er mogelijk zouden te vinden zijn, om den Kerkelijken Staat in eene republiek te veranderen, Garibaldi eensklaps opstond en bevend van ongeduld uitriep: »Waartoe den tijd verspild met het zoeken naar ijdele vormen? Iedere minuut toevens is een misdaad. Leve de republiek!"

Zoodra het genoegzaam zeker was, dat de oorlog tegen Oostenrijk weder zou uitbreken, liet Garibaldi de afgevaardigden hunne redevoeringen voortzetten en hield zich op nieuw bezig met de vorming van een vrijkorps. Zijne voormalige volgelingen schaarden zich weder in menigte rondom hem. Hij koos thans Midden-Italië tot het tooneel zijner bedrijvigheid; op den togt over Rieti naar Rome, groeide zijn legioen met ieder uur aan. De wel-

gezeten Romeinsche burgers zagen met schrik den woesten hoop, doch hadden evenwel niets van hen te lijden, want Garibaldi wist met ijzeren strengheid de krijgstucht te handhaven. Hij had zijne lieden, naar de wijze der ouden, in cohorten, centuriën en decuriën verdeeld, en een legioen van omtrent 2000 man met eenige ruiterij uit hen zamengesteld. Zijne vrouw Leonta, nog geen dertigjarige Kreole, fraai van ligchaamsbouw, met levendige oogen en zwartglinsterende haren, nam aan het werkelijke oorlogsleven deel; zij was bij de vierde centurie ingedeeld, en gaf onder anderen bij den aftogt uit Rome, als kapitein harer centurie, schitterende bewijzen van moed.

Met de landing der Franschen om Rome te bemagtigen, begint een der glansrijkste tijdvakken van Garibaldi's leven. Niet alleen legde hij eene werkzaamheid en onverschrokkenheid aan den dag, alsmede groote geoefendheid in 't partij trekken van onverwachts voorkomende omstandigheden, die hem als krijgsman tot eer strekten, maar hij gaf ook blijken van een meer verheven karakter dan men van een eenvoudigen partijganger zou verwacht hebben. Schoon hij het krijgsplan der driemannen die te Rome regeerden, voor verderfelijk hield, gaf hij niettemin in het hagchelijkst tijdsgewricht het voorbeeld van onbepaalde gehoorzaamheid, en vervulde zijn pligt met denzelfden ijver als had de overtuiging van de zekerheid der overwinning hem aangespoord.

Alle voordeelen tijdens het beleg behaald waren aan hem te danken. Hij was het die de onvoorzigtige voorwaartsche beweging der Franschen door een flankaanval tot eene nederlaag maakte, en aan zijne hardnekkige verdediging van de stelling aan de poort San Pancrazio was het te danken, dat de Franschen tot een formeel beleg van de opene stad moesten besluiten; hij was het ook, die bij de op de Napolitanen bij Palestrina en Velletri (den 9den en 19den Mei) gedane aanvallen de zege behaalde. In dit laatste gevecht werd hij vrij zwaar gewond. Onder zijn troep waren dapperen, die zich liever onder het puin der door hen verdedigde Casino Quattroventi lieten begraven, dan den aan hen toevertrouwden post te verlaten. In menig gevecht vielen alle officieren rondom Garibaldi; hij alleen bleef in 't hevigste vuur ongedeerd. In de laatste dagen streed zijn legioen hoofdzakelijk met de bajonet; ieder gevecht was nu doodelijk. Na dertig dagen heldhaftig strijden, was de verdediging uitgeput; de Franschen hadden alle beheerschende punten bezet. Garibaldi werd in de wetgevende vergadering ontboden, om zijn gevoelen mede te deelen nopens de mogelijkheid van verderen wederstand; hij stelde uiterste, wanhopige middelen voor: wanneer men alle bruggen over den Tiber deed springen, zich in het kasteel San-Angelo opsloot, dan zou men het nog eenige dagen kunnen volhouden; met de

overige troepen wilde hij dan den oorlog in het binnenland voortzetten. Toen men in deze maatregelen niet wilde treden, verliet hij met de zijnen Rome; van de 2000 man waren er ruim 450 gedurende het beleg gesneuveld. Met het overschot trok hij dwars door het vijandelijk leger op Napolitaansch gebied, met oogmerk om daar een opstand te verwekken. Zijne vrouw vergezelde hem te paard en deed de dienst van adjudant. Hij werd door Oostenrijksche troepen achtervolgd, die hem ten laatste in zulk een wanhopigen toestand bragten, dat hij, den 31sten Julij, te San Marino gekomen, genoodzaakt was zijne lieden te ontslaan. Een tweehonderdtal hunner wilde echter niet van hem scheiden; met deze trok hij door het gebergte van Cesenatico, waar hij zich op eenige kleine vaartuigen inscheepte. Zijn oogmerk om naar Venetië te gaan en daar mede te werken tot de verdediging der stad, werd te Punta Maestra verijdeld. Aldaar sneed eene Oostenrijksche flotille hem den weg af en maakte zich van de meeste zijner vaartuigen meester. Hij-zelf ontkwam echter met zijne vrouw en met den bekenden Romeinschen volksredenaar Ciceruacchio, en eenige andere vrienden. Als visscher verkleed, bereikte hij gelukkig Genua, maar zonder zijne vrouw, die op de avontuurlijke vlugt aan de gevolgen eener bevalling was bezweken.

Daar hij met alle regeringen, zelfs met de Sardinische in onmin was, was er in Italië geen veilig verblijf meer voor hem. Hij nam derhalve weder de wijk naar Amerika, en nam nu te New-York, om in zijn onderhoud te voorzien, het vreedzaam beroep eens kaarsenhandelaars bij de hand. Noch daar, evenmin als in de goudmijnen van Californië, waarheen hij zich vervolgens begaf, hield hij het echter lang uit. In 1852 deed hij als kapitein eener Peruaansche brik, eene reis naar China; in het volgend jaar nam hij in het Peruaansche leger dienst. — Intusschen had hij zich weder bevriend gemaakt met de Sardinische regering, en kwam alzoo in 1854 in Sardinië terug. Een zijner eerste openbare handelingen was eene oproeping aan de Italiaansche jeugd, om zich van Mazzini los te maken, wiens staatkunde, naar zijne tegenwoordige overtuiging, het vaderland meer en meer ten verderve zoude leiden. Deze verklaring schijnt echter den door hem verwachten bijval niet gevonden te hebben, ten minste hij was ontevreden en kondigde openlijk zijn voornemen aan, weder naar Montevideo terug te keeren, hetwelk hij ook waarschijnlijk zou hebben uitgevoerd, had de vermoording van een zijner bloedverwanten, de Advokaat Garibaldi te Nizza, hem niet opgehouden en in een aantal zaken gewikkeld. Intusschen was hij in 't begin van dit jaar gereed derwaarts te reizen, toen de jongste oorlogstoestand ontstond en hem het uitzigt opende om zijn krijgszuchtigen

geest in 't groot, ruim voedsel te geven. De Sardinische regering droeg hem de werving op van een legioen Italianen en vreemdelingen, hetwelk, volgens de berigten, tot op 20,000 man moest gebragt worden. Zijn bedrijf en zijne voortvarendheid in het noorden van Lombardijë, waardoor hij reeds vroegtijdig de Oostenrijksche flank bedreigde, zijn overbekend. De tijd zal moeten leeren, of en welke gewigtige rol hij nog verder in Midden-Italië zal vervullen

Garibaldi is een schoon krijgsman, van een eenigzins romantisch uiterlijk. Zijn krachtige ligchaamsbouw en zijne mannelijke trekken vol uitdrukking, geven hem een middeleeuwsch ridderlijk voorkomen, 't welk ieder op het eerst gezigt voor hem inneemt. Zijne onderhoorigen zijn steeds met groote geestdrift voor hem vervuld geweest, vooral ook daarom, dat hij alle moeite en gevaren broederlijk met zijne manschappen deelt en voor ieder hunner de grootste zorg betoont.

CHERBURG, ALS OORLOGSHAVEN.

CHERBURG, ALS OORLOGSHAVEN.

Aan Frankrijks noordwestkust, namelijk dat gedeelte 't welk vroeger den naam van Neder-Normandijë droeg en thans grootendeels het Departement la Manche uitmaakt, steekt in zee een schiereiland uit, welks noordelijke punt kaap la Hague (1) vormt. Dit schiereiland heet het Cotentin, naar zijne voormalige hoofdstad Coutances. De kust is met vele en groote bogten ingesneden, en in een dier bogten, omtrent drie mijlen oostelijk van kaap la Hague, ligt de oorlogshaven Cherburg, die in 't midden van het vorig jaar 1838 werd voltooid, en welligt op een van ons niet zeer ver verwijderd tijdstip, geroepen kan zijn eene hoofdrol in de geschiedenis der zeeoorlogen te vervullen.

De naam van Cherburg (2) (afgeleid van *Caesaris burgus*, zooals de plaats in de middeleeuwen heette) komt het eerst in de geschiedenis voor onder de regering van den Normandischen Hertog Willem II, bijgenaamd de veroveraar. Nadat deze stoute basterd zijne tegenpartij, die hem het bezit van het Hertogdom betwistte, had ten onder gebragt, strekten zijne blikken zich verder uit en rigtte hij het oog op Engeland, waarheen hij zich met een leger inscheepte, om in 't bezit der kroon te komen, welke zijn bloedverwant Eduard hem in 't geheim vermaakt had. Zijne onderneming gelukte: hij won in het jaar 1066 den beroemden slag van Hastings, waarin Koning Harold met de bloem van den Angelsaksischen adel sneuvelde. In

(1) Ook kaap la Hogue genoemd, in welker nabijheid in 1692, de Fransche vloot onder Tourville, door de Vereenigde Britsch-Nederlandsche vloot, onder Russel en Almonde, geheel werd vernield.

(2) Cherburg ligt aan den mond van het riviertje Duvette. De stad is onregelmatig gebouwd en heeft over 't geheel naauwe en kromme straten; er zijn twee pleinen, op een waarvan een obelisk staat, ter gedachtenis der ontscheping te Cherburg van den Hertog van Berry in 1814. 't Was ook van hier dat Karel X scheep ging, toen hij in 1830 het land weder verliet. De stad telt ruim 20,000 inwoners. Behalve veel uitvoer naar Engeland, bestaat er weinig handel, en ontleent de stad haren bloei vooral aan de maritime inrigtingen en de havenwerken; echter zijn er een aantal fabrieken; ook is er eene school voor de zeevaart.

dezen slag onderscheidde zich in 't bijzonder Gerbert, Hertog van Cherburg, en droeg met zijne troepen veel tot de overwinning bij. Cotentin werd nu eene bezitting van de Engelsche kroon, en Cherburg was na Willem's dood in het jaar 1087 tot in 't midden der vijftiende eeuw, de schouwplaats eener bestendige worsteling tusschen Engelschen en Franschen, die het afwisselend wonnen en verloren. De plaats had toenmaals echter slechts als vesting eenige beteekenis; als haven had zij nog geen belang. Na den slag van Formigny werd zij veertig dagen lang door Karel VII van Frankrijk belegerd. Den 12den Augustus 1450 kapituleerde de Engelsche bezetting; de stad en vesting Cherburg werd aan de Franschen overgegeven en bleef van toen af in hunne handen. De belegering werd ook van de zeezijde door eene Fransche vloot ondersteund, want de groot-admiraal van Frankrijk sneuvelde daarbij door een Engelschen kogel.

Karel VII begreep het belang der ligging van Cherburg; hij versterkte en vermeerderde de vestingwerken aanzienlijk, en schijnt de plaats ook tot eene oorlogshaven te hebben verheven. Lodewijk XI schonk aan Cherburg aanzienlijke privilegiën en ook Frans I was de plaats genegen; hij bezocht haar in het jaar 1532 in gezelschap van den Dauphin, later Hendrik II, en schonk aan de stad te dier gelegenheid insgelijks verscheidene vrijheden.

Tijdens den godsdienstoorlog poogden de Protestanten zich van Cherburg meester te maken, doch de bezetting sloeg den aanval af. Tijdens de Ligue bleef Cherburg aan Hendrik III getrouw, doch erkende later Hendrik IV, en werd door dezen met talrijke en aanzienlijke privilegiën begunstigd. In de zeventiende eeuw brak onder de regering van Koning Lodewijk XIV een nieuw tijdvak voor Cherburg aan. Aan den Koning, of liever aan de beide uitstekendste mannen van Frankrijk van dien tijd, — de minister Colbert en de ingenieur Vauban, — komt het denkbeeld toe, om van deze plaats te maken hetgeen zij thans is, te weten: een veilige oorlogshaven, een bijna onneembare maritime vesting, de sleutel van het Kanaal tegenover Engeland.

Lodewijk XIV bragt de Fransche marine op eene hoogte zooals die in de laatste twintig jaren voor de tweede maal in Frankrijk werd beleefd. Uit de overblijfselen eener vloot, die nog maar alleen in naam bestond, schiep hij eene zeemagt, die met de eerste en voornaamste der wereld, de Engelsche, wedijverde, en aan deze de heerschappij der zee betwistte; hij begreep tevens, dat, zoo men een groote vloot wilde hebben, men ook, noodzakelijkerwijs, daaraan geëvenredigde krijgshavens diende te bezitten om haar de noodige bescherming te verleenen; bepaaldelijk werd door hem gedacht aan den aanleg van een vast en veilig bolwerk, bekwaam

om de weêrlooze, 50 mijlen lange kust van Frankrijk in 't Kanaal tegen der Engelschen aanval te dekken.

's Konings keuze voor deze nieuwe oorlogshaven viel op Cherburg. Eene commissie, onder het voorzitterschap van den markies DE FRESNE, den opperbevelhebber der Fransche westelijke vloot, werd daarheen gezonden, om de plaatsgesteldheid naauwkeurig op te nemen; in het jaar 1665 bragt die commissie haar rapport uit. Het luidde niet ongunstig: Er werden verscheiden voorstellen tot verbetering en verdediging der haven gedaan, en tevens den bouw van een dijk aanbevolen, om de reede tegen de noordenwinden te beveiligen. De lengte van dezen ontworpen dijk werd op 600 toisen gesteld; doch aangezien de enorme kosten der onderneming, zag men van dit plan af.

Intusschen was LODEWIJK XIV van het gewigt zijner voorgenomen onderneming zoo doordrongen, dat het verslag der commissie hem niet voldoende was, maar dat hij ook het gevoelen van VAUBAN, wiens verdienste hij wist te waarderen, wenschte te kennen. Deze nam op 's Konings last de geheele landstreek Cotentin naauwkeurig op, en wees kaap La Hague op het uiterst punt van het schiereiland, als de plaats aan welke, uit het strategisch oogpunt, voor de daarstelling eener oorlogshaven de meeste voordeelen opleverde. Intusschen zag hij ook geenszins de gunstige ligging van Cherburg voorbij, en ontwierp een plan tot het in staat van verdediging brengen der vesting, alsmede tot daarstelling der door hem noodig geachte waterbouwkundige werken, welke plannen nog heden ten dage, als eene merkwaardigheid, in de archieven der stad bewaard worden.

Intusschen verliepen er nog bijna twintig jaren alvorens het tot eene uitvoering der voorgenomen plannen kwam. COLBERT, die de tot dus ver afzonderlijke oostelijke en westelijke vloot tot één geheel vereenigd had, en een afzonderlijk ministerie van marine had in 't leven geroepen, was gestorven, en eerst onder zijn zoon en opvolger in het marinebeheer, de markies SEIGNELAI, kreeg VAUBAN, in 1683, den last het noodige en geschikte terrein voor den aanleg eener haven bij Cherburg aan te koopen. De beroemde vestingbouwmeester kweet zich van dien last, en ontwierp in het jaar 1687 een plan tot den voorgenomen bouw, 't welk 's Konings goedkeuring verwierf. In het volgende jaar begon men aan den arbeid, doch vergenoegde zich vooreerst met slechts aan den bouw der verdedigingswerken de hand te slaan.

Ziedaar het aandeel dat de eeuw van LODEWIJK XIV aan den arbeid der haven van Cherburg heeft. Het was een grootsch denkbeeld, de vrucht van de meest doordachte en schranderste studie der geniaalste mannen van

dien tijd, maar met betrekking tot de uitvoering was het resultaat zoo goed als niets. Intusschen was toch de eerste schok gegeven, en de grootsche ontwerpen van die eeuw gingen ook niet verloren; want toen later het plan weder werd opgevat en men tot de uitvoering er van overging, maakten zij den grondslag van het nieuwe ontwerp uit.

Met den dood van Lodewijk XIV werd de arbeid aan den havenbouw gestaakt. Het staatkundig gewigt van het Kanaal, — dit bestendig tooneel van groote worstelingen in de oorlogen van dien tijd, — en de moeijelijkheden die de zeeboezem voor de scheepvaart had, deden echter telkens weder het belang van Cherburg als krijgshaven op den voorgrond komen, zoodat men eindelijk in 1739 den arbeid weder begon voort te zetten. Deze bepaalde zich echter ditmaal niet slechts tot de verdedigingswerken; men bouwde ook de haven, en hield zich daarbij aan het plan van Vauban.

Tot dusver was de reede van Cherburg slechts een zeer middelmatige ankerplaats voor de schepen die tegen storm beveiliging zochten; wel bood zij een toevlugt aan tegen de ooste-, zuide- en westewinden, maar aan den noordewind was zij geheel blootgesteld en leverde tegen diens geweld niet de minste veiligheid op. Men moest dus binnen de kust eene haven uitgraven, en alzoo kwam de tegenwoordige handelshaven tot stand, die in het midden van het zuidelijk gedeelte van den zeeboezem zich zuidwaarts uitstrekt, en de stad Cherburg in tweeën splitst. Zij bestaat uit twee door eene sluis verbonden bassins: de voorhaven en het binnenbassin. Tijdens de eb in de voorhaven blijft er slechts een waterstand van weinige voeten in het binnenbassin, doch door afsluiting blijft er toch zooveel water, dat de daarin liggende schepen vlot blijven. De beide bassins werden met kaden omgeven en twee havenhoofden werden er gebouwd, waarvan het oostelijke 500 el lang is. De ingenieur de Caux bestierde den arbeid, en de inwijding van deze haven had in het jaar 1742 plaats.

De oorlog van 1744 deed andermaal de voortzetting van het werk staken, hoezeer men toen ter tijde zich er zeer ijverig mede had bezighouden. Wederom volgde er nu een lang tijdvak, rijk aan ontwerpen, zoo zelfs, dat tot aan het jaar 1758 niet minder dan vijftien nieuwe plannen voor de voorgenomen krijgshaven werden gemaakt, zonder dat men evenwel besluiten kon uit deze allen er een te kiezen. In hetzelfde jaar landde de Britsche admiraal Howe met zijne vloot in de nabijheid van Cherburg, veroverde de stad en vernielde ten eenemale al de aangelegde werken. Deze noodlottige gebeurtenis gaf aanleiding tot het vervaardigen van een zestiende plan, welks voortreffelijkheid algemeen werd erkend en overeenkomstig hetwelk men eindelijk in 1766 tot den bouw der nieuwe haven overging.

Men verwijdde de kaden, vergrootte het binnenbassin en herstelde de vernielde sluizen. De nieuwe arbeid was in 1775 voltooid; doch alhoewel de nieuwe haven voor den zeehandel van groot nut was, was de aanleg ten behoeve eener oorlogsmarine daarentegen ontoereikend, en het grootsche ontwerp van Lodewijk XIV moest nu nog een eeuw lang naar zijne verwezentlijking wachten. Lodewijk XVI maakte intusschen de oorspronkelijke gedachte van zijn voorganger weder tot de zijne, en andermaal werd de haven van Cherburg het voorwerp der levendigste discussiën. Te dezer gelegenheid scheelde het weinig, of van het geheele plan werd afgezien; er werd namelijk sterk aan gedacht, om volgens Vauban's eerste plan, La Hague te kiezen. Eene te dien einde benoemde commissie onderzocht nogmaals allernaauwkeurigst de geheele noordelijke kust, doch bepaalde toch ten slotte hare keus tot Cherburg. Ten gevolge van het rapport der commissie vaardigde nu de Koning in het jaar 1779 het bevel uit, de stad te bevestigen en nevens haar eene aanzienlijke oorlogshaven aan te leggen.

Vóór dat wij nu verder de geschiedenis van den bouw der haven vervolgen, is het noodig nogmaals een blik op de plaatsgesteldheid te slaan: Ongeveer drie mijlen ten oosten van kaap La Hague, Frankrijks noordwestelijke punt in het Kanaal, vormt de kust van het schiereiland Cotentin een tamelijk halfcirkelvormigen inham, wiens noordelijke punt in het westen een kleine kaap of landpunt, le Point de Querqueville, en in het oosten een rotsachtig eiland, het eiland Pelée uitmaken; zijnde dit laatste door zandbanken met het nabijgelegen vaste land verbonden. Dit is de golf van Cherburg, wier geheele lengte ruim vijf kwartier bedraagt. Omstreeks het midden, tusschen Querqueville en Pelée, vormt de kust binnen den grooten inham, eene tweede kleinere, zuidwaarts strekkende bogt, en wel, aan de westelijke zijde vrij scherp, zoodat er, even als bij Querqueville, weder een uitstekend landpunt ontstaat, Homet geheeten, terwijl de tegenover gelegen punt van dezen kleineren inham Point de Flamands heet. Aan het zuideinde dezer kleinere golf, wier koorde 3600 passen lang is, ligt de stad en handelshaven Cherburg, en aan hare westzijde de oorlogshaven. Op een kwartier uurs afstands van de zeekust en deze volgende, breidt zich voorts een heuvelreeks rondom de stad en de haven uit, die beiden alsmede de reede omsluit en beheerscht. Deze laatste heeft eene uitgestrektheid van 2000 acres en wordt ten noorden door een denkbeeldige lijn van Querqueville naar Pelée begrensd. Bij eb heeft deze reede eene diepte van 4—7 vademen (24—42 voet), terwijl de vloed het water ongeveer 17 voet doet stijgen.

In gevolge het ten jare 1779 door Lodewijk XVI uitgevaardigd bevel, werd met de bevestiging der landpunt Homet en van het eiland Pelée een aanvang gemaakt, daar hunne gunstige ligging de toegangen tot den kleinen inham en de haven beheerscht. Te gelijk deed zich echter voor eene oorlogshaven, als men van Cherburg wilde maken, de noodzakelijkheid eener veilige uitgestrekte reede gevoelen, waar de oorlogsvloten zich konden verzamelen en van daar, gelijktijdig en onafhankelijk van eb en vloed, zee konden kiezen. Zoodanige veilige reede was slechts door middel van een zwaren dam of dijk te verkrijgen, die in de open zee dwars voor den inham moest aangelegd worden, zoodat zij voor de noordewinden en golven beveiligd was.

Geenszins ontveinsde men zich de moeijelijkheden eener zoodanige onderneming, wier grootschheid slechts hij waarderen kan, die in de gelegenheid geweest is de vreeslijke kracht te zien, welke de door stormen voortgezweepte golven op al wat haar in den weg staat uitoefenen. In dien tijd had men reeds groote vorderingen in de waterbouwkunde gemaakt, doch tot nog toe slechts aan de kust grootsche werken daargesteld, waar het land een vasten grondslag heeft en de gelegenheid bestaat de watermassa's die het werk verhinderen, door afsluitingen van paalwerk tegen te houden. Hier echter moest, op eene diepte van 30—40 voet, een muur in de open zee gebouwd worden, welke om aan het doel te beantwoorden, een halve mijl lang en sterk genoeg moest zijn, om het geweld der zwaarste golven te trotseren. Men had te dien aanzien nog geen ondervinding opgedaan; nergens waren nog werken als die welke de Engelschen te regt *breakwater* noemen ondernomen of uitgevoerd; en aan het genie van de Fransche ingenieurs verbleef alleen en geheel de oplossing van een zoo moeijelijk vraagstuk. Deze werden echter door de grootheid der taak niet afgeschrikt; zij vingen kloekmoedig het werk aan, en alhoewel het eerst na 69 jaren (1784—1853) voltooid werd, komt toch aan gezegde mannen den roem toe van de grondslagen tot een bouwwerk gelegd te hebben, dat eenig in de wereld en een schitterend bewijs van het vermogen van den menschelijken geest is.

De geschiedenis van dezen merkwaardigen aanleg is voor werken van dergelijken aard een voorbeeld geworden om zich aan te spiegelen; zij levert een reeks van mislukkingen en teleurstellingen op, welke de schranderste berekeningen en de diepst doordachte plannen deden falen. Aangezien de belangrijke omstandigheden welke bij den bouw van dezen reuzendam voorvielen, willen wij daaromtrent eenigzins in nadere bijzonderheden treden.

Uit de verschillende ontwerpen die aan Lodewijk XVI waren aangeboden, koos hij het plan van den scheepskapitein de la Brétonnière, een zeer bekwaam zeeofficier, die reeds tot de commissie had behoord welke de kuststreek had onderzocht. Volgens diens plan moest de dijk, op een afstand van omtrent 10,000 voet van de kust, in de rigting van het oosten naar het westen, tusschen Pelée en Querqueville aangelegd worden; hij stelde tevens voor, den grondslag uit met steenen geladen en gezonken vaartuigen te doen bestaan; op dezen grondslag wilde hij dan zware rotsblokken ophoopen, en dit muurwerk zonder cement — hetwelk de Franschen *à pierres perdues* noemen — tot tien voeten boven den waterspiegel brengen. Alhoewel men de voorstellen van Brétonnière ten aanzien van de rigting van den dijk volgde, hield men zich voor den bouw zelven aan eene andere methode, door den ingenieur Cessart aanbevolen. Deze bestond in het doen zinken van verbazend groote houten kisten, van conischen vorm, die men met steenen, kleine en groote stukken rots vulde. Deze kisten hadden eene verticale hoogte van 19,50 el, de middellijn aan den bodem bedroeg 45,50 en aan de bovenoppervlakte 19,50 el. Van deze kegelvormige kisten wilde men er 90 in de gezegde rigting laten zinken, en wel in voege dat de basis der eene aan die der andere raakte; zij moesten tot aan den waterspiegel der laagste eb reiken, en op haar moest dan de dijk met gehouwen steen verder stevig opgebouwd worden. De uitstekende punten wilde men door ijzeren kettingen onderling verbinden. Van dit kegelvormig stelsel voorspelde men zich een dubbel voordeel: De kracht der golven moest op gezegde kisten breken, zoodat daar achter stil water was, en ten anderen hoopte men, dat deze op zich-zelve staande kegels op pijlers minder van de stormen zouden te lijden hebben dan een onafgebroken doorloopende dijk, daar de aanstormende watermassa's gedeeltelijk door de tusschenruimten zouden kunnen heenstroomen.

De eerste dier kisten of zoogenaamde kegels werd in 1782 te Havre gebouwd en in losse stukken naar Cherburg overgebragt; toen men hem echter in September van het volgende jaar wilde vlot maken, ontstond er een hevige storm en vernielde niet alleen de vlotten die hem op de reede moesten brengen, maar ook den daaropstaanden kegel zelven. Men herstelde hem weder en deed hem den 6den Junij 1784 op een afstand van 600 toisen van het eiland Pelée zinken. De operatie gelukte nu volkomen, en het zinkstuk was bestemd om aan de oostzijde de eerste der reeks van pijlers uit te maken.

Reeds den 7den Julij van hetzelfde jaar deed men de tweede kist zinken, maar den 18den Augustus vernielde een storm zijn bovengedeelte,

vóór men nog den tijd gehad had het met steenen te vullen en het daardoor de vereischte stevigheid te geven. Deze tegenspoed, en eene daarop gebouwde berekening, volgens welke het werk naar dit stelsel 20 jaren tijds en 80 millioenen fr. zou kosten, deden de regering besluiten het oorspronkelijk plan weder in dien geest te wijzigen, dat het grondvlak der kisten niet meer aan elkander zou raken, maar dat 30 toisen tusschen beiden zouden blijven, welke tusschenruimte men dan met brokstukken rots zou aanvullen. Later werden die tusschenruimten tot 200 toisen vergroot en deed men achtervolgens 18 dergelijke kisten of afgeknotte kegels zinken.

Het grootsche werk wekte zoowel in Frankrijk als in het overige Europa de levendigste belangstelling op. Lodewijk XVI bezocht in persoon Cherburg, den 22sten Junij 1786, voer de reede rond en gebruikte het middagmaal op den tien dagen te voren gezonken achtsten kegel, die reeds met steenen was gevuld, en was vervolgens tegenwoordig bij het doen zinken van den negenden kegel. Tot op de laatste dagen zijner regering sloeg hij den voortgang van het grootsche werk met de grootste opmerkzaamheid gade, en nog zijn er instructiën voorhanden, van de maand Junij 1789, door den Koning zelven geschreven, betrekkelijk de peilingen en hydrographische opnemingen der reede van Cherburg; zelfs bestaat er een volgens zijne denkbeelden opgestelde memorie over den beschermenden dam, die van een helder inzigt en veel zaakkennis getuigt.

Intusschen had men reeds in 1788 het kegelstelsel weder laten varen. Wat boven de hoogwaterlijn uitstak stortte bij zware stormen geregeld omver of ineen. Men zag het vruchtelooze der gedane pogingen in, en brak in het volgend jaar de kegels, met uitzondering van den eersten aan de oostzijde, tot op de laagwaterlijn weder af. Deze oostelijke kegel stortte in 1789 van zelf ineen, nadat hij, even als de overige, door den paalworm was doorboord, die kort te voren met de uit Oost-Indië terugkomende schepen was aangebragt.

Thans beproefde men den grondslag van den dijk uit rotsblokken zamen te stellen, die men in het water liet zinken, aan welke steenstorting de zee langzamerhand dien vorm moest geven dat zij in staat was de werking der golven te weêrstaan, om daarop dan verder den dijk op te bouwen. De staatsomwenteling deed den arbeid staken; doch op het eind van het jaar 1792 bedroeg de massa der steenstortingen toch reeds 2,665,400 kubiek ellen.

Een zoo grootsch werk als het bovenvermelde, kon natuurlijk aan het scherpziend oog van Napoleon I niet ontsnappen. Aangezien zijne plannen tegen Engeland, moest de spoedige voltooijing van de oorlogshaven Cher-

burg eene gewenschte zaak voor hem zijn, en hij bevorderde dan ook de voortzetting van het werk op alle mogelijke wijze. De dijk rees over zijne geheele lengte boven het water op; hij werd door metselwerk bekroond en door NAPOLEON met zware batterijen bewapend. Naauwelijks waren zij echter voltooid of een storm vernielde al de werken en deed zoowel hunne bezettingen als alle arbeiders in de golven omkomen. Een enkele nacht had het moeitevol werk van zestien jaren vernield!

Deze herhaalde mislukkingen konden evenwel de elkander opvolgende regeringen niet afschrikken. Allen vernieuwden de poging tot herbouw, en onder Koning LODEWIJK PHILIPS werd andermaal van stelsel veranderd, daar men de gebreken van den bouw *à pierres perdues* had ontdekt. Men had ontwaard dat de grondslagen van den dijk uiteengeweken waren, en overtuigde zich dat het gewigt der steenmassa's, die men in zee had geworpen en die men willekeurig zich liet zamenvoegen, op zich-zelf voor de stabiliteit ongenoegzaam was. Op de losse steenhoopen bragt men derhalve nu een laag mortel en kiezel en bouwde daarop een verticalen muur, aan de basis 36 voet en van boven 30 voet breed. Deze muur nam ter hoogte van den laagsten ebbestand een aanvang, de kiezellaag waarop hij rustte was 17 voet dik en binnen zware granietblokken besloten. — De dijk ligt niet in eene regte lijn, maar vormt een stompen hoek van 170°, welks punt zeewaarts is gekeerd. Aan den voet dezer punt liet men blokken graniet, ieder van 200 kubiek voet, zinken, en daarop werden weder stukken rots van 5—10,000 pond geworpen, die zich 150 voet ver in zee uitstrekten. Zij maakten een voormuur uit om de voornaamste kracht der golven te breken.

In weerwil van al deze maatregelen van voorzigtigheid en 30 jaren nadat de eerste grondslag van den dijk was gelegd, toen reeds 2500 voet van den oostelijken arm tot boven de hoogwaterlijn voltooid was, werden, in den nacht van den 4den December 1836, bij een noordoostelijken storm, gezegde blokken uit de diepte opgeligt en in éénen zet over den muur heengeslingerd; 213 stuks vond men eenige dagen daarna aan de binnenzijde van den dijk, terwijl de rotsstukken van het gansche overige voorwerk of hoofd aan den buitenmuur opeengestapeld lagen. Ook het grootste gedeelte der gehouwen granietblokken die 240 centenaars wogen, was van zijne plaats geslingerd en omgekeerd. Daarbij kwam nog een scheur in de lengte van den muur, wiens bovengedeelte ten gevolge daarvan naar voren en naar achteren omstortte, alsmede hier en daar een dwarsche scheur.

Eerst schreef men deze beschadiging toe aan de granietblokken van het voorwerk, onderstellende dat ze met een vreeslijk geweld tegen den muur

geslingerd waren; bij nader onderzoek bleek echter, dat het fondament der losse steenen uiteengeweken was, daar het door de kegels gevormd dijksgedeelte onbeschadigd bleef. Het uitwijken van het fondament in de tusschenruimten was veroorzaakt door den druk van den daarop gebouwden muur, welke omtrent 5 centenaars per quadraatvoet bedraagt.

Deze geduchte storm bewees tevens, dat de kracht der golven aan de wateroppervlakte wel groot genoeg was om het water 90 voeten hoog op te werpen en granietblokken van 10,000 pond in eens over den dijk te slingeren, maar ook dat zijne werking benedenwaarts veel minder moest zijn, daar de 10—15 beneden de ebbelijn liggende laag kiezelsteen ongedeerd bleef. Deze ontdekking is later bevestigd geworden door duikers, die werkzaam waren in het bij Spithead gezonken linieschip *Royal George*. Bij den hevigsten storm toch konden deze duikers beneden de ebbelijn even goed arbeiden als bij volkomen windstilte.

De schade door voormelden storm aan den dijk veroorzaakt, werd weder hersteld en de dijk zelf verder afgebouwd. Aan Keizer Napoleon III mogt het te beurt vallen de laatste hand aan het grootsche werk te leggen, dat op het eind van het jaar 1853, eindelijk voltooid was.

De geheele lengte van den dijk bedraagt 3780 el, of bijna drie kwartier uurs gaans, zijn grondslag is 130—140 el breed, de gemiddelde hoogte 14 el. (De waterdiepte langs de geheele lengte van den dijk wisselt af van 6 à 12 el). De gezamentlijke kosten van den aanleg, waarover bij afwisseling 69 jaren werden besteed, beliepen 66,862,000 fr., welke enorme som in evenredigheid tot het verbazend groote werk, nog gering moet toeschijnen. Naar de tegenwoordige mindere geldswaarde berekend, zouden die kosten thans met eene som van 100 millioen fr. gelijkstaan; doch daarentegen zou men in onze dagen, voordeel doende met de bij dezen aanleg verkregen ondervinding, een dergelijken dijk wel met eene som van 50 millioen fr. kunnen daarstellen.

Door gezegde ondervinding is intusschen ook tevens bewezen, dat de vorm of inrigting van den Cherburgschen dijk, de ongunstigste is die aan zoodanig werk kan gegeven worden. Hij heeft namelijk eene vrij flaauwe helling, waarop vervolgens een verticale muur verrijst. Naar de tot heden verkregen inzigten, levert zoodanige vorm, bij andere vergeleken, weinig zekerheid op, en kan het minst tegenstand bieden tegen het daarop aanstuivend geweld der golven. Onderwijl, namelijk, de benedenlagen der watermassa's door de wrijving tegen de flaauwe helling opgehouden worden, wordt aan de hoogere eene des te sterkere beweging medegedeeld. Zij vormen stortzeeën, wier kracht buitengewoon verhoogd wordt en wier druk de vrees-

lijkste vernielingen aanrigt, zoodra een voorwerp haar in hare vaart stuit.

Een loodregt opgebouwde dijk verdient daarentegen in diep water verre de voorkeur, daar de golven geen percussieve noch horizontale beweging hebben als zij niet vooraf op effen water komen. Tegen zoodanigen perpendiculairen muur breken de golven niet, maar borrelen op en neêr; het beste bewijs hiervoor heeft men, wanneer men op bewogen of onstuimig water met een boot aan zulk een dijk of dam aanlegt. Het zal moeite kosten de boot aan den muur te houden, daar de golven haar gedurig er van pogen af te werpen. Juist het tegendeel heeft plaats, wanneer men de boot, onder dezelfde omstandigheden, aan een dijk zooals die te Cherburg of Plymouth met flaauwe helling wil aanleggen. Zij wordt er op geslingerd en onfeilbaar vernield.

Doch hoe dit wezen mag, de dijk van Cherburg blijft altijd een reuzenwerk zonder weerga, en bedenkt men daarbij dat Cherburg de eenige Fransche oorlogshaven in het Kanaal is, tegenover Portsmouth en Plymouth, en slechts 18 mijlen van laatstgenoemde Britsche zeehaven verwijderd is, dan kan het, aangezien de aloude vijandschap der beide landen, geen verwondering baren, dat de beheerschers van Frankrijk het ontwerp steeds met grooten ijver voorstonden, en dat vooral Napoleon's ingewortelde wrok tegen den gehaten naburigen staat alles in het werk stelde om den bouw te bevorderen.

Voor de uitgestrekte plannen des eersten Keizers met betrekking tot de Fransche vloot en den beoogden inval in Engeland, was de onder Lodewijk XV gebouwde haven van Cherburg op verre na niet toereikend. De door den meer dan een half uur langen dijk beschermde reede moest ook een daaraan geëvenredigde haven hebben, en terwijl de plannen der vroegere regeringen meer de strekking hadden om aan Cherburg een defensief karakter te geven, had Napoleon hoofdzakelijk een offensief plan op het oog, en wel een offensief plan tegen Engeland.

Het bevel voor de daarstelling eener oorlogshaven in dien geest, werd den 25sten Germinal van het jaar IX (15 April 1803) uitgevaardigd. De eerste Consul had het plan zelf ontworpen: de oorlogshaven moest aan de westzijde van den kleinen inham van Cherburg, ten zuiden van Homet en afgescheiden van de stad aangelegd worden; zij moest uit drie afzonderlijke bassins bestaan: de voorhaven, de binnenhaven en de achterhaven. Naar deze beginselen is sedert met den arbeid naauwgezet voortgegaan en het plan van den oom is door den neef in zijne volle grootschheid en voortreffelijkheid voltooid geworden. De tot onderzoek en bepaling der plaatsgesteldheid naar Cherburg gezonden commissie, aan wier hoofd de ingenieurs Cachin en

Delorme stonden, verklaarde zich voor het terrein dat Vauban reeds aangekocht en voor den bouw eener haven als het best geschikte aangeduid had.

Nadat de plannen betrekkelijk een en ander door Napoleon waren goedgekeurd, begon men met de uitgraving van de voorhaven, welke den naam van Port Bonaparte en later die van Port Napoleon verkreeg. Te gelijk werd aan den dijk voortgewerkt en werden buitendien verscheidene forten en batterijen aangelegd ter bescherming der nieuwe werken. In weerwil der moeijelijkheden van den arbeid in den rotsachtigen bodem, waaruit men de ruimte voor het bassin moest laten springen, werd de arbeid met groote veerkracht en spoed voortgezet.

Den 26sten Mei 1811 inspecteerde de Keizer in persoon het werk, nam al de bijzonderheden er van in oogenschouw en besliste verscheidene belangrijke vraagpunten op de voortzetting van het werk betrekkelijk. Zijne tegenwoordigheid gaf een nieuwe impulsie aan de bespoediging van den arbeid, en eindelijk was de voorhaven in het jaar 1813 voltooid. In Augustus van dat jaar had de inwijding plaats, in tegenwoordigheid van de Keizerin Maria Louisa, die, ten gevolge van den last door haren gemaal, die bij het leger in Saksen was, haar opgedragen, daarbij voorzat. Des avonds vóór de plegtigheid werd een platinaplaat met het volgend opschrift in het bassin gemetseld: »Napoleon *de Groote*, heeft den 15den April 1803, het »uitboren eener haven voor groote oorlogsschepen in de rotsen van Cherburg »bevolen, welker diepte 30 voet beneden de hoogwaterlijn bedragen moet. »Dit werk is voltooid en aan het zeewater de toegang verleend den 27sten »Augustus 1813, in tegenwoordigheid van Hare Majesteit de Keizerin en »Regentes Maria Louisa van Oostenrijk, terwijl Napoleon, haar verheven »gemaal, zich aan 't hoofd van zijn leger in Duitschland bevond. — De »vice-admiraal Hertog Decrès, minister van marine; de ridder Cachin, »directeur der openbare werken, en de ridder Molini, prefect der marine."

Deze voorhaven heeft eene lengte van 300 el, bij eene breedte van 240; de diepte bedraagt 9,3 el, beneden de laagste eb en 18,7 el beneden het niveau van het arsenaal. Om de ruimte voor het bassin te verkrijgen, heeft men de rotsen doen springen, die uit graniet met kwarts vermengd bestaan. De voor den bouw weggenomen steenmassa, bedraagt 1,071,422 kubiek el. Het bassin kan zeven linieschepen van den eersten rang bevatten.

Nadat de voorhaven gereed was, begon men dadelijk aan den bouw van het tweede bassin. Dit was den 25sten Augustus 1829 gereed en werd dien dag, in tegenwoordigheid van den Hertog van Angoulême plegtig ingewijd. Het is regthoekig van gedaante, is 291 el lang en 217 breed, het heeft dezelfde diepte als de voorhaven, waarmede het door eene sluis

van 17,80 el breedte verbonden is. De massa der weggenomen of uitgegraven materialen bedraagt voor dit bassin 850,500 kubiek el. — Aan het derde gedeelte van het groote werk, de achterhaven, werd den 28sten Junij 1856 begonnen en dit was in Julij 1858 voltooid. Den 6den Augustus daaraanvolgende werd, in tegenwoordigheid van Keizer Napoleon III en, — zonderling genoeg, — ook in die der Koningin van Engeland, in dit derde bassin het zeewater ingelaten, en had nu tevens de inwijding plaats der thans geheel voltooide krijgshaven.

De achterhaven is kleiner van inhoud dan de beide andere te zamen, maar veel grooter dan een van beiden. Zij is 420 ellen lang en 200 ellen breed; zij is maar een weinig dieper dan de beide andere bassins. De achterhaven heeft met de tweede haven gemeenschap door middel eener breede sluis en met de voorhaven insgelijks door eene dergelijke sluis, zoodat een linieschip van den eersten rang zonder oponthoud van de reede, door de beide voorste bassins kan varen en in het derde op de voor hem bestemde plaats gaan liggen. De achterhaven bevat 1,600,000 kubiek el water en kan 14 linieschepen bevatten, terwijl in de drie bassins 28 linieschepen plaats kunnen vinden. Buitendien kunnen nog op de reede bij alle weêrsgesteldheid 32 linieschepen veilig ten anker liggen. De geheele maritime inrigting van Cherburg kan derhalve eene vloot van 60 linieschepen, met het daaraan geëvenredigd getal fregatten en kleinere vaartuigen opnemen. Dit ontzaggelijk aantal geeft op zich-zelf reeds, ook den niet zeevarende, een denkbeeld van de uitgebreidheid en het belang der geduchte zeeplaats en oorlogshaven, waaraan de Franschen zelven den veelbeteekenenden naam van *port d'agression* gegeven hebben. Als oorlogshaven kan Cherburg geen andere bedoeling hebben dan tegen Engeland gerigt te zijn, en het grootsche werk heeft aldaar dan ook te regt veel ongerustheid veroorzaakt.

De drie bassins, de oorlogshaven uitmakende, vormen een driehoek. De beide voorhavens liggen in eene lijn digt bij de kust, de eerste zuidelijk en de laatste noordelijk, terwijl de achterhaven ten westen van beiden aangelegd is. Zij zijn omgeven van alle mogelijke etablissementen, werkplaatsen, depôts enz. die tot den aanbouw, de uitrusting en proviandering der oorlogsschepen van allerlei charter noodig zijn, en het is een der voornaamste voordeelen van het Cherburger-arsenaal, dat het in zich al het noodige tot in de kleinste bijzonderheden vereenigt. De binnen zijne omwalling opeengehoopte verbazende voorraad en bouwmaterialen, alsmede de verschillende werkplaatsen zijn voldoende, — zelfs mogt de gemeenschap met het binnenland door vijandelijke troepen afgesneden zijn, — om de in zijne haven liggende vloot van alle noodige behoeften te voorzien, of zelfs, zoo die vernield

werden, een geheel nieuwe uitrusting te verschaffen. Er is geen voorwerp, hoe onbeduidend of hoe groot ook, dat tot den bouw of tot de uitrusting eens linieschips noodig kan zijn, wat hier niet kan vervaardigd worden.

Wat de marine-etablissementen betreft, deze zijn naar dezelfde grondslagen als die te Toulon ingerigt, met dezelfde doeltreffende ruimtebesparing, militaire orde en groote zindelijkheid. Alleen kan men zeggen, dat hier zoo mogelijk alles nog volledíger, nog grootscher is, en, aangezien Cherburg tot een later tijdvak behoort, nog meer voldoet aan de eischen van den tegenwoordigen tijd. Bijna al de gebouwen, werkplaatsen enz. voor den bouw van oorlogsschepen en hunne uitrusting vereischt, zijn rondom de achterhaven vereenigd, daar de voorhaven eigentlijk alleen bestemd is voor het uit- en invaren en het tweede bassin om de uitgeruste schepen op te nemen.

Aan hare westzijde ziet men in de eerste plaats zeven werven, of groote overdekte hellingen, waarop de schepen gebouwd worden. Naar hunne grootte gerekend zijn ze voor linieschepen ingerigt, maar alle soorten en klasse van oorlogsvaartuigen kunnen er op gebouwd worden. Aan de noord- en evenzoo aan de zuidzijde, bevinden zich vier, dus acht uit de rotsen gehouwen dokken, waarvan de noordelijke 500 voeten lang zijn en dienen om de groote linieschepen op te nemen, terwijl de vier andere aan de zuid-, benevens een vijfde aan de westzijde, naast de werven, bestemd zijn voor kleinere schepen. Deze dokken zijn komvormige bekkens, die door middel van sluizen met de haven gemeenschap hebben. Zij zijn zóó diep dat een volkomen uitgerust linieschip of fregat daarin drijven kan, nadat ze door het openen der sluizen met water gevuld zijn en denzelfden waterspiegel als de haven hebben.

Het gebruik van dokken dagteekent eerst van ongeveer het begin dezer eeuw. Vroeger werden de schepen wanneer men ze beneden de waterlijn wilde onderzoeken of herstellen, 't zij op het drooge gebragt of gekielhaald, dat is: ze werden door middel van aan de masten aangebragte en op een bolwerk of op platte vaartuigen bevestigde katrollen, zóó ver op zijde gehaald, dat de kiel boven water kwam. Beide manieren veroorzaakten verbazend veel moeite: men moest daartoe de schepen vooraf ontladen, een arbeid die verscheidene dagen kostte en dikwijls buiten verhouding stond tot de te doene herstelling. In het algemeen leden de schepen door het kielhalen meer of min, bijzonder die wier zwaartepunt ver benedenwaarts lag en die derhalve moeijelijk op zijde waren te halen.

De uitvinding der dokken nam deze moeijelijkheden weg en vereenvoudigde grootelijks de noodzakelijke herstellingen. Nadat de dokken met

water gevuld zijn, haalt men het volkomen uitgerust schip daarbinnen, plaatst het in de vereischte ligging, zoodat zijn kiel in 't midden van het dok op daartoe bestemde stellingblokken, ingerigt naar den vorm van de kiel van het schip, rust, en het schip dan met eenige stutten in horizontale rigting tegen de wanden van het dok steunt. Zoodra het schip genoegzamen steun heeft, gaat men op nieuw tot het droogmaken van het dok over. Heeft dit met een rivier of haven gemeenschap, die bij de eb voor andere daarin liggende schepen diepte genoeg heeft, dan laat men met de eb het water afloopen, digt de sluizen en pompt het overige water met stoomwerktuigen uit. Te Cherburg waar de sluizen der achterhaven slechts bij den vloed geopend zijn, wordt altijd het geheele dok leeggepompt.

Nog beter en min kostbaarder zijn echter de drijvende dokken, het eerst te St.-Louis gebouwd en sedert eenige jaren met goed gevolg gebezigd. De inrigting heeft veel overeenkomst met de in vroeger tijd in ons land gebruikte scheepskameelen, welke dienden om de groote te Amsterdam gebouwde schepen over het Pampus te brengen. Zij bestaan namelijk uit eenige houten bakken, waarin het water toegelaten, maar ook uitgepompt kan worden en die ledig zijnde drijven, doch met water gevuld zinken. Op het bovenvlak der bakken zijn strekhouten en dwarshouten geplaatst, waarop de kiel van het schip moet rusten. Wanneer nu een schip moet worden geligt, brengt men 5 of 6 dier bakken drijvende in een rij en vereenigt ze ter wederzijde; het water wordt dan gelijktijdig in al de bakken toegelaten, waardoor ze zinken, en vervolgens het vaartuig boven den toestel gevaren en daaraan vastgesjord; door het uitpompen van het water in de bakken rijzen deze weder en komt de kiel van het schip boven water.

Bij het uithouwen der dokken te Cherburg, alsmede van het binnenbassin en de achterhaven, heeft men met vrucht de zoogenoemde groote mijnen aangewend. Men boorde en groef in de eerste plaats een diepen gang, van welks beide eindpunten twee nevengalerijen uitliepen. Deze galerijen werden bij de beide bassins met 8—10000 pond buskruid gevuld en de mijn vervolgens met eene electrische batterij ontstoken. De uitbarsting veroorzaakte een doffen knal en ligtte den grond over eene aanzienlijke uitgebreidheid op, maar deed hem niet in de lucht springen, zooals kleine mijnen doen. Door die opheffing werd de geheele rotsmassa gescheurd en was nu veel gemakkelijker te bearbeiden.

Rondom de noordelijke dokken zijn de verschillende werkplaatsen van houten en ijzeren voorwerpen, de machineriën, de ketting- en andere smederijen, de loodsen voor scheepsmasten en het rondhout. Rondom de zuidelijke dokken zijn de kleinere werk- of bewaarplaatsen vereenigd. Op

de kade, die de achterhaven van de beide andere bassins scheidt, staat het groote magazijn, waar de verschillende bureaux aan grenzen. Ten westen der kleine dokken en in ééne lijn met de scheepshellingen, zijn drie groote loodsen voor het opbewaren van het hout voor den scheepsbouw; daaraan grenst eene kaserne, waarachter het kolendepôt ligt. Ten westen van de hellingen en bijna evenwijdig met de achterhaven, ligt tusschen deze en de vestingwerken een reeks van gebouwen, waarvan het noordelijkste de officierswoningen bevat. Digt aan die rij is de kaserne der mariniers, daarnaast het hospitaal, terwijl aan den regter vleugel dezer huizenreeks het artilleriepark der landmagt is.

Het gezamentlijk scheepsgeschut is op de oostkade van het binnenbassin opgelegd; dáár liggen ook de reserve-ankers. Ten zuiden der voorhaven bevinden zich nog vier kleine scheepshellingen en een dok, zoodat in de haven van Cherburg gelijktijdig zeven linieschepen en vier fregatten gebouwd, en vier linieschepen benevens zes fregatten in de dokken hersteld kunnen worden. Geen andere oorlogshaven bezit het vermogen zooveel gelijktijdig te kunnen verrigten.

Achter de kleine hellingen komt weder een reeks van werkplaatsen: de zeilmakerij, de modelkamer enz., vervolgens een houten loods, welke eenige millioenen kubiekvoeten scheepstimmerhout bevat, en aan het zuidelijkst einde van het geheele arsenaal, eindelijk, het proviandmagazijn, benevens stoommolens en stoombakkerijen, inrigtingen voor het inmaken en inzouten, slagterijen en andere dergelijke gebouwen.

De ingang van de reede naar de voorhaven is door geen sluizen afgesloten. Deze ingang is 65 el breed. Daar hij echter bij den laagwaterstand slechts 15 voeten water heeft en deze geringe diepte zich nog 500 passen ver zeewaarts uitstrekt, kunnen de groote schepen niet ten allen tijde in- en uitvaren, maar moeten den vloed afwachten, die 17 voeten rijst. Dit gebrek kan intusschen geen nadeelige gevolgen hebben, waarom men ook de moeijelijke uitbaggering van den zandgrond niet ondernomen heeft.

Het geheele arsenaal, waaronder wij de drie havens met al de daartoe behoorende etablissementen verstaan, heeft nagenoeg de gedaante van een regthoek van 2000 passen lengte en 1500 passen gemiddelde breedte, en bevat derhalve een vlakte-inhoud van nagenoeg 100,000 vierkante roeden, waarvan geen enkel plekje ongebruikt gebleven, maar elk punt voor het een of ander militair doeleinde bestemd en ingerigt is.

Het geheel wordt, uitgezonderd aan de zeezijde, door doorloopende polygonale vestingwerken ingesloten, waarvan het noordoostelijk eindpunt uit het gekasematteerde, met 60 stukken zwaar geschut bewapend fort Homet

bestaat, hetwelk de reede en den ingang der haven beheerscht, en gemeenschappelijk met het andere eindpunt der kleine golf, het bovenvermelde Point de Flamands, dat op dezelfde wijze bevestigd is, beiden verdedigt. Een keten van forten en redouten is op de hoogten, die haven en stad omgeven, aangelegd. Zij maken een tweede verdedigingslijn aan de landzijde uit, en ieder dezer afzonderlijke forten, — zeven in getal, — is met 30 à 40 stukken geschut bewapend. Deze forten liggen van 1500—2000 passen van elkander; zij vormen een halven boog rondom Cherburg en ondersteunen elkander weêrkeerig. Zij liggen op 5000 passen van de kust, zoodat in geval van een vijandelijken aanval van de zeezijde, ook zij de reede met bommen kunnen bewerpen en met de nieuw ingevoerde getrokken stukken geschut de vijandelijke schepen ook regtstreeks beschieten kunnen.

De voornaamste en geduchtste verdedigingswerken van de reede en haven bevinden zich echter op den dijk zelven, te weten: drie forten en daartusschen doorloopende rijen batterijen. De drie forten heeten: het centrale fort en de oostelijke en westelijke forten du Musoir. Het eerste ligt in het midden- of hoekpunt door de beide armen van den dijk gevormd, de beide andere aan de oostelijke en westelijke eindpunten. Ieder dier forten is met 60 stukken van het zwaarste kaliber bewapend, waarvan de onderste rijen in gekazematteerde batterijen.

De afstand tusschen het oostelijk fort du Musoir en het sterk bevestigde eiland Pelée, hetwelk den oostelijken ingang der reede vormt, bedraagt 1500 passen; en deze is schier onmogelijk te forceren, daar een vijandelijk schip dat hier zou willen doordringen, op kernschotsafstand met een hagelbui van kogels uit 120 der zwaarste stukken geschut zou overstelpt worden.

De westelijke ingang tusschen Westelijk Musoir en Querqueville, is daarentegen veel breeder. De afstand tusschen beide punten bedraagt 4000 passen (ruim 1260 el), doch de vaart naar binnen wordt nog door een in 't midden liggend kleiner fort verdedigd, dat met 35 stukken bewapend is. Dit fort is op een klip gebouwd, welke in 1788 door den scheepskapitein Chavagnac ontdekt en naar hem genoemd werd. Deze klip is ongeveer 150 el lang en 60 el breed, hare oppervlakte was 15 voeten beneden den laagsten ebbestand. Lang werd beraadslaagd, of men op deze klip een fort zou bouwen of niet; ten laatste, in het jaar 1847, werd tot de uitvoering van het plan besloten. Men deed een kring van granietblokken zinken, die men met behulp der duikerklok regtstandig en naauwkeurig op elkander deed sluiten, en trok alzoo partij van de ondervinding bij den bouw van den dijk opgedaan. De kring werd met stukken rots aangevuld; die men bij het doen springen der rotsen van het havenbassin had verkregen, en bouwde nu

van den laagsten ebbestand af een regtstandige stevige muur. — Het fort is sedert kort voltooid en bewapend geworden.

Uit het maritiem oogpunt beschouwd, heeft de Cherburger dijk twee gebreken. Hij had ten eerste met dezelfde kosten, met dezelfde moeite en arbeid 1000 passen verder zeewaarts kunnen aangelegd worden, waardoor men eene vrij wat ruimere reede had gekregen; ten anderen is zijn westelijke arm niet lang genoeg. Bij een storm uit het noordwesten worden door den breeden ingang zulke zware golven naar binnen gedreven en maken het grootste gedeelte der reede zoo woelig, dat wel de schepen die vlak achter den dijk liggen veilig zijn, maar die zuidelijker liggen hunne ankerplaats moeten verlaten. Beide nadeelen worden door de Fransche vloot levendig gevoeld, schoon ze meer tot last strekken dan eigentlijk gezegde schade veroorzaken. In het eerste nadeel, — de te bekrompen ruimte der reede, — is niet meer te voorzien; daarentegen is men er op bedacht den westelijken arm 1000 passen te verlengen, zelfs tot aan het fort Chavagnac; eene onderneming die voorzeker wel niet veel minder dan 20 millioenen fr. zal kosten, doch waarschijnlijk toch uitgevoerd zal worden, immers, indien de heerschappij van Napoleon III nog een geruimen tijd blijft bestaan.

Reeds hierboven hebben wij het gezegd, dat de beroemde oorlogshaven door de Franschen algemeen als een aanvalshaven (*port d'agression*) wordt beschouwd. Deze benaming kan slechts op eene enkele mogendheid, op Engeland doelen. Cherburg is de verwezentlijkte uitdrukking der Fransche gezindheid jegens de Engelschen, het resultaat van een eeuwenlang gevoede haat en de in steen aanschouwelijk gemaakte wensch zich op den magtigen mededinger te wreken, die Frankrijk zoovele en ongeneeslijke wonden toegebragt heeft. Lodewijk XIV, die verbitterde vijand van Engeland, sloeg de eerste hand aan het groote werk, schoon hij daarbij meer bijzonder het defensieve element op het oog had. Napoleon I bestemde Cherburg reeds tot offensieve haven, en de krachtige impulsie door hem aan de voortzetting van het werk gegeven, werd slechts ten gevolge van zijn val afgebroken. Getrouw aan de overleveringen van het eerste Keizerrijk, heeft Lodewijk Napoleon met groote veerkracht den wil des ooms ten uitvoer gebragt, en deze veerkracht openbaart de ware gevoelens van den neef tegen den trotschen naburigen staat, hoezeer hij die ook onder het masker van vriendschap poogt te verbergen. Toen hij zich tot Keizer liet verkiezen, verkondigde hij openlijk aan de wereld den vrede, maar de koortsachtige spoed en de geduchte inspanningen door hem in 't werk gesteld, om de militaire krachten van het land op te wekken, om de vloot te vermeerderen en Cherburg te vergrooten, bewijzen genoegzaam dat zijne gedachten een ander doel be-

oogden, waarvoor wel niet werd uitgekomen, maar dat uit zijne daden opentlijk genoeg blijkt. De buitengewone ijver waarmede midden in vredestijd aan de voltooijing eener oorlogshaven werd gearbeid, die slechts tegen die mogendheid gerigt kon zijn, welke Napoleon door zijne vriendschapsbetuigingen poogde in slaap te wiegen; de vele millioenen, die, niettegenstaande de groote behoeften der schatkist, voor Cherburg en den aanbouw van linieschepen werden besteed, spraken te luide om den eigentlijken zin van het groote werk langer verborgen te houden. In weerwil daarvan wilde de weldenkende zin der Engelschen er niet aan gelooven, en eerst des Keizers begane misslag, om de inwijding der haven van Cherburg tot eene demonstratie te maken en daarin een triomf te zoeken, opende hun de oogen. Voorwaar, Napoleon mag wel berouw gevoelen dat hij de Koningin van Engeland ter bijwoning van het militair feest uitnoodigde, want het gevolg daarvan was, dat eene Britsche Kanaalvloot werd in 't leven geroepen, die in 't voorjaar van dit jaar reeds uit 16 linieschepen bestond, en schoon deze vloot op zich-zelve een vijandelijken inval der Franschen in Engeland wel niet zal tegenhouden, kan zij dien toch groote bezwaren in den weg leggen.

Sedert de Engelschen in de geschiedenis eene voorname rol spelen, hebben zij vreeslijke en langdurige oorlogen gevoerd. Met uitzondering van den Amerikaanschen oorlog is de uitslag meestal zegevierend voor hen geweest; nog nimmer echter in den nieuweren tijd werd in hun eigen land oorlog gevoerd. Zij hadden dit aan hunne vloten te danken, die aan de plannen tot een vreemden inval een perk stelden, ja de gedachte daaraan naauwelijks deden opkomen. Dat Napoleon I in het jaar 1805, zijn met groote veerkracht opgevat invasieplan niet uitvoerde, lag in de oorlogstoerustingen die tegen hem op het vaste land werden gemaakt. Meer dan waarschijnlijk is het, dat hij anders zijn plan met goed gevolg zou hebben uitgevoerd, want zijne beschikkingen waren van dien aard en zoo goed genomen, dat de Britsche vloot hem bezwaarlijk de uitvoering had kunnen verhinderen. Men misleidde zich daaromtrent in Engeland niet; maar het gevaar ging toenmaals gelukkig voorbij. Nu zou men echter hebben moeten denken dat Engeland daaruit geleerd had; doch zulks is het geval niet geweest. De meerderheid van het Engelsche volk, die den oorlog met al zijne verschrikkelijkheden nimmer van nabij had gezien, en voor welke hij meer of minder steeds slechts eene geldkwestie is geweest, dacht spoedig daarna niet meer aan de mogelijkheid dat zoodanig gevaar nog wel eens kon terugkeeren. Het achtte zich op zijn eiland volkomen veilig en veronachtzaamde daardoor de maatregelen tot 's lands verdediging. Eerst in den jongsten tijd, en voornamelijk na de voltooijing van Cherburg, waarmede de plotseling zoo

sterk doorgezette vermeerdering der Fransche vloot hand aan hand ging, heeft men dit verzuim ingezien, en nu haast men zich door het bouwen van kustforten en kustbatterijen en andere militaire maatregelen, den begaanen misslag te vergoeden. Evenwel zullen er nog jaren tijds verloopen eer men daarmeê zoover gekomen is, dat een inval geen kansen meer op een gunstigen uitslag aanbiedt. In den eerstvolgenden tijd heeft Engeland derhalve alle reden om zoodanige eventualiteit te duchten.

De haven van Cherburg kan, zooals boven gezegd is, eene vloot van omtrent 60 linieschepen bevatten, benevens een dubbel getal fregatten en eene menigte transportstoomschepen, waarvan Lodewijk Napoleon 30 bijzonder voor de kavallerie heeft laten bouwen, welke ieder 500 paarden aan boord kunnen nemen. Een net van spoorwegen en telegraaflijnen verbindt de haven met Parijs en met het geheele overige Frankrijk. Daardoor kan gemakkelijk binnen weinig tijds een landingsleger van 120,000 man infanterie en 15000 ruiters of meer, bij Cherburg vereenigd worden. Lodewijk Napoleon is een vriend van verrassingen, en wanneer hij zoodanige onderneming wilde uitvoeren, zou hij het zeker al zeer spoedig na de oorlogsverklaring doen, te meer, daar alle voorbereidende maatregelen genomen kunnen worden, zonder opzien te baren of argwaan te verwekken. De Fransche oorlogsvloot telt thans ruim 60 linieschepen. Het kan dus volstrekt niet in het oog vallen of in Engeland ergernis baren, wanneer het 30 dier schepen in zijne grootste oorlogshaven heeft liggen, terwijl het de andere helft verdeeld over Brest, Rochefort en Toulon, vooral wanneer de schepen ontwapend zijn. De ontwapening van Fransche oorlogschepen is echter van een bijzonderen aard, geheel verschillend van die der andere natiën. Terwijl in Engeland de buiten dienst gestelde schepen geheel ontakeld, alle voorwerpen er uit genomen worden en het schip bijna leeg is, hebben in Frankrijk de ontwapende schepen wel uiterlijk hetzelfde voorkomen, maar eigentlijk zijn ze toch zoo goed als voor den strijd bekwaam. Zoo zag men o. a. in het jaar 1857, alzoo te midden van den diepsten vrede, in de haven van Toulon 8 à 10 zoogenaamde ontwapende stoomfregatten, waarvan ieder 1000 man landingstroepen aan boord kan nemen, en waarop de manschap slechts behoefde ingescheept te worden, om in 24 uren tijds volkomen voor den oorlog toegerust, zee te kiezen.

De Engelschen zijn voorzeker dapper, en dikwijls was de overwinning waar zij met de Franschen in 't strijdperk kwamen, aan hunne zijde; maar dit hebben de Franschen boven hen en andere natiën voor, dat zij hunne militaire bewegingen met groote snelheid uitvoeren. Dit heeft men niet alleen afdoende in den Krimoorlog bevestigd gezien, maar ook in den jongsten oorlog in Italië. Zij verstaan meesterlijk de kunst, om troepen spoedig in te

schepen, over te brengen en te ontschepen, en even goed als zij in vier à vijf dagen 50 à 60,000 man troepen van Marseille naar Genua konden overbrengen, even goed kunnen zij in denzelfden tijd met 150,000 man van Cherburg naar Engeland komen, als hun geen hinderpalen in den weg gesteld worden. Zoodanige hinderpaal bezit Engeland thans slechts in zijne Kanaalvloot, die in hetzelfde tijdsverloop welligt tot op 20 linieschepen kan gebragt worden. Dit is voorzeker altijd nog eene zeer geduchte magt, maar men moet bedenken, dat de Cherburger vloot nog veel sterker zijn kan en men niet verzuimen zal een tweede eskader uit de havens van Brest en Rochefort in het Kanaal te zenden (1). Of de Engelsche Kanaalvloot dan nog in staat zal zijn aan de Fransche vloot het hoofd te bieden, is zeer de vraag. Evenmin kan er eenige twijfel bestaan omtrent de gevolgen welke een dergelijke inval in een land moet hebben, welks bewoners den indringenden vijand gewis een allergeduchtsten tegenstand zullen bieden, maar die in krijgszaken te ongeoefend zijn, om een geregeld leger van 150,000 man in het open veld te weerstaan, of zelfs maar tegen te houden. Ter afwending van zoodanig gevaar bestaat er voor Engeland slechts één middel, te weten: een geregeld verdedigingsstelsel, 't welk het tot heden ontbreekt. Wel bezit het in Portsmouth en Plymouth twee bevestigde oorlogshavens, doch bij haren aanleg is er geenszins genoeg aan gedacht, dat zij te land, of liever te water en te land, kunnen aangevallen worden, en in 't algemeen kunnen zij de vergelijking met Cherburg niet doorstaan. Maar zelfs als dit gelijk stond, zouden deze beide havens toch nog niet voldoende zijn, en de oostelijke helft der kust van het Kanaal behoeft eene nog meer afdoende bescherming.

Men heeft er dikwijls aan gedacht het eiland Alderney te bevestigen en Cherburg van daar te bewaken (2). Alderney ligt nabij de Fransche kust, drie mijlen van Kaap la Hague en ongeveer zes mijlen van Cherburg; maar al brengt de telegraaf het berigt van het uitloopen eener Fransche vloot van daar naar Engeland over (ondersteld dat de expeditie niet des nachts wordt ondernomen), het uitloopen zelf kan van uit Alderney niet verhinderd worden. De plaatsgesteldheid is te beperkt om er eene haven te kunnen aanleggen, die de ten bedoelden einde vereischte vloot zou kunnen opnemen; en hebben

(1) Volgens de Fransche dagbladen worden bij het Departement van Marine thans plannen ontworpen om nog eene nieuwe militaire haven tusschen Duinkerken en Cherburg daar te stellen, ten einde, zoo het heet, tot toevlugtsoord voor oorlogsschepen in geval van stormen in het Kanaal, te strekken, en zou de haven van Fécamp tot dat doel bestemd zijn.

(2) Dezer dagen is zelfs melding gemaakt dat de Engelschen de eilandjes of eigentlijk klippen des Minquiers, ten zuiden van Jersey, niet ver van Granville en St.-Malo wilden bevestigen.

de Franschen voor deze niet te vreezen, dan zullen ze zich er ook weinig om bekommeren, of de rotsklip Alderney bevestigd is of niet. Veel meer beteekent te dezen aanzien Dover, aan welks herstelling tot oorlogshaven dan ook werkelijk gedacht is. Reeds eenige jaren geleden heeft men Dover eene veilige reede willen verschaffen, door er een dijk gelijk aan dien van Cherburg en Plymouth aan te leggen; geschiedde zulks in de eerste plaats met het oog op de veiligheid der koopvaardijschepen, die hier eene wijkplaats tegen stormen moesten vinden, thans begint men toch, aangezien de naburige Fransche oorlogshaven, meer en meer ook de noodzakelijkheid te gevoelen, om van Dover een tweede Cherburg te maken. Intusschen zullen er, tenzij de ontwaakte geest om zich te weer te stellen tot den stap doe besluiten, welligt nog jaren verloopen alvorens het besluit voor de uitvoering van zoo groote onderneming in 't belang der verdediging, genomen wordt; tot zoolang hangt Engelands veiligheid tegen een Franschen inval alleen van zijne Kanaalvloot en van zijne waakzaamheid af. Het meest is voor Engeland eene overrompeling te duchten. Kan het die afwenden, dan zal het ook Frankrijk althans wel ter zee het hoofd kunnen bieden. Engelands zwakke zijde is in 't algemeen gelegen in de bemanning zijner vloot. Het heeft onuitputtelijke middelen voor alles wat de schepen aangaat, maar zelfs in den Krimoorlog viel het uiterst moeijelijk er ook maar een derde deel van te bemannen. Bij een oorlog met Frankrijk, wanneer de kusten zelve bedreigd worden, heeft het intusschen voor dit gebrek minder te vreezen Dan zullen honderdduizenden bekwame en kloeke zeelieden zich vrijwillig aanbieden en binnen korten tijd, als met een tooverslag, eene vloot bemannen, die, even als voeger, ook dan aanspraak maken kan op de heerschappij der zee en die welligt handhaven zal.

Alsdan zou het welligt echter niet alleen met de Fransche zeemagt, maar ook met Cherburg kunnen gedaan zijn, niettegenstaande zijne geduchte vestingwerken en zijne 2000 kanonnen. Uit het militaire oogpunt zijn namelijk bij den aanleg der sterke vesting zulke groote misslagen begaan, dat die bij een eventuelen kloeken aanval der Engelschen, de noodlottigste gevolgen zouden kunnen hebben. Deze misslagen liggen namelijk in de bewapening van den dijk en van de drie daarop gebouwde forten. De dijk toch maakt de voornaamste verdedigingslijn van de reede en de haven uit. Hij beheerscht deze beiden aan de binnen- en buitenzijde, gelijk mede de meeste overige kustforten. Uit dien hoofde moest hij zoo goed als onneembaar zijn; maar dat is in geenen deele het geval, want wat juist zijne grootste sterkte toeschijnt, — zijne geïsoleerde ligging in zee, — kan gemakkelijk tot zijn verderf strekken: De dijk is met 250 stukken geschut beplant, maar de breedte zijner kruin bedraagt slechts 30 voet en behalve voor de bedienings-

manschap heeft hij geen ruimte voor andere troepen. Het grootste getal dat er zou kunnen op geplaatst worden, zal misschien 2000 man bedragen; bovendien kunnen de schepen bij hoog water vlak aan den dijkmuur ankeren. Ondersteld nu dat de aanvaller zijne vloot in drie eskaders verdeelt, waarvan twee de beide ingangen der reede pogen te forceren, terwijl de derde, uit drijvende batterijen, onkwetsbare blokschepen en kanonneerbooten bestaande, op den dijk afgaat en deze met overmagt bestormt, dan is het meer dan waarschijnlijk dat de dijk den vijand in handen valt. Is deze verloren, dan zijn ook de meeste kustforten en de haven zoo goed als aan den vijand prijsgegeven. De rug der aanvallende schepen is gedekt; vereenigd met de veroverde, hen nu ondersteunende 250 stukken van den dijk, zullen de aanvallers weldra de andere vijandelijke werken vernielen. Zoodanige onderneming zal waarschijnlijk, immers het meest gewone beleid gebiedt zulks, niet op klaren dag, maar 's nachts geschieden, en in dat geval zal de zege waarschijnlijk met een geëvenredigd gering verlies gekocht worden. Intusschen moet bij deze beschouwing altijd van de onderstelling worden uitgegaan, dat de Fransche vloten vooraf op zee moeten verslagen zijn en dat zij niet in des aanvallers rug kunnen vallen.

Indien alzoo Napoleon III het eene linieschip na het andere van stapel laat loopen en te Cherburg verzamelt, bewijst zulks, behalve zijne pogingen om zijne zeemagt tegen de Britsche te doen opwegen, dat hij ook het kwetsbare punt zijner vesting kent, die alleen door eene onverwinlijke vloot tegen den doodelijken slag kan beschermd worden. De toekomst zal leeren of de Fransche vloot onverwinlijk is, of dat de Britsche steeds de overhand behoudt; en welligt is het tijdstip dat die vraag moet beantwoorden, niet zeer verre van ons.